

ANKARA
HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

**AHMET CEVAT'IN ŞİİRLERİNİN SÖZ YAPIMI AÇISINDAN
İNCELENMESİ**

Suna ESEN

**Tez Danışmanı
Prof. Dr. Fatma ÖZKAN**

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYATI ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ BİLİM DALI**

AĞUSTOS 2019

**AHMET CEVAT'IN ŐİRLERİNİN
SÖZ YAPIMI AÇISINDAN İNCELENMESİ**

Suna ESEN

**YÜKSEK LİSANS TEZİ
TÜRK DİLİ VE EDEBİYETİ ANABİLİM DALI
TÜRK DİLİ BİLİM DALI**

**ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ**

AĞUSTOS 2019

Suna ESEN tarafından hazırlanan "Ahmet Cevat'ın Şiirlerinin Söz Yapımı Açısından İncelenmesi" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ / OY ÇOKLUĞU ile Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalında Türk Dili. Bilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

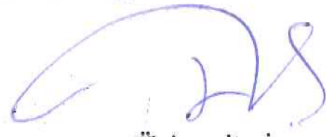

Danışman: Prof. Dr. Fatma Özkan

Türk Dili ve Edebiyatı, Ankara Hacı Bayramı Veli Üniversitesi
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Başkan: Prof. Dr. İbrahim Dilek

Türk Dili ve Edebiyatı, Ankara Hacı Bayramı Veli Üniversitesi
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Üye : Doç. Dr. Seyfullah Yıldırım

Türk Dili ve Edebiyatı, Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi
Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum/onaylamıyorum

Tez Savunma Tarihi: 24/10/2019

Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini onaylıyorum.

Prof. Dr. Figen ZAFİ
Enstitü Müdürü

ETİK BEYAN

Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim.

Suna Esen

22.08.2019

AHMET CEVAT'IN ŞİİRLERİNİN SÖZ YAPIMI AÇIŞINDAN İNCELENMESİ
(Yüksek Lisans Tezi)

Suna Esen

ANKARA HACI BAYRAM VELİ ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Ağustos 2019

ÖZET

Türkçe, tarihin ilk dönemlerinden itibaren var olan sondan eklemeli bir dildir. Türklerin tarih boyunca geniş coğrafyalara yayılması; Türkçenin de geniş coğrafyalara yayılmasına vesile olmuştur. Türkçe, her coğrafyada her dönem aynı kalamadığı için zamanla pek çok lehçe ve şive ortaya çıkmıştır. Azeri Türkçesi de bu lehçelerden biridir.

Azeri Türkçesi, çok eski dönemlerden itibaren canlılığını koruduğu için kelime dağarcığı açısından oldukça zengin bir Türk lehçesidir. Bir dilin zenginliğinin belirlenmesinde ise söz yapımı çok önemlidir. Söz yapımı, kelimelerin hangi dönemlerde, ne şekilde kullanıldığını ve uğradığı değişiklikleri tespit etmektedir.

Bu çalışmada, Azeri Türkçesinin söz yapımını, Ahmet Cevat'ın şiirleri üzerinden inceledik. Azerbaycan, bir dönem boyunca siyasi baskılara maruz kalmıştır. Fakat bu baskılara masruz kalmış olmasına rağmen yabancı kelimeleri benimsememiştir. Ahmet Cevat'ın da bu konudaki hassasiyeti, şiirlerini sade ve öz bir Türkçe ile yazmasından anlaşılmaktadır. Yabancı kelimelerin çok az miktarda olması, Azeri Türkçesinin söz yapımını incelememizde Türk Dili açısından önemli bir katkı sağlamıştır. Çalışmamızda kelimelerin ne sıklıkla kullanıldığını belirledik ve anlamlarını inceledik. Şiirlerde bulunan tüm isim ve fiilleri, Türkçenin dört çeşit yapım ekine göre sınıflandırdık. Eski Türkçe döneminden itibaren kullanım şekillerini gösterip anlam değişikliklerini ele aldık.

Bilim Kodu : 30102 Tarihi Kuzey Doğu Türk Dili(Harezmi, Kıpçak, Çağatay)
Anahtar Kelimeler : Türkçe, Azerbaycan, Ahmet Cevat, Söz Yapımı, Lehçe, Kelime
Sayfa Adedi : 282
Tez Danışmanı : Fatma Özkan

**EXAMINATION OF AHMET CEVAT'S POEMS IN TERMS OF WORD FORMATION
MASTER'S THESIS**

Suna ESEN

**ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY
GRADUATE SCHOOL FOR ANKARA HACI BAYRAM VELİ UNIVERSITY**

August 2019

ABSTRACT

Turkish has been an additive language since the early periods of history. The spread of the Turks to wide geographies throughout history has been instrumental in the spread of Turkish to wide geographies. Since Turkish could not remain the same in every geography in every period, many polish and accents emerged. Azeri Turkish is one of the districts.

Azeri Turkish is a very rich Turkish dialect in terms of vocabulary since it has been alive since accient times. The determination of the richness of a language is very important. Does it determine the periods in which the spoken words are used and the changes they undergo.

In this study, we examined the vocabulary production of Azeri Turkish through Ahmet Cevat's poems. Azerbaijan was subjected to political pressures for a period. However, foreign words have not been adopted. Ahmet Cevat's sensitivity on this subject understood from his poems written in plain and concise Turkish. The very small amount of foreign words made an important contribution in terms of Turkish language in our study of Azeri Turkish vocabulary. In our study, we determined that words are used frequently and examined their meanings. We have classified all the names and verbs in the poems according to four kinds of Turkish suffixes. Since the old Turkish period, we have shown the usage patterns and discussed the changes in meaning.

Science Code : 30102 Tarihi Kuzey Doğu Türk Dili(Harezmi, Kıpçak, Çağatay)
Key Words : Turkish, Azerbaijan, Ahmet Cevat, Word Making, Dialect, Word
Page Number : 282
Supervisor : Fatma Özkan

TEŞEKKÜR

Bu çalıőmanın yűrűtűlmesi sırasında, her konuda bana yardımcı olan, derin bilgi ve birikimleri ile beni yűnlendiren, manevi desteęini hiçbir konuda esirgemeyen, anne sıcaklıęını her daim hissettiren tez danıőmanım Sayın Prof. Dr. Fatma Őzkan'a; dűzenleme ve okumalarıyla bana pek çok yardımı dokunan Arő. Gűr. Funda Torpil'e; her sıkıőtıęımda yardımına yetiően kıymetli arkadaőım Merve Parlar'a; her konuda sabır gűsteren ve desteklerini benden hiç esirgemeyen sevgili ailem ve Emrah Gűrleyűk'e çok teőekkűr ederim.

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
TEŞEKKÜR	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
SİMGELER VE KISALTMALAR.....	ix
1. GİRİŞ.....	1
2. AHMET CEVAT.....	7
2.1. Hayatı.....	7
2.2. Eğitimi	8
2.3. Dil ve Üslûbu	9
2.4. Vatan Sevgisi	10
3. İSİMDEN İSİM YAPAN EKLER	15
3.1. +An.....	15
3.2. +cAk	16
3.3. +cIk, +cUk	17
3.4. +cI,+cU	18
3.5. +cII,+cUI.....	21
3.6. +çA	22
3.7. +DAş.....	26
3.8. +Ka	27
3.9. +l.....	28
3.10. +II,+IU	28
3.11. +IIk	50
3.12. +IncI.....	62
3.13. +sIz	62
4. İSİMDEN FİİL YAPAN EKLER.....	73
4.1. -A.....	73
4.2. -Da	74

4.3. -k.....	76
4.4. -l.....	76
4.5. -lA.....	78
4.6. -r.....	93
4.7. -sA.....	93
5. FİLDEN FİİL YAPAN EKLER	95
5.1. -Dir.....	95
5.2. -k.....	103
5.3. -l.....	104
5.4. -msA.....	117
5.5. -n.....	117
5.6. -r.....	131
5.7. -ş.....	134
5.8. -t.....	141
5.9. -y.....	147
6. FİLDEN İSİM YAPAN EKLER	149
6.1. +cA.....	149
6.2. +ç.....	150
6.3. +gI.....	151
6.4. +gIç.....	152
6.5. +gIn.....	153
6.6. +gA.....	157
6.7. +I.....	158
6.8. +Iş.....	160
6.9. +k.....	164
6.10. +l.....	171
6.11. +m.....	171
6.12. +mA.....	172
6.13. +mAk.....	174
6.14. +n.....	185
6.15. +tI.....	186
6.16. +Partisip Ekleri.....	186
6.16.1. +An.....	186

6.16.2. +Ar:	211
6.16.3. +Dik	212
6.16.4. +mİş.....	220
6.16.5. mAz.....	224
6.17. Gerundium Ekleri	226
6.17.1. +A.....	226
6.17.2. +ArA.....	228
6.17.3. +DıkçA	234
6.17.4. +IncA.....	238
6.17.5. +Ip	242
6.17.6. +ken.....	260
6.17.7. mAdAn	262
6.17.8. +UbAn.....	262
7. SONUÇ	265
KAYNAKÇA.....	267
ÖZGEÇMİŞ.....	270

SİMGELER VE KISALTMALAR

- > Bu şekle gider.
- < Bu şekilden gelir.
- ~ Nöbetleşme, değişken şekil.
- + İsim köküne gelen ek, isim kökü.
- Fiil köküne gelen ek, fiil kökü.
- // Fonem işareti.

Kisaltmalar	Açıklamalar
Ar.	Arapça
Az.T.	Azerbaycan Türkçesi
bkz.	Bakınız
Bşk.	Başkurtça
DLT	Dîvânu Lugâti't-Türk
EAT	Eski Anadolu türkçesi
ET.	Eski türkçe
Fa.	Farsça
Kırg.	Kırgızca
Kzk.	Kazakça
NF	Nehcü'l-Ferâdis
Osm.	Osmanlıca
OT.	Orhun Türkçesi
sf.	Sayfa
SUyg.	Sarıuygur
Şor.	Şorca
TatK.	Kazan Tatarcası
TT	Türkiye Türkçesi
vb.	ve benzeri
vs.	vesaire
Yak.	Yakutça

1. GİRİŞ

19. yüzyılın sonlarında ve 20. yüzyılın başlarında Stalin terörü, diğer Türk devletlerini sardığı gibi Azerbaycan Devleti'ni de sarmış bulunmaktaydı. Liderler ve yöneticiler için bu dönemde önemli olan tek şey Stalin yandaşlığıydı. Yani Stalin'i her açıdan yücelterek ve tapılmaya hazır bir ilah olarak halka sunabilmektir. Bu vaziyeti benimsemeyenler ise hayatlarında unutamayacakları muamelelere ve cezalara maruz kalmışlardır.

Stalin terörünün estiği yıllarda insanlar, her anlarını tedirgin bir şekilde geçirmekteydi. Diktatör yönetimin onaylamadığı kitapları okumak, yönetime karşı gelmek, biriyle fısıltı halinde bile konuşmak, yoldan geçerken istenmeyen bir şarkıya eşlik etmek tutuklanmak için yeterli sebeplerdi.

19. ve 20. yüzyıllar, pek çok Türk Devleti tarafından zor geçmiş yıllardır. Bu yıllar türlü haksızlıkların, iftiraların, birilerinin gözüne girmek için çekinmeden söylenen yalanların, akla gelmeyecek işkencelerin, acımasızca yapılan katliamların baş gösterdiği yıllar olmuştur. Bu acımasızlık ise insanları çok büyük bir korkuyla baş başa bırakmıştır. İnsanlar iş yerlerinde, sokakta hatta evlerinde bile rahat olamaz hale gelmişlerdir. Bu durum, Bahtiyar Vahapzade'nin "*İki Korku*" adlı şiirinde gözler önüne serilmiştir. Aynı durum, Cengiz Aytmatov'un eserlerinde de görülmektedir. C. Aytmatov, Stalin döneminde savaşa gidenleri, cephenin gerisinde kalan kadın ve çocukları, yönetimin istemediği insanlık ötesi durumları her eserinde göstermiştir. Ahmet Buran da Kurşunlanan Türkoloji adlı kitabında Türklerin yaşadığı vahşeti belirtmiştir. İbrahim Dilek de bu acımasız hayatın edebiyata yansımalarını "Türk Dünyası Edebiyatında Repressiya" adlı makalesinde izah etmiştir. İ. Dilek, yaşanan vahşeti ve korkuyu ayrıntılarıyla belirtmiştir.

Tarihteki diktatörler, siyasi gücü ellerinde bulundurabilmek için ve ona hükmedebilmek için hiçbir acımasızlıktan geri durmamışlardır. Kendi ırkları da dahil olmak üzere milyonlarca insanın katlini izlemişlerdir. Bu katliamlar, Türk Devletlerinin kara yazısı haline gelmiştir. Bu devletlerden biri de Azerbaycan Devleti'dir. Binlerce aydının suçlanmasını ve idama çarptırılmasını, yüzlerce insanın vahşice katledilmesini çaresizce izlemek zorunda kalmıştır. Mikail Müşfik, Hüseyin Cavit, Abdullah Sur, Ahmet Cevat ve binlercesini maalesef haksız yere yitirmiştir. Biz de çalışmamızda, bu değerli şahsiyetlerden birini ele alarak, Türkiye'de bu doğrultuda yapılan çalışmalara katkıda bulunmak istedik. Bu nedenle de hem eğitimci hem duayen bir şair hem de vatan aşığı olan Ahmet Cevat'ın şiirlerinin kelimeleri üzerinde çalıştık.

“Ahmet Cevat’ın Şiirlerini Söz Yapımı Açısından İncelenmesi” adlı çalışmamızda, adından da anlaşılacağı gibi Ahmet Cevat’ın şiirleri incelendi. Bu yüksek lisans tez çalışmamız beş ana bölümden oluşmaktadır.

Birinci bölümde, Türk dünyasının ve Azerbaycan'ın önemli şairi Ahmet Cevat'tan bahsetmeye gayret edildi. Bu bölümde, şairin hayatına, eğitimine, edebi yönüne ve milliyetçi karakterine değinildi. Değinilen bu konular için hem Türkiye'de yazılan hem Azerbaycan'da yazılan kitap, makale, tez ve biyografilerden istifade edilmiştir.

Tezimizin asıl konusu olan “söz yapımı” çalışmasına ikinci, üçüncü, dördüncü ve beşinci bölümlerde yer verilmiştir. Söz yapımı, her dilin kendi dilbilgisi kuralları içinde incelenir. Türkçenin söz yapımı da Türk dilbilgisi çerçevesi içinde incelenmektedir. Türkçede kelimeler ya kök durumundadır ya da gövde durumundadır. Kökler, isimden ya da fiilden oluşur. Köke getirilen eklerle birlikte, kök gövdeye dönüşür. Bu kök – gövde ilişkisi ise söz yapımını oluşturur. Yani söz yapımı, bir kökten isim gövdesinin ya da fiil gövdesinin nasıl oluşturulduğunu, anlam olarak değişip değişmediğini, seste bir değişikliğin olup oluşmadığının incelenmesidir. Çalışmamızda Azeri Türkçesi incelenerek, Azeri Türkçesinin ses değişikliği, kelime anlamları ele alındı.

Ahmet Cevatın, şiirlerini yazdığı dönem siyasi karışıklıkların had safhada olduğu bir dönemdi. SSCB yanlısı hükümet Ahmet Cevat'ın çoğu şiirini yok etmiş, kalanları da yasak ilan etmiştir. Bu yasak bir süre devam etmiştir. Azerbaycan 18 Ekim 1991'de tam bağımsız olduktan sonra Ahmet Cevat için yapılan çalışmalar da artmıştır. Şiirleri toplanmış, hikayeleri tekrar basılmış ve makaleleri gün yüzüne çıkarılmıştır. Bulunan şiirleri en son 2005 yılında Ali Saleddin tarafından yeniden tertip edilmiş; tekrar yayınlanmıştır¹. Ahmet Cevat'ın Türkiye'de derli toplu bulunan tek şiir kitabı bu çalışmadır. Türkiye'de Ahmet Cevat için yapılan çalışmalardan biri de Servet Gürcan'ın “Çırpınırdı Karadeniz” adlı çalışmadır. Servet Gürcan², şairin aynı adla yayınladığı şiir kitabını Türkiye Türkçesine çevirmiştir. Bizim tezimizde bahsi geçen iki çalışmadan da faydalanılmıştır.

Çalışmamız isim yapımı ve fiil yapımı üzerinedir. Şiirlerde geçen tüm isim ve fiillerin dizini yapıldı. Eklerin alfabetik sırasına göre kelimeler dizildi. Her kelimenin karşısına anlamları açıklanarak fişlenildi. Eklerin kullanımı, şekilleri açıklanırken çeşitli gramer kitaplarından faydalanıldı. Bu gramer kitapları Muharrem Ergin³, Süer Eker⁴, A. Bican

¹ Ali Saleddin, Ahmet Cevat Seçilmiş Eserleri (2005), Bakü: Şark-Garp Yayınları.

² Servet Gürcan, Ahmet Cevat -Şiirler I- Çırpınırdı Karadeniz, Göktuğ Yayınları.

³ Muharrem Ergin (2011) *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: Bayrak Yayınları.

⁴ Süer Eker (2003) *Çağdaş Türk Dili*, Ankara: Grafiker Yayınları.

Ercilasun⁵, Gabain⁶, Tuncer Gülensoy⁷, Tahsin Banguoğlu⁸, Zeynep Korkmaz⁹'ın kitaplarıdır. Ayrıca Az.Türkçesinin anlamları, kullanışları, ses değişiklikleri Muharrem Ergin'in¹⁰, A. Bican Ercilasun'un çalışmalarından¹¹ yararlanılarak incelendi.

İkinci bölümde, *isimden isim yapan ekler* yer verildi. Eklerin açıklanmasından sonra alfabetik sıraya göre fişlenilen isimler, aldıkları ekler doğrultusunda açıklandı. Bazı isimlerin diğer lehçelerdeki kullanımına, ses değişikliğine ya da anlam değişikliğine değinildi. Bazı isimlerin de Az.Türkçesindeki kullanımını ile karşılaştırma yapıldı.

Üçüncü bölümde, *isimden fiil yapan ekler* incelendi. Eklerin açıklamasından sonra isim halinde ne anlama geldiğine, nasıl fiil olduğuna ve fiil olarak değişen anlamlarına değinildi.

Dördüncü bölümde, *fiilden fiil yapan ekler* değinildi. Eklerin açıklamasından sonra fişlenen fiillerin anlamına ve ekle birlikte kazandığı anlamlar belirtildi.

Beşinci bölümde ise *fiilden isim yapan ekler* incelendi. Fişlemelerde fiil halindeki anlamları ve isim olduktan sonraki anlamları verildi.

Ahmet Cevat'ın şiirlerinin kelimelerini incelerken ulaşabildiğimiz Türkiye Türkçesi-Azeri Türkçesi sözlüklerinden, kitaplardan, makalelerden mümkün olduğunca yararlandı. TT'den farklı olan kelimelerin anlamları ve kullanım biçimleri için Yaşar Akdoğan'ın sözlüğünün¹² birinci ve ikinci cildinden kullanıldı. Kelimelerin Türkçe kökeni için Hasan Eren¹³, Nişanyan¹⁴, Tuncer Gülensoy¹⁵, Clauson¹⁶'un sözlükleri esas alındı.

Kelimelerin Eski Türkçede nasıl kullanıldığını göstermek için Orhun Abideleri ile ilgili Muharrem Ergin'in¹⁷, Talat Tekin'in¹⁸, Rıdvan Öztürk¹⁹'ün çalışmalarından; A. Bican

⁵ Ahmet Bican Ercilasun (2013) *Başlangıçtan Yirminci Yüzyıla Türk Dili Tarihi*, Ankara: Akçağ Yayınları.

⁶ A. Von Gabain (2007) *Eski Türkçenin Grameri* (5. Baskı), Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 532

⁷ Tuncer Gülensoy (2000) *Türkçe El Kitabı*, Ankara: Akçağ Yayınları.

⁸ Tahsin Banguoğlu (2011) *Türkçenin Grameri* (9. Baskı), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

⁹ Zeynep Korkmaz (2009) *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi* (3. Baskı), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

¹⁰ Muharrem Ergin (1981) *Azeri Türkçesi* (2. Baskı), İstanbul: Edebiyat Fakültesi Basımevi.

¹¹ Yavuz Kartallıoğlu – Hüseyin Yıldırım, *Türk Lehçeleri Grameri*, 2012

¹² Yaşar Akdoğan (1999) *Azerbaycan-Türkiye Türkçesi Büyük Sözlük 1-2*, İstanbul: Beşir Yayınevi.

¹³ Hasan Eren (1999) *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü* (2. Baskı), Ankara: TDK Yayınları

¹⁴ Nişanyan'ın Online sözlüğünden istifade ettik (www.nisanyansozluk.com)

¹⁵ Tuncer Gülensoy (2011) *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü C-1 (A – N), C-2 (O – Z)*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

¹⁶ Sir Gerard Clauson, (1972) *An Etymological Dictionary Of Pre-Thirteenth-Century Turkish*, Oxford: Oxford University Press

¹⁷ Muharrem Ergin (

¹⁸ Talat Tekin (2010) *Orhon Yazıtları* (4. Baskı), Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

¹⁹ Rıdvan Öztürk (2015) *Köktürkçe El Kitabı*, Konya: Palet Yayınları.

Ercilasun'un ve Ziyat Akkoyunlu'nun çalışmasından²⁰, Harezmi Dönemi için Nehcü'l-Ferâdis²¹ eserinin sözlük kısmından; Osmanlı Dönemi için Ferit Develioğlu²² ve İsmail Parlatır²³, in sözlüklerinden, günümüz Türkçesinde nasıl kullanıldığını göstermek için Cem Dilçin'in Tarama sözlüğünden²⁴ faydalanıldı. Bunların dışında Zeynep Korkmaz'ın, A. Bican Ercilasun'un, Talat Tekin'in, Fatma Özkan'ın makalelerinden faydalanıldı.

Çalışmamızda, Ahmet Cevat'ın şiirlerinde geçen kelimeler, madde başı şeklinde incelendi. Kelimeler alfabetik sıraya göre dizildikten sonra kendi içinde üç bölüme ayrıldı.

İlk olarak kelime hangi sayfada geçiyorsa o sayfa numaraları tespit edildi ve karşılına Türkiye Türkçesindeki anlamları ile birlikte yazıldı. Örnek:

şanlı: “ünlü” sf. 92, sf. 143, sf. 144, sf. 209, sf. 255

Kelimelerin Az.Türkçesinde, Eski Türkçe döneminde, Harezmi Döneminde, Osmanlı Türkçesi döneminde ve günümüzdeki şekillerine yer verildi. Zamanla uğradıkları anlam ya da ses değişiklikleri belirtildi. Başka lehçelerde, farklı şekilde kullanılan bazı şekillerine de yer verildi. Ayrıntısı fazla olan kelimelere ise dipnot eklenilerek ayrıntılı bilgiler verildi. Aynı şekilde kökeni belirlenemeyen kelimeler de dipnotlarla ifade edildi. Bazı kelimelerin, aynı eserde farklı kullanım şekillerine yer verilmişse bunlar da (~) işaretiyle belirtildi. Kelimelerin anlamları ise (“ ”) tırnak içinde gösterildi. Örneğin:

<yığın + cak; yığ- “toplamak, biriktirmek ya da men etmek”

(DLT 2014: 969), yığın “toprak vb. şeylerin yığını” (DLT 2014: 970), yıgılmak “çekinmek, kaçınmak, nefisini men etmek, sakınmak (Dilçin 1983:255).

Kelimenin, hangi şiirde, nasıl kullanıldığını göstermek için bir ya da iki tane örnek verildi. Örnek verdiğimiz mısraların hangi şiirde kullanıldığı, sayfa numarası ve şiirin adı ile belirtildi. Örnek:

“kam aldım ömrümün oğlan çağından” sf. 39 “Şükrüyem İçin”

Sonuç bölümünde çalışmamızdan nasıl fayda sağlanabileceğinden ve Türk diline nasıl katkı sağlayacağından bahsedildi.

²⁰ A. B. Ercilasun, Ziyat Akkoyunlu (2014) *Kâşgarlı Mahmud Dîvânı Lugâti't-Türk, Giriş-Metin-Çeviri-Notlar-Dizin*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları: 1120.

²¹ János Eckmann (2014) *Nehcü'l-Ferâdis Uştmağların Açık Yolu (Cennetlerin Açık Yolu)* (Yayımlayanlar: Semih Tezcan – Hamza Zülfişkar) (Dizin-Sözlük: Aysu Ata), Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları.

²² Ferit Develioğlu (2017) *Osmanlıca – Türkçe Sözlük Ansiklopedik Lügat*, Ankara: Aydın Kitabevi.

²³ İsmail Parlatır (2012) *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü* (5. Baskı), Ankara: Yargı Yayınevi.

²⁴ Cem Dilçin (2018) *Yeni Tarama Sözlüğü* (4. Baskı), Ankara: Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Dil Kurumu Yayınları: 503

Kısaltmalar ve İşaretler bölümünde çalışmamızda yapılan kısaltmaların ve özel işaretlerin anlamları açıklanıldı. Yüksek lisans tezimizi hazırlarken faydalanılan kaynaklar ise *Kaynaklar* bölümünde gösterildi.

2. AHMET CEVAT

2.1. Hayatı

Azerbaycan'ın unutulmaz kahraman şairlerinden biri olan Ahmet Cevat, Gence Şehri'nde 5 Mayıs 1892'de dünyaya gelmiştir. Dedesi Güney Azerbaycan göçmeni Ahund isimli bir beydir. Babası Mehmet Ali Bey ise, kentte eğitimci ve dindar kişiliği ile tanınmaktadır. Ahmet Cevat'ın ilk eğitimini de babası, Mehmet Ali Bey vermiştir. Ahmet Cevat, çok küçük yaşlarda Kur'an-ı Kerim'i okumaya hatta ezberlemeye başlamıştır. Fakat 8 yaşına geldiğinde babasını kaybetmiştir. Annesi Yahşi Hanım, eşi vefat edince oğlunu da yanına alarak kardeşlerinin yanına taşınmıştır. Ahmet Cevat'ın yanlarına gitmek zorunda kaldığı bu akrabaları da eğitime önem veren, eğitimin gerekliliğini savunan bir ailedir. Ahmet Cevat'ın eğitim alabilmesi için her türlü desteği vermişlerdir. 1912 yılında eğitimini bitirdikten sonra vatanına yararlı bir birey olabilmek için bazı faaliyetlerde aktif olarak görev aldı. Anadolu zorlu işgal günlerini yaşarken, Ahmet Cevat hiç tereddüt etmeden Osmanlı Devletinin cephelerinde savaşmış; daha sonraları Anadolu'da kurulan yardım kuruluşlarında yer almıştır. Kafkas ve Doğu Anadolu bölgelerindeki zor durumdaki insanların yardımına koşmuştur.

Ahmet Cevat, hayatının bir iki yılını Batum'da geçirir. Bu dönemde de milletin istiklali için yapılan çalışmalardan, toplantılardan, meclislerden geri kalmamıştır. Bölgenin ileri gelenleriyle sürekli iletişim halinde bulunmuştur. Bu ileri gelenlerden biri de Süleyman Bey'dir. Süleyman Bey'in evinde gerçekleştirilen bir toplantıda, Süleyman Bey'in kızı Şükriye Hanım ile tanışır ve ikisinin duyguları da karşılıklı bir şekilde zuhur eder. Yalnız Süleyman Bey, bu ilişkiyi pek onaylamamıştır. Ama yine de Ahmet Cevat ile Şükriye Hanım evlenip yuvalarını kurmuşlardır. Evliliklerinden 4 tane de çocuk sahibi olmuşlardır. Rusya'nın baskısına, tehditlerine boyun eğmemişlerdir. Zor şartlar altındayken bile kendi canlarından vazgeçmişler ama birbirlerine olan sevgi ve inançlarından hiçbir zaman vazgeçmemişlerdir.

Ahmet Cevat, S.S.C.B.'nin en kanlı, en vahşi döneminde yaşamıştır. Suçsuz yere hapis cezalarına mahkum edilmiştir. Hapishanenin hijyensiz ve sağlıksız ortamında kalmıştır. Fakat daha da kötüsü haksız yere, şiirlerinde yönetime karşı çıkıyor suçlamasıyla kalmış olmasıdır. Ahmet Cevat, hayatı boyunca çok acı çekmiş bir şairdir. Erken yaşta kızını kaybetmesi, eşinden uzaklaştırılması, ülkenin durumu, insanlara yapılan zulüm onun en çok yaralandığı konular olmuştur. Duygularını şiirleri aracılığıyla yansıtmıştır. Kendisi sussa, hapse girse dahi şiirleri hiç susmamıştır.

Azerbaycan, 28 Mayıs 1918 tarihinde ilk bağımsızlığını kazandığında herkes gibi Ahmet Cevat da çok sevinmiş, umut dolu, insanların yaralarının sarılabileceği bir ülke hayal etmiştir. Fakat bu bağımsızlık çok uzun sürmemiş, Rus yönetimi, Azerbaycan Devleti'ni tekrar baskı altına alıp çeşitli işkencelere maruz bırakmıştır. Bu dönemde Ahmet Cevat'ın *Kür* adlı şiirini kaleme almıştır:

“Dolaşıp dağı, taşı

Katırım ol yük taşı

Eğil, Kürüm, eğil geç!

Meydan.senin değil, geç...” mısraları onun tutuklanmasına sebep olmuştur. Bu mısralarını, rejime karşı geldiği şeklinde yorumlamışlardır. Hapse tekrar girdikten sonra da idam cezasına mahkum edilmiştir. Takvimler 13 Kasım 1937 tarihini gösterirken Sovyet namlusunun hedefi olmuş ve şehitlik mertebesine erişmiştir.

1955 yılında, S.S.C.B.'nin başsavcısı değiştikten sonra suçlu ilan edilenler tekrar gözden geçirildi. Başsavcı Ahmet Cevat'ın masum olduğuna ve beraatine karar verdi. Şehitliğinden yıllar sonra üzerindeki vatan haini suçlaması kaldırıldı. Mirabeau'nun söylediği gibi *“Adalet topaldır, ağır ağır yürür; fakat gideceği yere er geç varır”*.

2.2. Eğitimi

Ahmet Cevat, eğitimi boyunca, bilinçli ve entel bir ailede yetişmesinin avantajını görmüştür. Babası Mehmet Ali Bey'in sayesinde küçük yaşta eğitimi başlamıştır. Okuma yazmayı hızlı bir şekilde öğrenip Kur'an-ı Kerim'i ezberlemeye başlaması, onun ne kadar zeki olduğunu göstermiştir. Diğer eğitim yıllarında da bu başarısı devam etmiştir. Babasının vefatından sonra Şah Abbas Mescidi bünyesindeki medreseye yani Gence Medresesine yazılmıştır. Burada eğitim aldığı süre içerisinde Hüseyin Cavit, Abdullah Sur, İdris Ahuntzade gibi önemli milliyetçi aydınların öğrencisi olmuştur. Ahmet Cevat, medresede de başarısından söz ettirmiştir. Kısa zamanda adından bahsedilen öğrencilerden olmuştur. Arapça, Farsça ve Rusçayı öğrenmiştir. Üstelik bu dillerden eser tercüme etmeye de başlamıştır.

İlk şiirlerini, 1910 yılında kalme almış; 1911 yılında Tolstoy'un bir hikayesini çevirmiş ve yayınlamıştır. 1912 yılında ise medrese eğitimi sona ermiş ve mezun olmuştur.

1913 yılında öğretmenliğe başlamıştır. Gence, Kuba, Bakü ilk görev yerleri olmuştur. 1922 yılında üniversitelerde maarifçilik yapabileceği *İşçi Fakültesi*'ni bitirmiştir. 1924 – 1926 yılları arasında *Bakü Edebiyat Cemiyeti*'nin başyazarlığını yapmıştır. 1925 yılında

da *Ali Pedagoji Enstitüsü*'nü bitirmiştir. Azerbaycan'da Türk aydınları tarafından açılan okulların ders programlarının oluşturulmasında maarifçi bir pedagoğ olarak çalışmalarda bulunmuştur. 1925 yılından sonra da *İnkılap ve Medeniyet Dergisi*'nin müdürlüğünü üstlenmiştir. 1927 – 1934 yılları arasında Bakü ve Gence'deki yüksekokullarda, enstitülerde yani bugün üniversiteye denk gelecek kurumlarda Azeri Türkçesi ve Edebiyatı alanlarında dersler vermiştir.

Doçent ve profesör unvanlarını bu dönemde kazanmıştır. 1935'te Bakü'ye gelerek *Azerbaycan Devlet Neşriyatı*'nda göreve başlamıştır. Fakat Türkiye'ye duyduğu hayranlık Sovyet yönetiminin hoşuna gitmemiştir. Şiirlerinin de Türkiye matbuatında yayımlanması, Sovyetleri rahatsız etmiş ve görevinden men edilmiştir.

2.3. Dil ve Üslûbu

Ahmet Cevat, şiirlerini, hikayelerini, makalelerini sade bir kullanarak yazmıştır. Milletçe içinde buldukları durumu insanlara anlatabilmek, sesini geniş kitlelere duyurabilmek için halkın anlayabileceği bir dil kullanmıştır. Türk halkına yaklaştığı titizlikle Türk diline de yaklaşmıştır. Türkçeyi korumak, yabancı kelimelerden ayıklamak için elinden gelen çabayı göstermiştir. Yaşamı boyunca Türkçeye itina ile yaklaşmıştır. Hatta bu konudaki muzdaripliğini "*Dilimiz*" adlı şiirinde dile getirmiştir.

"...O ki, kaldı mana... anlayan hani.

Çokları anlamaz milletten, aydın,

Birce parçasını şair yazanın.

Gün oldu şairler, göğe çıktılar,

Bu yazık millete ordan baktılar

"Od" etmedi, yağdı "ateş" başına.

"*Siyah*" kondurdular "*kara*" kaşına..." mısralarında Türkçe kelimeleri bırakıp yabancı kelimeleri tercih edenleri, dili güzel kullanmayanları eleştirmiştir. Kendileri için doğru olan alfabeği savunmaktan geri kalmamıştır. Anlaşmazlığın giderilmesi için fikirler ortaya koymuştur.

Ahmet Cevat, bazı şiirlerini hikayeleştirerek kaleme almıştır. Anlatmak istediği durumu poem şeklinde dile getirmiştir. "*Sesli Kız*" ve "*Müellim*" şiirleri, poemlerine örnektir. Bu şiirlerinde siyasi diktatörleri, halka zulm edenleri, mazlum insanların içler acısı halini gözler önüne sermiştir.

Ahmet Cevat'ın şiirleri bazı dönemlerde siyasi baskılardan dolayı kısıtlanmıştır. Rejimin baskılarından dolayı daha lirik şiirler yazmaya mecbur kalmıştır. Yazdığı bu şiirlerinde Türkçeyi muazzam kullanmış; söz sanatlarını tam yerinde vurgulamıştır. Ahmet Cevat'ın lirik şiirleri bugün hala dinleyenlerin ruhuna işlemektedir. Eşi Şükriye Hanım için yazdığı şiirlerinden biri olan “Şükriyem İçin” adlı şiiri, dinleyenleri lirizmin zirvesine çıkarmaktadır. Ahmet Cevat, kızı Elmas'ı çok erken yaşta bir hastalıktan dolayı kaybetmiştir. Kızının acısını hep içinde taşımıştır. Kızı için yazdığı şiirlerinden biri olan “Elmasım İçin” adlı şiirinde hem kızını hem çektiği acısını en içten duygularıyla ifade etmiştir. Evlat sahibi olmayanların bile duygulandığı, o acıyı hissettiği bir şiiri olmuştur.

Ahmet Cevat'ın iç dünyası, dili, fikirleri son derece zengindir. Ele alıp da yazamadığı bir konu, bir unsur olmamıştır. Kelime dağarcığı oldukça zengindir. Kabiliyetiyle birlikte imge kullanımı da çok iyidir. Şöyle ki Azerbaycan'ın milli bayrağına 6 şiir yazmıştır. Dil ile ilgili pek çok şiiri vardır. Onun kelimeleri, imgeleri, motifleri hiç tükenmemiştir. Kızını erken yaşta kaybetmenin acısıyla bile şiirler kaleme almış; yazdığı diğer lirik şiirlerinde de bu acısını hissettirmiştir. Söylemek isteyip de söyleyemediklerini de satır aralarına gizlice yerleştirmiştir.

Ahmet Cevat, ne yazık ki 45 yıl yaşayabilmiştir. Bu kısa ömrünü ise pek tabii dolu dolu yaşamıştır. Bu doluluktan kastımız ise vatanına, milletine faydalı bir birey olabilmek için yaptığı ya da içinde bulunduğu faaliyetlerdir. Bu faaliyetlerde gösterdiği muhteşem karakteridir. Ahmet Cevat'a sadece *şair* diyerek ona haksızlık etmiş oluruz. Her ne kadar milliyetçi şairliğiyle ön plana çıkmış olsa da; şiirlerini incelediğimizde eğitimci, gazeteci, milli bir tarihçi, asker, acılı bir baba, tam bir aşk adamı ve belki de en önemlisi vatanına ne pahasına olursa olsun sıkı sıkı bağlı bir fikir adamıdır.

2.4. Vatan Sevgisi

Ahmet Cevat'ın vatan sevgisi, beraberinde pek çok duygusuna da vesile olmuştur. Bu duygusu sadece vatanıyla sınırlı kalmamış; tüm Türk dünyasına yayılan bir sevgi olmuştur. Hayatı boyunca da bu sevgi ve hassasiyet ile pek çok çalışmada bulunmuştur.

Medreseden mezun olduğu yıl, yani 1912 yılında Osmanlı Devleti'nde Balkan Savaşları başlamıştır. Ahmet Cevat da adını *Kafkas Gönüllü Kıtası*'na yazdırarak, Balkan Cephesine gitmek isteyen gönüllü askerlerden biri olmuştur. İsteği neticesinde de Osmanlı topraklarına gelip, Trakya Cephesinde gönüllü olarak savaşmıştır. Savaşa katıldığı süre zarfında Yusuf Akçura ile tanışmış; Türkçülük ile ilgili fikirlerini Yusuf Akçura'ya anlatma

fırsatı bulmuştur. Aynı zamanda milliyetçilik konusunda ufku açılmıştır. Yusuf Akçura da Ahmet Cevat'ın Türkçü bir cevher olduğunu anlayınca ülkesine dönmesi için tavsiyelerde bulunmuştur. Onun gibi bir güneşin cephede batmaması gerektiğini, vatanına dönüp milletini aydınlatması, bu uğurda mücadele etmesi gerektiğini söylemiştir. Ahmet Cevat, Yusuf Akçura'nın tavsiyesine uymuş, savaş bitiminde Azerbaycan'a dönmüştür²⁵. Fakat aradan çok geçmeden 1. Dünya Savaşı başlamıştır. Bu kez de Doğu Cephesinde Ruslara ve Ermenilere karşı savaşmıştır. Savaş süresinde sadece asker olarak görev yapmamıştır. Üyesi olarak bulunduğu *Bakü Müslüman Cemiyeti Hayriyesi*'nin faaliyetlerine katılmıştır. Eğitim gördüğü yıllarda bu cemiyetten burs almıştır. Mezun olduktan sonra da cemiyetin aktif bir üyesi olmuştur. Savaşta yaralanan, esir düşen askerlerle yakından ilgilenmiş, ailelerine maddi – manevi destek olmaktan hiç geri durmamıştır. Yardım amacıyla neredeyse tüm Doğu Anadolu'yu gezmiştir. Burada gördüklerinden çok etkilenmiştir. Fakir halkın çektiği sıkıntılar, her şeylerini savaş uğruna feda edenler, babasız kalan çocuklar, cephede gazi ya da şehit olan askerler onu derinden üzmüştür. Bu üzüntüsünü şiirlerinde görmek de mümkündür. Yine zor durumdaki halka yardım amaçlı kurulan *Kardeş Kömeği* adlı yardım kurulunda da gönüllü olarak çalışmıştır. Hastane, çocuk yuvaları için çalışmalarda bulunmuştur. Türk milletine faydalı olabilecek hiçbir yardımdan geri kalmamıştır. Kısacık ömrüne, Türk Dünyasında uzun uzun anılacak pek çok faaliyet sığdırmıştır. Türkiye'nin doğusunda yardım derneklerinde görev alırken cephe arkasında kalan kadınlara ve çocuklara çok üzülmüştür. Buradaki duygularını “Harpedelere” adlı şiirini yazmıştır. Türkiye'deki dramı anlatmaya çalışmıştır. Ahmet Cevat, Azerbaycan ile ilgilendiği kadar tüm Türk dünyasıyla da ilgilenmiştir. Türkiye'deki savaş ya da işgallere Türk olarak derinden üzüntü duymuştur. İstanbul işgal edildiğinde “İstanbul” adlı şiirini kaleme almıştır:

“Ben sevdiğim mermer sineli yârin,

Diyorlar, koynunda yabancı el var!

Bakıp ufuklara, uzak yollara

Ağlıyormuş mavi gözler, akşamlar!...” mısralarıyla hem İstanbul'u ne kadar sevdiğini hem de düşman işgalinden dolayı duyduğu kederi anlatmıştır. Ahmet Cevat ve onun gibilerin yardımını, desteğini, emeğini unutmak ne mümkündür.

Böyle Türklerin yaşamış olması bizler için her zaman gurur kaynağıdır. Yakından tanıma şansımız olmasa da; bıraktıkları eserleriyle, yaptıkları çalışmalarlarıyla doğru tanıtma

²⁵ Ahmet Cevat hapse girdiğinde, Hüseyin Baykara adında bir avukatla aynı koğuşa düşmüştür. Yusuf Akçura ile olan münasebetini H. Baykara'ya anlatmıştır. (Yıldırım Y. D., 2001)

şansımızın olması bile bizim için çok büyük iftihadır. Türk Dünyası böyle Türk kahramanları barındırdığı için her zaman da gurur duyacaktır.

Ahmet Cevat, 1. Dünya Savaşı bittikten sonra Azerbaycan topraklarına geri dönmüştür. Vatan sevgisini şiirlerinde hissettirmeye devam etmiştir. Bir milletin vatanının ne demek olduğunu, istiklalin paha biçilemeyecek kadar önemli olduğunu her zaman anlatmıştır. Bu düşünceleri doğrultusunda fikirler ortaya koymuştur. Ziya Gökalp, İsmail Gaspıralı, Ömer Seyfettin gibi dilde, fikirde, işte birlikdüşüncesini savunmuştur. Türk milletinin tarih boyunca neler yaptığına değinmiş; ne kadar aziz bir millet olduğumuzu imkânları el verdiğince açıklamıştır. Türklerin biraraya geldiğinde neler yapabileceğinden, gücünden hep bahsetmiştir.”Çırpınırdın Karadeniz” adlı şiiriyle de Türkçülüğe ne kadar değer verdiğini ifade etmiştir:

“Çırpınırdın Karadeniz

Bakıp Türk’ün bayrağına!

“Ah!..” diyordun, hiç ölmezdim

Düşebilsem ayağına...” mısraları bugün hala Türk Marşı olarak dillerde dolaşmaktadır.

Azerbaycan’ın kuzeyi Ruslar ve Ermeniler tarafından işgal edilince, Azerbaycan Osmanlı Devleti’nden yardım istemiştir. 15 Eylül 1918 tarihinde Osmanlı ordusu, Bakü’ye girerek o civardaki toprakları düşman işgalinden kurtarmıştır. Bu durumdan duyduğu sevinci ise “Türk Ordusuna” adlı şiirinde dile getirmiştir:

“Ey şanlı ülkenin şanlı ordusu

Unutma Kafkas’a girdiğin günü

Gelirken kovmaya Turandan Urus’u

Ayağını Karadeniz öptü mü?..” mısralarını Osmanlı ordusuna ithafen yazmıştır. Fakat Rus yönetimi bölgede etkin olunca bu mısralar onun hapse girmesine neden olmuştur. Hapse girdiğinde de şiirlerini yazmayı bırakmamıştır. Azerbaycan Devleti’nin istiklalini kazanması yegâne kaygısı olmuştur. Bir Türk milletine, esir olmayı ya da başka bir devletin himayesi altına girmeyi hiç mi hiç yakıştıramamıştır. Elinden geldiğince bunu Türk milletine aşılama çalışmıştır. Türk bayrağına, milli marşlarına, milli tarihlerine çok büyük önem vermiştir. Azerbaycan Cumhuriyeti’ni bugün simgeleyen bayrakta Ahmet Cevat’ın rolü büyüktür. Azerbaycan Cumhuriyeti’nin milli marşının yazarı da kendisi yani Ahmet Cevat’tır. Aslında şiir olarak kaleme aldığı mısralar, usta sanatçı Üzeyir Hacıbey-

li'nin nağmeleriyle birleşince milli marş olarak okunmaya başlanmıştır. Bir devlet için, milleti simgeleyen iki büyük sembolde de Ahmet Cevat'ın büyük emeği vardır. Suçlandığı gibi vatan haini olsa, atılan iftiralarda olduğu gibi milletin kötülüğünü istese ne milli marşın yazarı olurdu ne bayrağın belirleyicisi. İçinde vatan ve millet sevgisi olmasaydı ne de canından olurdu.

Türkçülük ve vatanı için hiçbir şeyden korkmamış, asla geri durmamıştır. Bu da maalesef vatan haini suçlamasıyla karşı karşıya gelmesine neden olmuştur. Hiç hak etmediği durumlara, hakaretlere maruz kalmıştır. Ve en sonunda da bu uğurda canını vermiştir.

Biz de bu bölümümüze usta şairin, üzüntü içinde kaleme aldığı, Azerbaycan'ın milli marşı olan şiiriyle son vermeyi uygun gördük.

AZERBAYCAN BAYRAĞINA

Türkistan yelleri öpüp alını

Söylüyor derdini sana, bayrağım!

Üç rengin aksini kuzgun denizden

Armağan yollasın yara, bayrağım!

Giderken turana çıktın karşıma,

Gölgen devlet kuşu kondu başıma!

İzin ver gözümde çoşan yaşıma-

Dinletsin derdini aha, bayrağım!

Kayi Han soyundan, aldığın rengi,

Kocalmış elhanla Müselman beyi,

Elhanın evladı, dinin direği,

Getirdin gönlüme sefa, bayrağım!

Göğsümde tufanlar geldim ireli,

Öpeyim gölgen düşen mübarek yeri!

Allah'ın yıldızı, o güzel peri,

Sığınmış koynunda aya, bayrağım!

Ahmet CEVAT

3. İSİMDEN İSİM YAPMA EKLERİ

İsimden isim türeten ekler, ismin köküne veya gövdesine getirilerek ya da isimleşmiş fiil gövdesine getirilerek tekrar isim oluşturulan eklerdir. Köke eklenen isimden isim yapma ekleri, kökün anlamını değiştirmemeli; kök ile oluşan isim arasında anlam farkı olmamalıdır. Yani, kök ile isim anlam bağına koparmamalıdır. Bu başlık altındaki ekler Türkçenin hemen hemen ilk dönemlerinde meydana gelmiş eklerdir. Geçmişten günümüze bazı ekler işlevini kaybetmiş, bugün birkaç kelimedede yaşamaktadır; bazı ekler de işlevini sürdürerek bugün canlılığını korumaktadır. Bu ekler isim köküne ya da gövdesine eklendiklerinde eşya, meslek, mekan ismi yapmakla beraber durum bildiren isimler de yaparlar.

Tahsin Banguoğlu, bu ekleri *İSİMDEN ÜREME İSİMLER* olarak adlandırıp şöyle ifade etmiştir: “İsimden isim tabanları çoğu asıl üretim ekleriyle yapılmış, bir takımı da çekim eklerinin anlatımlarına uygun bir üretim işleyişi kazanmaları yoluyla meydana gelmiş görünürler” (Banguoğlu, 1959).

Muharrem Ergin ise; “Bu ekler isim köklerine, isimden yapılmış isim gövdelerine ve fiilden yapılmış isim gövdelerine eklenirler. Bu isimlerin sayıları sayılamayacak kadar çok, fakat çeşitleri azdır. Yani işlek olan isimden isim yapma ekleri pek fazla değildir. Fakat bu eklerin kullanım sahaları çok geniştir. Bu bakımdan birçokları çekim eklerine benzerler. Hemen hemen bütün isimlerin sonuna gelerek onlardan yeni isimler yaparlar” (Ergin, Türk Dil Bilgisi, 1958) şeklinde belirtmiştir.

Ahmet Cevat'ın şiirlerindeki isimden isim yapma eklerini alfabetik sıraya göre şu şekilde inceledik:

3.1. +An: Bu ek Türkçenin çok eski zamanlarından beri kullanılan bir ektir. Fakat zamanla işlevi geride kalarak isme dâhil olmuştur. Yani ekin belirgin özelliği işlevini yitirmiştir. Bugün birkaç kelimedede yaşamaktadır.

Muharrem Ergin, bu ekin günümüzde kullanıldığı üç örneğini vererek: “Eklendiği köklerin umumi olan manalarını tahsis ederek, muayyenleştirerek daha belirli ve hususi gövdeler yapar” (Ergin, Türk Dil Bilgisi, 1958) şeklinde açıklamıştır.

Tahsin Banguoğlu ise örnekleri çoğaltarak “-ek” küçültme eki ile aynı işlevde olduğunu savunmuştur. İki ek arasındaki işleyiş paralelliğinden bahsetmiştir. “Her ikisini eski küçültme adları (nom diminutif) sayacağız. Eski Türkçede eren, oğlan gibi kelimeler çoklu hali değil de, topluluk adı olarak kullanılmış olmalıdırlar” (Banguoğlu, 1959) şeklinde örneklerle belirtmiştir.

A. Von Gabain bu eki, “Sadakat ifadesi ve kuvvetlendirme (nadiren; yahut eski çokluk?) bildirir” (Von Gabain & Çeviren Akalın, 1988) şeklinde açıklamıştır.

Tuncer Gülensoy da bu “-an, -en” ekinin küçültme eki olduğunu belirtmiştir.

Süer Eker de çalışmasında şu şekilde bahsetmiştir: “Donmuş eski bir çekim ekidir. ET ve daha eski dönemlerde çoğul anlamda sözcükler ürettiği düşünülmektedir. Eren, kızan, oğlan gibi birkaç sözcükte yaşamaktadır” (Eker, 2003).

Hasan Eren sözlük çalışmasında Türkçe oğul kelimesine –an eki getirilerek türetildiğini, Uygur Türkçesinden itibaren çokluk eki olarak kullanıldığını bildirmiştir (Eren, 1999).

İncelediğimiz şiirlerde, bu ekin getirildiği iki kelime belirledik.

oğlan “erkek evlat, çocuk” sf. 39, sf. 96, sf. 118, sf. 153, sf. 157, sf. 170, sf. 172, sf. 178, sf. 179, sf. 183, sf.244, sf. 271, sf. 275

<ogul + an; oğlan <oğlan; oğlan “ oğlan, çocuk” (DLT 2014: 770), oğlan “erkek çocuk, uşak, delikanlı” (Eren 1999: 304-305), oğlan “erkek olsun kız olsun evlat, erkek çocuk, yavru” (Dilçin 1983: 172).

“Kam aldım ömrümün oğlan çağından” sf. 39 “Şükriyem İçin”

eren “ermiş kişi” sf.110, sf. 132, sf.136, sf.138

<er + en; eren “adamlar, kahramanlar, yiğitler” (DLT 2014:642), eren “erkek, kahraman, erler, Allah’a ermiş kimse, tecrübeli akıllı kimseler” (Dilçin 1983: 96).

“Bu erenler silahımı kimden aldın, anlat böyle?..” sf. 110 “Ana”

“Erenler söyleyen, Allah yazanı” sf. 132 “Yazık”

3.2. +cAk: Türkçede kullanılan bu ek eskilere dayanmaktadır. Zamanla işlevi daralan ekler arasındadır. Ek, sevgi ifadeleri ve küçültme anlamlarında kullanılmaktadır. Bu ekin yapım eki özelliği azaldıkça; çekim eki özelliği artmıştır.

Tahsin Banguoğlu , gramer çalışmasında ekin kullanıldığı farklı alanlardan bahsederek küçültme anlamı olduğunu bildirmiştir. Bu bahsettiği alanlar zarf, sıfat, yer adlarıdır ve örneklerle açıklamıştır.

Tuncer Gülensoy da “Bu ekin başlıca fonksiyonu küçültme ve sevgi ifade etmektir. +cIk ekinin bir eşi durumundadır. Fakat işlevliği daha fazladır” (Gülensoy P. D., Türkçe El Kitabı 1, 1994) şeklinde belirtmiştir.

Muharrem Ergin de ekin fonksiyonundan küçültme ve sevgi ifade etmektedir şeklinde bahsetmiştir. Yapım eki özelliğinin yanında çekim eki özelliğinin de üzerinde durmuştur. İki farklı görevinin karıştırılmaması için konuya açıklık getirmiştir. Ekin anlamının yanında şekli ile ilgili bilgiler de vermiştir: “Ekin c’li şekilleri hiç şüphesiz sonradan ortaya çıkmıştır. Eski Türkçede ek ç’li olup –çak, -çek şeklinde idi. Batı Türkçesinin başlarında da ekin yalnız ç’li şekilleri vardı. C’li şekilleri Eski Anadolu Türkçesinden sonra ortaya çıkmıştır. Bugün diğer küçültme ekleri gibi bu ek de istisna teşkil ederek konsonant uyumu dışında kalmakta ve yalnız c’li olarak kullanılmaktadır” (Ergin, Türk Dil Bilgisi, 1958).

İncelediğimiz eserlerde bu ekin getirildiği iki kelime belirledik.

oyuncak	“oyun oynamak için kullanılan araçlar” sf. 126 <oyun + cak; “oyun” (DLT 2014: 781), oynayacak (Dilçin 1983: 177). “Oldun yadlar oyuncağı” sf. 126 “Uyan”
yığınca	“yığılacak nesnelere veya insanlar” sf. 98, sf. 118 <yığın + cak; yığ- “toplamak, biriktirmek ya da men etmek” (DLT 2014: 969), yığın “toprak vb. şeylerin yığını” (DLT 2014: 970), yığılmak “çekinmek, kaçınmak, nefsinin men etmek, sakınmak (Dilçin 1983:255). “göklerde görünen pembe yığınca,” sf. 98 “Ay’a”

3.3. +cIk, +cUk: Bu ek de –cAk eki gibi küçültme ve sevgi anlamında kullanılmaktadır.

Muharrem Ergin bu ekin meydana gelişini “-cık, -cik, -cuk, -cük eki Eski Türkçede yoktu. Bu ekin Türkçede eskiden beri görülen ve kendisinin bir eşi olan –cak, -cek ekinden türemiş olduğu anlaşılmaktadır. Sonradan ortaya çıkmış olan bu ek Batı Türkçesinde başlangıçtan beri kullanıla gelmiş ve son zamanlarda işleklığı çok artmıştır” (Ergin, Türk Dil Bilgisi, 1958) şeklinde açıklamıştır.

Tahsin Banguoğlu da bu eki şöyle belirtmiştir: “-cık aslında çekim eki olarak adlara ve sıfatlara gelen vurgulu bir küçültme ekidir” (Banguoğlu, 1959). Bunun yanında ekin çeşitli adlar yapan verimli bir üretim eki olduğundan, hastalık ve yer adı yaptığından, zaman zaman da kişi adlarına geldiğinden ayrıntılı bir şekilde bahsetmiştir .

İncelediğimiz şiirlerde bu ekin getirildiği bir kelime belirledik.

yavrucuk “yavru” sf. 221, sf. 222

<yavru; yavru “yavru” (Dilçin 1983: 251), –cuk eki eklenerek küçültme anlamı verilmiştir.

“Acımazdı o sevgili yavrucuğa bir kişi” sf. 221 “Merhamet”

3.4. +CI, CU: Bu ek Türkçede çok uzun süreden itibaren varlığını sürdürmektedir. İşlevi de zamanla artmıştır. Meslek isimlerine ya da bazı faaliyet isimlerine gelerek insanı niteler. Kişinin uğraşını veya mesleğini bildirir. Aslınsa “ç” sesiyle ortaya çıkmıştır. Fakat sonradan işlevi arttıkça “c” sesine dönüşmüştür.

Tahsin Banguoğlu eki şu şekilde izah etmiştir: “Bu ek dilimizin en verimli üretim eklerinden biridir. En eski ve esas işleyişi adlardan kılıcı adı yapmaktır” (Banguoğlu, 1959). Ekin işleyişini belirttikten sonra kullanım alanlarını da bildirmiştir. Sanatçı adları, alışkanlık sıfatları, yer adları, meslek adları, taraf gösteren sıfatlar yaptığını çalışmasında gruplayarak incelemiştir .

Muharrem Ergin: her türlü ismin sonuna gelerek onlarla ilgili meslek sıfatları, uğraşma isimleri yapar (Ergin, 1958). Ayrıca ekin sekiz şeklinin Türkçenin son dönemlerinde meydana geldiğini, Eski Türkçede sadece +çI şeklinin bulunduğunu, c’nin sonradan türemesiyle çeşitlendiğini çalışmasında anlatmıştır (Ergin, 1958).

Tuncer Gülensoy ise; “Bu ekin başlıca fonksiyonu meslek, herhangi bir işle uğraşma, bir ülküye, inanışa bağlı olan isimleri ile alışkanlık sıfatları türetmektir. Bu ekle yapılmış isimlerin sonuna –lık eki getirilerek ikinci bir isim yapılabilir” (Gülensoy P. D., Türkçe El Kitabı 1, 1994) şeklinde belirtmiştir.

İncelediğimiz şiirlerde bu ekin getirildiği on altı kelime belirledik.

arançI “kışlakta oturan. sf. 183

<aran +çI; arançI “yaylak ile kışlak arasında ticaret yapan” (Akdoğan 1999: 29), aran “tütün dizmeye, kurutmaya, işlemeye yarayan üstü kapalı yer” (Eren 1999: 15).

“arançI benim dostum,” sf. 183 “Bayatılar”

avcı “av yapan kişi” sf. 101, sf. 116, sf. 273

<aw + cI; Azeri Türkçesinde ov ya da oy şeklinde kullanılır (Ergin 1981:194), awçI “avcı” (DLT 2014: 564).

“dost ararken avcı çıktı yoluna” sf. 101 “Yaralı Kuş”

- bostancı “bostan ile uğraşan kişi” sf. 150
<bostan + cı; Fa. bostancı “bir sebze bahçesini idare eden adam” (Parlatır 2012: 210).
“yar özü bostancıdır,” sf. 150 “Bayatılar”
- carçı “haberci” sf. 256
<car+çı; “haberci, tellak, ulak, müjdecî” (Akdoğan 1999: 125).
“Carçısı ben olaydım” sf. 256 “Ben Olaydım”
- demirci “demir ile ilgilenen kişi” sf. 228
<demir + ci; timür “ demir” (Dilçin 2013: 75), demirci “demiri işleyip muhtelif âlât ve edevat yapan sanatkâr” (Parlatır 2012: 330).
“Küçük demircinin alnındaki ter.” sf. 228 “Sanat Kahramanlarına”
- dinci “dinine düşkün olarak yaşayan kişi” sf. 12, sf. 65
<din + ci; Ar. dîn “Allah’a inanma ve ibadet etme konusunda herkesin veya her milletin tuttuğu yol” (Parlatır 2012: 350), dîn “din” (NF 2014: 109).
- ekinci “ekin eken kişi” sf. 251
<ek – i – n + ci; ekin “tarla” (DLT 2014:635), ekinçi “Azeri Türkçesinde ç şeklinde korunmaya devam etmektedir (Ergin 1981: 207), ekinci “çiftçi” (Dilçin 2013: 91), ekinci “ekin ekip biçmekle uğraşan kimse” (Parlatır 2012: 391).
“ekinciler yâriyim” sf. 251 “Pamuk Destanı”
- emekçi “emek veren kişi” sf. 249, sf. 250, sf. 252
<emge – k + çi; emgek “sıkıntı” (DLT 2014: 637), emge “eziyet, zahmet” (Dilçin 2013: 94), emekçi “işçi, amele” (Parlatır 2012: 399), Yakup Karasoy ise “emek” kelimesinin zenginliğini vurgulamıştır. emgek >emek oluşumuna, em- fiilinin hangi anlamlarda hangi kelimeleri türettiğini açıklamıştır. kişinin hayatına emmek ile başlayıp, emek vererek devam ettiğini belirtmiştir (Karasoy 2017: 63-72).
“Her bir zaman emekçiler
Çekti cefamı;” sf. 249 “Pamuk Destanı”

- esirci “esir ticareti yapan kişi” sf. 64
<esir + ci; Ar. esīr “esir, tutsak” (NF 2014: 137), esirci “esir alıp satan kimse” (Parlatır 2012: 415).
“Esirciler yapıştı
Saçından, kollarından?” sf. 64 “At Bu Çadranı”
- işçi “çalışan” sf. 256
<iş + çi; İş “iş, amel” (DLT 2014: 669), iş “görev, hareket, durum, hal, çare” (NF 2014: 188), işçi “başkasının yararına bedenini, kafa gücünü, el uzluğunu kullanarak ücretle çalışan kimse” (Parlatır 2012: 787).
“Bu işçiler yurdunun carcısı ben olaydım” sf. 256 “Ben Olaydım”
- müjdecı “haber getirip götüren” sf. 123
<müjde + ci; Fa. müjdecı “müjde getiren kimse” (Parlatır 2012: 1169).
“Vatan müjdecisi rüzgar ise,
Bazı günler olur susar akşamlar” sf. 123 “Akşamlar”
- nağılçı “masal anlatan kişi” sf. 194
<nağıl + çı; nağılçı “masalçı, geveze” (Akdoğan 1999: 597), Ar. mesel “çocuklara anlatılan hikaye” (Parlatır 2012: 1016).
“Nağılçılar hoş gider,
Ozan, aşık, saz gelir” sf. 194 “Çille şarkısı”
- talancı “yağmacı, çapulcu” sf. 146
<talan + cı; tala-/ dala- “yağmalamak, çapullamak” (Eren 1999: 392), talav “yağma” (Dilçin 2013: 213), talan “yağma, ganimet” (Parlatır 2012: 1625).
“Güç, bir hayat meydanıdır-
Her bir güçlü talancı!” sf. 146 “Of-Bu Yol”
- yabancı “el” sf. 122, sf. 132, sf. 145,
<yaban + cı; yaban Fa biyābān< OFa viyāpan. Türkçeye geçerken baştaki bi- düşmüştür “insan yaşamayan ıssız yer, yabancı, el, yerli halktan olmayan kimse” (Eren 1999: 437), Fa yābān “ıssız kır, ova, insandan boşalmış yer, yabancı, başka ülke” (Dilçin 2013: 241).
“Esirgesin Tanrım yabancı gözden” sf. 122 “Münacat”

yalancı	<p>“yalan söyleyen” sf. 145, sf. 146, sf. 227</p> <p><yalan + cı; yalan “yalancı, vefasız, sözünde durmaz” (Dilçin 2013: 243), yalaç ı “herkesi, her konuda itham eden” (DLT 2014: 944), yalğan “ yalan, yalancı” (DLT 2014: 945).</p> <p>“Benim yolum yalancı</p> <p>Girdaplarla dolmuştur.” sf. 145 “Of-Bu Yol”</p>
yaylakçı	<p>“yaylacı” sf. 183</p> <p><yay – la +k + çı; yāy “ilkbahar, yaz” (DLT 2014: 961), yaylag “yayla, yazlık” (DLT 2014: 962), yaylağ<yaylak “yazın göçülen yüksek ve serin yer, yaz otlığı, sonradan plato anlamını almıştır, yayla- “yazı geçirmek” (Eren 1999: 446), yaylak “ yazı geçirmek için çıkılan yüksek yer, yayla (Dilçin 2013: 252).</p> <p>“Arançı benim dostum,</p> <p>Yaylakçıdan göyçektir” sf. 183 “Bayatılar”</p>
yolcu	<p>“yola giden kimse” sf. 48, sf. 59, sf. 73, sf. 111, sf. 113, sf. 145, sf. 258</p> <p><yol + cu; yōl/ yol “yol, yolculuk, sefer” (DLT 2014: 980), yol “ âdap, erkân, kural, müsaade” (Dilçin 2013: 261).</p> <p>“Ömür dedikleri, çarpışık bir yol</p> <p>O çarpışık yolun yolcusuyum ben.” sf. 48 “O Kıza”</p>

3.5. +CII, CUI: Kullanımı zamanla daralan eklerdendir. Bir şeyi çok sevmekten dolayı o şeye düşkünlük ya da benzetme anlamında kullanılır.

Bu eki Tahsin Banguoğlu şu şekilde belirtmiştir: “Az kelime vermiş vurgulu bir üretim ekidir. Lehçemizde birtakım avcı kuşları, yırtıcı hayvanları yedikleri hayvanın, nesnenin adıyla adlandırılan kelimeler vermiştir. Ancak daha geniş anlatımını Anadolu ağızlarında kalan üremeleri gösterir. Eski Türkçede de nadir kelimeler bırakan bu ekin lehçemizde hakim anlatımı yiyen ve seven olarak belirlemektedir” (Banguoğlu, 1959).

Süer Eker ise; “Eklendiği sözcüğe düşkünlük, bağlılık, benzetme anlamları katar” (Eker, 2003).

İncelediğimiz şiirlerde, bu ekin kullanıldığı bir kelime belirledik.

kurbancıl	<p>“kurbana düşkün olan” sf. 147</p> <p><kurban + cıl; Ar. kurban “bir uğurda feda olma” (Parlatır 2012: 935).</p> <p>“Bu kurbancıl göyler yine karışık” sf. 147 “Of- Bu Yol”</p>
-----------	--

3.6. +ÇA: Eski Türkçe döneminde çekim eki olarak kullanılmış; daha sonraları yapım eki olarak da kullanılmaya başlanmıştır. Yapım eki olarak bir kavmin dil, lehçe, şive adlarını belirtir.

Muharrem Ergin , ekin hem çekim eki olarak hem de yapım eki olarak kullanıldığından bahsetmiştir. Eski Türkçede sadece c’li şekillerinin olduğunu, Eski Anadolu Türkçesinden sonra ç’li şekillerinin ortaya çıktığını belirtmiştir. Ayrıca vurgusuna da değinerek, vurguyu ekten bir önceki heceye attığını açıklamıştır (Ergin, Türk Dil Bilgisi, 1958).

Tahsin Banguoğlu ekin zarf görevinden bahsetmektedir. Bu görevini örneklerle açıklayarak üç gruba ayırmıştır (Banguoğlu, 1959).

A.Von Gabain’e göre de küçültme ve kuvvetlendirme bildirir (Von Gabain & Çeviren Akalın, 1988).

Süer Eker de eşitlik ekinin donmasıyla yapım eki niteliğinin kazandığını ifade etmiştir (Eker, 2003).

Bu ekin kullanıldığı yirmi yedi kelime belirledik.

- asırlarca “yüzyıllar boyunca” sf. 109, sf. 226
<asır+ lar+ ca; Ar. asır “çağ, zaman, devir, hengâm” (Parlatır 2012: 107).
“Asırlarca Karadeniz
Haykırarak, çosarak;” sf. 109 “Kafkaslıysan, Sev Kafkası”
- azca “çok az miktarda” sf. 170
<az + ca; āz/ az “az” (DLT 2014: 567).
“Bir azca sabır eylesen,” sf. 170 “Bayatılar”
- babalarca “babalar gibi” sf. 125
<babalar + ca; baba “büyük baba, yaşlı, ihtiyar, baba” (Akdoğan 1999: 52).
“Boş çıkarsa bunca emek,
Babalarca bu ne demek?” sf. 125 “Mayıs”
- bağca “bahçe” sf. 39, sf. 83, sf. 95, sf. 113, sf. 117, sf. 175, sf. 213
<bağ + çe; bāg “üzüm bağı” (DLT 2014: 569), Fa bāgça< bahçe “çiçek, ağaç veya sebze yetiştirilen yer” (Eren 1999: 33), Fa bāgçe baqça> baqca> baqca “bahçe” (Dilçin 2013: 35).

- “Bir bağ, bahçeye giremem sensiz” sf. 39 “Şükriyem İçin”
“Bahçerde kırmızı nar,
Kırmızı kan güllerin var” sf. 83 “Şarkı”
- başlıca “asıl, başta gelen” sf. 210
<başlı + ca; baş “başta gelen, temel, esas” (DLT 2014: 576), baş “bir topluluğu yöneten kimse, başlangıç” (Eren 1999: 41-42), baş “başkan, yöneten, komutan” (Dilçin 2013: 37).
“Bu ağır başlıca bakışın bana” sf. 210 “Dağlar”
- bence “bana göre” sf. 134
<ben + ce; men “ben” (Akdoğan 1999: 571), men “ben” (DLT 2014: 762-763).
“Bence, derdin en yamanı” sf. 134 “Aşığın Derdi”
- birce “bir defacık, bir kere olsun” sf. 44, sf. 74, sf. 102, sf. 184, sf. 185
<bir + ce; birce “yegane, fakat, yalnız, sadece, hele, bir kere” (Akdoğan 1999: 95),
“Korkum var dünyanın birce işinden” sf. 44 “Leyla”
- boyunca “süresince” sf. 116
<boyun + ca; “bir şeyin başlangıcından sonuna kadar olan süre zarfı”
“Ağladın mı kaçtığın yol boyunca” sf. 116 “Harpedelere”
- bunca sf. 119, sf. 125
<bun + ca; bunca “birçok, pek çok” (Parlatır 2012: 217).
“Göz yaşı döksünler o yerde bunca” sf. 119 “İmdat”
- çılğınca “delice” sf. 84
<çılgın + ca; çılğınca “çılğınca, ihtirasla, hırsla” (Akdoğan 1999: 152), çılğınca “deli gibi, delicesine” (Parlatır 2012: 295).
“Çılğınca kalktı birden” sf. 84 “Şarkı”
- doğruca “doğru bir şekilde” sf. 241
<doğru + ca; togru- “birşeye, hedefe yönelmek” (DLT 2014: 888), doğru <toğrı (Dilçin 2013: 83).
“Düş doğruca yoluna” sf. 241 “Kür”

- evvelce “daha önce” sf. 70
<evvel + ce; Ar. evvelce “önce, daha önce” (Parlatır 2012: 426).
“Şaşığından evvelce
Bulutlar da kızardı” sf. 70 “Sesli Kız”
- gizlice “gizli bir şekilde” sf. 97
<giz + li+ ce; kız “elbise sandığı, saklayıp koruyan her şey” (DLT 2014: 724).
“Diyorlar, ağlarsan onda gizlice” sf. 97 “Ay’a”
- haksızca “haksız bir şekilde” sf. 83
<hak + sız+ ca; Ar. ḥāk “tam, tamam” (Dilçin 2013: 117).
“Boş yere bir ülkenin
Haksızca akankanı” sf. 83 “Sesli Kız”
- kasıpca “fakir, yoksul” sf. 243
<kasıp + ca; kasıpca “fakirane, azıcık” (Akdoğan 1999: 524).
“Çanı var süttten beyaz
Kasıpca boydan bir az” sf. 243 “Pamuk Destanı”
- kızılca “kızıla çalan” sf. 91
<kızıl + ca; kızıl “her şeyin kırmızısı” (DLT 2014: 718), kızıl “kırmızımtırak” (Dilçin 2013: 151), kızılca “allık, kızılılık, altın” (Dilçin 2013: 151).
“Yemeli kız oldun üçe gelince
Çiçek-kızılcasız yetiştin dörde” sf. 91 “Kızım İçin”
- küçükçe “çok küçük” sf. 183, sf. 184
<küçük + çe; kiçig “küçük” (DLT 2014: 719), küçük “küçük” (Dilçin 2013: 162).
“küçükçe bir yar sevdim” sf. 183 “Bayatılar”
- milyonlarca “sayıca çok fazla” sf. 232
<milyonlar + ca; Fr. Milyon “bin kere bin” (Parlatır 2012: 1094).
“milyonlarca salgın sustu vicdanı” sf. 232 “İşçi”

- ömürlükçe “yaşam” sf. 89
<ömürlük + çe; ömürlük “müebbet, ebediyen” (Akdoğan 1999: 621), ömürlük “bir ömür boyu sürme durumu” (Parlatır 2012: 1326).
“İnan, ömürlükçe yeterdi, kızım” sf. 89 “Kızıma”
- Rusça “Rus dili” sf. 248,
<Rus + ça ; Rusların kullandığı ana dilleridir.
“Yanlış olmaz eğer desek
Rusça “xlopok” sf. 248 “Pamuk Destanı”
- saygısızca “kaygısızca, terbiye gözetmeksizin” sf. 81
<saygısız + ca; saygısız “gamsız, kagısız” (Akdoğan 1999: 663).
“Severdi Saygısızca” sf. 81 “Sesli Kız”
- serbestçe “rahat bir şekilde” sf. 87
<serbest + çe; Fa. özgür, hür, başı boş, kayıtsız” (Parlatır 2012: 1488).
“Sen bu serbest göklerin
Serbestçe yıldızısın” sf. 87 “Şarkı”
- soyadca sf. 190
<soyad + ca; “soyadı gibi”.
“Soy, soyadca Gencedenim” sf. 190 “Bayatılar”
- yahşıca “güzelce” sf. 207, sf. 262, sf. 273
<yahşı + ca; yahşıca “iyice, güzelce” (Akdoğan 1999: 786).
“Cennetten de bil ki yahşıdır Gence” sf. 207 “Gence’ye İthaf”
- yalınca “bir şeyin en sade hali” sf. 81
<yalın + ca; yalın “çıplak” (DLT 2014: 946), yalın “yalın” (Gabain 1988: 308).
“Baldırlarda yalınca...” sf. 81 “Sesli Kız”
- yavaşça “usul, yavaş” sf. 112
<yavaş + ca; yavaşça “yavaş” (Akdoğan 1999: 798), yavaşça “usulca, hafifçe” (Parlatır 2012: 1822).
“Yavaşça bir sovuşundan yarandım” sf. 112 “Neden Yarandım”

yıllarca “uzun yıllar” sf. 42, sf. 216, sf. 100

<yıllar + ca; il “yıl, sene” (Akdoğan 1999: 489), yıl “on iki aydan oluşan zaman dilimidir”, Azeri Türkçesinde kelime başı –y harfleri düşmektedir. Bu yüzden kelime “il” şeklinde kullanılır. Fatma Özkan ve İsa Özkan’ın çalışmalarında belirttikleri gibi kelime başı –y harfi bazı lehçelerde farklılık gösterir: c, ç, j, n, s seslerine dönüşebilir ya da düşebilir. (F. Özkan-İ. Özkan 2015: 55-61)

“Ağlar necin koydun yıllarca beni” sf. 42 “Gence’den Geliyorum”

3.7. +DAŞ: Türkçenin eski dönemlerinden itibaren kullanılan bir ektir. Kullanım alanı oldukça dardır. Eşlik ve ortaklık anlamı vermektedir.

Tahsin Banguoğlu’na göre ek kişiler arasında ortaklık, beraberlik bildiren eşlik adları ve sıfatlar yaptığını belirtmiştir (Banguoğlu, 1959). Ayrıca T. Banguoğlu ekin ses uyumuna da değinerek bu ekle yapılmış kelimelerin çoğu kalın sırada olduğunu, bu yüzden bazı alıntı tabanlardan yapılmış veya daha yeni –deş adlarında ekin sesli uyumundan kaçtığını ve kalın sırada kaldığını, bazen de sesteş uyumundan kaçtığını izah etmiştir (Banguoğlu, 1959).

Süer Eker de benzer şekilde açıklamıştır. Ekin ortaklık, bir yere, bir şeye mensubiyet anlamı verdiğini belirtmiştir (Eker, 2003).

Tuncer Gülensoy da ekin başlıca fonksiyonunun eşlik, ortaklık, mensubiyet, bağlılık isimleri oluşturduğunu belirtmiştir.

Bahsi geçen bu –daş eki, esasında –da bulunma hali eki ile eş kelimesinin birleşip zamanla kaynaşmasından meydana gelmiştir. Bir örnek üzerinden anlatırsak; kardeş kelimesini ele alalım. Karında eş > karındaş > kardaş > kardeş. ET’den itibaren bu şekilde gelişim göstermiştir. Türkologlarımız da bu şekilde belirtmişlerdir .

İncelediğimiz şiirlerde bu ekin kullanıldığı dört kelime belirledik.

kardeş “aynı anneden olan” sf. 60, sf. 109, sf. 116, sf. 117, sf. 119, sf. 126,

sf.132, sf. 137, sf.142, sf. 145

<karın + daş; karındaş “aynı karından olan iki çocuk, karın arkadaşı” (DLT 2014: 687), karındaş/ kartaş “kardeş” (Dilçin 2013: 140).

“Ay gardaşlar, iş başına” sf. 109 “Kafkaslıysan Sev Kafkası”

sırdaş	<p>“aynı sırrı paylaşan” sf. 113, sf. 250, sf. 252,</p> <p><sır + daş; Ar. sır “giz” (NF 2014: 373), sırdaş “sırları bir olan, birbirinin sırrını bilen” (Parlatır 2012: 1507).</p> <p>“Rençberin sırdaşıyam” sf. 250 “Pamuk Destanı”</p>
vatandaş	<p>“aynı vatana mensup olanlar” sf. 218</p> <p><vatan + daş; “aynı ülke halkından olan kimse” (Parlatır 2012: 1783).</p> <p>“Vatandaş, şerik ol onu derdine” sf. 218 “Vatandaş”</p>
yoldaş	<p>“aynı yola birlikte çıkmış kişiler” sf. 99, sf. 126, sf. 158, sf. 163, sf. 168, sf. 182, sf. 184, sf. 222, sf. 233, sf. 235, sf. 250, sf. 252, sf. 266, sf.269</p> <p><yol + daş; “birlikte yola çıkan kimse, yol ve seyahat arkadaşı” (Parlatır 2012: 1841).</p> <p>“Oyunda yoldaşım olmaz mıydım” sf. 99 “Kızım İçin”</p>

3.8. +KA: Türkçenin eski dönemlerinden itibaren kullanılan bir ektir. Kullanımı dar bir alanla sınırlıdır. Bugün de iki kelimedede yaşamaktadır.

Tuncer Gülensoy işlek olmayan bir ek olduğunu eskiden beri birkaç kelimedede görüldüğünü başka ve özge kelimelerini örnek vererek belirtmiştir (Gülensoy P. D., Türkçe El Kitabı 1, 1994).

A. Von Gabain ses özelliği açısından yaklaşma eki ile aynı olduğunu açıklamış ve bilinen iki örneğin dışında daima anlamındaki ürke kelimesini göstermiştir (Von Gabain & Çeviren Akalın, 1988).

Süer Eker’e göre ek dışında olmayı ifade eder. Yani başka ve özge kelimeleri başın ve özün dışında, onlardan ayrı olanları ifade eder (Eker, 2003). Bu örneklere ilaveten farklı olarak da belge örneğinden bahsetmiştir .

İncelediğimiz şiirlerde bu ekin kullanıldığı iki kelime tespit ettik.

başka	<p>“farklı, diğeri” sf. 128, sf. 129, sf. 130, sf. 135, sf. 136</p> <p><baş + ka; başka “diğer, tek başına” (NF 2014: 50), başka “diğer, gayrı, başka türlü” (Parlatır 2012: 163).</p> <p>“Başka dilim, dileğim” sf. 128 “Ben Kimim”</p>
-------	---

özge “başka” sf. 170, sf. 186, sf. 191
<öz + ge; özge “diğer” (NF 2014: 341), özge “bambaşka, alışlagelenin dışında” (Parlatır 2012: 1329).
“Ben özgenin malıyım” sf. 170 “Bayatılar”

3.9. +I: Eski dönemlerden itibaren var olan eklerden biridir. İşlek bir ek değildir. Benzerlik anlamı vermektedir. Muharrem Ergin, ekin eski “-sıl, -sil” ekinen geldiğini belirtmektedir (Ergin, Türk Dil Bilgisi, 1958).

İncelediğimiz şiirlerde bu ekin kullanıldığı iki kelime belirledik.

sızıl “sızı” sf. 45, sf. 76,
<sızı + I; sızıda- “sızlamak, inildemek” (Akdoğan 1999: 676), sızı “ince işleyen ağrı, acı, sıkıntı” (Parlatır 2012: 1508).
“Sızlayan ceh-cehinden” sf. 45 “Sesler”

yoksul “fakir” sf. 116, sf. 117, sf. 118, sf. 128, sf. 216, sf. 233, sf. 146, sf. 147
<yok + sul; yoğsul “ fakir, yoksul” (Dilçin 2013: 260).
“Geldin, yoksul ninen kimlere kaldı” sf. 116 “Şehit Esir”

3.10. +II, IU: Ekin işlevi sıfat yapmaktır. Eklendiği kelimenin nasıl olduğu konusunda bilgi verir. Eski Türkçede uzun süre “-lıg, -lug” olarak kullanılmıştır. Batı Türkçesine geçerken sondaki “g” sesi düşmüştür. Bugün hala “-lı, -lu” olarak kullanılmaktadır.

Azerbaycan Türkçesinde işlek olarak kullanılan eklerden biridir. Bir şeye sahip olma, bir şeyi üzerinde bulundurma, bir millete, ülkeye, şehre, köye ait olma, bağlı olma, isimden yer ismi türetme ekin ana işlevleri arasındadır. Örnek olarak da bacarığlı, hazırlıklı, boranlı, dadlı, duzlu, güllü, güçlü gibi kelimeler gösterilmiştir. Bkz sf. 185 (Kartallıoğlu & Yıldırım, 2012).

Tahsin Banguoğlu’na göre bu ek en verimli üretim eklerimizden biridir. E.T’den itibaren yaygın bir şekilde her isme gelen bir ektir. Banguoğlu eki, donanma hali ya da kimli hali olarak da tanımlamaktadır. Açıklamasına üç gruba ayırarak devam etmiştir: Sıfatlara gelerek donatım sıfatları oluşturur; ülke, şehir, hanedan adlarına gelerek kopuş yeri bildiren nispet sıfatlar yapar; üçüncü olarak da yer adları yapar (Banguoğlu, 1959).

Süer Eker ise şöyle açıklamıştır: yaygın ve kullanım sıklığı yüksek eklerden biri olduğunu, sıfat kategorisinde kelime türettiğini belirtmiştir. Aynı zamanda sahiplik, bedensel ve ruhsal nitelik, bir yere aitlik ifade ettiğini örneklerle izah etmiştir (Eker, 2003).

İncelediğimiz şiirlerde bu ekin kullanıldığı yüz elli sekiz kelime belirledik.

- adlı “adı olan” sf. 33, sf. 193
<ad + lı; adlı “adlı, ada yazılı, isme muharrer” (Akdoğan 1999: 6), atlıg “adlı” (NF 2014: 27), at ~at “isim, unvan” (DLT 2014: 562).
“Vatan adlı bucağında” sf. 33 “Kaldı”
- Afrikalı “Afrika doğumlu olan” sf. 249
<afrika + lı; “Afrika vatandaşı”. Tahsin Banguoğlu’na göre ek, ülke, şehir, yer ve hanedan adlarına gelerek kopuş yeri bildiren nispet sıfatları yapmaktadır. Bkz sf. 192 (Banguoğlu, 1959).
“Yahud neslin Afrikalı” sf. 249 “Pamuk Destanı”
- alagözlü “göz rengi renkli, ela olan” sf. 183
<alagöz + lü; alagözlü “ela gözlü” (Akdoğan 1999: 18).
“alagözlü gelindir” sf. 183 “Bayatılar”
- Amerikalı “Amerika doğumlu olan” sf. 249
<Amerika + lı; “Amerika vatandaşı”
“Belki aslım Amerikalı” sf. 249 “Pamuk Destanı”
- artımlı “artmış olan” sf. 255
<artım + lı; artımlı “artağan, artımlı” (Akdoğan 1999: 34).
“Bu artımlı boyların
Habercisi ben olaydım” sf. 255 “Ben Olaydım”
- atlı “at sahibi, atı olan” sf. 76, sf. 253
<at + lı; atlıg “atı olan, ata binmiş, süvari” (NF 2014: 27).
“Onlar atlılardır” sf. 76 “Sesli Kız”

- avradlı “zevcesi olan erkek” sf. 50
<avrad + lı; Ar ‘avrat “kadın” (Dilçin 2013: 29), avret “kadın, eş, zevce” (Parlatır 2012: 123).
“Bağlamış kapını cüt avratlılar” sf. 50 “Aşağı Lenger Hulukda”
- ayaklı “ayağı olan” sf. 272
<ayak + lı; Mahmud Bin Ali ve Kaşgarlı Mahmut tarafında “ağak” şeklinde kullanılmıştır. ayak “bacakların bilekten aşağıda bulunan ve yere basan bölümü, birtakım şeylerin yerden yüksekçe durmasını sağlayan dayak. Hasan Eren sözlüğünde diğer lehçelerdeki şeklini de şu şekilde belirtmiştir:
Tkm ‘ayak’, Bşk ‘ayak’, SUyg ‘azak’, Yak ‘atax’. ayaklı “ayağı olan, yürüyen” (Parlatır 2012: 126).
“değişmiştir tamam ayaklı-elli” sf. 272 “Kocalıkta Yorgalık”
- baftalı “sırmalı” sf. 86
<bafta + lı; baftalı “sırmalı, dantelâlı” (Akdoğan 1999: 54), sırma “ince gümüş tel” (Eren 1999: 365).
“Baftalı Generalden” sf. 86 “Şarkı”
- bağlı “en az iki ucu birbirine bağlanmış olan” sf. 34, sf. 74, sf. 106
<bağ + lı; bāg “bohça vb. şeyler için bağ” (DLT 2014: 569), bağlīg “bağlı, kapalı” (NF 2014: 42).
“Ömürlük bağlıdır söz de, sohbet de” sf. 34 “Döner”
- barlı “meyveli, verimli” sf. 180, sf. 213
<bar + lı; barlı “meyveli, mahsüllü, semereli” (Akdoğan 1999: 62).
“Barlı buda baş eğer” sf. 180 “Bayatılar”
- başlı “başı ya da başlangıç yeri olan” sf. 256
<baş + lı; başlīg “başlı, başı olan” (DLT 2014: 578), baş “kafa, ilk, ileri gelen kişi” (NF 2014: 50).
“O ak başlı sarvanın” sf. 526 “Ben Olaydım”
- başmaklı “papucu olan” sf. 243
<başmak + lı; başmağlı “paşmağlı olan, pabuçlu” (Akdoğan 1999: 72), paşmak< başmak “ayakkabı” (Eren 1999: 43-44), paşmak “ayakkabı”(Dilçin 2013: 40).
“Yeşil sarı Başmaklı” sf. 243 Pamuk Destanı”

- bayanlı “kadın olan mekan, kadınlı” sf. 272
<bayan + lı; “kadınlı”
“Bayanlı kız seni salınca ben de” sf. 272 “Kocalıkta Yorgalık”
- bayraklı “bayrağı olan” sf. 74, sf. 194
<bayrak + lı: bayrak < bağrak< badrak< batrak “bir ulusun, bir topluluğun veya bir kuruluşun simgesi olarak kullanılan, renk ve biçimle özelleştirilmiş, olarak kullanılan, renk ve biçimle özelleştirilmiş, genellikle dikdörtgen biçimindeki kumaş” (Eren 1999: 44-45).
“Bayraklı minareler” sf. 74 “Sesli Kız”
- belalı sf. 98, sf. 227
<bela + lı; Ar. kökenli bir kelimedir. Sürekli olumsuz işlerin içinde olan kimse.
“Söyle senin başın belalı mıdır” sf. 98 “Ay’a”
- benizli “çehreli” sf. 97, sf. 243
<beniz + li; ET. meñiz “insanın rengi, beniz” (DLT 2014: 764), beñiz “renk, yüz” (Dilçin 2013: 42).
“Ey solgun benizli, sevdalı peri” sf. 97 “Ay’a”
- bereketli “fazla, bereketli olan” sf. 224
<bereket + li; Ar. Allah’ın nasip ettiği nimetler, bedli bereketli olanlar.
- beşköşeli “beş köşesi olan nesne” sf. 241
<beşköşe + li; “beş adet köşesi bulunan nesne”
“Beşköşeli yıldızı” sf. 241 “Pamuk Destanı”
- bezekli “süslü, nakışlı” sf. 77
<bezek + li; bezek “nakış, süsleme” (DLT 2014: 584), bediz- “süslemek” (Tekin 2010: 128), bezek “süs” (NF 2014: 60).
“Bezekli kurbanlar
Serildi yere” sf. 77 “Sesli Kız”

- bıĝlı “bıyıklı” sf. 63, 105
<bıĝ + lı; bıyık “erkeklerde üst dudak üzerinde çıkan kıllar”
(Eren 1999: 51- 52), bıdık “bıyık” (DLT 2014: 584).
“Palaz bıĝlı tacire” sf. 63 “At Bu Çadranı”
- biligli “bilgili” sf. 234
<bilig + li; bilig “bilgi ,hikmet, akıl, zihin” (Tekin 2010: 129), bilig “akıl, hikmet, ilim” (DLT 2014: 588).
“Ay mene pul gösteren,
Bilikli fehle kardeş” sf. 234 “Gelmişem Pambıklar Diyarından”
- borçlu “borç sahibi” sf. 218
<borç + lu; borç “ödenmesi gereken para, ödünç, verecek”(Eren 1999: 58).
“Yardıma borçludur her insan ferdi” sf. 218 “Vatandaş”
- boylu sf. 145
<boy + lu; boğ “insanın uzunluğu ve boyu” (DLT 2014: 591).
- buhurdanlı “buhurdan, buhurdanı olan” sf. 64
<buhurdan + lı; Fa. buhurdan “tütsü koymaya yarayan kap” (Parlatır 2012: 215).
“Buhurdanlı sarayda” sf. 64 “At Bu Çadranı”
- buzlu “buz tutmuş, buzlu” sf. 232
<buz + lu; buz “donarak katı duruma gelmiş su” (Eren 1999: 65).
“Buzlu, karlı çölleri bitirdi lale” sf. 232 “İşçi”
- bülbüllü “bülbülü olan” sf. 213
<bülbül + lü; bülbül “pek çok şiire motif olan ötücü bir kuş türü”
“Bağçaların bülbülüdür” sf. 213 “Azerbaycan, Azerbaycan”
- canlı “yaşamını sürdüren” sf.63, sf. 82, sf. 105, sf. 108, sf. 134, sf. 147, sf. 198, sf. 252
<can + lı; tirig “canlı, diri” (DLT 2014: 883), tirig “canlı, hayat” (Tekin 2010: 175).

“Hangi canlı tab eder

Bu küleye, şaxtaya?” sf. 198 “Hıdır Nebi”

çarıklı

“papuç” sf. 145

<çarık + lı; çarık “sepilenmemiş sığır derisinden olup kenarlarındaki deliklerine geçirilen deri şeritlerle ayağa bağlanan pabuç” (Parlatır 2012: 279).

“Çarıklı kardeşin, sadedil köylü” sf. 145 “Şehitlere”

çiçekli

“çiçek sahibi olan” sf. 71, sf. 80, sf. 137

<çiçek + li; çiçek “bir bitkinin üreme organlarını taşıyan, çoğu güzel kokulu, renkli bölümü” (Eren 1999: 91).

“O han Sarayında çiçekli bir kız” sf. 137 “Bismillah”

Çinli

“Çin doğumlu olan” sf. 248

<çin + li; “Çin vatandaşı”

“Çinli dilinde” sf. 248 “Pambık Destanı”

çirkli

“kirli” sf. 236

<çirk + li; çirkli “kirli, irinli, cerahatlı” (Akdoğan 1999: 156), <çirk “kir, pislik” (Eren 1999: 94)

“Çok çirklidir, çıkan, Kür” sf. 236 “Kür”

çoklu

“gerektiğinden fazlası” sf. 171, sf. 214,

<çok + lu: çoklu “çok malı olan, zengin” (Parlatır 2012: 302).

“Çoklu şirin destanın var” sf. 214 “Azerbaycan, Azerbaycan”

çöllü

“çöl olan coğrafya” sf. 267

<çöl + lü; çöl “çöl, step” (Tekin 2010: 136), çöl “kumluk, susuz ve ıssız ova” (Eren 1999: 99).

“Çöllünün kökünü kollayan kardeş” sf. 267 “Şaire Sataştınsa”

dalgalı

“dalgalı olan” sf. 56, sf. 130

<dalga + lı; talgag “insanı basıp ödürecek şiddetteki tipi” (DLT 2014: 848), dalga “deniz suyunun rüzgarın tesiriyle oynayıp sallanması, köpürmesi” (Parlatır 2012: 313).

- dallı “dalı olan” sf. 89
<dal + lı; tāl “taze dal” (DLT 2014: 848), tal “ağaç” (NF 2014: 401), dallı “dalları olan” (Parlatır 2012: 314).
“Ancak bugün gördüğüm bu ince dallı zanbak” sf. 89 “Mahmurova İçin”
- değerli “kıymetli” sf. 60
<değer + li; tegir “değer” (DLT 2014: 866), değerli “kıymetli, pahalı” (Parlatır 2012: 325).
“Altın gençliğimin değerli dostu” sf. 60 “Y.P. Orbeliani”
- değişikli “farklı, çeşitli” sf. 80, sf. 82
<değişik + li; deġiş “deġiştirme” (Akdoğan 199: 183), deġişik “deġişmiş, tebeddül etmiş” (Parlatır 2012: 326).
“Değişikli bir yanık ah” sf. 80 “Sesli Kız”
- dertli “sıkıntısı, derdi olan” sf. 45, sf. 56, sf.64, sf. 72, sf. 96, sf. 99, sf. 112, sf. 119, sf. 122, sf. 128, sf. 130, sf. 210, sf. 212, sf. 213, sf. 228
<dert + li; dertli “dert ve kederi olan” (Parlatır 2012: 334).
“Biçare kalbimin dertli çağında” sf. 96 “Kızım için”
- devletli “talihli, mutlu” sf.36,
<devlet + li; kut “devlet, talih, baht” (DLT 2014:Ç 751), devletli “dünyada ve ahirette bahtı ve saadeti açık olan” (Parlatır 2012: 341).
“Senden devletlisi gelende ona” sf. 36 “Kıtalar”
- dikenli “dikenli olan” sf. 115
<diken + li; tiken “diken” (NF 2014: 425), tiken ~ tikken “diken” (DLT 2014: 879), diken “sivri ve batar iğne” (Parlatır 2012: 345).
“Bu dikenli yollar bana güç mü sandın? İmanım var!” sf. 115 “İmansıza”
- dilli “dilli olan, konuşabilen” sf. 112
<dil + li; til “lisan, dil” (NF 2014: 425), til ~ tıl “dil” (Gabain 1988: 300), dil “insanların düşündüklerini veya duyduklarını bildirmek için sözlerle veya işaretlerle yaptıkları anlaşma, lisan, zeban” (Eren 1999: 112).
“Seher dilli bir firçanın eliyle” sf. 112 “Neden Yarandın”

- dinli** “dini, inancı olan” sf. 146
<din + li; Ar. dîn “Allah’a inanma ve ibadet etme konusunda herkesin veya her milletin tuttuğu yol” (Parlatır 2012: 350), dîn “din” (NF 2014: 109).
“Ey dinlinin, dinsizin” sf. 146 “Of Bu Yol”
- donlu** “elbiseli” sf. 233
<don + lu; ton ~ tön “elbise” (DLT 2014: 891), tonlug “elbiseli, giyimli” (Tekin 2010: 176), don “giysi” (Eren 1999: 119 – 120).
“Ak donlu tarlalardan” sf. 233 “Gelmişim Panbıklar Diyarından”
- dövüşlü** sf. 47
<dövüş + lü; tög- “tuz vb. şeyleri dövmek” (DLT 2014: 895), tög- “döğmek, ezmek, çakmak, kakmak” NF 2014: 430-4301), döğüş “döğme, darp, vurup ezme” (Parlatır 2012: 361).
“çünkü bu koç dövüşlü
Bir sınıfın sesidir” sf. 47 “Sesler”
- dumanlı** “dumanı çıkan” sf. 45, sf. 137, sf. 224, sf. 229, sf. 256
<duman + lı; tuman “sis” (DLT 2014: 899), dumanlı “duman ve sis ya da pusu, buğusu olan” (Parlatır 2012: 364).
“Gezer dumanlı dağda” sf. 45 “Beyitler, Üçlükler ve Dörtlükler”
- edalı** sf. 56, sf. 97
<eda + lı; Ar. edâ “borç veya borç gibi olan herhangi bir şeyi ödeme, verme” (Parlatır 2012: 381).
“İşveli, edalı gülüşlerine” sf. 56 “And Olsun”
- efsaneli** sf. 64
<efsane + li; Fa. efsane “masal, dilden dile dolaşan hikaye veya destan” (Parlatır 2012: 385).
“Yurdunun efsaneli,
Yoncalı yollarından” sf. 64 “At Bu Çadranı”
- elli** sf. 272
<el+li; “vücudun bir organıdır”
“Değişmiştir tamam ayaklı-elli” sf. 272 “Kocalıkta Yorgalık”

- endamlı sf. 80
<endam + lı; Fa. endamlı “boylu, boyu düzgün ve biçimli” (Parlatır 2012: 403).
“Gül endamlı sakiler” sf. 80 “Şarkı”
- etirli “ıtırılı” sf. 202
<etir + li; Ar. etir “ıtır, parfüm, lavanta, esans” (Akdoğan 1999: 278), ıtır “güzel kokulu yağ ve esans” (Parlatır 2012: 675).
“Etirli güllerden gelir, Yenice gün” sf. 202 “Dörtatlı yenice Gün”
- fırtınalı sf. 110, sf. 174
<fırtına + lı; fırtına “yağmur ve kasırga getiren çok güçlü rüzgar” (Eren 1999: 145), fırtına “şiddetli rüzgarla denizin dalgaları karışması” (Parlatır 2012: 464).
“Fırtınalı göklerimi yıkmak ister yıldırımlar” sf. 110 “Ana”
- gamzeli “gamzesi olan” sf. 169
<gamze + li; Ar. gamze “göz kırpma, gözle işaret yapma, süzgün bakış” (Parlatır 2012: 488).
“Bir gamzeli kız gördüm” sf. 169 “Bayatılar”
- gizli “saklı” sf. 97, sf. 133, sf. 244
<giz + li; kizle- “gizlemek” (DLT 2014: 724), kizle- “saklamak” (NF 2014: 252), gizli “saklanmış, saklı” (Parlatır 2012: 514).
“Gizli sevda için çırpınan deniz” sf. 133 “İstanbul”
- gölgeli sf. 72
<gölge + li; köliklig “gölgeli” (DLT 2014: 736), kölge ~kölige “gölge (NF 2014: 258), gölgeli “gölgesi olan, gölge bakımından lekeleri olan” (Parlatır 2012: 517).
“Gölgeli bağ, boz güney” sf. 72 “Sesli Kız”
- gözlü sf. 36, sf. 138, sf. 193, sf. 213, sf. 220,
<göz + lü; köz “göz” (DLT 2014: 743), gözlü “gözü olan, delikleri olan” (Parlatır 2012: 523).
“Açık gözlü bir rüyada bulmuşum” sf. 138 “Ben Bulmuşum”

- güçlü** “kuvvetli” sf. 146
<güç+lü; küç “güç, kuvvet” (DLT 2014: 753), küç “kudret, zulüm, kaba kuvvet” (NF 2014: 270), güç “kuvvet, takat, eziyet” (Parlatır 2012: 529).
“Her bir güçlü talançı” sf. 146 “Of Bu Yol”
- güllü** “gülü olan” sf. 81, sf. 181, sf. 213, sf. 202, sf. 271
<gül + lü; gül “çok sevilen ve beğenilen, katmerli ve kokulu olan çiçek”(Parlatır 2012: 530).
“men geden güllü bir bağdır” sf. 181 “Bayatılar”
- gümüşlü** sf. 74, sf. 226
<gümüş + lü; kümüş “gümüş, para” (DLT 2014: 756), kümüş “gümüş”(NF 2014: 271), gümüşlü “gümüşle süslü” (Parlatır 2012: 534).
“Yine efendilerin gümüşlü sofrasından” sf. 226 “Tarihi Mukaddes”
- haralı** “nereli” sf.98, sf. 230, sf. 244
<hara + lı; haralı “nereli” (Akdoğan 1999: 433).
“Olursa, koy olsun haralı, Göy göl” sf. 230 “Göy Göl”
- hayırlı** sf. 245
<hayır + lı; Ar. hayr “iyilik, iyi, faydalı iş” (Parlatır 2012: 605).
“Bütün eller heyirli
Varlı aranda kaldı” sf. 245 “Pambık Dastanı”
- imanlı** “inançlı” sf. 46, sf. 96
<iman + lı; Ar. ĩmānlı “ımanı olan, inançlı” (Parlatır 2012: 732).
“Bu imanlı yürüş mene teselli” sf. 96 “Kızım Üçün”
- inamlı** “çabuk inanan” sf. 90, sf. 258
<inam + lı; inamlı “kolay inanan, çabuk inanan” (Akdoğan 1999: 494), inamlı “emniyetli, güvenilir” (Parlatır 2012: 736).
“Onun ılık sesi, inamlı sesi” sf. 90 “Kızım Üçün”
- ireli** “ileri” sf. 127, sf. 137
<ire + li; “ileri, evvel, önce, defa, kere” (Akdoğan 1999: 501).
“Köksümde tufanlar geldim ireli” sf. 127 “Azerbaycan Bayrağına”

- işveli sf. 56, sf. 238
<işve + li; Fa. işveli “nazlı, cilveli, edalı” (Parlatır 2012: 791).“İşveli edalı gülüşlerine” sf. 56 “And Olsun”
- iyli “kokulu” sf. 81
<iy + li; iyli “kokulu, kokuşuk” (Akdoğan 1999: 516).
“Alınlarda dolandı,
Ölüm iyli nefesler” sf. 81 “Sesli Kız”
- kabarlı “kabarcıklı, şişkin, nasırlı” sf. 216
<kabar + lı; Kabarcıklı olan.
“Bu kış hayatından kabarlı eller,
Saadet yerine esiyor yeller...” sf. 216 “Volga Aclarına”
- kamalı “büyük bıçağı olan” sf. 229
<kama + lı; kama “silah olarak kullanılan, ucu sivri, iki ağzı da keskin uzun bıçak (Eren 1999: 203-204).
“Bulmuş güzellikte kamalı Göy Göl” sf. 229 “Göy Göl”
- kanlı sf. 47, sf. 56, sf. 63, sf. 64, sf. 65, sf. 68, sf. 70, sf. 72, sf. 73, sf. 77, sf. 80, sf. 83, sf. 84, sf. 85, sf. 89, sf. 91, sf. 135, sf. 210, sf. 211, sf. 212, sf. 237, sf. 238, sf. 253, sf. 254, sf. 276
<kan + lı; kan (Tekin 2010: 147), kân ~ kan “kan” (DLT 2014: 681), kanlı “kana boyanmış, kana bulaşmış” (Parlatır 2012: 837).
“Ne gülüşlerden kaçtım
Ne korktun kanlı yaştan” sf. 238 “Kür”
- karlı sf. 117, sf. 199, sf. 202, sf. 204, sf. 213, sf. 232, sf. 239, sf. 271
<kar + lı; kar (Tekin 2010: 147), kār “kar” (DLT 2014: 684), karlı “karı olan, karla kaplı” (Parlatır 2012: 850).
“Karlı dağları yardım” sf. 239 “Kür”
- kaşlı sf. 164, sf. 170
<kaş + lı; kaş “gözün üzerindeki siyah ve kalın kemerli kıllar” (Parlatır 2012: 857).
“Kara kaşlı olmusan” sf. 170 “Bayatılar”

- kavgalı “kavga etmiş olan” sf. 215
<kavga + lı; Fa. gavgā “gürültü patırtı, şamata” (Parlatır 2012: 863). “Kavgalı illerin, Gencem, Gencem, hey” sf. 215 “Gencem, Hey”
- kederli “üzüntülü” sf. 101
<keder + li; Ar. kederli “tasalı, acılı, mükedder” (Parlatır 2012: 872).
“Kederli bir kalbin yanık figanı” sf. 101 “Yaralı Kuş”
- kıymetli “değerli” sf. 255
<kıymet + li; “kıymeti olan, değerli” (Parlatır 2012: 905).
“Dünyadan kıymetli ülkemin bağı” sf. 255 “Geldim”
- kirli “pis” sf. 50, sf. 63, sf. 81, sf. 138
<kir + li; kir “kir” (DLT 2014: 721), kir “yıkılmamaktan dolayı yağ bağlayarak çamaşır ve elbiseye geçen pislik” (Parlatır 2012:910).
“Yolladığım kurşun armağan sana,
O kirli alnını öper, bismillah” sf. 138 “Bismillah”
- kohumlu “akrabası geniş” sf. 60
<kohum + lu;Az.T. “gohum” şeklinde kullanılır ve “kavim, millet, aile, hısım akraba” anlamları vardır. Bahsi geçen kelime ise “akrabası geniş” anlamında kullanılır (Akdoğan 1999: 380).
“Kohumlu bahtavar, gözüm yoldadır” sf. 60 “Gözüm Yoldadır”
- korkulu “korkan” sf. 89
<korku + lu; “korkuyu çağrıştıran, korku veren, korkutan” (Parlatır 2012:921).
“Bu kızdan çekinmeli korkulu eşk yolunda”
- kotazlı “püsküllü” sf. 256
<kotaz + lı; Az. T. “gotaz” şeklinde kullanılır ve “ponpon, püskül, saçak” anlamları vardır. Bahsi geçen kelime ise “püsküllü, ponponlu” anlamlarında kullanılır (Akdoğan 1999: 386).
“O kotazlı bağların” sf. 256 “Men Olaydım”

- köklü sf. 182
<kök + lü; “soylu, asil” (Parlatır 2012: 925).
“Buğdalar köklü nedir?” sf. 182 “Bayatılar”
- köylü sf. 145, sf. 213
<köy + lü; “köy halkından olan kimse” (Parlatır 2012: 927).
“Çarıklı kardeşin, sadedil köylü,
Geldi mezarına bir örük kurdu” sf. 145 “Şehitlere”
- küsülü “küs olan” sf. 158
<küsü + lü; küsülülük “küskünlük” (Akdoğan 1999: 550).
“Küsülü yar oturdum,
Daha barışmak olmaz” sf. 158 “Bayatılar”
- lanetli sf. 225
<lanet + li; lanet “Allah’ın korumasından afv ve merhametinden uzak olma-
ya ilişkin beddua, kargış” (Parlatır 2012: 960).
“Kardeşini öldüren lanetli ruhu gördüm” sf. 225 “Tarihi Mukaddes”
- mamırlı “yosunlu” sf. 252
<mamır + lı; “yosunlu, kıllı” (Akdoğan 1999: 562).
“Dolaştım Gürcistan’ın
Mamırlı dağlarında” sf. 252 “Gürcistan”
- manalı “anlamalı” sf. 44, sf. 56
<mana + lı; Ar. manalı “nükteli söz içeren” (Parlatır 2012: 1009).
“Muhtelif manalı gülüşlerine” sf. 56 “And Olsun”
- mazgallı sf. 74, sf. 252
<mazgal + lı; Ar. mazgal “kale duvarlarına tüfek namlusu sığacak kadar açıl-
an dar delik” (Parlatır 2012: 1026).
“Durmuşlardı uşaklar
Mazgallı duvarlara” sf. 74 “Sesli Kız”

- meslekli sf. 274
<meslek + li; Ar. sülük “tutulan yol, tarik, uğraş” (Parlatır 2012: 1070).
“Meslekli ölüm bil ki, dünyaya değer” sf. 274 “Hiciv 1”
- meyli “içkili” sf. 82
<mey + li; Fa. mey “içki, şarap” (Parlatır 2012: 1082).
“O kızıl gül damlayan
Meyli dudaklarında” sf. 82 “Sesli Kız”
- minalı “dondurulmuş emaye” sf. 81
<mina + lı; Az.T. mina “mine” anlamında kullanılır. Bahsi geçen kelime ise “dondurulmuş, soğutulmuş, emaye” anlamında kullanılır. İkinci anlamı ise “mayınlı”dır (Akdoğan 1999: 581). Fa. mina “şarap şişesi, kuyumcuların gümüş üzerine işleme yoluyla yerleştirdikleri renkli sırça” (Parlatır 2012: 1095).
“Gülerken gül yüzlü kız
Minalı, güllü kabda” sf. 81 “Sesli Kız”
- nazlı sf. 81, sf. 103, sf. 131, sf. 227, sf. 256, sf. 269
<naz + lı; Fa. nāz “kendini beğendirmek amacıyla yapılan gösterişli hareket, işve, cilve” (Parlatır 2014: 1269).
“Atıldı nazlı kızlar” sf. 81 “Sesli Kız”
- neşeli sf. 239, sf. 255
<neşe + li; “şen, sevinçli, coşkulu, hafif sarhoş” (Parlatır 2012: 1286).
“Bu neşeli toyların” sf. 255 “Ben Olaydım”
- nişanlı “işaretli” sf. 115, sf. 116, sf. 137, sf. 141, sf. 151
<nişan + lı; “nişan” Cem Dilçin birleşik fiillerle kullanımını belirtmiştir (Dilçin 2013: 170).
“Nişanlın koynuna girer, bismillah!” sf. 137 “Bismillah”
- nurlu sf. 246, sf. 255, sf. 259
<nur + lu; nūr “ışık” (NF 2014: 316), nūr “aydınlık, ışık, ziya” (Parlatır 2012: 1305).
“Yarimin çekilmez nazları vardır” sf. 255 “Geldim”

- odlu “ateş” sf. 255
<od + lu; öt ~ ot “ateş, alev” (DLT 2014: 779), Orhun Abideleri’nde de “ot” şeklinde geçmiştir (Tekin 2010: 161), Cem Dilçin de kelimenin “ateş” anlamında olduğunu ifade etmiştir (Dilçin 2013: 171), od “ateş, cehennem ateşi” (Parlatır 2012: 1314).
“Sevgili yurdumun odlu torpağı” sf. 255 “Geldim”
- ormanlı sf. 213
<orman + lı; “ağaçlarla kaplı geniş alan” (Eren 1999: 309), orman “ağaçları çok, ağaçlık yer, büyük kuru” (Parlatır 2012: 1319).
“Sinesi yeşil ormanlı” sf. 213 “Dağlar”
- ömürlü sf. 197
<ömür + lü: Cem Dilçin kelimenin Arapça kökenli olduğunu ve birkaç deyimle birlikte kullanımı açıklamıştır (Dilçin 2013: 180).
“Hıdır Nebi bölerek
Az ömürlü çileni” sf. 197 “Hıdır Nebi”
- pambıklı “pamuklu” sf. 96
<pambık + lı; bamuk ~ bāmuk “oğuzcada pamuk” (DLT 2014: 572), Cem Dilçin sözlüğünde diğer kullanımlarını sıralamıştır (Dilçin 2013: 184), pamuklu “pamuğu olan, yüzüyle astarı arasına pamuk doldurulmuş” (Parlatır 2012: 1336).
“Pambıklı çöllerde devran sürenler” sf. 96 “Kızım Üçün”
- renkli sf. 94,
<renk + li; renk “cisimler tarafından yansılan ışığın gözde oluşturduğu duyum” Eren kelimenin “hile, eziyet, işkence” anlamları olduğunu da belirtmiştir (Eren 1999: 344).
“Elvan renkli boya, görünsün keşeng” sf. 94 “Kızım Üçün”
- saçaklı “perçemli” sf. 74
<saçak + lı; saçak “süs için bir şeyin kenarından sarkan veya kenarına eklenen fazla kısım” (Parlatır 2012: 1431).
“Saçaklı halılarla
Bezendi bağlı çarşı” sf. 74 “Sesli Kız”

- saçlı sf. 220, sf. 256
<saç + lı; “baş derisini kaplayan kıllar” (Eren 1999: 348).
“ala gözlü, kumral saçlı, altı-yedi yaşında,” sf. 220 “Yarlinkaç”
- sadakatli sf. 269
<sadakat + li;. Bağlılık, sadakat anlamındadır.
“Sadakatli dostu, güzel yâre ver!” sf. 269 “Dostum Hanende Askere”
- sakallı sf. 77, sf. 231
<sakal + lı; “erkeklerde yanak ve çenede çıkan kıllar” (Eren 1999: 350), Cem Dilçin sözlüğünde kelime ile ilgili deyimleri açıklamıştır (Dilçin 2013: 189), Dīvānu Lügāti’t-Türk’te de “sakal” şeklinde geçmektedir (DLT 2014: 800).
“Ak sakallı her kocaya, sevdalı gence” sf. 231 “Füzuli”
- sarmaşıklı sf. 80, sf. 145
<sarmaşık + lı; sarmaşuk “karışık, perişan” (Dilçin 2013: 193), sarmaş- “do-laşıp karışmak, bir şeyin bir şeye sarılması” (DLT 2014: 807).
“Kalk, kalk, sarmaşıklı mezar altından” sf. 145 “Şehitlere”
- sazlı “sazlı olan” sf. 256
<saz + lı; saz “hasır ve sepet yapılan ince kamış, kamıştan yapılan ney gibi-çalgı aletlerine verilen ad” (Parlatır 2012: 1468).
“Nazlı, sazlı bağların
Carçısı men olaydım” sf. 256 “Men Olaydım”
- sedalı sf. 37
<seda + lı; Ar. ses, yankı anlamındadır.
“Bin sesli, sedalı tele benziyor!” sf. 37 “Kıtalar”
- sedefli sf. 98
<sedef + li; Ar. deniz kabuğudur. Ayrıca bir çeşit cilt hastalığının da adıdır.
“Koy götürüm ele men sedefli saz” sf. 98 “Kızım Üçün”

- sehrli “sihirli” sf. 258
<sehr + li; “sihirli” (Akdoğan 1999: 666).
“Gönüllerde yandırdın
Sehrli çırağını;” sf. 258 “Gözüne Döndüğüm”
- sesli sf. 37, sf. 67, sf. 71
<ses + li; seda anlamındadır.
“Bin sesli, sedalı tele benziyor” sf. 37 “Kıtalar”
- sevdalı sf. 56, sf. 97, sf. 128, sf. 131, sf. 231
<sevda + lı; Ar. kara anlamındadır. Çok güçlü, yoğun sevgi, arzu.
“Derbeder sevdalı gülüşlerine” sf. 56 “And Olsun”
- sevgili sf. 40, sf. 57, sf. 58, sf. 130, sf. 169, sf. 191, sf. 221, sf. 230, sf. 231, sf. 255,
sf. 268
<sevgi + li; Dīvānu Lügāti’t-Türk’te fiil hali sew- şeklinde geçmektedir (DLT 2014: 815), Cem Dilçin’in sözlüğünde de sevgü şeklinde geçmektedir (Dilçin 2013: 196), ET. Säwig ~säwüg “sevgi” (Gabain 1998: 293).
“Anıldıkça senin sevgili adın” sf. 57 “Güzel Kadın”
- sevimli sf. 86, sf. 93, sf. 231, sf. 256
<sevim + li; ET. säwār ~ säwiglig “sevimli” (Gabain 1988: 293), sevimli
“insanın muhabbetini celp eden, kendini zorla sevdiren” (Parlatır 2012:
1498).
“Sara adı halk için
En sevimli ad oldu” sf. 86 “Şarkı”
- sevinçli sf. 131, sf. 255, sf. 256
<sevinç + li; sävinç “seviniş, teşekkür” (Gabain 1988: 293).
“Bu sevinçli günlerin” sf. 255 “Men Olaydım”
- sığallı “cılalı” sf. 87
<sığal + lı; Az.T. sığal “cila, süs, zinet ya da okşama” anlamlarında kullanılır. Bahsi geçen kelime ise “cılalı, perdahlı” anlamlarında kullanılır (Akdoğan 1999: 674).

“Yuyundun, tarandın, karlar gibi saf,
Tellerin sıgallı, gözlerin şeffaf” ssf. 87 “Elmasım İçin”

- sırmalı sf. 70
<sırma + lı; sırma “ipek tel üzerine altın, gümüş, bakır kılıftan yapılan sar-
ma” (Parlatır 2012: 1507).
“Sırmalı behtever de
Konak geldi bağlara” sf. 70 “Sesli Kız”
- sıtmalı sf. 59
<sıtma + lı; isit- “ateşlenmek” (DLT 2014: 669), sıtmalı “sıtmaya tutulmuş,
hummaya yakalanmış” (Parlatır 2012: 1507).
“Sonu yok, sıtmalı, sersem gidiş” sf. 59 “Unutulmuş Seveda”
- sineli “göğüs” sf. 132
<sine + li; Fa. sîne “göğüs, sadır” (Parlatır 2012: 1514), köküs “göğüs”
(NF 2014: 258).
“Ben sevdiğim mermer sineli yârin” sf. 132 “İstanbul”
- sirkeli sirkeye batırılmış” sf. 52
<sirke + li; Fa. sirke “ekşimiş üzüm suyu” (Parlatır 2012: 1518).
“Bir ses tuttu tarihin
Sirkeli yakasından” sf. 52 “Madonna’ya”
- sisli sf. 137
<sis + li; sis “yere inmiş bulut gibi görünen rütubetli duman, pus” (Parlatır
2012: 1518).
“Aç sisili koynunu, ordumuz geliyor” sf. 137 “Bismillah”
- sümbüllü sf. 213
<sümbül + lü; “sümbülü var olan”
“Sehraların sümbüllüdür” sf. 213 “Azerbaycan, Azerbaycan”
- sürmeli sf. 133, sf. 216
<sürme + li; sürme “cılalı, kaygan” (Dilçin 2013: 208).
“Onlarda süzgündür, sürmeli gözler” sf. 216 “Volga Açlarına”

sütunlu	sf. 80 <sütun + lu; Fa. sutün “kolon, taştan yapılmış destek” (Eren 1999: 381), sütun “tek parça mermer veya taştan ibaret direk” (Parlatır 2012: 1547). “Mermer sütunku kesrin” sf. 80 “Sesli Kız”
şafaklı	sf. 56 <şafak + lı; Ar. şafak “güneş doğmadan önceki alaca karanlık” (Parlatır 2012: 1550). “Şafaklı, şifalı gülüşlerine” sf. 56 “And Olsun”
şanlı	sf. 92, sf. 143, sf. 144, sf. 209, sf. 255 <şan + lı; “şöhretli, ünlü,gösterişli” (Parlatır 2012: 1556). “Niçin koşulmadın bu şanlı güne” sf. 92 “Kızım Üçün”
şehli	“nemli” sf. 29 <şeh + li; Az.T. şeh “şebnem, çiy” anlamlarında kullanılır. Bahsi geçen kelime ise “nemli, taze, taravetli” anlamlarında kullanılır (Akdoğan 1999: 698-699). “Şehli başa benzedi o” sf. 29 “Geçer”
şehvetli	sf. 81 <şehvet + li; Ar. şehvet “aşırı istek, tutku, insan nefsi” (Parlatır 2012: 1568). “Şehvetli, kirli sesler” sf. 81 “Sesli Kız”
şerefli	“şeref sahibi” sf. 241, sf. 256, <şeref + li; şerefli “saygın, haysiyetli, onur veren” (Parlatır 2012: 1572). “Yaşasın şuraların Şerefli istiklali” sf. 241 “Pambık Destanı”
şevketli	sf. 237 <şevket + li; şevketli “fermanlarda hitap olarak kullanılan şevketli, azamat ve heybet sahibi anlamında bir söz” (Parlatır 2012: 1576). “Arap meydan okudu Şevketli keyserlere” sf. 237 “Kür”

şifalı	sf. 56 <şifa + lı; “hastalıktan kurtulma, iyi olma” (Parlatır 2012: 1579). “Şafaklı,şifalı gülüşlerine” sf. 56 “And Olsun”
şöhretli	sf. 36 <şöhret + li; şöhret “ün, nam, şan” (Parlatır 2012: 1586). “Senden şöhretlisi gülende ona” sf. 36 “Kıtaalar”
tatlı	sf. 39, sf. 71, sf. 98, sf. 104, sf. 121, sf. 122, sf. 207, sf. 228, sf. 246, sf. 253, sf. 269 <tat + lı; tatlıg “lezzetli, tatlı, hoş” (DLT 2014: 862), dad “tat, lezzet”(Akdoğan 1999: 163), tatlı “ağıza hoş gelen, acı karşıtı” (Parlatır 2012: 1642). “Dolup yüreyime bu tatlı rüya” sf. 39 “Şükriyyem Üçün”
telli	sf. 39, sf. 56, sf. 82, <tel + li; tel “türlü metallerden yapılan ince ip” (Eren 1999: 400), “Ey telli yavrusu Süleyman Bey’in!” sf. 39 “Şükriyyem Üçün”
tembelli	sf. 111 <tembel + li; tembel “iş görmeyi, çalışmayı sevmeyen”(Eren 1999: 401), tembel “uyuşuk, gevşek, ağır davranan” (Parlatır 2012: 1680). “Tembelliye lanet edek” sf. 111 “Balalarımaya”
tılsımlı	sf. 239 <tılsım + lı; tılsımlı “büyülü” (Parlatır 2012: 1721). “Bu tılsımlı diyarda Karanlıkları kovdum” sf. 239 “Kür”
türlü	“çeşitli” sf. 227 <tür + lü; tür “nevi, tarz, tavır” (Parlatır 2012: 1737). “türlü türlü eyşlerle doldu işte her ağaç” sf. 227 “Tarihi Mukaddes”

- uğurlu sf. 46, sf. 90, sf. 96, sf. 244, sf. 246, sf. 254, sf. 255, sf. 256, sf. 257
<uğur + lu; uğur “bazı olaylarda görülen ve insana iyilik getirdiğine inanılan belirti veya bazı nesnelere var olduğuna inanılan iyilik kaynağı, hedef, amaç, (Eren 1999; 422), uğur “bir işte imkan ve fırsat, hayır ve bereket” (DLT 2014: 918 – 919), uğur “vakit, fırsat, sebep” (Gabain 1988: 304), uğur “yön, yol” (Cem Dilçin: 230).
“Gözlüyor kolhozcular
Uğurlu yollarını” sf. 244 “Pambık Destanı”
- üçrenkli sf. 209
<üçrenk + li; “üç renge sahip olan”
“Üçrenkli bayrağınla
Mesut yaşa” sf. 209 “Milli Marş”
- üzlü “küstah, yüzlü” sf. 36, sf. 81, sf. 103, sf. 132, sf. 133, sf. 219
<üz + lü; Az.T. üz “yüz” anlamında kullanılır. Bahsi geçen kelime ise “küstah, yüzsüz ya da yüzlü “anlamlarında kullanılır. yüzlüg ~ yüzlüg “yüzlü, yüzü olan” (DLT 2014: 994), ET. yüz “uzuv?” (Gabain 1988; 313), Cem Dilçin de sözlüğünde “yüz” ile ilgili deyimlere yer vermiştir (Dilçin 2013: 267 - 268). Muharrem Ergin, çalışmasında baştaki y harfinin düştüğünü; üz>yüz olduğunu belirtmiştir. Bkz sf. 111 (Ergin, Azeri Türkçesi, 1981).
“Sarı yüzlü dayduları gör sen de” sf. 219 “Ağlıyordum, Gülüyorum”
- varlı “varlıklı” sf. 232, sf. 245, sf. 246
<var + lı; varlık “var olma, bulunma, mevcudiyet” (Parlatır 2012: 1781).
“Varlığın geliri, halkın ziyarı” sf. 232 “İşçi”
- vefalı sf. 88, sf. 140, sf. 227
<vefa + lı; Ar. kökenli bir kelimedir. Sözü tutma, borcunu ödemek anlamında kullanılır. “Ahde vefa”
“Vefalısın dedim, eşkin gönlümde berkittim” ssf. 227 “Olsun Koy”
- yağlı sf. 265
<yağ + lı; yāğ ~ yağ “Oğuzlarda iç yağı, yağ” (DLT 2014: 940), ET. yağ “yağ” (Gabain 1899: 307).
“Deyirler, giribsen bir yağlı işe” sf. 265 “Mescitte Meyhane”

- yaralı sf. 101, sf. 229, sf. 238
<yara + lı; ET. yar- fiilinden türetilmiş bir isimdir. Derinin yarılması, açılması, yara tutmasıdır.
“Yaralılar suyundan” sf. 238 “Kür”
- yaslı sf. 80, sf. 114, sf. 118, sf. 119
<yas + lı; yās “Oğuzcada ölüm, helak” (DLT 2014: 956), yas “ölüm veya felaketten doğan acı” (Eren 1999: 442).
“Ziyafet görmedi yaslıdır eller” sf. 119 “İmdad”
- yaşmaklı sf. 54, sf. 243
<yaşmak + lı; yaş- “gizlenmek, saklanmak” (DLT 204: 957), yaş- “gizlenmek, sürünmek” (Gabain 1899: 309), yaşmak “kadınların ferace ile birlikte kullandıkları, gözleri açıkta bırakan, ince yüz örtüsü” (Eren 1999: 443), yaşmak “kadınların ferace giydikleri zaman başlarını ve yüzlerini sardıkları beyaz örtü” (Parlatır 2012: 1821).
“Bu cuna yaşmaklı kadınlara bak” sf. 54 “Adsız Şiir”
- yerli sf. 211
<yer + li; yir “yer” (Gabain 1899: 311), yēr ~ yer “yer” (DLT 2014: 967), yer “bir şeyin, bir kimsenin kapladığı boşluk, mahal, mekan” (Eren 1999: 453).
“Yerli yiğitlerin sesidir belki” sf. 211 “Dağlar”
- yıldırımli sf. 233
<yıldırım + lı; yaldır- ~ yaldıra- “(güneş) biraz parlamak, az ışık vermek (DLT 2014: 945), Fatma Özkan da makalesinde yıldırım kelimesinin eski metinlerde yaltırım şeklinde kullanıldığını, kelimenin kökeninin ya- fiiline kadar gittiğini belirtmiştir (Özkan 2003: 126-134).
“Yıldırımli bir ses, bir sıcak nefes” sf. 233 “İşçi”
- yıldızlı sf. 98, sf. 225, sf. 226,
<yıldız + lı; yulduz “yıldız” (DLT 2014: 986), yultuz “yıldız, seyyare” (Gabain 1899: 313), yıldız “baht, talih” (Dilçin 2013: 256), Fatma Özkan ise kelimenin yalduz> yıldız şeklinde olduğunu, Az.T. kelime başındaki y- harfinin düşerek ulduz şeklinde kullanıldığını belirtmiştir. Ayrıca Özkandığır lehçelerle de karşılaştırarak Türkmen, Gagauz ve Karaim Türkçelerinde yıl-

dız; Nogayca yıldız; Tatarca yıldız, Başkurtça yunduz; Altayca cıldıs kulanımlarını da ifade etmiştir (Özkan 2003: 126-134).

“Yıldızlı şık kabı” sf. 225 “Tarihi Mukaddes”

yoncalı sf. 44, sf. 64

<yonca + lı; yorınçga “yonca” (DLT 2014: 982), yonca “çayırlarda yetişen üç yapraklı bir yem bitkisi” (Eren 1999: 457).

“Yoncalı yollarından;

Kaçmak mı istiyordun” sf. 64 “At Bu Çadranı”

yosunlu sf. 221, sf. 253

<yosun + lu; yosun “herhangi bir su birikintisindeki yaşların üzerinde yetişen yeşil bitkidir.”

“Yarlıngaçsız, kan içici, kurt yosunlu kişiler” sf. 221 “Yarlınkaç”

yunanlı sf. 237

<yunan + lı; “Yunanistan vatandaşı”

“Görünür ki Yunanlı

Saymış seni ejdaha” sf. 237 “Kür”

zorlu sf. 104

<zor + lu; Fa. kökenli bir kelimedir. “Güç, şiddet anlamındadır.”

“Şerim değil midir benim en zorlu düşmanım?” sf. 104 “Şerim”

3.11. +Ilk, +Iuk: Asıl işlevi sıfattan isim yapmaktır. Zamanla isimlerden sıfat yaptığı da görülür. İsimlere eklenerek yer ismi, topluluk ismi, alet ismi, sıfat ve mücerret isim yapar.

Azerbaycan Türkçesinde “tahsis”, “bir şey için”, “bir şeyin toplu olarak bulunduğu, konulduğu yer” anlamlı isimler, meslek, uğraş isimleri, rütbe ve makam bildiren isimler ve soyut isimler türeten işlek bir ektir. Başlıg, dizlik, gözlük, daşlıg, odunluğ, atalıg gibi kelimeler örnek verilmiştir. Bkz sf. 185 (Kartallıoğlu & Yıldırım, 2012).

Tahsin Banguoğlu ekin adlara gelerek için takısı anlatımında içinlik hali meydana getirdiğini belirtir ve şöyle gruplandırır: çekim eki anlatımına uygun olarak adlara gelip içinlik sıfatı oluşturur, aygıt adı oluşturur, mekan adı oluşturur, tabiatla bollukta bulunduğu yeri, yalın ad, meslek adı, rütbe ve makam adları oluşturur (Banguoğlu, 1959).

Süer Eker de ekin araç adı, topluluk adı, meslek adı, rütbe ve makam adı, nitelik kazandırdığından bahsetmiştir (Eker, 2003).

Tuncer Gülensoy da benzer şekilde açıklamış ve ekin verdiği anlam gruplarını aynı şekilde belirtmiştir. Ayrıca başlangıçtan beri kullanıldığını da ifade etmiştir (Gülensoy P. D., Türkçe El Kitabı 1, 1994).

İncelediğimiz şiirlerde be ekin kullanıldığı seksen iki kelime belirledik.

- açlık sf. 216, sf. 218
<aç + lık; aç- “acıkmak” (DLT 2014: 538), aç “acıkmak” (Gabain 1899: 258), aç- “acıkmak” (Tekin 2010: 119).
“Gelir şimalden bir açlık sesi” sf. 216 “Volga Açlarına”
- annelik sf. 110
<anne + lik; ög “anne” (Tekin 2010: 162), Cem Dilçin de kelimeyi sözlüğünde “ana” şeklinde vermiştir (Dilçin 2013: 21).
“Bir analık yüreğiyle... Nedir Allah için söyle” sf. 110 “Ana”
- arkalık sf. 181, sf. 183, sf. 185, sf.188, sf. 190
<arka + lık; arka “sırt, zorluklarda yardımcı olan kişi, destek” (DLT 2014: 556), arka “arka” (Gabain 1899: 261), arka “yardımcı, kayırcı, koruyucu” (Dilçin 2013: 24).
“Arkalığın narıştı,
Kolların bir karıştı” sf. 190 “Yaza Hitap”
- aşnalık aşnalık sf. 162
<aşına + lık; Fa. aşnalık “aşına olma durumu, tanıdıklık” (Parlatır 2012: 112).
“Aşnalık becermedin,
Dostluğu üzme bari” sf.162 “Bayatılar”
- aydınlık sf. 227, sf.257
<aydın + lık; aydın “ay ışığı” (DLT 2014: 566), aydın “ışıklı, aydınlık, nur” (Dilçin 2013: 31).
“Artık temiz ruhların aydınlık yollarında” sf. 227 “Tarihi Mukaddes”

- aylık sf. 106
<ay + lık; ET. āy “yılın 12 bölümünden biri” (DLT 2014: 565).
“Kucağında on bir aylık” sf. 106 “Beş İl Sonra”
- ayrılık sf. 53, sf. 99, sf. 220
<ayrı + lık; adırıl- “ayrılmak” (DLT 2014: 541) ayrılan- “ayrılmak” (Dilçin 2013: 32).
“Nasibin göz yaşını bir de ayrılık” sf. 99 “Kızım Üçün”
- azadlık sf. 86
<azad + lık; Fa. āzādlu “azat edilmiş, serbest bırakılmış” (Dilçin 2013: 32).
“Azadlık işitince
Gülümseme böyle şad” sf. 86 “Şarkı”
- başkalık sf. 231
<başka + lık; başka “diğer, tek başına” (NF 2014: 50), başka “diğer, gayrı, başka türlü” (Parlatır 2012: 163).
“Bir başkalık duyulmakta onun sesinde” sf. 231 “Füzuli”
- beşlik sf. 90
<beş + lik; beşlik “beş kuruşluk veya paralık sikke” (Parlatır 2012: 186).
“Kızıl beşli attım boş nelbekiye” sf. 90 “Kızım Üçün”
- birlik “bir olma, toplanma” sf. 98, sf. 125, sf. 126 sf. 219
<bir + lik; birlik “bir olma hali, vahdaniyet, ahadiyet” (Dilçin 2013: 47).
“Birlikte taparık belki teselli” sf. 98 “Ay’a”
- bolluk sf. 216
<bol + luk; bol “nicelik bakımından olağandan veya alışıldandan çok” (Eren 1999: 57).
“Bir yanda hakimdi büyük bir bolluk” sf. 216 “Volga Aclarına”
- boşluk sf. 61, sf. 89, sf. 97, sf. 231, sf. 258
<boş + luk; boş “özgür, hür, terk edilmiş, ihmal edilen şey” (DLT 2014: 594), Cem Dilçin de sözlüğünde bahsi geçen kelime ile ilgili deyimlere yer vermiştir (Dilçin 2013: 49).
“Derin boşluktan gelir” sf. 61 “Küseyenlere”

- büyüklik sf. 274
<büyük + lük; bedük ~bedük “büyük, yüce” (DLT 2014: 580), bädük “büyük” (Gabain 1899: 267).
“İt ki, ittir bu büyüklükte bir... yesi” sf. 274 “Hiciv 1”
- cehennemlik sf. 109, sf. 111
<cehennem + lik; tamu “cehennem” (DLT 2014: 851), tamu “cehennemlik”(Gabain 1899: 296), “cehenneme müstehak olan, günahkar” (Parlatır 2012: 240).
“Yığılsa da, cehennemlik
Kara yüzler ağarmaz!” sf. 109 “Kafkaslıysan Sev Kafkası”
- cevanlık “gençlik, çocukluk” sf. 105, sf. 275
<cevan + lık; Fa. civān “genç, taze, adam, delikanlı” (Parlatır 2012: 260).
“Ah! Ey cevanlığın gülü” sf. 105 “On İl Sonra”
- çocukluk sf. 105
<çocuk + luk; çocuk “her şeyin yavrusu, domuz yavrusu”(DLT 2014: 626), çocuk “küçük yaştaki oğlan veya kız, genç erkek” (Eren 1999: 96).
“Git, git bana tesir edemez yapma çocukluk” sf. 105 “Şerime”
- çoşkunluk sf. 144
<çoşkun + luk; Fa. coşkun “coşmuş taşmı galeyana gelmiş, heyecanlı”(Parlatır 2012: 261).
“Bak ne coşkunluk sesinde!” sf. 144 “Derdim”
- dargınlık sf. 213
<dargın + lık; tarık- “daralmak” (DLT 2014: 856), tarın- “darılmak” (Gabain 1899: 297).
“Bu dargınlık nedir bu genç yaşında?” sf. 213 “Dağlar”
- defalık sf. 88
<defa + lık; Ar. daf kökünden türemiştir.
“Bari bir defalık güle bilseydin” sf. 88 “Kızıma”

- delikanlılık sf. 197
<delikanlı + lık; “gençlik, cesaret, yiğitlik” (Parlatır 2012: 328).
“Delikanlılık eliyor
İki kat az ömrünü” sf. 197 “Küçük Çilli”
- derinlik sf. 97, sf. 101
<derin + lik; tairiñ “derin” (Gabain 1899: 299), teriñ “Oğuzlarda her şeyin bol ve derini” (DLT 2014: 871), Hasan Eren sözlüğünde kelimenin derin-
“toplanmak” fiilinden türediğini belirtmiştir (Eren 1999: 109).
“Bir derinlikte ki, her düşen çıkmaz” sf. 101 “Yaralı Kuş”
- dostluk sf. 60, sf. 157, sf. 272
<dost + luk; Fa. kökenlidir. “sağlam arkadaşlık”
“Kız benle dostluk eyle” sf. 157 “Bayatılar”
- dönüklük sf. 91
<dönük + lük; tön- “Oğuz Lehçesinde dönmek” (DLT 2014: 896), dön-
“değişmek, bozulmak, bir halden başka bir hale geçmek” (Dilçin 2013: 84).
“Oh, kızım, felekte ne dönüklük var!?” sf. 91 “kızım Üçün”
- döşlük sf. 151
<döş + lük; tōş “döş, göğsün başı, göğüs” (DLT 2014: 897), döş “gö-
ğüs,bağır, kaburga altı” (Eren 1999: 122).
“Kırmızı döşlük olup,
Sarılaydım döşüne” sf. 151 “Bayatılar”
- edepsizlik sf. 81
<edepsiz + lik; Ar. Cem Dilçin sözlüğünde deyim olarak kullanımını belirt-
miştir (Dilçin 2013: 90).
“Edepsizlik kabardı
Berelmiş gözlerinde” sf. 81 “Sesli Kız”
- erlik sf. 219
<er + lik; erlik “erkeklik” (DLT 2014: 642), er “adam, erkek” (Tekin 2010:
139), er “koca, zevç, erkek, kahraman” (Dilçin 2013: 95).
“Göstermezsen bundan sonra sen erlik” sf. 219 “Ağlıyordum, Gülüyorum”

- fenalık sf. 208
<fena + lık; Ar. kökenli bir kelimedir.
“Bu iş feneliğe bulurdu encam” sf. 208 “Vanki”
- gariplik sf. 122, sf.212
<garip + lik; Ar. “tuhaf, yabancı”
“Garipliğe değil mi bu işare?” sf. 122 “Münacaat”
- gençlik sf. 39, sf. 59, sf. 60, sf. 92, sf. 242
<genç + lik; kenç ~ kēnç “çocuk” (DLT 2014: 703), genç “yaşı ilerlememiş olan” (Eren 1999: 153).
“Bu gençliğin sesine
Böyle bir destan yazdım” sf. 242 “Pambık Destanı”
- gölgelik sf. 89, sf. 210
<gölge + lik; kölige “koyu gölge” / kölik “gölge” (DLT 2014: 736), köliğe “gölge” (Gabain 1988: 283), Cem Dilçin de deyimler ile kullanımını açıklamıştır (Dilçin 2013: 108).
“Kervanlar konuğu gölgeliklerde
Kimler gelmiş, geçmiş kimleri a dağları?” sf. 210 “Dağlar”
- günlük sf. 58, sf. 71,
<gün + lük; kün ~ kün “gün, güneş” (DLT 2014: 756), gündüz “günün sabahdan akşama kadar geçen süren aydınlık bölümü” (Eren 1999: 167), gün “güneş gündüz” (Dilçin 2013: 115).
“Yok, bir günlük de olsa” sf. 71 “Sesli Kız”
- güzellik sf. 31, sf. 36, sf. 41, sf. 56, sf. 57, sf. 67, sf. 91, sf. 98, sf. 112, sf. 229, sf. 231, sf. 247
<güzel + lik; körklü “güzel” (NF 2014: 263), güzellik “güzel olan şeyin veya kişinin durumu” (Parlatır 2012: 539).
“Güzellik kız sesidir” sf. 67 “sesli Kız”
- haksızlık sf. 69, sf. 92
<haksız + lık; Ar. hāk “tam, tamam” (Dilçin 2013: 117).
“Haksızlık oldu kanun” sf. 69 “Sesli Kız”

- hazırlık sf. 167
<hazır + lık; Ar. kökenli bir kelimedir.
“Hazırlık gör, geliyorum” sf. 167 Bayatılar”
- helallik sf. 172
<helal + lik; “helal olan şey” (Parlatır 2012: 614).
“Ay dostum, gel yakına,
Helallığa verginin!” sf. 172 “Bayatılar”
- hiçlik sf. 105
<hiç + lik; Fa. “hiç olma durumu, yokluk” (Parlatır 2012: 634).
“Tibimle beraber yürü “heçlik”, yürü “yokluk!”” sf. 105 “Şerime”
- incelik sf. 58, sf. 123
<ince + lik; yinçge “herhangi bir şeyin incesi, ince” (DLT 2014: 976),
inçkä “ince” (Gabain: 1988, 275), inçge “ince” (Dilçin 2013: 128).
“Gönül bir incelik duyar akşamlar” sf. 123 “Akşamlar”
- insanlık sf. 65, sf. 68, sf. 69, sf. 208, sf.216, sf. 241, sf. 254
<insan + lık; Ar. kökenli bir kelimedir. “Bütün insanları içine alan varlık”
(Parlatır 2012: 748).
“Bu insanlık nedir, sen ondan el çek” sf. 208 “Vanki”
- kaçaklık sf. 89
<kaçak + lık; kaçgın “kaçan adam” (DLT 2014: 674), kaçagan “kaçak, kaç-
kım, kaçınan, uzaklaşmak isteyen” (Dilçin 2013: 133).
“Kaçaklık gösterdim, ecelden kaçtım” sf. 89 “Kızım Üçün”
- kadınlık sf. 85
<kadın + lık; hatun ~katun “kadın, kraliçe” (Gabain 1988: 273), kätun “ha-
tun, Afrâsiyab soyundan gelen bütün kadınların ünvanı” (DLT 2014: 693).
“Kadınlık korkusundan
Yarıldı gülgün dudak” sf. 85 Şarkı”

- kahpelik sf. 274
<kahpe + lik; Ar. kökenli bir kelimedir.
“Maksadın kahpelikle yaşamaktırsa eğer” sf. 274 “Hiciv 1”
- karanlık sf. 11, sf. 48, sf. 62, sf. 64, sf. 70, sf. 71, sf. 90, sf. 95, sf. 96, sf. 102, sf. 103, sf. 107, sf. 108, sf. 112, sf. 142, sf. 144, sf. 180, sf. 226, sf. 227, sf. 231, sf. 239, sf. 240
<karan + lık; karanlık “karanlık” (Gabain 1988: 278), karanlık ~ karanlık “karanlık” (DLT 2014: 685), karanlık “ışığı olmayan, bütünü veya bir parçası ışıktan yoksun olan” Hasan Eren bu açıklamasının ardından kelimenin gelişimini karanlık + IUK > karanlık > karanlık şeklinde belirtmiştir (Eren 1999: 210-211).
“Ebedi karanlığın sönük kollarında
Artık temiz ruhların aydınlık yollarında” sf. 227 “ Tarihi Mukaddes”
- kıskançlık sf. 64
<kıskanç + lık; kızgın- “hasislik etmek, kıskanmak” (Gabain 1988: 280), kıskanç- “(harcamayı) kıskanmak” (DLT 2014: 715).
“Deyirler kıskançlıktan
Bilmem hangi peygamber” sf. 64 “At Bu Çadranı”
- kızlık sf. 112
<kız + lık; kız “kız, cariye, gelin, kadın” (DLT 2014: 717), kız “dişi çocuk, evlenmemiş kadın” (Eren 1999: 241).
“Ay ışığı: güzelliğin, kızlığın
Çiçeklerin öpüşünden yarandın” sf. 112 “Neden Yarandın”
- koçaklık “yiğitlik, kahramanlık” sf. 272
<koçak + lık; koçak “yiğit, yürekli, kabadayı” Hasan Eren <koç + (a)k şeklinde türediğini belirtmiştir (Eren 1999: 247), Cem Dilçin de kelime için “koç” anlamı olduğunu bildirmiştir (Dilçin 2013: 154).
“Hangi koçaklığın kalmıştır yadda” sf. 272 “Kocalıkta Yorgalık”
- kulluk sf. 51, sf. 228
<kul + luk; kul “köle” (DLT 2014: 745), kul “esir” (Gabain 1988: 284), kul “köle, erkek köle” (Tekin 2010: 155).
“Çalış kulluk eyle beşeriyata” sf. 228 “Sanat Kahramanlarına”

- kurbanlık sf. 63
<kurban + lık; Ar. kurbanlık “bir uğurda feda olan ya da olunan kimse” (Parlatır 2012: 935).
“Kurbanlık koyun gibi
Baş eyerdin bıçağa” sf. 63 “At Bu Çadranı”
- lovgalık “fiyaka” sf. 260
<lovgā + lık; “fiyaka, caka, övünmek” (Akdoğan 1999: 559)
“Bilmeyen azdır ayı,
Lovgalıkta yok tayı” sf. 260 “Ayla Güneş”
- mertlik sf. 122
<mert + lik; Fa. kökenli bir kelimedir. Mert “atik, çevik” (Parlatır 2012: 1065).
“Ey mertliği ilham eden büyük Hak! sf. 122 “Münacaat”
- mezarlık sf. 103, sf. 117
<mezar + lık; Ar. mezar “ziyaret edilen yer, cenazenin konulduğu yer” (Parlatır 2012: 1085).
“Aman, kuşlar, bilmem ne var bu mezarlık aleminde” sf. 103 “Kuşlara”
- namussuzluk “namussuz olma durumu” sf. 109
<namussuz + luk; Ar. nāmūs “düzen, töre, yasa, doğruluk” (Parlatır 2012: 1261).
“Namussuzluk çok alçaktır,
Bizi Hak da dinlemez” sf. 109 “Kafkaslıysan Sev Kafkası”
- nişanbazlık sf. 275
<nişanbaz + lık; “nişanlılar arasında flört” (Akdoğan 1999: 607).
“Deyirler, yağ çekip sünbülü bığa,
Gedip cevanlıkta nişanbazlığa” sf. 275 “Sillallah”
- ovçuluk “avcılık” sf. 273
<ovçu + luk; avçı ~ awçı “avcı” (DLT 2014: 564), aw ~ ab “av” (Gabain 1988: 262).
“Ovçuluğun sende yok izi dostum” sf. 273 “Kocalıkta Yorgalık”

- ömürlük sf. 34, sf. 57
<ömür + lük; Cem Dilçin de kelimenin Arapça kökenli olduğunu ve birkaç deyimle birlikte kullanımını açıklamıştır (Dilçin 2013: 180).
“Ben sana ömürlük bie kulum, gülüm” sf. 57 “And Olsun”
- pislik “pis olma durumu” sf. 200
<pis + lik; “temiz olmayan kimse veya nesnenin durumu” (Parlatır 2012: 1367).
“Ancak pislik kaldı sana” sf. 200 “Karının Borcu”
- rahmetlik sf. 271
<rahmet + lik; “Allah’ın rahmetine ermesi için dua edilen kimse, rahmete muhtaç” (Parlatır 2012: 1384).
“Neyleyecek bir de rahmetlik baba” sf. 271 “Kocalıkta Yorgalık”
- saflık sf. 72, sf. 136
<saf + lık; Ar. kökenli bir kelimedir. “temiz, masum”
“Sizin için saflığından geçmedi” sf. 136 “Kuropatkine”
- sağlık sf. 113
<sağ + lık; “sağlamlık, dirilik, hayat, doğru haber veya bilgi” (Parlatır 2012: 1440).
“Doğmaz oldu artık sağlık yıldızı” sf. 113 “Derdim”
- sarılık sf. 99
<sarı + lık; sarıg ~ sārīg“sarı” (DLT 2014: 805), sarıg “sarı” (Gabain 1988: 292).
“Her zaman yüzünde böyle sarılık” sf. 99 “Ay’a”
- solgunluk sf. 62, sf. 75
<solgun + luk; soluş- “solmak, tazeliği gitmek” (DLT 2014: 828).
“Bu solgunluk yaraşmaz” sf. 75 “Küseyenlere”
- şadlık “sevinç, neşe” sf.191, sf. 217
<şad + lık; Fa. şādilik “mutluluk, sevinç” (NF 2014: 386).
“Senin olsun sevinç, şadlık” sf. 191 “Bayatılar”

- şairlik sf. 99, sf. 220
<şair + lik; Ar. “şiir söyleyen ve düzenleyen kimse” (Parlatır 2012: 1554).
“Şairlikte coşup kaynaz mıydık” sf. 99 “Ay’a”
- şenlik sf. 120, sf. 143, sf. 231
<şen + lik; “güler yüzlülük, mutluluk” (Parlatır 2012: 1571)
“Gel, bu yad ellerde şenliğim ol sen” sf. 120 “Niye Gelmedin”
- şuhluk “zarafet” sf. 242
<şuh + luk; “zarafet” (Akdoğan 1999: 710).
“Her yerde şuhluk yapar” sf. 242 “Pambık Destanı”
- tezlik sf. 52
<tez + lik; tez “çabuk, acele, ivedi” (Parlatır 2012: 1717).
“Açan güller bu tezlikle soluyor” sf. 52 “Ne İçindir”
- uğurlu sf. 91
<uğur + luk; uğur “bazı olaylarda görülen ve insana iyilik getirdiğine inanılan belirti veya bazı nesnelere var olduğuna inanılan iyilik kaynağı, hedef, amaç, (Eren 1999; 422), uğur “bir işte imkan ve fırsat, hayır ve bereket” (DLT 2014: 918 – 919), uğur “vakit, fırsat, sebep” (Gabain 1988: 304), uğur “yön, yol” (Cem Dilçin: 230).
“Ömrüme bir başka uğurluk kattın” sf. 91 “Kızım Üçün”
- ustalık sf. 217
<usta + lik; Fa. ustalık “sanatkarlık, esnafılık, sanatta yeterlilik, deneyim, tecrübe, maharet eseri, mükemmeliyet” (Parlatır 2012:1756).
“Şadlanmak, oynamak ustalık ister” sf. 217 “Masabeyinin Nutku”
- ümitsizlik sf. 35
<ümitsiz + lik; ümit “ümit” (NF 2014: 455), ümîd “arzu edilen bir iyiliği bekleme” (Parlatır 2012: 1764).
“Ümitsizlik beni düşürmez yasa” sf. 35 “Bir Gün”

- varlık sf. 36, sf. 62, sf. 87, sf. 110, sf. 228
<var+lık; “var olma, bulunma, yaratılmış olan her şey” (Parlatır 2012: 1781).
“Sanki varlığımı salırlar bende” sf. 36 “Kıtalar”
- vefasızlık sf. 105
<vefasız +lık; Ar. “Dostlukta sadık olmayan, sözünde durmayan kimse” (Parlatır 2012: 1788)
“Vefasızlık yolu bilmem” sf. 105 “On İl Sonra”
- yalnızlık sf. 92, sf. 97, sf. 207, sf. 212
<yalnız +lık; yalnız “yalnız, tek başına” (DLT 2014: 946).
“Yalnızlık yamandır, koy gelim kızım” sf. 92 “Kızım Üçün”
- yaylık “baş örtüsü” sf. 106, sf. 184
<yay +lık; “baş örtü, eşarp, mendil” (Akdoğan 1999: 799).
“Elinde bir bağlı yaylık” sf. 106 “Beş İl Sonra”
- yenilik sf. 224
<yeni +lık; yeni “yeni, taze” (Gabain 1988: 308), yeni “yeni” (DLT 2014: 949).
“Yenilik yolunda ad alacaktır” sf. 224 “Yeni Türk Elifbacılara”
- yeşillik sf. 53
<yeşil +lık; yaşıl ~ yâşıl “yeşil” (DLT 2014: 958), yaşıl “yeşil” (Gabain 1988: 309).
“Ben isterim yeşillikler solmasın” sf. 53 “Ne İçindir”
- yokluk “yok olma durumu” sf. 105
<yok +luk; yod- “silmek” (DLT 2014: 979), yod- yot- “mahvolmak” (Gabain 1988: 312).
“Git, kalma yolundan “sonu yokluk” vatanındır” sf. 105 “Şerime”
- yoksulluk “fakirlik” sf. 216, sf. 233
<yoksul +luk; ; yoğsul “fakir, yoksul” (Dilçin 2013: 260).
“Bizim nasibimiz açlık, yoksulluk” sf. 216 “Volka Aclarına”

yorgunluk sf. 102

<yorgun + luk; “yorulmuş kimsenin durumu” (Parlatır 2012: 1942).

“Yorgunluk çökmüşken kanada, kola” sf. 102 “Sen”

3.12. +ncI, ncU: Eski Türkçeden itibaren kullanılan bir ektir. Sayı isimlerine gelerek onların sırasını ya da derecesini bildirir. Eski Türkçede bu ek “-nç” şeklindedir. Zamanla bünyesine iyelik eki olan “-i” yi dâhil etmiştir. Bir süre sonra ise bugünkü halini almıştır.

Ek, sayı isimlerinden sıra sayıları türeten işlek bir ektir. Bazı zarflara da eklenerek sıra ifade edebilir. Sonuncu, ortancı (ortanca) gibi örnekler verilmiştir. Bkz sf. 186 (Kartallıoğlu & Yıldırım, 2012).

Tuncer Gülensoy şöyle izah etmiştir: “Türkçenin en eski ve işlek eklerinden biri olup sayı isimleri yapmakta kullanılır. Sayı isimlerinden sıra, derece ifade eden sayı isimleri yapar” diyerek belirtmiş ve sayılar gibi sonuncu kelimesinde de görülür şeklinde ilave etmiştir (Gülensoy P. D., Türkçe El Kitabı 1, 1994).

İncelediğimiz şiirlerde bu ekin kullanıldığı bir kelime belirledik.

birinci sf. 268, sf. 275

<bir + i + nci; birinç “birinci” (DLT 2014: 589), bir ~ pir “bir” (Gabain 1988: 268), bir “bir kere, bir kez” (Dilçin 2013: 46).

“Ta birinci günden başlandı iyne” sf. 268 “Genceli Dostlarıma”

3.13. +sIz, sUz: Türkçenin eski dönemlerinden itibaren kullanılmaktadır. “-II, -IU” ekinin tamamen zıt anlamlısıdır. Bir nesnede kastedilen şeyin olmadığını belirtir. Türkçenin bazı dönemlerinde ses değişikliğine uğrayarak zaman zaman düz vokalli zaman zaman da yuvarlak vokalli olarak kullanılmıştır.

“yokluk, eksiklik” bildiren, olumsuz anlamda sıfatlar türeten işlek bir ektir. Bkz sf. 186 (Kartallıoğlu & Yıldırım, 2012).

Tuncer Gülensoy çalışmasında ekin –II, -IU ekinin olumsuzu olduğunu belirtmiştir. Bir nesnede bir şeyin bulunmadığını açıklamıştır (Gülensoy P. D., Türkçe El Kitabı 1, 1994).

Tahsin Banguoğlu da ekin –II, -IU ekinin zıt anlamlısı olarak kullanıldığını belirtmiştir. İsimlere gelerek o nesneden, o nitelikten yoksul olanı gösteren giderme sıfatları yaptığını belirtmiştir (Banguoğlu, 1959).

İncelediğimiz şiirlerde bu ekin kullanıldığı yetmiş bir kelime belirledik.

- adsız “isimsiz” sf. 99, sf. 210, sf. 231
<ad + sız; āt ~at “isim, unvan” (DLT 2014: 562), at “isim, şöhret” (Gabain 1988: 262).
“Dört yüz ildir tutulmuştur bir atsız derde” sf. 231 “Füzuli”
- amansız “güvensiz” sf. 68
<aman + sız; Ar. kökenli bir kelimedir. “Korkusuzluk, müsterihlik, afv ve izin” (Parlatır 2012: 83).
“Bir ülkeni amansız
Eylemiştir tari-mar” sf. 68 “Sesli Kız”
- annesiz “annesi olmayan ya da ölmüş olan kişi” sf. 119
<anne + sız; ög “anne” (Tekin 2010: 162), Cem Dilçin de sözlüğüne “ana” şeklinde vermiştir (Dilçin 2013: 21).
“Anasızdır yavru, sen söyle ninni” sf. 119 “İmdad”
- arsız “yüzsüz” sf. 126
<ar + sız; Ar. ar “utanma, çekinme, mahcup olma” (Parlatır 2012: 93).
“Yurdun arsızlar ocağı” sf. 126 “Uyan”
- askersiz “asker olmayan yer, alan” sf. 69
<asker+sız; “Ar. asker “orduda görevli kimse” (Eren 1999: 20), sü “askerler, savaş birliği, ordu” (DLT 2014: 839), sü ~süü “ordu” (Gabain 1988: 295).
“Askersiz kumandanlar
Kırıp attı yayını” sf. 69 “Sesli Kız”
- bahtsız “talihsiz” sf. 129, sf. 133, sf. 216, sf. 222
<baht + sız; “bahtı yaver gitmeyen, talihsiz kimse” (Parlatır 2012: 149).
“Bu bahtsız milletin tattığı acı” sf. 129 “Elin Bayrağı”
- basiretsiz sf. 224
“basiret + sız; Ar. basar “sezgi, uzağı görüş, gönül gözü. Basiretsiz “gönül gözü kapalı” (Parlatır 2012: 160).
“Baksın basiretsiz gelip geçenler” sf. 224 “Efendiye”

- başsız** “başı olmayan” sf. 85
<baş + sıız; baş “başta gelen, temel, esas” (DLT 2014: 576), baş “ilk, öncü” (Gabain 1988: 266), baş “bit topluluğu yöneten kimse” (Eren 1999: 41).
“Ses-küy yayıldı şehre
Çattı başsız bir ordu” sf. 85 “Şarkı”
- boyasız** “boyanmamış” sf. 58
<boya + sıız; boğu- “boyamak” (DLT 2014: 591), bodı- ~ bodu- “yapıştır-
mak, boyamak” (Gabain 1988: 269), boyak “boya” (Dilçin 2013: 49).
“Sürtme onu kaşlarına, sen boyasız kal” sf. 58 “Çoban Kızı”
- bucaksız** “uçsuz, bucaksız” sf. 138
<bucak + sıız; buçgak “köşe, uç” (DLT 2014: 598), buçgaksız “bucaksız”
(Gabain 1988: 270), bucağ ~ bucağ “köşe” (Dilçin 2013: 51).
“Uç-bucaksız bir sehrada bulmuşam” sf. 138 “Ben Bulmuşam”
- cansız** “yaşamayan” sf. 41, sf. 42, sf. 46, sf. 57, sf. 90, sf. 111, sf. 126, sf. 141
<can + sıız; Fa. “canı olmayan, canı çıkmış, ölü, dayanıksız, kuvvetsiz” (Par-
latır 2012: 235).
“Sarıp Hindistan’ın cansız kolunu” sf. 141 “İngiliz”
- dalgasız** “dalgası olmayan” sf. 238
<dalga + sıız; talgag “insanı basıp öldürecek şiddetteki tipi” (DLT 2014:
848), dalğa “dalga” (Dilçin 2013: 72), dalga “deniz suyunun rüzgarın tesi-
riyle oynayıp sallanması, köpürmesi” (Parlatır 2012: 313).
“Hiçbir şey duyulmadı
Dalgasız bakışından” sf. 238 “Kür”
- dermansız** “güçsüz, çaresiz” sf. 94, sf. 177
<derman + sıız; Fa. dermen “kuvvet ve takati olmayan, zayıf, bitkin” (Parla-
tır 2012: 335).
“Kızımı kehr eden dermansız derde” sf. 94 “Kızım Üçün”
- dilsiz** “dili olmayan, konuşamayan” sf. 48, sf. 63, sf. 146
<dil + sıız; til ~ tıl “dil” (Gabain 1988: 300), til “lisan, zeban” (NF 2014:
425), dil “insanların düşündüklerini veya duyduklarını bildirmek için sözler-
le veya işaretlerle yaptıkları anlaşma, lisan, zeban” (Eren 1999: 112).
“Bir dilsiz kuzu gibi” sf. 63 “At Bu Çadranı”

- dinsiz “dini olmayan, inançsız” sf. 30, sf. 139
<din + siz; ; Ar. kökenli bir kelimedir. İnançlar sisteminin genel adıdır.
“Söylenecek sözü dine, dinsize” sf. 30 “Men Tapmışam”
- duygusuz “duygusu olmayan” sf. 58, sf. 83
<duygu + suz; duy- fiilinden türeyen bir kelimedir. “hissiyat”
“Duygusuz kalbi devranın eli” sf. 58 “Unutulmuş Sevda”
- ecelsiz “ölümün habercisi olmadan” sf. 177
<ecel + siz; <Ar. ecel “ölüm anı, hayatın sonu, ölüm” (Parlatır 2012: 379).
“Ecelsiz ölüm budur” sf. 177 “Bayatılar”
- edepsiz “terbiyesiz” sf. 81, sf. 94
<edep + siz; Cem Dilçin sözlüğünde deyim olarak kullanımını belirtmiştir (Dilçin 2013: 90).
“Sana kim söyledi, edepsiz öküz” sf. 94 “Kızım Üçün”
- gölgesiz “gölgesi olmayan” sf. 99
<gölge + siz; kölige “koyu gölge” / kölik “gölge” (DLT 2014: 736), köliğä “gölge” (Gabain 1988: 283), Cem Dilçin de deyimler ile kullanımını açıklamıştır (Dilçin 2013: 108).
“Küçük bir kuş gibi gölgesiz, adsız” sf. 99 “Ay’a”
- gövdesiz “gövdesi olmayan” sf.68
<gövde + siz; göğde “vücut, beden, cüsse” (Parlatır 2012: 516).
“Bu yanda gövdesiz baş” sf. 68 “Sesli Kız”
- gözsüz “gözü olmayan” sf. 94
<göz + süz; Dīvānu Lugāti’t – Türk ve Orhun Abideleri’nde “köz” şeklinde geçmektedir.
“İnan, gözüm çıktı, kalmışam gözsüz” sf. 94 “Kızım Üçün”
- habersiz “haberdar olmayan” sf. 69
<haber + siz; Ar. haber “yeni bilgi, son olarak söz veya havadis, yaygın söylenti” (Parlatır 2012: 543).

- “Her şeyden habersizken
Yandırıldı çok canlar” sf. 69 “Sesli Kız”
- haksız** “hak elde etmemiş” sf. 128, sf. 251
<hak + sız; Ar. hāk “tam, tamam” (Dilçin 2013: 117).
“Bak, ne haksız bir ahın var” sf. 128 “Ben Kimim?”
- hesapsız** “hesabı olmayan” sf. 210
<hesap + sız; hesap “sayı sayma, defter tutma” (Parlatır 2012: 620).
“Sinende hesapsız destan düzülmüş” sf. 210 “Dağlar”
- hissiz** “hissi olmayan” sf. 222
<his + sız; Ar. kökenli kelimedir. “duygu”
“Volga hissiz, merhametsiz akardı” sf. 222 “İdil Boyu Açları”
- horozsuz** “erkek tavuk” sf. 224
<horoz + suz; horoz “tavuğun erkeği” (Eren 1999: 180).
“Tavuklarım horozsuz
Derdine kalmak gerek” sf. 224 “Uşakların Eylenmesi Üçün”
- ışksız** “karanlık, ışksız” sf. 47
<ışık + sız; yarık “aydınlık, ışıklı, parlak, ışık” (DLT 2014: 956), yarıksuz
“ışksız, bulanık” (Gabain 1988: 309), ışık “parlak, güzel yüzlü, aydınlık,
parlaklık” (Dilçin 2013: 123).
“Işksız bir dünya yaşar mı artık?” sf. 47 “Ne Yazım
- imansız** “imanı, inancı olmayan” sf. 50, sf. 90, sf. 115, sf. 152, sf. 131
<iman + sız; Ar. iman “dinin ortaya koyduğu dogmalara inanma, din inancı,
kutsal inanç” (Parlatır 2012: 731).
“Bu imansız kışın yazı Hulukta” sf. 50 “Aşağı-Lenger Hulukta”
- insafsız** “insafı olmayan” sf. 151
<insaf + sız; insaf “acıma duygusuna, merhamete, vicdana veya mantığa da-
yanan adalet” (Parlatır 2012: 747).
“Ne insafsız zabitti
Bakmıyor göz yaşına” sf. 151 “Bayatılar”

- kanatsız “kanadı olmayan” sf. 99
<kanat + sız; kanat “kuşlarda uçmayı sağlayan organ” (Eren 1999: 205).
“Uçtukça uçardım kolsuz kanatsız” sf. 99 “Ay’a”
- kansız “kanı olmayan” sf. 41, sf. 70, sf. 85
<kan + sız; kan (Tekin 2010: 147), kân ~kan “kan” (DLT 2014: 681).
“Kansız dudaklarıyla
Öptü şahın elinden” sf. 85 “Şarkı”
- kardeşsiz “kardeşi olmayan” sf. 119
<kardeş + sız; karındaş “aynı karından olan iki çocuk, karın arkadaşı” (DLT 2014: 687), karındaş/ kartaş “kardeş” (Dilçin 2013: 140).
“Kardeşsiz bacıya imdada geldim” sf. 119 “İmdad”
- kaygısız “endişesiz, kaygılanmayan” sf. 87, sf. 254
<kaygı + sız; kağgu “üzüntü, kaygı, gam, hüzn” (DLT 2014: 675),
kağgu ~katku ~kayđu “keder, kaygı” (Gabain 1988: 276).
“Kaygısız bir ülkenin
Kaygı bilmez kızısan” sf. 87 “Şarkı”
- kıldksız “inaçsız” sf. 71, sf. 221
<kıldık + sız; Az.T. gıldığ “inanç, itikat “anlamında kullanılmaktadır. Bahsi geçen kelime ise inançsız, dinsiz, mezhepsiz, itikatsız” anlamlarında kullanılmaktadır. Ayrıca kelimenin gıldıhsız şeklinde de kullanımını mevcuttur (Akdoğan 1999: 361).
“Bu kıldksız güneşin
Sehr var bakışında” sf. 71 “Sesli Kız”
- kızılcasız “kızılığı olmayan” sf. 91
<kızılca + sız; kızılca “kırmızımsı, kırmızıya çalan” (Parlatır 2012: 906).
“Çiçek kızılcasız yetiştin dörde” sf. 91 “Kızım Üçün”
- kimsesiz “kimsesi olmayan” sf. 80, sf. 133, sf. 231
<kimse + sız; “yakını olmayan”
“Aç kimsesiz kalanlar” sf. 80 “Sesli Kız”

- kolsuz “kolu olmayan” sf. 99
<kol + suz; “kolu kanadı olmayan, korunmasız”
“Uçtukça uçardım kolsuz kanatsız” sf. 99 “Ay’a”
- kumsuz “kumu olmayan” sf. 177
<kum + suz; kum “silisli kütlelerin, kayaların doğal yoldan parçalanarak ufalanmasından oluşan ufak, sert taneciklerin bütünü (Eren 1988: 265).
“Dibi kumsuz mu kalar? sf. 177 “Bayatılar”
- manasız “anlamsız” sf. 44, sf. 59, sf. 83
<mana + sız; ; Ar. kökenli bir kelimedir. “anlamı olmayan”
“Manasız hay huyundan” sf. 83 “Şarkı
- maralsız “meralsiz” sf. 117
<maral + sız; meral < maral “dişi geyik” (Eren 1988: 288).
“Maralsız kaldınız a karlı dağlar” sf. 117 “Harpedelere”
- mensiz “bensiz” sf. 39, sf. 174
<men + sız; ben “teklik 1. şahıs zamiri”.
“Mensiz bayram eylesen” sf. 174 “Bayatılar”
- merhametsiz “merhameti olmayan” sf. 222
<merhamet + sız; Ar. kökenli bir kelimedir.
“Volga hissiz, merhametsiz akardı” sf. 222 “İdil Boyu Açları”
- namussuz “namusu olmayan” sf. 109
<namus + suz; Ar. nāmūs “düzen, töre, yasa, doğruluk” (Parlatır 2012: 1261).
“Namussuzluk çok alçaktır” sf. 109 “Kafkaslıysan, Sev Kafkası”
- neşesiz “neşesi olmayan” sf. 216, sf. 265
<neşe + sız; neşe “şen, sevinçli, coşkulu, hafif sarhoş” (Parlatır 2012: 1286).
“Beşikler neşesiz, kucaklar boştur” sf. 216 “Volka Açlarına”

- ninnisiz “ninni söylenmeyen” sf. 119
<ninni + siz; ninni “çocukları uyutmak için söylenen ezgi” (Parlatır 2012: 1300).
“Ninnisiz yavruya imdada geldim” sf. 119 “İmdad”
- odsuz “ateşsiz” sf. 205
<od + suz; ôt ~ ot “ateş, alev” (DLT 2014: 779), Orhun Abideleri’nde de “ot” şeklinde geçmiştir (Tekin 2010: 161), Cem Dilçin de kelimenin “ateş” anlamında olduğunu ifade etmiştir (Dilçin 2013: 171).
“Odsuz daşa ohşayardım
Odsuz sonsuz yaşayardım” sf. 205 “Dördüncü Çarşamba”
- oyatsız “uyarısız” sf. 219 insan
<oyat + sız; Yaşar Akdoğan’ın sözlüğünde “uyandırmak, ihya etmek, uyar-
mak” anlamları verilmiştir (Akdoğan 1999: 618).
“Oyatsızlar bize deli diyordu” sf. 219 “Ağlıyordum, Gülüyorum”
- pulsuz “pulu olmayan” sf. 268
<pul + suz; pul “metal para” (Akdoğan 1999: 642), Fa. pül “bir akçanınüçte
biri” (Dilçin 2013: 186).
“Pulsuz görüp, koyup kaçtılar bizi” sf. 268 “Genceli Dostlarım”
- saygısız “saygılı davranmayan” sf. 238
<saygı + sız; saygısız “gamsız, kaygısız” (Akdoğan 1999: 663).
“Saygısız akıp geçtin” sf. 238 “Kür”
- sensiz “sensiz” sf. 33, sf. 39, sf. 42, sf. 47, sf. 49, sf. 220, sf. 112, sf. 115, sf.121,
sf. 124, sf. 132
<sen + siz; 2. teklik şahıs ekidir.
“Sensiz öz ilinde garip kesilip” sf. 132 “Yazık”
- sizsiz “sizsiz” sf. 103
<siz + siz; 2. çokluk şahıs ekidir.
“Ben de sizsiz garipsedim, uçmak ister ruhum daha” sf. 103 “Kuşlara”

- sonsuz “ebedi, sonu olmayan” sf. 41, sf. 205, sf. 211, sf. 225, sf. 227
<son + suz; soň “herhangi bir şeyin ve işin sonu, son” (DLT 2014: 828), soň “sonra” (Gabain 1988: 294), soň “son” (Dilçin 2013: 202).
“Odsuz sonsuz yaşayardım” sf. 205 “Dördüncü Çarşamba”
- şapkasız “şapkası olmayan” sf. 135
<şapka + sız; Azerbaycan Türkçesinde de “şapka” şeklinde kullanılmaktadır (Akdoğan 1999: 697).
“Siz “şapkasız” sade Türkü mekteplere bırakmayın” sf. 135 “Kuropatkine”
- talayıpsız “açık alanı olmayan” sf. 262
<talayıp + sız; tala “ormanda açık alan” (Akdoğan 1999: 715).
“Deyir talayıpsız bizim elleri,
Bomboş koymuşunuz üyük çülleri” sf. 262 “Hiciv”
- tatsız “tadı olmayan” sf. 223
<tat + sız; dad “tat, lezzet” (Akdoğan 1999: 163), tatlıg “lezzetli, tatlı, hoş” (DLT 2014: 862), tat “lezzet, zevk, tatlılık” (Parlatır 2012: 1641).
“Tatsız ömrü ne eylerdim? Ezelden,
Ben senin için düşmedim mi kavgaya?” sf. 223 “Gölge ile Ben”
- uğursuz “hayırsız, uğursuz” sf. 62, sf. 77, sf. 106, sf. 129, sf. 231, sf. 232, sf. 247
<uğur + suz; uğur “bazı olaylarda görülen ve insana iyilik getirdiğine inanılan belirti veya bazı nesnelere var olduğuna inanılan iyilik kaynağı hedef, amaç,(Eren 1999; 422), uğur “bir işte imkan ve fırsat, hayır ve bereket” (DLT 2014: 918 – 919), uğur “vakit, fırsat, sebep” (Gabain 1988: 304), uğur “yön, yol” (Cem Dilçin: 230).
“Çok uğursuz bir karanlık çöktü dünyaya” sf. 231 “Füzuli”
- ümitsiz “umutsuz, ümidi olmayan” sf. 131
<ümit + sız; ümiz “ümit” (NF 2014: 455), ümîd “arzu edilen bir iyiliği bekleme” (Parlatır 2012: 1764).
- vefasız “vefası olmayan” sf. 60, sf. 223, sf. 271
<vefa + sız; Ar. kökenli bir kelimedir. “Dostlukta sadık olmayan” (Parlatır 2012: 1788)
“Vefasız bir dosta var mıdır bakan?” sf. 271 “Kocalıkta Yorgalık”

- vicdansız “vicdanı olmayan” sf. 94
<vicdan + sız; vicdan “elde etme, bulma, yürekten duyma,duygu” (Parlatır 2012: 1797).
“Senin emelinse bu vicdansız iş” sf. 94 “Kızım Üçün”
- yağmursuz “yağmur yağmayan yer, alan” sf. 129
<yağmur + suz; yağmur “yağmur” (DLT 2014: 942), yağmur “havadan damla damla yere akan su” (Parlatır 2012: 1808).
“Ey yağmursuz bulut, uğursuz gölge” sf. 129 “Gelme”
- yardımsız “yardım edilmeyen” sf. 130
<yardım + sız; yar “yardım” (Akdoğan 1999: 791), yardım “destek, katkı, muavenet” (Parlatır 2012: 1818).
- yarlıngaçsız “buyruksuz” sf. 221
<yarlıngaç +sız; yarlıg “Çigil Lehçesinde sultanın mektubu ve emri” (DLT 2014: 954), yarlıg “karar, emirname” / yarlıkaçsız “merhametsiz” (Gabain 1988: 309),yarlıg “yarlık, ferman, dostluk, damga” (Akdoğan 1999: 794).
“Yarlıngaçsız, kan içici, kurt yosunlu kişiler” sf. 221 “Yarlıngaç”
- yarsız “sevgilisi olmayan” sf. 151, sf. 162, sf. 177
<yar + sız; <Fa. yar (Akdoğan 1999: 791).
“Gönlü yarsız mı kalar?” sf. 177 “Bayatılar”
- yelkensiz “yelkensiz” sf. 48
<yelken + siz; yelken “ rüzgar gücünden yaralanmak için geniş bir yüzey oluşturacak biçimde yan yana dikilen ve teknenin direğine takılarak onu yürüten kumaş (Eren 1999: 449).
“Ben çıktım denize, kaldım yelkensiz” sf. 48 “O Kıza”
- yersiz “yersiz” sf. 104
<yer + siz; yir “yer” (Gabain 1899: 311), yer ~yer “yer”(DLT 2014: 967), yer “bir şeyin, bir kimsenin kapladığı boşluk, mahal, mekan” (Eren 1999: 453), ET. yér “yeryüzü, dünya, zemin” (Nişanyan NS/k=yer).
“Yeltenme bugün kebdini sevdirmeye yersiz” sf.104 “Şerime”

- yıldızsız “yıldızı olmayan” sf. 115
<yıldız + sız; yulduz “yıldız” (DLT 2014: 986), yultuz “yıldız, seyyare” (Gabain 1899: 313), yıldız “baht, talih” (Dilçin 2013: 256), Fatma Özkan ise kelimenin yalduz> yıldız şeklinde olduğunu, Az.T. kelime başındaki y- harfinin düşerek ulduz şeklinde kullanıldığını belirtmiştir. Ayrıca Özkan diğer lehçelerle de karşılaştırarak Türkmen, Gagauz ve Karaim Türkçelerinde yıldız; Nogayca yuldız; Tatarca yulduz, Başkurtça yunduz; Altayca cıldıs kullanımlarını da ifade etmiştir (Özkan 2003: 126-134).
“Yıldızsız göğünden şikayetim var!” sf. 115 sf. “Ona”
- yöntemsiz “yöntemi olmayan” sf. 52
<yöntem + sız; yöndem “dış görünüş, kaide, tarz” (Akdoğan 1999: 813).
“‘Sil’ dedi endamından
Yöntemsiz lekeleri!” sf. 52 “Madonna’ya
- ziyansız “zararsız” sf. 41
<ziyan + sız; Fa. ziyan “zarar” (Akdoğan 1999: 831), ziyan “zarar, hasar”(Parlatır 2012: 1878).
“Atılan oklardan çık gel ziyansız” sf. 41 “Kurban Olduğum”

4. İSİMDEN FİİL YAPMA EKLERİ

İsimden fiil üreten ekler, ismin köküne veya gövdesine getirilerek fiil elde edilen eklerdir. Köke eklenen isimden fiil yapma ekleri, kökün anlamını değiştirmemeli, isim kökü veya gövdesi ile oluşan fiil arasında anlam farkı olmamalıdır. Yani isim ile oluşan fiil anlam bağı koparmamalıdır. Bu başlık altındaki eklerin birçoğu, Türkçenin en eski dönemlerinden itibaren var olan eklerdir. Geçmişten günümüze bazı ekler işlevini kaybetmiş, bugün birkaç kelimedede yaşamaktadır; bazı ekler ise işlevini sürdürerek bugün hâla canlılığını korumaktadır.

Tahsin Banguoğlu, isimden fiil yapan eklerin nispetçe daha az olduklarını belirtmiştir. Banguoğlu'na göre aslında hepsi asıl üretim eklerinden olmalıdır. Çünkü bunlar isme geldikleri için fiil çekimi eki, fiil yaptıkları için de isim çekimi eki olamazlar. Birleşik ek aldıkları zaman bu sınırlamanın dışında kalabilirler. Bkz sf. 204 (Banguoğlu, 1959).

Muharrem Ergin ise; isimden fiil yapma eklerini isim kök ve gövdelerinden fiil yapmak için kullanılan ekler olduğunu belirtmiştir. Ergin'e göre bu ekler isim köklerine, isimden yapılmış isim gövdelerine ve fiilden yapılmış isim gövdelerine eklenirler. Fakat bu ekler gövdelerden fiil yapmakta çok az kullanılırlar. Umumiyetle köklerden fiil yaparlar. Fiilden yapılmış isim gövdelerinden fiil yapmaları daha çoktur. Eklendikleri gövdeler, umumiyetle işlek olmayan eklerle yapılmış gövdelerdir. İsimden fiil yapan ekler, umumiyetle isim köklerinden, az miktarda fiilde yapılmış isim gövdelerinden fiil yapan eklerdir. Ergin'e göre fiillerin manaları ya bir olma ya da yapma ifade eder. İsimden fiil yapma ekleri ile yapılan fiiller de dayandıkları isimlerle ilgili olma veya yapma ifade eden çeşitli hareketleri karşılarlar. Bu hareketlerin manaları umumiyetle dayandıkları isimlere bağlıdır. Ekler, o isimleri fiil haline getirmek dışında mana ile ilgili büyük bir rol oynamazlar. Ergin, isimden yapılmış fiillerin manasında eklerin değil, bağlandıkları isimlerin rolü vardır. Onun için isimden fiil yapma ekleri arasında fonksiyon farkı yoktur. İşleklik farkı vardır. Bkz sf. 179-180 (Banguoğlu, 1959).

4.1. +A: Türkçenin eski dönemlerinden itibaren hiç değişmemiştir. Zamanla kullanım alanı daralmıştır. Eklendiği isimlerden bir şeyi yapmayı belirten fiiller oluşturur.

İşlev olarak “yapma” bildiren geçişli fiiller; “olma” bildiren geçişsiz fiiller türeten bir ektir. Bkz sf. 190 (Kartallıoğlu & Yıldırım, 2012).

Tahsin Banguoğlu, E.T'den itibaren geçişli ve geçişsiz pek çok fiil bıraktığını belirtmiştir. T. Banguoğlu'na göre bahsi geçen ek, E.T'den itibaren işlek değildir. Bunun nede-

nini de İslamiyet ile dile giren Arapça ve Farsça kelimelere ekin getirilememiş olmasına bağlamaktadır. Bunların dışındaki kelimelerde fiil oluşturma gücünü korumuştur (Banguoğlu, 1959).

Süer Eker de ekin isimlerden geçişsiz fiiller türettiğini belirtmiştir (Eker, 2003).

İncelediğimiz şiirlerde bu ekin kullanıldığı üç kelime belirledik.

- boşa- sf. 116, sf.182
<boş + a; boşu- “birinin gitmesine izin vermek, Argu Lehçesinde kadını boşamak” (DLT 2014: 595), boşu- ~ boşu- “kurtarmak, affetmek” (Gabain 1988: 269).
“Bükülmez kolların neden boşaldı?” sf. 116 “Şehit Esir”
- dile- “istemek, arzulamak” sf. 30, sf. 37
<dil + e; tile- “istemek, isteyip aramak” (DLT 2014: 881), tilâ- “dilemek”(Gabain 1988: 300).
“Cahanı güldürüm, dileyimde men” sf. 37 “Kıtalar”
- uza- sf. 43, sf. 66
<uz – a; uza- “uzamak” (Gabain 1988: 305), uza- “yönelmek, meyletmek” (NF 2014: 451), uza- “uzun olmak, boyca gelişmek, daha çok sürmek” (Parlatır 2012: 1759).
“Uzattı elime, kırılmış sazı” sf. 43 “Benzerdi”

4.2. +DA: Türkçenin eski dönemlerinden itibaren var olan eklerden biridir. İsimlerden daha çok yansıma isimlerine gelerek taklit sesi oluşturmaktadır.

Tuncer Gülensoy da taklit kelimelerden isim yapmak için kullanıldığını ifade etmiştir (Gülensoy P. D., Türkçe El Kitabı 1, 1994).

Tahsin Banguoğlu ise ekle ilgili ayrıntılı bilgi vermiştir. Doğu Türkçesinde ve Eski Türkçede donatma anlamında yaygın bir şekilde kullanıldığını örneklerle açıklamıştır. Fakat günümüzde bu anlamı birkaç kelimedede yaşamaktadır, kullanım alanı daralmıştır. Yalnız donatma anlamının kullanımı daralırken taklit anlamındaki kullanımı artmıştır. Yani yansıma isimlerine gelerek ses, renk ve hareket ifade eden fiiller oluşturmaktadır (Banguoğlu, 1959).

Süer Eker de çalışmasında ekin iki anlamından bahsetmiştir: ilki isimlerden geçişli fiiller yapan anlamıdır ve dar bir kullanımı olduğudur. İkincisi ise yansıma kelimelere gelerek fiil oluşturduğudur (Eker, 2003).

Muharrem Ergin, ses taklidi olan isimlerden fiil yapma eki olarak ele almıştır. Kendisinden sonra –y geldiğinde ekin ünlü sesi daralıp –ı’ya dönüşebilir. Bkz sf. 95 (Ergin, Azeri Türkçesi, 1981).

İncelediğimiz şiirlerde bu ekin kullanıldığı sekiz kelime belirledik.

- dingilde- “kımıldamak” sf. 74
<dingil – de; “tıngırdamak, şangırdamak” (Akdoğan 1999: 210)
“Dingildeyip gedirdi,
Şeyhlerle yanaşı” sf. 74 “Sesli Kız”
- kıjılda- “şırıldamak” sf. 204
<kijil – da; Az.T. gijılda- “şırıldamak, şırlamak, şarıldamak” anlamlarında kullanılmaktadır (Akdoğan 1999: 360).
“Derede sel gijıldayır” sf. 204 “İkinci Çarşamba”
- parılda- sf. 196
<parıl – da; parılla – “parıldamak” (Akdoğan 2014: 628), parlak “parlayan, yanan, mücella, ışıklı” (Parlatır 2012: 1339).
“Parıldayır gargalar” sf. 196 “Büyük Çilli”
- sızılda- “sızla-“ sf. 45
<sızıl-da-; Az. sızılda- “inildemek, yakınmak” (Akdoğan 1999: 676), sızla-
“sızlamak” (DLT 2014: 823).
“Sızıldayan kamandan,
Küsseli, kemli tardan. Sf. 45 “Sesler”
- vıyılda- “ulumak” sf. 197
<vıyıl – da-; Az. vıyılda - “ulumak, uğuldamak” (Akdoğan 1999: 780)
“Vıyıldayır külekler” sf. 197 “Kıçık Çille”

vızılda- “vızıldamak” sf. 204
“vızıl – da - ; Az. “vızıldamak” (Akdoğan 1999: 780).
“Şen arılar vızıldayır” sf. 204 “İkinci Çarşamba”

4.3. +k: Bugün birkaç kelime kullanılmaktadır. Oluşan bir durumu ifade etmektedir. Kullanım alanı geniş olmasa da Eski Türkçeden itibaren kullanılan bir ektir.

A.Von Gabain Eski Türkçedeki örneklerini çalışmasında belirtmiştir (Von Gabain & Çeviren Akalın, 1988).

Tuncer Gülensoy eki “yalnız olma ifade eden fiiller oluşturur” (Gülensoy P. D., Türkçe El Kitabı 1, 1994) şeklinde örnekler vererek açıklamıştır .

Tahsin Banguoğlu ise eki –ik- şeklinde ele almıştır. İsimden geçişsiz fiiller yapan bir ek olarak tanımlamıştır (Banguoğlu, 1959).

İncelediğimiz şiirlerde bu ekin kullanıldığı bir kelime belirledik.

gecik- “geç kalmak” sf. 33, sf. 142
<gec-i-k- ; Az. “gecikmek”, keç- “geçmek” (DLT 2014: 697)
“Gecikseydin, mezlumların feryadı
Yeri, göyü, kainatı yıkardı” sf. 142 “Ey Asker”

4.4. +l: eski dönemlerden itibaren kullanılmış ve bir değişiklik yaşamamıştır. Sıfatlara gelerek onları fiile dönüştürür.

A.Von Gabain Eski Türkçede sık görülen bir ek olmadığını belirtmiştir (Von Gabain & Çeviren Akalın, 1988).

Süer Eker de ekin isimlere gelerek geçişli ya da geçişsiz fiiller yaptığını belirtmiştir (Eker, 2003).

İncelediğimiz şiirlerde be ekin kullanıldığı on üç kelime tespit ettik.

ayrıl- sf. 84, sf. 101, sf. 182, sf. 189, sf. 221
<ayrı-l-; adır- “ayırmaq” (DLT 2014: 541), adrıl- “ayrılmak” (Öztürk 2015: 114), adrıl- “ayrılmak” (NF 2014: 6),
“Bu yoldan yol ayrılır,
Kara zülften tel ayrılır” sf. 182 “Bayatılar”

- azal- sf. 266
<az-a-l-; āz/ az “az” (DLT 2014: 567).
“Çaresi kolaydır, azaldı sovkat” sf. 266 “Mescitte Meyhane”
- berel- “irice açmak” sf. 81
<bere-l-; bere “vurma ve incinme eseri olarak bedenin bir tarafında hasıl olan çürük” (Parlatır 2012: 181).
“Edepsizlik kabardı
Berelmiş gözlerinde” sf. 81 “Sesli Kız”
- çoğal- sf. 114, sf. 116, sf. 119, sf. 231, sf. 232, sf. 233, sf.250, sf. 266
<çok-a-l- ; üküş “çok” (NF 2014: 453), çoğal- “çok olmak, artmak” (Parlatır 2012: 301).
“Ortak çoğaldıkça, keder azalır” sf. 114 “Kaspirinski Üçün”
- dincel- sf. 92, sf. 95
<diñ-e-l-; diñç “vücudu sağlam, kuvvetten düşmemiş” (Parlatır 2012: 350).
“Bes nece dinceldin kuru toprakta” sf. 95 “Kızım Üçün”
- diril- “canlanmak” sf. 66, sf. 129, sf. 237
<diri-l-; tirig “canlı, hayatta, sağ, can” (Ata 2014: 427), tiril- “canlanmak” (DLT 2014: 882), tiril- “dirilmek, hayata dönmek” (Tekin 2010: 175), diri “yaşamakta olan, yaşayan canlı” (Eren 1999: 114), diril- “yaşamak, ömür sürmek, geçinmek” (Dilçin 2013: 81), Az. T. “diri” şeklinde kullanılmaktadır.
“Çalış ilaç olsun, diriltsin onu” sf. 129 “Gelme”
- düzel- sf. 51, sf. 272
<düz-e-l-; tüz “dürüst, hilesiz, düz, düzgün” (Ata 2014: 443), tüz “düz” (DLT 2014: 914), tüz “düz, uyumlu, barışık” (Öztürk 2015: 120), düz “düzgün, eşit, müsavi, gerçeğe uygun, doğru” (Dilçin 2013: 88), Az. T. Düz “düz, dürüst, namuslu, iffetli” (Akdoğan 1999: 239).
“Deyir, iş düzeldir, arvad alırsan” sf. 272 “Kocalıkta Yorgalık”
- karal- “kararmak” sf.162, sf.244
<kara- l; Az. T. Gara “kara, kirli” (Akdoğan 1999: 318), kara “siyah, kara, karanlık” (DLT 2014: 684), kara “siyah, karartı, gölge” (NF 2014: 200), karşı “kara” (Gabain 1988: 278), karşı “zenci” (Dilçin 2013: 137).

“Güneşlerin altında
Karalmazsan nedendir?” sf. 244 “Pambık Destanı”

kocal- “yaşlanmak” sf. 127
<koca-l-; “ihtiyarlamak, pir olmak” (Parlatır 2012: 913).
“Kocalmış elhanla Müselman Beyi” sf. 127 “Azerbaycan Bayrağına”

saral- “sararmak” sf. 68
<sarı-a-l-; Az. Türkçesinde saral- “sararmak” (Akdoğan 1999: 661), sarıg ~
sarıg “sarı” (DLT 2014: 805), sarıg “sarı” (Gabain 1988: 292).
“Ölüm rengi çökmüştü
Saralan yüz-gözlere” sf. 68 “Sesli Kız”

sayıl- “sayılmak” sf. 75
<say-ı-l-; Az. Türkçesinde sayıl- “sayılmak” (Akdoğan 1999: 663)
“Sayılırken evvelden
Bir ülkenin penahı” sf. 75 “Sesli Kız”

sıkıl- “sıkılmak” sf. 58
<sık-ı-l-; Az. Türkçesinde sıhıl- “sıkılmak” (Akdoğan 1999: 674), sıkıl- “sı-
kılmak, üzerine bastırılmak” (DLT 2014: 819).
“Sıkıldınsa, çağır gelsin, o kalsın biraz” sf. 58 “Çoban Kızı”

yazıl- “yazılmak” sf. 156
<yaz-ı-l-; Az. Türkçesinde yazıl- “yazılmak” (Akdoğan 1999: 799), yazıl-
“çözülme, açılmak” (DLT 2014: 963),
“Yazılıptır deftere” sf. 156 “Bayatılar”

4.5. +IA: Türkçenin eski dönemlerinden itibaren kullanım alanı hiç daralmamış; aksine giderek artmıştır. Hemen hemen her türlü ismin sonuna eklenerek fiil oluşturur.

Eski Türkçedeki kullanımı için A. Von Gabain sınırsız kullanımı olduğunu ifade etmiştir (Von Gabain & Çeviren Akalın, 1988).

Tahsin Banguoğlu ise ekin görevlerini sıralayarak uzun bir şekilde anlatmıştır. Banguoğlu’na göre ek Eski Türkçeden itibaren çok sık kullanılmıştır ve zamanla bu görevde

kullanılan tek ek olmuştur. Anlamca uygun düştüğü müddetçe her türlü isme gelerek onları fiil yapar. Nesneyle ilgili bir şey yapmayı veya olmayı ifade eder. Ekin kullanımını genişledikçe anlatımı da çeşitlenmiştir. Hem geçişli hem geçişsiz fiiller türetmektedir. Yardımcılı birleşik fiillerden bir takımını da halk kullanışı yönünde çevrilmişlerdir. Yani yardımcı fiillerin yerini –le eki almıştır (Banguoğlu, 1959).

Süer Eker de çalışmasında ekin kullanımına yer vermiştir. İsimlerin kök anlamının değişmesi ya da kaybolmasından dolayı –le ekinin bazen “ş” ile bazen de “n” ile birlikte kullanıldığına örneklerle açıklık getirmiştir (Eker, 2003).

Muharrem ergin ekin Azeri Türkçesinde de –la, -le şeklinde kullanıldığını belirtmiştir. Bkz sf. 105 (Ergin, Azeri Türkçesi, 1981).

İncelediğimiz şiirlerde bu ekin kullanıldığı doksan kelime belirledik.

ağırla- “misafir etmek” sf. 92
<ağır-la-; ağırla- “ağırlamak, ihsan etmek, ikram etmek” (DLT 2014: 542),ağırla- “hürmet etmek, misafir etmek, ululamak, yüceltmek” (Ata 2014: 7), ağır “değerli, önemli” (Öztürk 2015: 114), ağır “değeri çok olan” (Eren 1999: 3), ağırla- “saygı göstermek, ululamak, yüceltmek” (Dilçin 2013: 15).

akşamla- “akşam etmek, akşama kadar oyalanmak” sf. 253
<akşam-la-; Az.T. akşamla- “akşamlamak” (Akdoğan 1999: 15), akşam “akşam vakti” (DLT 2014: 545), akşam “akşam” (Ata 2014: 9), akşam “gündüzün son ve gecenin ilk saatleri” ayrıca Hasan Eren kelimenin İran dillerinden alındığını belirtmiştir (Eren 1999: 6-7).

“Akşamladık bir defa

Rion çayı boyunda” sf. 253 Gürcistan”

alla- sf. 55, sf. 98, sf. 172

<al-la-; Az.Türkçesinde alla- “kırmızılaştırmak” şeklinde kullanılmaktadır, āl “turunç rengi, turuncu” (DLT 2014: 547), al “kotu pembe, dorunun açık rengi, parlak kırmızı” (Parlatır 2012: 70).

“Oğlan padişah olsa da

Yeni kıza allanır” sf. 172 “Bayatılar”

- arzula- “istemek” sf. 267
<arzu-la-; Az.T. arzula- arzıla- “arzulamak, istemek” (Akdoğan 1999: 34), Fa. ārzū “istemek, özlemek, meyil, talep, heves, temenni” (Parlatır 2012: 103).
“Gönül arzulayı doğma diyarı” sf. 267 “Genceli Dostlarıma”
- avuçla- “avcunun içine almak” sf. 72
<avuç-la-; ağut “avuç” (DLT 2014: 542), avuç “elin iç tarafı, elin yarı yumulmuş durumu, yarı yumulmuş elin alacağı miktar” (Eren 1999: 25), avuçlamak “avuç dolusu almak, avuç ile tutmak” (Parlatır 2012: 123).
“Al elinden canını
İsteyirsen ovucla” sf. 72 “Sesli Kız”
- ayakla- “bir şeyin üzerine basmak” sf. 85
<ayak-la-; Az.T. ayagla- “ezmek, çiğnemek, ayak basmak, ayak koymak, baskı yapmak” (Akdoğan 1999: 44), ET. ağak “ayak”, ağakla- “ayağa vurmak”, ayak “bacakların bilekten aşağıda bulunan ve yere basan bölümü, birtakım şeylerin yerden yüksekçe durmasını sağlayan dayak, destek” (Eren 1999: 26).
“Ayaklandı bütün halk” sf. 85 “Şarkı”
- bağışla- “affetmek” sf. 73, sf. 176, sf. 109
<bağış-la-; bağış- “karşılıksız vermek, bahşetmek, suç ve cezayı affetmek” (Parlak 2012: 144).
“Hazırdır bağışlayıp
Tatsız tatsız gülmeye” sf. 73 “Sesli Kız”
- bağla- “bir şeyi düğüm yapmak, bağlamak” sf.50, sf. 64, sf. 90, sf. 141, sf. 150, sf. 165, sf. 199, sf. 271
<bağ-la-; Az.T. bağla- “bağlamak, kilitlemek, düğümlemek, düğmelemek, ilikleme” (Akdoğan 1999: 55), bağla- “bağlamak” (DLT 2014: 570), bağla- “bağlamak, kapatmak” (NF 2014: 42), bağla- “kapamak, durdurmak, alıkoymak, engel olmak” (Dilçin 2013: 35).
“Bir güzel dost taptım, yaram bağlandı” sf. 90 “Kızım Üçün”

- balla- “bal sürmek” sf. 172, sf. 266
<bal-la-; bal “bal” (DLT 2014: 571), bal “arının yaptığı tatlı madde, ağaçların ve yemişlerin koyu ve tatlı usaresi, tatlı” (Parlatır 2012: 151).
“Armut dalda ballanır” sf. 172 “Bayatılar”
- başla- “başlamak” sf. 85, sf. 91, sf. 142, sf. 209, sf. 212, sf. 219, sf. 236, sf. 268
<baş-la-; baş “başta gelen, temel, esas” (DLT 2014: 576), baş “ilk, öncü” (Gabain 1988: 266), baş “bit topluluğu yöneten kimse” (Eren 1999: 41), başlamak “başa vardırarak, ulaştırmak, öncü olmak, öne düşmek” (Parlatır 2012: 163).
“Kuzgun gibi kurumaya başladı” sf. 142 “Ey Asker”
- birle- sf. 88, sf. 232
<bir-le-, birle “ile, birlikte, arasında” (DLT 2014: 590), birlä “birlikte, ile” (Gabain 1988: 268), birle “ile, beraber, bile” (NF 2014: 68).
“Birleşip ikisi bir oldu adı” sf. 232 “İşçi”
- boyla- “uzatmak” sf. 74, sf. 174
<boy-la-; Az.Türkçesinde boyla- “boyuyla ölçmek, boynunu uzatıp bakmak” (Akdoğan 1999: 106), boğ “insanın uzunluğu ve boyu” (DLT 2014: 591).
“Boz atın boylanmasın” sf. 174 “Bayatılar”
- buğla- sf. 271
<buğ-la-; Az.T buğla- “buğulamak, buharlamak” (Akdoğan 1999: 111), buğula- “buhar oluşmak” (Parlatır 2012: 214).
“Yay günü galoş gey, kış günü buğlan” sf. 271
- buharla- “buhar oluşması” sf. 204
<buhar-la-; Ar. buhār “ısı etkisiyle sıvıların gaz durumuna dönüşmesi” (Parlatır 2012: 214).
“Buharlanır nefesi
Oyanıpdır hevesi” sf. 204 “Üçüncü Çarşamba”

- canla- “yeniden can vermek” sf. 31, sf. 51, sf. 74
<can-la-; Fa. “ten, beden, vücut hayat” (Akdoğan 1999: 122), ; tirig “canlı, diri”(DLT 2014: 883), tirig “canlı, hayat”(Tekin 2010: 175).
“Eyniyle canlandı iş” sf. 74 “Sesli Kız”
- çabala- “çaba sarf etmek” sf. 129
<çaba-la-; Az.T. çapala- “çabalamak, kıvranmak, çırpınmak” (Akdoğan 1999:142), çaba “bir işi yapmak için gösterilen gayret, çalışma, ceht” (Parlatır 2012: 269), çabalaklanmak “çabalamak” (Dilçin 2013: 60).
“Dinle kedir sesin çalış çabala” sf. 129 “Elin Bayrağı”
- çapçıla-: “yalanlamak, hile yapmak” sf. 85
<çapçı-la-; Az.T. çapçı “yalancı, hileci” (Akdoğan 1999: 142).
“Yürek çarpıntısından
Çapçılıandı mey böyle” sf. 85 “Şarkı”
- çatla- “çatlamak” sf. 240
<çat-la-; Az.T. çatla- “yarılmak” (Akdoğan 1999: 145), çatla- “çat ederek büyük sesle yarılmak, ayrılmak” (Parlatır 2012: 282).
“Çekicimin sesinden
Çatlayır divarları” sf. 240 “Gelmişem Pambıklar Diyarından”
- çığla- “ortadan yarmak” sf. 68
<çığ-la-; Az.T. çığla- “ortadan yarmak” (Akdoğan 1999: 151).
“Bir kafa çığlamıştı
Her kezadan inen daş” sf. 68 “Sesli Kız”
- çimdikle- “çimdikleme” sf. 185
<çimdik-le-; “parmak uçlarıyla birinin etini sıkmak” (Parlatır 2012: 299).
“Çimdikleme, düz otu” sf. 185 “Bayatılar”
- çulla- sf.55
<çul-la-; Az.T. çulla- “birçok giysi giydirmek” (Akdoğan 1999: 161), “çul ile örtmek” (Parlatır 2012: 305).
“At olur çullanır beşik” sf. 55 “Beşik”

- dağla- sf. 165
<dağ-la-; Fa. dağ “vücuda vurulan damga, işaret” (NF 2014: 106), dağ “at vb. şeylerin damgalandığı dağlama” (DLT 2014: 631), dağ “yara” (Dilçin 2013: 72), dağ “kızgın demirle vurulan damga, nişan” (Parlatır 2012: 308).
“Hançerimi bağlarım
Düşmanları dağlarım” sf. 165 “Bayatılar”
- dalgala- sf. 76
<dalgala-la-; “dalgalanmak, heyecana gelmek” (Akdoğan 1999: 168), talgag “insanı basıp ödürecektir şiddetteki tipi” (DLT 2014: 848), dalgalan- “dalga peyda etmek, dalgalı olmak” (Parlatır 2012: 313).
“Coşdu dalgalandı
İnsan denizi” sf. 76 “Sesli Kız”
- dalla- sf. 55
<dal-la-; “Ağacın gövdesinden çıkan kolları”. Dallanıp budaklanmak.
“Şen olur, dallanır beşik” sf. 55 “Beşik”
- derinle- sf. 82
<derin-le-; tairiñ “derin” (Gabain 1899: 299), teriñ “Oğuzlarda her şeyin bol ve derini” (DLT 2014: 871), Hasan Eren sözlüğünde kelimenin derin- “toplanmak” fiilinden türediğini belirtmiştir ((Eren 1999: 109).
“Fikri derinleştiren
Kıvırcık saçlarında” sf. 82 “Sesli Kız”
- dille- “arkasından konuşmak” sf. 182
<Az.Türkçesinde dille- “gıybet etmek, gıyabında konuşmak” (Akdoğan 1999: 208), til “lisan, dil” (NF 2014: 425), til ~tıl “dil” (Gabain 1988: 300), dil “insanların düşündüklerini veya duyduklarını bildirmek için sözlerle veya işaretlerle yaptıkları anlaşma, lisan, zeban” (Eren 1999: 112), dille- “bir kimse hakkında dedikodu yapmak, bir kimseyi çekiştirmek” (Dilçin 2013: 79).
“Dert beni dillendirir” sf. 182 “Bayatılar”

- dişle- “ısırmak” sf.155, sf. 158, sf. 169, sf. 268
<diş-le-; Az.Türkçesinde dişle- “dişlemek, dalamak, ısırarak, yemek” (Akdoğan 1999: 213), tişle- “dişlerle ısırarak” (DLT 2014: 884), tiş “diş”(NF 2014: 428), dişle- “yemek, ısırarak” (Dilçin 2013: 82).
“Yüzünden dişleyeydim” sf. 169 “Bayatılar”
- dumanla- “duman çıkartmak, dumana boğmak” sf. 75, sf. 81
<duman-la-; Az.T. dumanla- “dumanlamak, buharlaşmak” (Akdoğan 1999: 231),
“Dumanlandı beyinler” sf. 81 “Sesli Kız”
- durula- “köpürtülerek yıkanan bir şeyin köpüğünün arıtılması” sf. 201
<duru-la-; duru “temiz, saf, berrak” (Parlatır 2012: 365).
“Kara bulut durulaşır” sf. 201 “Boz Ay”
- elle- “bir şeye el sürmek” sf. 104
<el-le-; Az.Türkçesinde elle- “el sürme” (Akdoğan 1999: 260), elle- “el dokundurmak, el ile tutmak, elde karıştırmak” (Parlatır 2012: 397).
“Elleşme benim açmaya kalbimde bir iz” sf. 104 “Şerime”
- erkele- “beklemek” sf. 221
<erke-le-; Az.Türkçesinde erk élemek “beklemek, ümid etmek, ummak” (Akdoğan 1999: 271).
“Atam anam vardı, beni erkelerdi, isterdi” sf. 221 “Yarlınkaç”
- fır-la- “hızlıca yerinden kalkıp gitmek” sf. 62, sf. 80, sf. 84
<fir-la-; “birden bire uçan kuş gibi “fır” diye ses çıkararak atılmak, sıçramak” (Parlatır 2012: 464).
“Fırlattı bir kahkaha” sf. 84 “Şarkı”
- gizle- “saklamak” sf. 29, sf.58, sf. 62
<giz-le-; kizle- “gizlemek” (DLT 2014: 724), kizle- “saklamak” (NF 2014: 252).
“Ne gizlenmek vaktidir” sf. 62 “At Bu Çadranı”

- gözle- “göz ile takip etmek” sf.29, sf. 35, sf. 72, sf. 202, sf. 244, sf. 264
<göz-le-; Dīvānu Lugāti’t – Türk ve Orhun Abideleri’nde “köz” şeklinde geçmektedir, gözle- “özlemle beklemek, intizar etmek, gözetmek, riayet etmek” (Parlatır 2012: 523).
“Kuşlar ne gözleyirdi” sf. 72 “Sesli Kız”
- gülle- sf. 182, sf. 266
<gül-le; Az.T. gülle- “küflenme, küf bağlamak” (Akdoğan 1999: 420),
“Bahçanı güllendirir” sf. 182 “Bayatılar”
- güzelle- sf. 58
<güzel-le-; “güzelleştir-“ anlamında kullanılır.
“Bir kat daha güzellendi sevgili yurdun” sf. 58 “Çoban Kızı”
- halla- sf.71, sf. 172
<hal-la-; Az.T. “beneklemek, beneklerle süslemek” (Akdoğan 1999: 429)
“Neşeden hallanırlar” sf. 71 “Sesli Kız”
- hatırla- “akla gelmek” sf. 64, sf.97
<hatır-la-; “hatırda tutmak, unutmamak, unutulmuş bir şeyi akla getirmek” (Parlatır 2012: 598).
“İstemez, hatırlama” sf. 64 “At Bu Çadranı”
- hazırla- sf. 70, sf. 74, sf. 201
<hazır-la-; Ar. “hazır etmek, herhangi bir şeyi kullanılabilir duruma getirmek” (Parlatır 2012: 610).
“Hazırlandı istikbal” sf. 70 “Sesli Kız”
- hırla- sf.84
<hır-la-; “bostan ekmek, kavun karpuz ekmek” (Akdoğan 1999: 460)
“Hırlayıp bağırdı ‘hey,’” sf. 84 “Şarkı”
- hortla- sf.72
<hort-la-; “halk inancına göre, günahkar kimse mezardan cadı olup hort hort etmek (Parlatır 2012: 642)
“Hortlat akan kanını” sf. 72 “sesli Kız”

- humarla- “bayılmak, sarhoş etmek” sf. 81
<humar-la-; Az.T. humarlık “mahmurluk” (Akdoğan 1999: 474)
“Humarlandı gözleri
Çıplak kadınların da” sf. 81 “Sesli Kız”
- ırakla- “uzaklaştırmak” sf.62
<ırak-la-; irag “uzak” (Akdoğan 1999: 501), yırak “uzak” (DLT 2014: 973), ırak “uzak” (NF 2014: 178), irak “uzak” (Dilçin 2013: 122), irak “uzakta bulunan, uzak olarak” (Parlatır 2012: 669).
“Seni gözden eleyen
Gözden iraklaştıran” sf. 62 At Bu Çadranı”
- ısmarla- “sipariş etmek” sf. 102, sf. 123, sf. 206,
<ısmar-la-; ismarla- “ısmarlamak” (Akdoğan 1999: 505), ismarla- “buyurmak, bir işi yapmak, bir şeyi satın almak, bir harekette bulunmak için bir diğere havale etmek” (Parlatır 2012: 672).
“Alınır ‘dil’leri, ‘zeban’ verilir,
Ismarlanıp ‘baran’, ‘yağmur’ kesilir.” Sf. 102 “Dilimiz”
- inle sf.64
<in-le-; Az.T. “inildemek” (Akdoğan 1999: 498), inle- ~inre- “inlemek” (NF 2014: 187), inile- “inlemek, sızlanmak” (Dilçin 2013: 128).
“Eyni dertle inlemiş
Boğuk sesin her yerde” sf. 64 “At Bu Çadranı”
- işle- sf.69, sf. 201, sf. 220
<iş-le-; işle- “çalışmak” (DLT 2014: 670), işle- “çalışmak, iş yapmak” (NF 2014: 190), işle- “yapmak, imal etmek, etkilemek” (Dilçin 2013: 131)
“İşlenmemiş kalmadı
Bir cinayet, bir günah” sf. 69 “Sesli Kız”
- izle- “gözüyle takip etmek” sf. 202
<iz-le-; iz “derideki ve yerdeki uzunlamasına çizik, kazıntı” (DLT 2014: 672), izle- “iz sürmek” (NF 2014: 191), izle- “izi sıra gitmek, takip etmek, izinde yürümek” (Dilçin 2013: 132)
“Honça tutup el obalar
Sanki Yazı izleyirmiş.” Sf. 202 “Boz Ay”

- karşıla- sf. 249, sf. 253
<karşı-la-; “karşısına çıkmak, istikbal etmek” (Parlatır 2012: 851).
“Karşıladı araz beni” sf. 249 “Pambık Destanı”
- kirle- “pisletmek” sf. 73, sf. 172
<kir-le-; kir “kir” (DLT 2014: 721).
“Kirlletmeyip yüyürsen” sf. 172
- kişile- sf. 107
<kişi-le-; kişi “er, erkek, koca” (Akdoğan 2014: 535), kişi “kişi” (NF 2014: 251), kişi “soylu, asil, necip” (Parlatır 2012: 912), kişile- “ağırlamak, ikram etmek” (Dilçin 2013: 153).
“Cafer kişilendi, aldı demiri” sf. 107 “Horttan”
- kokla- “koku almak” sf. 201
<koku-la-; kok-“kokmak, kokusu yükselmek” (DLT 2014: 725), kokla-
“burunla nefes çekerek bir şeyin kokusunu almak, kokusunu duymaya çalışmak” (Parlatır 2012: 915).
“İlk çiçeği koklayan da
Bal toplayan arı olur” sf. 201 “Boz Ay”
- kolla- “koruyup sahip çıkmak” sf. 54, sf. 208, sf. 267
<kol-la-; kolla- “araştırmak, himaye etmek, kayırmak” (Parlatır 2012: 917).
“Çapa, sapan kollanmalı” sf. 208 “Kuk-Kulu-Ku!”
- kucakla- sf. 92, sf. 178
<kucak-la-; kucakla- “kollarla göğsün arasına sarmak, çepçevre sarmak” (Parlatır 2012: 928)
“Kucaklaşıp yatıpdır” sf. 178 “Bayatılar”
- lille- “çivitlemek” sf. 182
<lil-le-; “çivitlemek” (Akdoğan 1999: 557).
“Su gelir, lillendirir” sf. 182 “Bayatılar”

- murdarla- sf. 147
<murda-la-; “lekelemek, küçük düşürmek” (Akdoğan 1999: 586), Ar. murdar “pis, İslâmî esaslara göre yenilmemesi gereken” (NF 2014: 298), murdar “pis, kirli, münevves” (Parlatır 2012: 1133).
“Bezdim artık kahrolsun
Murdarlaştı bu esr!” sf. 174 Of, Bu Yol”
- nalla- “atın ayağına nal çakmak” sf. 267
<nal-la-; Az.Türkçesinde nal “nalın, kazık” (Akdoğan 1999: 598), na‘lîn “ayakkabı (NF 2014: 307), Ar. nal “ayakkabı, papuç, at ve benzeri hayvanların ayaklarına vurulan demir pençe” (Parlatır 2012: 1258).
“Sefullaya camış nallayan kardeş” sf. 267 “Şaire Sataştınsa”
- nazla- sf.56, sf. 74
<naz-la-; Fa. nāz “kendini beğendirmek amacıyla yapılan gösterişli hareket, işve, cilve” (Parlatır 2014: 1269).
“Nazlanarak sekirdi
Hak’tan kaçan insanlar” sf. 74 “Sesli Kız”
- neşterle- “neşter ile kesmek” sf. 268
<neşter-le-; Fa. neşter “hekim bıçağı” (Parlatır 2012: 1287).
“Anlamadı dost ne, neşterlemek ne?” sf. 268 “Genceli dostlarıma”
- nurla- “ışıklandırmak” sf. 80
<nur-la-; nūr “ışık” (NF 2014: 316), nūr “aydınlık, ışık, ziya” (Parlatır 2012: 1305).
“Nurladırdı her yanı” sf. 80 “Sesli Kız”
- parçala- “bir şeyi kendinden küçük bölümlere ayırmak” sf. 108, sf. 225
<parça-la-; pare “parça, az miktar” (NF 2014: 343), parça “bir bütünden ayrılan, ayrı sayılan veya ortak olan şey” (Eren 1999: 324), para “parça” (Dilçin 2013: 184), parçalamak “kırıp küçük parçalara ayırmak, doğramak, parça parça etmek, ufak ufak kesmek” (Parlatır 2012: 1338).
“Toki lanetten nişanın var, çalış, ez, parçala” sf. 108 “H-C”

- parla- “ışıldamak” sf. 56, sf. 236
<par-la-; parla- “çok güçlü ışık saçmak veya yaymak” (Parlatır 2012: 1339).
“Parlayıp can veren bebeklerine” sf. 56 “And Olsun”
- payla- sf. 168, sf. 257
<pay-la; Az.Türkçesinde “dağıtmak, tevzi etmek, bölüştürmek” (Akdoğan 1999: 630), paylamak “pay ve hisse vermek” (Parlatır 2012: 1345).
“Allah pay paylayanda
Bana bu düştü neyleyim!” sf. 168 “Bayatılar”
- puçurla- “tomurcuklanmak” sf. 204
<puçur-la-; Az.T. puçurla- “tomurcuklanmak, ter damlamak” (Akdoğan 1999: 642).
“Puçurlayır yavaş yavaş
Ağaçların budakları” sf. 204 “İkinci Çarşamba”
- püfle- “esmek” sf. 240
<püf-le-; Az.T. “esmek, söndürmek” (Akdoğan 1999: 643), püflemek “nefesle üfleyerek söndürmek ya da soğutmak” (Parlatır 1999: 1375).
“Her şeyini soyarak
Püflerem çırağını” sf. 240 “Kür”
- salla- sf.54, sf. 94
<sal-la-; “düzenli ve sürekli bir tarzda oynatmak” (Parlatır 2012: 1454)
“Sallanıp gittikçe satsın servi naz” sf. 94 “Kızım Üçün”
- sapla- sf. 60
<sap-la-; “sapına kadar sokmak, batırmak” (Parlatır 2012: 1459).
“Kalbime sapladın hicran okunu” sf. 60 “Gözüm Yoldadır”
- sepele- “serpeleme, serpmek” sf. 201
<sepe-le-; “serpeleme” (Akdoğan 1999: 669), serpmek “azar azar açmak, dağıtmak” (Parlatır 2012: 1494), “örtü ve perdeyi bir tarafa sıyırmak” (Dilçin 2013: 196).
“Sepelenip yer üzüne” sf. 201

- serinle- sf. 89, sf. 112
<serin-le-; serinle- “az soğuk, ılık ile soğuk arası” (Eren 1999: 362), serinle- “az ve tatlı bir tarzda soğuk olmak, sıcaklığı yok olmak” (Parlatır 2012: 142).
“Biçare kalbimi serinletmeye” sf. 89 “Kızıma”
- sesle- sf.35, sf. 92
<ses-le-; Az.T. sesle- “seslenmek, bir ses çıkarmak, ses vermek” (Akdoğan 1999: 672).
“Senin bayramına seslendim: Ura!” sf. 92 “Kızım Üçün”
- sızla- “ağrımak” sf.45, sf. 52, sf. 95, sf. 114, sf. 220
<sızı-la-; “acı acı ağrımak, derinden sızı vermek” (Parlatır 1999: 1508).
“Sızladı mı yaran, güzelim bir de” sf. 95 “Kızım Üçün”
- söyle sf. 135, sf. 144, sf. 210
<söz-le-; sözle- > söyle- “söylemek, konuşmak” (DLT 2014: 833), sözle- “konuşmak, birinin ardından konuşmak” (NF 2014: 380), sözlä- “söylemek” (Gabain 1988: 294), söyle- “düşündüğünü veya bildiğini sözle anlatmak” (Eren 1999: 375), söyle- “konuşmak” (Dilçin 2013: 204).
“‘Din’ söyledik, Kuranların tebdiline yeltendiniz” sf. 135 “Kuropatkine”
- sürükle- sf. 72
<sürük-le-; sür- “birini, bir yerden sürmek” (DLT 2014: 840), sür- “çıkar- mak, uzaklaştırmak, sürümek, sürüklemek” (NF 2014: 385), sürükle- “çeker- rek götürmek” (Parlatır 2012: 1545).
“Sürükleyip yerlerde” sf. 72 “Sesli Kız”
- şadla- sf. 217
<şad-la-; Az.T. şad éle- “sevindirmek, memnun etmek” (Akdoğan 1999: 694), şādīlık “mutluluk, sevinç” (NF 2014: 386), şad “Batı Türklerinde ka- ğandan sonra en yüksek unvan” (Gabain 1988: 295), şād “sevinçli, huzurlu, mesrur, memnun” (Parlatır 2012: 1549).
“Şadlanmak, oynamak, ustalık ister” sf. 217 “Masabeyinin Nutku”
- şenle- sf. 272
<şen-le-; şen “hoş, güzel, naz ve eda” (Parlatır 1999: 1571)
“Şenlendir bir evi, dehlizi, dostum” sf. 272 “Kocalıkta Yorgalık”

- tazele- sf.44
<taze-le-; Fa. t ze “yeni” (NF 2014: 407), tazele- “taze yapmak, tazelik vermek” (Parlatır 2014: 1647).
“Gönül tazelendi sitayişinden” sf. 44 “Leyla”
- tekmele- sf. 135
<tekme-le-; tekme “ayakla vuruş” (Eren 1999: 400), tekmelemek “tekme atmak, tekme ile vurmak” (Parlatır 2012: 1673).
“Tekmeleyip Türkistanın eğilmeyen başlarını” sf. 135 “Kuropatkine”
- temizle- sf. 208, sf. 272
<temiz-le-; temiz “lekeli olmayan, pak” (Parlatır 2012: 1682)
“Temizledik evi, mescide k çek” sf. 208 “Vanki”
- terle- sf. 199
<ter-le-; terle- “ter sızdırmak” (DLT 2014: 872), ter “ter” (NF 2014: 422), ter “derinin gözeneklerinden sızan, kendine özgü bir kokusu olan, yapışkan, renksiz, tuzlu sıvı” (Eren 1999: 403), ter “derinin deliklerinden çıkan su, arak” (Parlatır 2014: 1691).
“Yer terlesin, buğlar kalksın” sf. 199 “Yel Baba”
- topla- sf. 44, sf. 201, sf. 227, sf. 238
<top-la-; “bir yere getirip top etmek, devşirmek, cem etmek” (Parlatır 2012: 1729).
“Bal toplayan arı olur” sf. 201 “Boz Ay”
- tozla sf. 89, sf. 223
<toz-la-; t z ~toz “toz” (DLT 2014: 894), toz “ok küçük parçacıklara bölünmüş toprak” (Eren 1999: 416), toz “ince un halinde toprak” (Parlatır 2014: 1730).
“Fakat tozlanmamış onun ibini” sf. 223 “Efendiye”
- tulla- “atmak, fırlatmak” sf. 149, sf. 199, sf. 266
<tul-la-; Az.Türkçesinde tulla- “atmak, fırlatmak, kenara çekmek, dökmek, yağdırmak” (Akdoğan 1999: 746).
“At eőeęe zibil tullayan kardeş” sf. 266 “Şaire Sataşdınsa”

- uğurla sf. 259
<uğur-la-; uğur “bazı olaylarda görülen ve insana iyilik getirdiğine inanılan belirti veya bazı nesnelere var olduğuna inanılan iyilik kaynağı, hedef, amaç, (Eren 1999; 422), uğur “bir işte imkan ve fırsat, hayır ve bereket” (DLT 2014: 918 – 919), uğur “vakit, fırsat, sebep” (Gabain 1988: 304), uğur “yön, yol” (Cem Dilçin: 230).
“Uğurlayıp bu kızı
Ufuk giydi kırmızı” sf. 259 “Ayla Güneş”
- uyukla sf. 225
<uyuk-la-; uyukla- “dururken ara sıra uykuya dalmak, pineklemek” (Parlatır 2012: 1758).
- yadla- “yabancılaşma” sf. 126
<yad-la-; Az.T. “yabancılaşmak, hatırlamak” (Akdoğan 1999: 783), yād “anma, zikretme, hatır, akıl” (NF 2014: 465), Fa. yād “anma, hatıra getirme” (Parlatır 2014: 1806).
“Yadlaşan kardeşin gelir” sf. 126 “Uyan”
- yarala- sf. 101, sf. 106, sf. 114, sf.180
<yara-la-; yaralı “her ne surette olursa olsun yarası bulunan, acılı, hüznü, mahzun” (Parlatır 2012: 1817).
“Yaralandı yazık şair olalı” sf. 101 “Yaralı Kuş”
- yelle- sf. 55
<yel-le; Az.Türkçesinde sallamak, kürükleme, silkeleme, yelpazeleme” (Akdoğan 1999: 803), yel “rüzgar” (NF 2014: 478), yel “hareketli hava, rüzgar” (Parlatır 2012: 1829).
“Yel olur, yellenir beşik” sf. 55 “Beşik”
- yolla- “gönderme” sf. 55, sf. 208, sf. 266
<yol-la-; Az.T. yolla- “gönderme” (Akdoğan 1999: 811), yol “trafik, doğru yol, hareket tarzı” (NF 2014: 488), yollamak “yola çıkarmak, göndermek” (Parlatır 2012: 1842).
“Yar olur, yollanır beşik” sf. “Beşik”

zolla- “vurmak, indirmek, atmak” sf. 267
<zol-la; Az.T. “şerit şerit etmek, yol yol etmek, kamçı vurmak, fırlatmak”
(Akdoğan 1999: 832)
“Tuf olsun zatına böyle adamın
Ki, olmuş gönünü zollayan kardeş” sf. 267 “Şaire Sataşdımsa”

4.6. +r: işlek olmayan eklerdendir. Çok az örneği bulunmaktadır. Genellikle taklit seslerine gelerek onları eyleme dönüştürür.

Tuncer Gülensoy ekin olma ifade ettiğini belirtmiştir (Gülensoy P. D., Türkçe El Kitabı 1, 1994).

Süer eker de yansıma isimlere gelerek geçişsiz fiil oluşturduğunu belirtmiştir (Eker, 2003).

İncelediğimiz şiirlerde bu ekin kullanıldığı iki kelime belirledik.

ağar “beyazlamak” sf. 48, sf. 60, sf. 61, sf. 82, sf. 105, sf. 109
<ak-a-r; ağar- “beyazlaşmak, karla örtülmek” belirlemek” (Akdoğan 1999: 8)
āk ~ak “Oğuzcada beyaz” (DLT 2014: 546), ağar- “ak duruma gelmek, solmak, aydınlanmak, beyazlaşmak” (Parlatır 2012: 48).
“Lakin saç sakalı ağartmıştı” sf. 105 “On İl Sonra”

bozar- sf. 200
<boz-a-r-; “olgunlaşmak, kızarmaya başlamak, pişmek, yarı olmak, rengi uçmak, solmak, öfkelenmek” (Akdoğan 1999: 107), boz “beyaz ile kula arasındaki hayvan rengi” (DLT 2014: 597), boz “açık toprak rengi” Tkm boz “kül rengi, kır”, Kzk boz, TatK buz, Türkçeden Moğolcaya boro şeklinde geçmiştir (Eren 1999: 60), bozar- “ağarmak, kırlaşmak” (Parlatır 2012: 212), bozar- “kırlaşmak, ağarmak, sararmak” (Dilçin 2013: 50).
“Kah kızarır, kah bozarır” sf. 200 “Boz Ay”

4.7. +sA: Türkçede eski dönemlerden itibaren vardır. Fakat işleklik sahası çok azdır.

Eski Türkçeden bu yana arzu ve istek anlamı bildiren bir ektir (Von Gabain & Çeviren Akalın, 1988).

İncelediğimiz şiirlerde bu ekin kullanıldığı iki kelime tespit ettik.

- garipse- “yabancılaşmak” sf. 103, sf. 115
<garip-se; ġarīb “yabancı, gurbette olan” (NF 2014: 149), garpse- “kendini bir yerde yapayalnız hissedip üzölmek, hüznlenmek” (Parlatır 2012: 491).
“Ben de sızız garipsedim, uçmak ister ruhum daha” sf. 103 “Kuşlara”
- susa- “su içme arzusu” sf. 184, sf. 207
<su-sa-; suw ˘sūw “su” (DLT 2014: 836), suwsa- “susamak” (NF 2014: 384), sub “su, ırmak” (Öztürk 2015: 119), susalmak “susamak” (Dilçin 2013: 207), susamak “su içeceği gelmek” (Parlatır 2012: 1536).
“Devlete susamayın
Yiğite verin kızı” sf. 184 “Bayatılar”

5. FİLDEN FİİL YAPMA EKLERİ

Fiil den fiil üreten ekler, fiilin köküne veya gövdesine getirilerek tekrar fiil elde edilen eklerdir. Köke eklenen fiilden fiil yapma ekleri, kökün anlamını değiştirmemeli, fiil kökü veya gövdesi ile oluşan fiil arasında anlam farkı olmamalıdır. Yani fiil ile yeni oluşan fiil anlam bağı koparmamalıdır. Bu başlık altındaki eklerin birçoğu, Türkçenin en eski dönemlerinden itibaren var olan eklerdir. Geçmişten günümüze bazı ekler işlevini kaybetmiş, bugün birkaç kelimedede yaşamaktadır; bazı ekler ise işlevini sürdürerek bugün hâla canlılığını korumaktadır.

Muharrem Ergin, bu işlevdeki yapım eklerini şöyle açıklamıştır: “ fiilden fiil yapma ekleri, fiil kök ve gövdelerinden fiil yapmak için kullanılan eklerdir. bu ekler fiil köklerine, fiilden yapılmış fiil gövdelerine ve isimden yapılmış fiil gövdelerine eklenirler. Fiilden fiil yapma ekleri isimden fiil yapma eklerinden ve fiilden fiil yapma eklerinden sonra gelebilirler. Sayıları azdır. Fakat işleklik dereceleri çekim eklerine yakın bir genişliktedir. Eklerin bir hususiyeti de belirli fonksiyonlarının bulunmasıdır. Bir fiilden yine bir fiil yaptıkları için fonksiyonlarının belirli olması tabidir.” Bkz sf. 200 (Ergin, Türk Dil Bilgisi, 1958).

Günay Karaağaç bu yapım eklerini, “eylemden eylem yapma ekleri, yapımlık bağlı biçim birimlerinin bütünü, çekimlik bağlı biçim birimlerinin büyük bölümü ekleşmiş olan Türkçede, eylem kök veya gövdelerinden eylem yapan eklerdir” şeklinde açıklamıştır. Bkz sf. 314 (Karaağaç, 2013).

Tahsin Banguoğlu ise; fiil çatı eklerinin hemen hepsi bir ucundan fiil kökünün anlamında kalıcı değişiklikler yaparak yeni kelimeler oluşturduklarını belirtmiştir. Sadece olumsuz tabanların yeni kelime anlamında gelişmediğini de belirtmiştir. Banguoğlu’na göre çekim ve yapım ekleri arasında tarihi yönden girişme çoktur. Bugün yapım eki olarak tanıdıklarımızdan birçoğunun eski çatı ekleri veya birleşikleri olduğu fark edilmektedir. Türkçede fiilden fiil yapma ekleri oldukça çeşitlidir. Bu ekler zaten zengin olan fiil köklerimizizi çeşitlendirip renklendirerek lügatimizin fiil varlığını artırmışlardır. Bkz sf. 274 (Banguoğlu, 1959).

5.1. +Dir, Dur: Eski dönemlerden itibaren Türkçede işlek bir ektir. Ettirgenlik anlamı taşımaktadır. Daha önceki dönemlerde yuvarlak ve sedasız şekilde kullanılmıştır. Düz ve “d” li şekilleri daha sonradan ortaya çıkmıştır.

A.Von Gabain’e göre bu ek yaptırma anlamı içermektedir. Eski Türkçe döneminde “t” li şekilleri daha çok kullanılmış; “d”li şekilleri sonradan ortaya çıkmıştır. Fakat “d”li

şekilleri “t”li şekillerine göre daha belirli yaptırma manası taşımaktadır (Von Gabain & Çeviren Akalın, 1988).

Muharrem Ergin ekin oldurma ve yaptırma anlamlarından örnekler vererek bahsetmiştir. Bugün en işlek ekler arasında olduğunu belirtmiştir. Hatta M. Ergin ekin katmerli faktitif oluşturduğundan da bahsetmiştir. Türkçede bir fiile en fazla dört tane faktitif eki getirilmektedir. Yani bir fiile, -Dir ekinden önce ve sonra -t-, -r- ekleri getirilerek dört faktitif eki bir fiilde kullanılabilir. Fakat dördünü üst üste kullanmaktansa bir fiilde bir, iki veya üç faktitif eki kullanmak tercih edilir (Ergin, Türk Dil Bilgisi, 1958).

Tahsin Banguoğlu ise ekin –it- ve –ür- eklerinin üst üste gelerek oluştuğunu, birleşik bir ek olduğunu belirtmiştir. Aynı zamanda –r- ve –t- eklerine de dikkat çekerek; bu iki ekin üst üste gelebileceğini fakat kaynaşamayacağını açıklamıştır (Banguoğlu, 1959).

Bahsi geçen ek, ünsüzle biten geçişli veya geçişsiz fiil kök ve gövdelerinden “oldurma” ve “yaptırma” geçişli fiiller türetir. Azeri Türkçesinde bu fiillere örnek olarak “dikindir-, döyüşdür-, inandır-, bildir-” fiilleri gösterilmiştir. Bkz sf. 192 (Kartallıoğlu & Yıldırım, 2012).

İncelediğimiz şiirlerde bu ekin kullanıldığı kırk altı kelime belirledik.

- alıştır- sf.174
<alış-tır-; alış- “bir işi kolayca yapabilmek, yadırgamamak, uyum sağlamak” (Parlatır 2012: 78), alış- “karşılıklı alıp vermek, hep birden almak” (Dilçin 2013: 20).
“Lampanı alıştırsın,
Şişeni yapıştırsın” sf. 174 “Bayatılar”
- barıştır- sf. 174
<barış-tır-; “uzlaştırmak, sulh ettirmek, uydurmak” (Parlatır 2012: 157), barışdırmak “uyuşturmak, imtizaç ettirmek” (Dilçin 2013: 36).
“Bir Allah barıştırsın” sf. 174 “Bayatılar”
- bildir- sf. 200, sf. 237
<bil-dir-; “anlatmak, haber vermek, ilâm vermek” (Parlatır 2012: 197)
“Öz zerbini bildirmişti” sf. 200 “Karının Borcu”

- bindir sf. 55
<bin-dir-; min- “binmek, aşmak, çıkmak” (NF 2014: 291), bindir “binmesini sağlamak, üzerine çıkarmak, ileri sürmek” (Parlatır 2012: 201).
“Bir at ister bindirmeye” sf. 55 “Beşik”
- bulandır sf. 178
<bulan-dır-; bulga- “bulanmak, bulandırmak” (DLT 2014: 601), bulandır- “bulanık bir hale koymak” (Parlatır 2014: 216).
“Yukarıdan bulandırır” sf. 178 “Bayatılar”
- çoştur- sf. 129
<çoş-tur-; çoşmak “taşmak, gürül gürül akmak, heyecan ve galeyana gelmek” (Parlatır 2012: 261)
“Gönüller bir deniz, çoşturma onu” sf. 129 “Gelme”
- çaldır- sf. 135, sf. 250
<çal-dır-; çaldır- “kaptırmak, vurdurma, darp ettirmek, çarptırmak” (Parlatır 2012: 273)
“Güzellerin göğsündeki altını çaldırdınız” sf. 135 “Kuropatkine”
- çektir- sf. 30
<çek-tir-; çek- “ip, bağ vb. şeyleri çekmek” (DLT 2014: 618), çek- “bir ucundan tutup uzatmak veya yükseltmek, kendine doğru getirmek” (Parlatır 2012: 285).
“Yürekten neylere çektiren ‘yahu’!” sf. 30 “Ben Tapmışam”
- darıhdır- “darıltmak, sıkıştırmak, bunaltmak” sf. 196
<darıh-dır-; darıhdır- “sıkıkmak, sıkıştırmak, bunaltmak, üzme, sinirlendirmek” (Akdoğan 1999: 174)
“Darıhdırmır hiç kisi” sf. 196 “Büyük Çille”
- değiştir- sf. 135
<değiş-tir-; Az.T. değiştir- “değiş” (Akdoğan 1999: 183), değiş- “başkalatmak, başka türlü olmak, tagayyür etmek” (Parlatır 2012: 326)
“Adlarını değiştirip memleketin, yılın, ayın” sf. 135 “Kuropatkine”

- derinleştir- “derin hale getirmek” sf. 82
<derinleş-tir-; tãriř “derin” (Gabain 1899: 299), teriş “Oğuzlarda her Şeyin bol ve derini” (DLT 2014: 871), Hasan Eren sãzluđunde kelimenin derin-
“toplanmak” fiilinden tãrediđini belirtmiştir (Eren 1999: 109).
“Fikri derinleştiren” sf. 82 “Şarkı”
- dillendir- “konuşturmak” sf. 182
<dillen-dir-; til ~ tıl “dil” (Gabain 1988: 300), til “lisan, zeban” (NF 2014: 425), dil “insanların dũřãndãklerini veya duyduklarını bildirmek iãin sãzlerle veya işaretlerle yaptıkları anlaşma, lisan, zeban” (Eren 1999: 112), dillen-
“dile gelmek, dili aãılıp konuşmaya başlamak, sãylemek” (Parlatır 2012: 349).
“Dert beni dillendirir” sf. 182 “Bayatılar”
- dindir- sf. 55, sf. 162, sf. 271
<din-dir; “durdurmak, teskin eylemek” (Parlatır 2012: 350)
“Dindirende dineydi” sf. 162 “Bayatılar”
- doldur- sf. 42, sf. 111, sf. 135, sf. 178, sf. 179, sf. 195
<dol-dur-; tol- “dolmak” (DLT 2014: 890), toltur- “doldurmak” (NF 2014: 429), dolu “iãi boş olmayan, dolmuş” (Eren 1999: 118)
“Su dolduran bardaklar” sf. 179 “Bayatılar”
- dondur- “buz tutturmak” sf. 54
<don-dur-; toņ- “donmak, soğuktan donup òlmek” (DLT 2014: 892), don
“soğuktan katı duruma gelmiş su ve benzeri sıvı, buz bağlama” (Parlatır 2012: 359)
“Kim deyirdi bir gãn donduran bir kış” sf. 54 Adsız Şiir”
- doydur- “tatmin ettirmek” sf. 50, sf. 236
<doy-dur-; toy- “doymak” (DLT 2014: 894), toy- “karnı doymak” (NF 2014: 430), doymak “tok olmak, kanmak, yetinmek” (Parlatır 2012: 360).
“Ayaklarım beni doydurdu cana” sf. 50 “Aşağı Lenger Hulukta”

- döndür- “geri çevirmek” sf. 59, sf. 69, sf. 92, sf. 228
<dön-dür-; tön- “Oğuz lehçesinde bir yere dönmek” (DLT 2014: 896), tön- “dönmek” (NF 2014: 431), döndür- “çevirtmek, devrettirmek, hareket ettirmek” (Parlatır 2012: 362)
“Onu döndürdü hezan yaprağına” sf. 59 “Unutulmuş Sevda”
- düşündür- sf. 84, sf. 123
<düşün-dür-; tüşe- “rüya görmek” (DLT 2014: 912), tüşe- “düş görmek, hayale dalmak” (NF 2014: 443), tüşe- “rüya görmek” (Gabain 1988: 303), düşün- “bir konuyu anlamak için iyi incelemek, ayrıntılarını bellekte irdelemek” (Parlatır 2012: 372).
“Bazen düşündürür de” sf. 84 “Şarkı”
- düzdür- “dizdirmek, yaptırmak” sf. 91
<düz-dür-; Az.Türkçesinde düzdür- “kurdurmak, yaptırmak, matbaada dizgi yaptırmak” (Akdoğan 1999: 239), tüz- “dizmek, sıraya koymak” (NF 2014: 443), tüz- “yer vb. şeyleri düzeltmek” (DLT 2014: 914), düzdür- “yaptırmak, düzene koydurmak” (Parlatır 2012: 373).
“Sırmalar düzdürdüm ipek tellere” sf. 91 “Kızım Üçün”
- gezdir- “dolaştırmak” sf. 92, sf. 106
<gez-dir-; “yürütmek, dolaştırmak, hava aldırarak, seyre götürmek, eğlendirmek” (Parlatır 2012: 506)
“Şehir şehir seni gezdirdi baban” sf. 92 “Kızım Üçün”
- güldür- sf. 37, sf. 42, sf. 122, sf. 131, sf. 219
<gül-dür-; kül- “gülmek” (DLT 2014: 754), küldür- “güldürmek, sevindirmek” (NF 2014: 271), güldür- “gülmesini sağlamak, gülmeye mecbur etmek” (Parlatır 2012: 532).
“Mümini güldüren Kuran senindir” sf. 122
- güllendir- “gül açtırmak, çiçeklemek” sf. 182
<güllen-dir; Az. T. güllen- “çiçeklerle süslemek” (Akdoğan 1999: 420)
“Bahçeni güllendirir” sf. 182 “Bayatılar”

- ıraklaştır- “uzaklaştırmak” sf. 62
<ıraklaş-tır-; -; irag “uzak” (Akdoğan 1999: 501), yırak “uzak” (DLT 2014: 973), ırak “uzak” (NF 2014: 178), irak “uzak” (Dilçin 2013: 122), irak “uzakta bulunan, uzak olarak” (Parlatır 2012: 669).
“Gözden Iraklaştırın” sf. 62 “At Bu Çadranı”
- kaldır- “yükseğe çıkarmak” sf. 166
<kal-dır-; kaldır- “kaldırmak, çıkarmak” (NF 2014: 198), kaldır- “yukarı çıkartmak, refetmek, yükseltmek” (Parlatır 2012: 825)
“Kaldıran üste benim” sf. 166 “Bayatılar”
- kandır- “yalana inandırmak” sf. 174
<kan-dır; kandır- “suya kandırmak, doyurmak” (DLT 2014: 682), kandır- “kandırmak, doyurmak” (NF 2014: 199), kandır- “gönlünü yapmak, ikna etmek, zihnini çevirmek” (Parlatır 2012: 836).
“Asanca kandırırsan” sf. 174 “Bayatılar”
- karıştır- sf. 208
<karış-tır-; karış- “değişik nesnelere bir araya gelmesi, birleşmesi” (Parlatır 2012: 849)
“Karıştırdığımdan hesap kitabı” sf. 208 “Vanki”
- kestir- “kısalttırmak” sf. 272
<kes-tir-; kestür- “kesmesini istemek, kestirmek” (DLT 2014: 706), kes- “kesmek, tıraş etmek, terk etmek” (NF 2014: 221), kes- “kesici bir alet ile ayırmak, biçmek” (Parlatır 2012: 887)
“Kestirirsen çile karpuzu, dostum” sf. 272 “Kocalıkta Yorgalık”
- kırdır- sf. 73
<kır-dır-; kır- “kıрма işinin yaptırılması” (Parlatır 2012: 897)
“Kırdırın mı bir kere” sf. 73 “Sesli Kız”
- kızdır- sf.50
<kız-dır-; kız- “kızmak, çok ısınmak” (NF 2014: 241), kızdır- “hiddetlendirmek, birinin kızacağı söz söylemek veya bir işi yapmak” (Parlatır 2012: 906)
“Kızdırıp sohbeti sazı Hulukta” sf. 50 “Aşağı Lenger Hulukta”

- kondur- sf. 102
<kon-dur-; kondur- “kuş için kondurmak” (DLT 2014: 727), kondur- “yerleştirmek” (NF 2014: 254), kondur- “yer tutmak, oturtmak” (Parlatır 2012: 919).
“ ‘siyah’ kondurdular, ‘kara’ kaşına” sf. 102 “Dilimiz”
- kustur- sf. 135
<kus-tur-; kus- “kusmak” (DLT 2014: 750), kus- “yediğini çıkartmak” (Parlatır 2012: 939).
“ ‘Doğru yola sapma!’ deyip kanlı irin kusturanlar”
- lillendir sf. 182
<lillen-dir-; Az.T. “suyu bulandırmak” (Akdoğan 1999: 557)
“Su gelir lillendirir” sf. 182 “Bayatılar”
- nurladır- sf. 80
<nurla-dır-; nūr “ıřık” (NF 2014: 316), nūr “aydınlık, ıřık, ziya” (Parlatır 2012: 1305).
“Çıraklarla bezenmiş
Nurladırdı her yanı” sf. 80 “Sesli Kız”
- öldür- sf. 53, sf. 59, sf. 66, sf. 104, sf. 131, sf. 137, sf. 192, sf. 193, sf. 200, sf. 202, sf. 225
<öl-dür-; öldür- “öldürmek” (DLT 2014: 786), öltür- “öldürmek” (NF 2014: 337), öldür- “ölümüne sebep olmak, katletmek, ortadan kaldırmak” (Parlatır 2012: 1325).
“Sen nasıl öldürdün bütün milleti” sf. 104 “M.Ş”
- öptür- sf. 141
<öp-tür-; öptür- “öpmesi için emir vermek, öptürtmek” (DLT 2014: 788), öp- “öpmek” (NF 2014: 339), öpdürmek “öpmesini sağlamak veya öpmeye izin vermek” (Parlatır 2012: 1326)
“Dağa taşa sancağımı öptürüp” sf. 141 “Ey Asker”

- saldır- sf. 135, sf. 142, sf. 211, sf. 273
<sal-dır-; saltur- “sallanması veya atılması için emir vermek” (DLT 2014: 802), saldır- “hücum ettirmek, taslit etmek, atılmak” (Parlatır 2012: 1452).
“Arslan gibi saldırdığın düşmana” sf. 142 “Ey Asker”
- sevdır- sf. 104
<sev-dir-; sew- -sev- “sevmek” (NF 2014: 369), sev- “sevgi beslemek, dostluk göstermek, aşık olmak” (Parlatır 2012: 1499)
“Yeltenme bugün kendini sevdirmeye yersiz” sf. 104 “Şerime”
- sezdir- “sezilmesini sağlamak” sf. 92
<sez-dir-; sezig “zan” (DLT 2014: 816), sez- “sanmak, zannetmek, tahmin etmek” (NF 2014: 371), sez- “dolayısıyla ve zımnen anlamak, az çok hissetmek” (Parlatır 2012: 1501)
“Derdini dağlara sezdirdi baban” sf. 92 “Kızım Üçün”
- sıkıştır- sf. 201
<sıkış-tır-; sıkış- “kalabalıklaşmaktan dolayı yer daralması, sıkışmak” (DLT 2014: 819), sığış- “sığmak” (NF 2014: 372), sıkıştır- “zorla dar bir yere yerleştirmek, baskı altında ezip inceltmek” (Parlatır 2012: 1504)
“Boz Ay kışı sıkıştırır” sf. 201 “Boz Ay”
- soldur sf. 56, sf. 215
<sol-dur-; “rengini ve parlaklığını yitirmek, renk atmak, sararıp pejmürde olmak” (Parlatır 2012: 1524)
“Soldurdu, saralttı o Netevanı” sf. 215 “Gencem, Hey...”
- söndür- sf. 48, sf. 195, sf. 219, sf. 274
<sön-dür-; söndür- “söndürmek” (NF 2014: 379), sön- “yanmakta olan şeyin artık yanmaması” (Parlatır 2012: 1527)
“Koyma bir de ışığını söndürsün” sf. 219 “Ağlıyordum, Gülüyorum”
- sustur- sf. 84, sf. 135
<sus-tur-; sus- “söz etmemek, konuşmamak” (Parlatır 2012: 1536)
“Kimdir bizim minarede ezanları susturanlar” sf. 135 “Kuropatkine”

şenlendir-	“mutlu etmek” sf. 272 <şenlen-dir-; “güler yüzlülük, mutluluk” (Parlatır 2012: 1571) “Şenlendir, bir evi, dehlizi dostum” sf. 272 “Kocalıkta Yorgalık”
yandır-	sf. 50, sf. 101, sf. 148, sf. 158, sf. 161, sf. 163, sf. 170, sf. 172, sf. 174, sf. 178, sf. 185, sf. 258, sf. 266 <yan-dır-; Az.T. yandırma “yakma” (Akdoğan 1999: 789), yan- “yanmak” (DLT 2014: 948), yandır- “yakmak” (NF 2014: 469), yandır- “tutuşturmak, yakmak, sevdalandırmak” (Parlatır 2012: 1814). “Gönüllerde yandırdın” sf. 258 “Gözüne Döngüğüm”
yapıştır-	“yapıştırarak sabitlemek” sf. 174 <yapış-tır-; yapuş- “yapışmak” (DLT 2014: 952), yapşur- “yapıştırmak” (NF 2014: 470), yapışdır- “yapışkan bir şey vasıtasıyla iyice tutturmak, tes- pit etmek” (Parlatır 2012: 1816) “Şişeni yapıştırırsın” sf. 174 “Bayatılar”
yaptır-	sf. 141 <yap-tır-; yap- “kılmak, işlemek, gerçekleştirmek” (Parlatır 2012: 1816) “Denizlere selam resmi yaptırıp” sf. 141 “Ey Asker”

5.2. +k: bu fiilden fiil yapma eki işlek bir ek değildir. Birkaç kelimedede yaşamaktadır.

A.Von Gabain ekin Eski Türkçede kuvvetlendirme anlamı olduğunu belirtmiştir (Von Gabain & Çeviren Akalın, 1988) sf. 59

Muharrem Ergin birkaç örnekle izah etmiştir. İşlek bir fiil eki olmadığını, günümüzde de kullanılmadığını belirtmiştir. M. Ergin, ekin Azeri Türkçesindeki kullanımına da değinerek doluk- örneğini vermiştir. Ergin’e göre dol-u-k- şeklinde fiil yapıldıysa Azeri sahasında da kullanılan bir ek olmuştur (Ergin, Türk Dil Bilgisi, 1958) sf. 215.

Tahsin Banguoğlu da eki edilen çatı eki olarak belirterek edinen ve berkitme anlamlarında da kullanıldığını örneklerle açıklamıştır (Banguoğlu, 1959) sf. 279-280

Zeynep Korkmaz da benzer şekilde, ekin oluş bildirdiğini ve Eski Türkçeden beri kullanıldığını belirtmiştir. Hatta Eski Türkçede otuzdan fazla örnekleri olduğunu, günümüzde altı yedi örnekle sınırlı kaldığını belirtmiştir.

Bahsi geçen ek, Türk Lehçeleri Grameri adlı çalışmada –ik- (-uğ-, -ix-, -ux-) şeklinde ele alınmıştır. “bezik-, donux-, azıx-, vurnux- gibi kelimelerde kullanıldığı belirtilmiştir. Bkz sf. 192 (Kartallıoğlu & Yıldırım, 2012).

İncelediğimiz şiirlerde bu ekin kullanıldığı iki kelime belirledik.

- bezik- “bezgin, bıkkın” sf. 61
<bez-i-k-; “bıkmak, usanmak, bezmek” (Akdoğan 1999: 89).
“Bezikmişem vallah, gönül almaktan” sf. 61 “Küseyenlere”
- görük- “nümayiş” sf. 178
<gör-ü-k-; “görünmek” (Akdoğan 1999: 392).
“Baktım ırak görükür” sf. 178 “Bayatılar”

5.3. +l: Türkçenin eski dönemlerinden itibaren işlek olan bir ektir. Pasiflik ve meçhullük anlamı vardır. Yani edilgen yapıdır. Fiilin kim tarafından gerçekleştirildiği belli değildir. “-l” nin gelemediği fiillere ise “-n” gelmektedir. Fakat “-n”, “-l” kadar güçlenip bünyesini koruyamamıştır.

A.Von Gabain’e göre ek Eski Türkçede edilgenlik veya dönüşlülük ve meçhullük yani belirsizlik anlamlarında kullanılmıştır (Von Gabain & Çeviren Akalın, 1988).

Muharrem Ergin, asıl meçhul ve pasiflik ekinin –l- eki olduğunu fakat vokalle ya da –l- sesiyle biten fiil kök veya gövdelerine getirilemediği için yer yer –n- sesi kullanılmıştır. Alternatif olarak kullanılan bu –n- sesi Ergin’e göre dönüşlülük ekidir. Sonradan meçhul ve pasiflik anlamını üstlenmiştir. bu yüzden de –n-, işlek olamamıştır. Hatta bugün bazı kullanımlarda –n- fiili yeterince kuvvetlendiremediği için –l- ile birlikte kullanılmaktadır. Örnek olarak da başla-n-ı-l-, ye-n-i-l-, de-n-i-l-, bul-u-n-u-l-, oku-n-u-l- fiilleri gösterilmiştir. Bkz. Sf. 204-207 (Ergin, Türk Dil Bilgisi, 1958).

Zeynep Korkmaz da ekin iki özelliğinden bahsetmiştir. Ek hem çatı ekidir hem de özel anlamda yeni fiiller türeten özelliktedir. Ünsüzle biten geçişli fiillere gelerek edilgen yapılu fiiller üretir. Ek, nadir de olsa ünlü ile biten kelimelere de gelmektedir (alçal-, kapalı (kapanmış) gibi örneklerle izah edilmiştir) bkz sf. 127 (Korkmaz, Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi, 2009). Ayrıca Korkmaz, ekin bir özelliği üzerinde daha durarak bazı kullanımlarda edilgenlik işlevini kaybederek eklendiği kökle kaynaştığını ve böylece yeni anlamda geçişsiz fiiller türettiğini belirtmiştir. Bu kullanımı için de eğil-, kurul-, irkil- gibi örnekleri vermiştir. Bkz sf. 128 (Korkmaz, Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi, 2009).

Tahsin Banguoğlu ise eki –il- şeklinde ele almıştır. Çekim eki ve yapım eki özelliklerinden örnekler vererek bahsetmiştir. Bkz sf. 281-282 (Banguoğlu, 1959). Banguoğlu sesliyle biten çift heceli isimler için de açıklamada bulunmuştur. Bu isim tabanlarının son damak sesleri düşmüş fiilden isim sayıldığını, fiil yapıldıklarında fiil tabanı haline geldiklerini belirtmiştir. Bahsettiği örnekleri incelersek incelemek fiilini fiilden çok ince şeklinde isim olarak kullanıyoruz. İnce-l-şeklinde fiil oluşturduğumuzda fiil olarak edilgen çatı altında devam ettiriyoruz. –l- eki aslında isme değil fiile getirilmektedir. Bu kullanışı da Eski Türkçeden gelen bir özellik olarak belirtmiştir. Bkz sf. 282 (Banguoğlu, 1959).

Bahsi geçen ek, Azeri Türkçesinde işlek olarak kullanılmaktadır. Genellikle ünsüzle biten geçişli fiil kök ve gövdelerinden “olma” veya “yapılma” bildiren edilgen fiiller türetir. Ek aynı zamanda geçişsiz fiiller de türetir. Bu türetmelerde ekin daha çok kendi kendine oluş ve dönüşlülük işlevi ağır basar. Bkz sf. 192 (Kartallıoğlu & Yıldırım, 2012).

İncelediğimiz şiirlerde bu ekin kullanıldığı yetmiş dokuz kelime belirledik.

- açıl- sf. 41, sf. 75, sf. 85, sf. 91, sf. 96, sf. 106, sf. 132, sf. 157, sf. 158, sf. 162, sf. 197, sf. 215
<aç-ı-l-; “görünmek, ortaya çıkmak, aşikâr olmak” (Parlatır 2012: 39), açıl- “zahir olmak, aşikâr olmak” (Dilçin 2013: 13).
“Açıllam gül kederi” sf. 162 “Bayatılar”
- adlanıl- sf. 248
<adlan-ı-l-; adlan- “kendisine ad verilmek” (Parlatır 2012: 44), adlan- “şöhret kazanmak, nam salmak” (Dilçin 2013: 14).
“Adlanıldı ‘hoamien’
Çinli dilinde” sf. 248 “Pambık Destanı”
- anıl- sf. 57
<an-ı-l-; “dile getirilmek, yad edilmek, söz konusu etmek” (Parlatır 2012: 89)
“Anıldıkça senin sevgili adın” sf. 57 “Güzel Kadın”
- anlaşıl- sf. 58, sf. 67, sf. 123
<anlaş-ı-l-; “bilinmek, malum olmak, akıl erdirilmek” (Parlatır 2012: 90).
“Çoktandır anlaşılmış” sf. 67 “Sesli Kız”

- asıl- sf. 137
<as-ı-l-; “bir şeyi tutup çekiştirmek”
“Asılmaya mahkum olan kardeşi” sf. 137 “Kuropatkine”
- atıl- sf. 41, sf. 77, sf. 81, sf. 137, sf. 151
<at-ı-l-; “atma işi yapılmak, bir kenara bırakılmak” (Parlatır 2012: 117)
“Atıldı dağlardan zafer topları” sf. 137 “Bismillah”
- bayıl- sf. 43, sf. 76, sf. 121
<bay-ı-l-; “kendinden geçmek, solmak, tazeliğini yitirmek” (Parlatır 2012: 166), telaşa düşmek, endişe etmek, üzölmek” (Dilçin 2013: 40).
“Bayılmışım... durdum, gördüm ki hep sen” sf. 121 “Haralısan”
- boğul- sf. 46, sf. 65, sf. 68, sf. 76, sf. 80, sf. 112, sf. 232
<boğ-u-l-; bogul- “boğölmek” (DLT 2014: 593), boğ- “boğmak (NF 2014: 73), boğul- “boğazın tıkanmasıyla nefes almamak, suda batmak” (Parlatır 2012: 208).
“Bir zulmkar demir kafes... Boğölmek ömrüm, yazık” sf. 112 “Ümidime”
- boşal- sf. 116
<boş-a-l-; boş “özgür, serbest bırakılmış, terk edilen” (DLT 2014: 594), boşal- “boş kalmak, akmak, dökölmek, yayılmak” (Parlatır 2012: 210)
“Bükölmek kolların neden boşaldı?” sf. 116 “Şehit Esir”
- büköl- sf. 105, sf. 116, sf. 117
<bük-ü-l-; “kendi kendine veya birisi tarafından eğölmek” (DLT 2014: 606), büköl- “eğölmek, burulmak” (Parlatır 2012: 222).
“Bükölmek kolların neden boşaldı?” sf. 116 “Şehit Esir”
- büzöl- sf. 75, sf. 175
<büz-ü-l-; “çekilip toplanmak, buruşmak, çekilip küçölmek” (Parlatır 2012: 225).
“Büzme köynek büzölsün” sf. 175 “Bayatılar”

- cırıl- “gıcırdamak” sf. 264
<cır-ı-l-; “parçalanmak, eskimek, yırtılmak, yıpranmak” (Akdoğan 1999: 131).
“Cırıldı kavallar, kırıldı teller” sf. 264 “Ağamirin Toyunda”
- çağrıl- sf. 82
<çağır-ı-l-; çağır- “bağırmaq, haykırmak” (Parlatır 2012: 270).
“Her defa çağrılarda” sf. 82 “Sesli Kız”
- çarpıl- sf. 227
<çarp-ı-l-; “eğrilip bükülmek” (Parlatır 2012: 280)
“Hayata geldiğim andan belaya çarpıldım” sf. 227 “Olsun Koy”
- çatıl- sf. 42, sf. 176
<çat-ı-l-; çat- “tasarlamak, uydurmak, kafasında kurmak” (NF 2014: 100),
çatıl- “kurulmak” (Parlatır 2012: 281).
“Çatıldı kaşların, darıldın bana” sf. 42 “Genceden Gelirem”
- çekil- sf. 34, sf. 73, sf. 82, sf. 99, sf. 147, sf. 155, sf. 210, sf. 223, sf. 249, sf. 251,
sf. 255, sf. 259
<çek-i-l-; “yazıya noktalar konmak, noktalanmak” (DLT 2014: 618),
çekil- “sürüklenmek, taşınmak, tahammül olunmak, başa gelmek” (Parlatır
2014: 284)
“Çekilen azap da iş de zahmet de” sf. 34 “Dönür”
- çevril- sf. 76, sf. 77
<çevir-i-l-; çevrül- “dönmek, çevrilmek” (DLT 2014: 620), çevril- “geri
gelmek, dönmek, ileriye giden bir şeyin tekrar olduğu yere gelmesi” (Parla-
tır 2012: 293).
“Birden bütün başlar
Çevrildi yola” sf. 76 “Sesli Kız”
- çizil- sf. 225
<çiz-i-l-; “çizgi yapılmak veya konulmak, çizgi çekilerek belirlenmek” (Par-
latır 2012: 301), çizil- “çözölmek, açılmak” (Dilçin 2013: 69).
“Masallarda çizilen yüzleri gösterdiler” sf. 225 “Tarihi Mukaddes”

- darıl- sf. 131
<dar-ı-l-;“gücenmek, hatır kalmak, hiddetlenmek, gazap etmek” (Parlatır2012:320).
- devril- sf. 212
<devir-i-l-; tewür- “ters çevirmek, karnını sırtına getirmek” (DLT 2014: 874), devril- “yıkılmak, düşürülmek, baş aşağı çevrilmek, yuvarlanmak” (Parlatır 2012: 342).
“Devrildi ahınla kurulmuş divan” sf. 212 “Dağlar”
- deyişil- “değişilmek” sf. 219
<değiş-i-l-; deyişil- “tebdil edilmek, mübadele edilmek, bozdurulmak” (Akdoğan 1999: 198), teğiş- “ulaşmak, erişmek, birinin hakem olmasını istemek” (DLT 2014: 866), teğiş- “denkleşmek” (DLT 2014: 868), teg- “varmak, erişmek, hücum etmek” (Tekin 2010: 172), değiş- “tebeddül etmek, başkalamak, başka türlü olmak” (Parlatır 2012: 326), değişil- “değiştirilmek” (Dilçin 2013: 74).
“Şimdi ise deyişildi hep işler” sf. 219 “Ağlıyordum, Gülüyorum”
- didil- sf. 104, sf. 117
<did-i-l-; didil- “didiklenmek, atılmak, tiftiklenmek, dağılmak” (Akdoğan 1999: 202), tıtıl- “pişmekten dağılmak, elbise vb. eskiyip parçalanması” (DLT 2014: 879), dit- “lif lif ayırmak, pamuk vs. atmak, taramak” (Parlatır 2012: 354).
“Vicdan pençesiyle canın didilsin” sf. 104 “M.Ş”
- dikil- sf. 80
<dik-i-l-; tikil- “dikilmek” (DLT 2014: 879), tikil- “ayakta durmak” (NF 2014: 425), tik- “dikmek” (Tekin 2010: 174), dikil- “ayakta durmak, dik durmak” (Parlatır 2012: 345).
“Dikildiler selama” sf. 80 “Sesli Kız”
- dozul- sf. 255
<doy-u-l-; toğ- ~ toy- “doymak” (DLT 2014: 885), toy- “doymak, karnı doymak” (NF 2014: 430), tod- “doymak” (Tekin 2010: 175), doy- “tok olmak, kanmak, yetinmek” (Parlatır 2012: 360).
“İtrinden dozulmaz yazları vardır” sf. 255 “Geldim”

- dökül- sf. 49, sf. 68, sf. 81, sf. 117, sf. 198, sf. 212, sf. 221, sf. 232, sf. 275
<dök-ü-l-; tökül- “dökülmek” (Akdoğan 1999: 744), tökül- “birisi tarafından veya kendi kendine dökülmek” (DLT 2014: 895), tökül- “dökülmek, düşmek, akmak, yok olmak” (NF 2014: 431), tök- “dökmek” (Öztürk 2015: 120), dökül- “sıvı veya bir maddenin bulunduğu kaptan veya yerden dışarı çıkıp akması” (Parlatır 2012: 361), dökül- “birden topluca inmek” (Dilçin 2013: 84).
“Kesilen başların döküldü kanı” sf. 232” İşçi”
- durul- sf. 46, sf. 226
<dur-u-l-; durul- “sıvık olmak, açılmak, ferahlamak” (Akdoğan 1999: 232), turul- “işten, yemekten vb. şeylerden bıkmak” (DLT 2014: 902), tur- “durmak, bulunmak, kalmak, var olmak” (NF 2014: 432), tur- “ayağa kalkmak” (Öztürk 2015: 120), durul- “tortusu dibe durup saf ve berrak olmak, uslanmak, yaramazlığı geçmek” (Parlatır 2012: 366), turul- “duru hale gelmek” (Dilçin 2013: 225).
“Doğrulup duruldu” sf. 226 “Tarihi Mukaddes”
- duyul- sf. 235, sf. 238
<duy-u-l-; tuy- “sezmek, fark etmek, hissetmek” (DLT 2014: 906), duyul- “işitilmek, kulağa çarpmak” (Parlatır 2012: 366).
“Ne duyulmaz sözünde” sf. 235 “Kür”
- düzel- “düzgün hale gelmek” sf. 156, sf. 192, sf. 222, sf. 246
<düz-e-l-; “teşekkür etmek, oluşmak, iyileşmek, yola koyulmak” (Akdoğan 1999: 240), tüz- “yer vb. şeyleri düzeltmek” (DLT 2014: 914), tüzül- “anlaşmak, ilişkileri düzeltmek” (Tekin 2010: 180), düzel- “yanlış şeyin yoluna konulması, her bozuk şeyin ıslah olunması” (Parlatır 2012: 373), düzül- “düzelmek, intizama girmek, eski haline dönmek” (Dilçin 2013: 89).
“Düzeldi birden bire” sf. 246 “Pambık Destanı”
- düzül- “dizilmek” sf. 210, sf. 218
<düz-ü-l-; düzül- “dizilmek, düzene konulmak” (Akdoğan 1999: 241), tüzül- “yoluna girmek, düzletilmek” (DLT 2014: 914), tüz- “dizmek, sıraya koymak” (NF 2014: 443), düzül- “düz duruma getirmek, tertip ve tanzim olunmak, yoluna konulmak” (Parlatır 2012: 374), düzül- “dizilmek, sıralanmak” (Dilçin 2013: 89).
“Sinende hesapsız destan düzülmüş” sf. 210 “Dağlar”

- edil- sf. 247, sf. 264
<et-i-l-; etil- “düzelmek” (DLT 2014: 648), ét- “etmek” (NF 2014: 139), et- “tanzim etmek, düzene sokmak, yapmak” (Tekin 2010: 140), edilmek “olunmak, kılınmak, yapılmak” (Parlatır 2012: 382).
“Toy ilan edildi, yığıldı eller” sf. 264 “Ağamirin Toyunda”
- eyil- “eğilmek” sf. 32, sf. 61, sf. 113, sf. 135
<ey-i-l-; eyil- “eğilmek, incinmek, küsmek, darılmak” (Akdoğan 1999: 283), egil- “eğilmek” (DLT 2014: 633), eğ- “bir yana meylettirmek, bükmek, çevirmek, kıvrırmak” (Parlatır 2012: 387), eğil- “inhiraf etmek, sapmak” (Dilçin 2013: 90).
“Tekmeleyip Türkistanın eğilmeyen başlarını” sf. 135 “Kuropatkine”
- ezil sf. 81
<ez-i-l-; “toz haline gelmek, dövülmek, zulme uğramak” (Akdoğan 1999: 286), ezil- “deri vb. çizilmesi” (DLT 2014: 652), ezil- “kötü görünmek, kötüleşmek, bozulmak” (NF 2014: 143), ezil- “toza tahvil olunmak, döğünmek, ağır bir şeyin altında kalarak veya sıkışarak hurdahaş olmak” (Parlatır 2012: 429).
“Ezildi sözler tamam” sf. 81 “Sesli Kız”
- giyil- sf. 103
<giy-i-l-; géyil- “giyilmek, geçirilmek, takılmak” (Akdoğan 1999: 354), keçil- “giyilmek” (DLT 2014: 699), keç- “giymek, giyinmek, kuşanmak” (NF 2014: 213), giy- “elbise, fes, kavuk, çizme benzeri giysileri vücuda geçirmek” (Parlatır 2012: 514).
“ ‘Elbise’ giyildi, ‘paltar’ kaldı boş” sf. 103 “Dilimiz”
- gömül- sf.226
<göm-ü-l-; köm- “ölu vb. şeyleri gömmek” (DLT 2014: 736), kömül- “gömülmek, saplanmak” (NF 2014: 259), gömül- “toprağın veya diğeri bir şeyin altında kalmak, batmak, çukura gitmek” (Parlatır 2012: 518).
“Varsın gömülsün diye bir ebedi uykuya” sf. 226 “Tarihi Mukaddes”
- görül- sf. 259
<gör-ü-l-; körül- “bakılmak, görülmek” (DLT 2014: 741), kör- “görmek, bakmak, maruz kalmak” (NF 2014: 260).
“Görülmemiş bir dünya” sf. 259 “Gözüne Döndüğüm”

- güldürül- sf. 69
<güldür-ü-l-; kül- “gülmek” (DLT 2014: 754), küldür- “güldürmek, sevindirmek” (NF 2014: 271).
“Şallakla güldürüldü” sf. 69 “Sesli Kız”
- kavrul- sf. 91
<kavur-u-l-; kagur- kavur- “kavurmak” (DLT 2014: 677), kavrul- “üstü kızaracak surette pişirilmek” (Parlatır 2012: 864).
“Bir ağrı başladı, kavrulup yandın” sf. 91 “Kızım Üçün”
- kazıl- sf. 206
<kaz-ı-l-; kazıl- “kazılmak” (DLT 2014: 697), kaz- “kazmak” (NF 2014: 210).
“Bana mezar kazılsın da” sf. 206 “Marş”
- kesil- sf. 75, sf. 92, sf. 102, sf. 132, sf. 232, sf. 236, sf. 258
<kes-i-l-; kesil- “nesnenin veya nefesin kesilmesi” (DLT 2014: 706), kesil- “kesilmek, durmak, dinmek, ayrı düşmek, ayrılmak” (NF 2014: 222), kesil- “kesme işinin yapılması” (Parlatır 2012: 887).
“Kesilen başların döküldü kanı” sf. 232 “İşçi”
- kırıl- sf. 43, sf. 117, sf. 178, sf. 198, sf. 216, sf. 264, sf. 267
<kır-ı-l-; kırıl- “soyulmak, kazınmak, malı elinden alınıp fakirleşmek” (DLT 2014: 713), kırıl- bir yerinden kopmak, bütünüyle yok olmak” (Parlatır 2012: 898).
“Kırılmış kanadı, kolu yoksulun” sf. 216 “Volka Açlarına”
- kıjkırıl- “kokuşmak” sf. 114
<kıjkır-ı-l-; gjgır- “ekşimek, kokuşmak, köpürmek” (Akdoğan 1999: 360).
“Kıjkırılıp hürürsen ki: ‘senin benden neyin artık’” sf. 114 “İmansıza”
- kıvrıl sf. 75
<kıvr-ı-l-; kıvrıl- “eğrilip bükülmek, çekilip toplanmak” (Parlatır 2012: 904)
“Kıvrıla kıvrıla
Boz bir ejderha” sf. 75 “Sesli Kız”

- kıyıl- sf. 76
<kıy-ı-l-; kıyıl- “vaat ve sözün yerine getirilmemesi, yanlamasına kesilmek” (DLT 2014: 717), kıld- “öldürmek” (Tekin 2010: 150), kıyıl- “ince ince doğranmak, esirgenmemek, gaddarlık edilmek” (Parlatır 2012: 905), kıyıl- “niyet etmek, alçak gönüllülük göstermek” (Dilçin 2013: 151).
“Gözler kıyılarak
Kaşlar çatıldı” sf. 76 “Sesli Kız”
- koparıl- sf. 69
<kopar-ı-l-; kop- “kopmak, kalkmak, çıkmak, yükselmek” (DLT 2014: 728) kop- “ayağa kalkmak, <dışarı çıkmak, zuhur etmek” (NF 2014: 254), kopar- “kesmek, katetmek, çekip almak, irtibatı kesmek” (Parlatır 2012: 920).
“Koparıldı kanadı” sf. 69 “Sesli Kız”
- koşul- sf. 114, sf. 217, sf. 242
<koş-u-l-; koşlun- “koşulmak, aynı hizaya gelmek” (DLT 2014: 731), koşul- “katılmak, bir işte birbirine katılmak” (Dilçin 2013: 157).
“Bayatına yaşlı şerim koşulsun” sf. 114 “Kaspirinski Üçün”
- kurtarıl- sf. 86
<kurtar-ı-l-; kutgar- ~kutrar- “kurtarmak” (DLT 2014: 751), kurtar- “birini bir tehlikeden alıp çıkarmak, rahat ve huzura kavuşturmak” (Parlatır 2012: 937).
“Kurtarıldı bir ülke” sf. 86 “Şarkı”
- kurul- sf. 184, sf. 212
<kur-u-l-; kurul- “kurulmak” (DLT 20014: 750), kurul- “düzenlenmek, tesis olunmak” (Parlatır 2012: 938), kurul “hazırlanmak” (Dilçin 2013: 161).
“Carda mizan kuruldu” sf. 184 “Bayatılar”
- saçıl- sf. 157
<saç-ı-l-; saçıl- “para, su, yağmur damlaları vb. saçılması” (DLT 2014: 797), saçıl- “dağılmak” (NF 2014: 356).
“Saçakları saçılmaz” sf. 157 “Bayatılar”

- sağal- “iyileştirilmek” sf. 48
<sağ-a-l-; “onulmak” (Akdoğan 1999: 657), sağ “Oğuzcada sağlık ve esenlik, sağlıklı” (DLT 2014: 798), sağ “sağlıklı, dinç, sağlam” (NF 2014: 356).
“Ancak günler geçti, sağaldı köhne yara” sf. 48 “Bunu Mu İsterdin”
- saral- “sararmak” sf. 244
<sar-a-l-; “sararmak” (Akdoğan 1999: 661), sargar- “sararmak, zaferanla boyanmış gibi olmak” (DLT 2014: 805), sarar- “sarı olmak, sarı rengini almak” (Parlatır 2012: 1460).
“Saralmazsan nedendir?” sf. 244 “Pambık Destanı”
- sarıl- sf. 35, sf. 107, sf. 120, sf. 121, sf. 131, sf. 133, sf. 151
<sar-ı-l-; sarıl- ~ sarul- “sarılmak” (DLT 2014: 805), sarıl- “bir nesnenin etrafına dönerek yapışmak, kollarını atıp kucaklamak” (Parlatır 2012: 1461), sarıl- “sarmak, kuşatmak, muhasara etmek” (Dilçin 2013: 192).
“ ‘Mey’ den gönül küstü, sana sarıldı” sf. 120 “Niye Gelmedin?”
- sarsıl- sf. 242
<sars-ı-l-; sarsıt- “azarlamak, sert davranmak” (DLT 2014: 807), sarsıt- “üzmek, incitmek” (NF 2014: 361), sarsıl- “oynatılmak, dengeyi kaybetmek, bozulmak” (Parlatır 2012: 1463).
“Sarsıldı köhne hayat” sf. 242 “Pambık Destanı”
- satıl- sf. 64
<sat-ı-l-; satıl- “satılmak” (DLT 2014: 809), sat- “satmak” (NF 2014: 361), satıl- “satışı yapılmak, elden çıkarılmak” (Parlatır 2012: 1463).
“Satıldığım günleri” sf. 64 “At Bu Çadranı”
- sayıl- sf. 145, sf. 269, sf. 271
<say-ı-l-; sā- “saymak” (DLT 2014: 797), sayma eyleminin başkası tarafından gerçekleştirilmesidir.
“Kudret bitirmiştir, sayılmaz lale” sf. 145 “Şehitlere”
- seçil- sf. 257
<seç-i-l-; “iyileri ve işe yararları bir kenara alınmak, ayıklanmak” (Parlatır 2012: 1472).
“On beş yıldır seçilmez” sf. 257 “Gözüne Döndüğüm”

- seril sf. 68, sf. 77, sf. 81, sf. 90, sf. 115, sf. 147
<ser-i-l-; “sallanmaya başlayıp düşecek gibi olmak” (DLT 2014: 814), seril-
“yayılmak, döşenmek” (Parlatır 2012: 1492).
“O serildi toprağa!” sf. 147 “Of, Bu Yol”
- serpil- sf. 98
<serp-i-l-; “azar azar açılmak, dağılmak” (Parlatır 2012: 1493)
“Serpilen yıldızlar, söz atan gözler” sf. 98 “Ay’a”
- sezil sf. 56
<sez-i-l-; sez- “zannetmek, tahmin etmek” (NF 2014: 371), sezil- “dolayı-
sıyla anlaşılmak” (Parlatır 2012: 1501).
“Gahi rahmet, gâhi zulmet sezilen” sf. 56 “And Olsun”
- sökül- sf. 155, sf. 198
<sök-ü-l-; sökül- “elbisenin sökülmesi” (DLT 2014: 831), sökül- “kökünden
veya sokulmuş olduğu yerden çıkarılmak” (Parlatır 2012: 1527).
“Çit köyneyin söküle” sf. 155 “Bayatılar”
- susturul sf. 69
<sustur-u-l-; başkası tarafından konuşmasının engellenmesidir.
“Vay sesi susduruldu” sf. 69 “Sesli Kız”
- sürtül sf. 58
<sürt-ü-l-; sürtül- “yağ vb. şeylerin sürülmesi” (DLT 2014: 841), sürt-
“sürmek, sürünmek, sürtmek, bulaştırmak” (NF 2014: 385), sürt- “temas et-
tirerek sürmek, yürütmek” (Parlatır 2012: 1545).
“Verirken de yalvardı ki, sürtülsün kaşa” sf. 58 “Çoban Kızı”
- süzül- sf. 56, sf. 81, sf. 82, sf. 88, sf. 210
<süz-ü-l-; “saflaşmak” (DLT 2014: 844), süzül- “süzgeçten veya süzgecin
yerini tutan bir şeyden geçirilmek” (Parlatır 2012: 1547).
“Telli yıldız gibi bazen süzülen” sf. 56 “And Olsun”

- tapıl- sf. 58, sf. 66, sf. 96
<tap-ı-l-; tapıl- “bulunmak, keşfedilmek” (Akdoğan 1999: 717), tap- “hizmet etmek, kulluk etmek” (DLT 2014: 853), tap- “ibadet etmek, gönülden sevmek” (Parlatır 2014: 1630).
“Onsuz elbet hiç bu derde deva tapılmaz” sf. 58 “Çoban Kızı”
- tutul sf. 68, sf. 89, sf. 210, sf. 231
<tut-u-l-; tutul- “yakalanmak, tutulmak” (DLT 2014: 905), tutul- “asılmak, tutturulmak” (NF 2014: 440), tutul- “el konulmak, alıkonmak” (Parlatır 2012: 1735).
“Tutulmuştu çok acı” sf. 68 “Sesli Kız”
- umul sf. 258
<um-u-l-; um- “ummak” (DLT 2014: 921), um- “umut etmek, emelinde bulunmak” (Parlatır 2012: 1750).
“Ne umulmaz yerlerdir” sf. 258 “Gözüne Döndüğüm”
- üzül- sf. 175, sf. 210
<üz-ü-l-; “kopmak” (DLT 2014: 937), üzül- “eskiyip bozulmak, yıpranmak, fersude olmak” (Parlatır 2012: 1770).
“Yollarda bir aşık yaman üzülmüş” sf. 210 “Dağlar”
- vurul- sf. 184, sf. 206
<vur-u-l-; ur- “vurmak” (Tekin 2010: 181), vurul- “vurmak fiilinin meçhul biçimi” (Parlatır 2012: 1801)
“Vurulursam gölgesinde
Helal olsun ona kanım” sf. 206 “Marş”
- yandırıl- “yakılmak” sf.69
<yandır-ı-l-; “yakılmak” (Akdoğan 1999: 789), yandır- “yakmak” (NF 2014: 469), yandır- “tutuşturmak, yakmak” (Parlatır 2012: 1814), İsa Özkan, kelimenin kökenini ya- fiiline götürmüştür. Ya- fiilinin anlamlarını açıklayarak, yanmak, tutuşmak anlamının üzerinde de durmuştur (Özkan 2011: 23-30)
“Yandırıldı çok canlar” sf. 69 “Sesli Kız”

- yarıl- sf. 85, sf. 107, sf. 119, sf. 225
<yar-ı-l-; “yarılıp kopmak, ayrılmak” (DLT 2014: 953), yarıl- “ikiye ayrılmak, açılmak” (NF 2014: 472), yarıl- “ortadan kesilip ayrılmak” (Parlatır 2012: 1819).
“Yarıldı gülgün dudak” sf. 85 “Şarkı”
- yayıl- sf. 85, sf. 229, sf. 230, sf. 236, sf. 247
<yay-ı-l-; “sallanmak, titreyip salınmak” (DLT 2014: 962), yayıl- “yayılmak” (NF 2014: 476), yayıl- “açılmak, genişlemek, büyümek, dağılmak” (Parlatır 2012: 1824).
“Ses küy yayıldı şehre” sf. 85 “Şarkı”
- yazıl- sf. 121, sf. 206, sf. 207
<yaz-ı-l-; “çözülme, açılmak” (DLT 2014: 963), yazıl- “kaleme alınmak” (Parlatır 2012: 1825).
“Yazılan sözlerin en incesinde” sf. 121 “İrak”
- yenil sf. 129
<yen-i-l-; yen- “gelip gelmek” (DLT 2014: 967), yenil- “mağlup olmak, oyunda kaybetmek” (Parlatır 2012: 1833).
“Yenilmez bir kala her vicdan, gelme” “sf. 129 “Gelme”
- yığıl sf. 245, sf. 251, sf. 264, sf. 267, sf. 269
<yığ-ı-l-; yığıl- “toplanmak, yığın haline gelmek” (DLT 2014: 969), yığ- “toplamak, bir araya getirmek” (NF 2014: 482), yığıl- “birikmek” (Parlatır 2012: 1836).
“Yığıldı arifler, söz anlayanlar” sf. 267 “Genceli Dostlarıma”
- yıkıl- sf. 65, sf. 69, sf. 94, sf. 109, sf. 113, sf. 114, sf. 145, sf. 217, sf. 267
<yık-ı-l-; “yıkılmak” (DLT 2014: 971), yıkıl- “yere düşmek” (NF 2014: 485), yıkıl- “düşmek, devrilmek” (Parlatır 2012: 1837).
“Sataştın şaire, yıkıldı damın” sf. 267 “Şaire Sataşdınsa”
- yorul- sf. 100, sf. 115, sf. 121, sf. 147, sf. 261
<yor-u-l-; “yorgun olmak, yorgunluğa teslim olmak” (Parlatır 2012: 1842).
“Oynayıp yorulmuşam” sf. 261 “Ayla Güneş”

- yuyul- “yıkanmak, aşınmak” sf. 69, sf. 86
<yuy-u-l-; “yıkanmak, aşınmak” (Akdoğan 1999: 816).
“Yuyuldu iğrenç leke” sf. 86 “Şarkı”
- yüksel- sf. 66
<yükse-l-; yükse- “yükselmek ve uzamak” (DLT 2014: 992), yüksel- “daha yüksek olmak, yukarı kalkmak” (Parlatır 2012: 1847).
“Can alıp yükseldikçe” sf. 66 “Sesli Kız”

5.4. +msA: Türkçenin bu eki de işlek olmayan eklerden biridir.

Muharrem Ergin’e göre isimden fiil yapma ekinin benzetme yolu ile fiile geçmiştir (Ergin, Türk Dil Bilgisi, 1958).

Tahsin Banguoğlu eki –imse- şekline incelemiştir. Banguoğlu’na göre ek, fiilden isim yapma eki olan –im- ekinin üzerine isimden fiil yapma eki olan –se- ekinin gelmesiyle zamanla kaynaşıp birleşik ek haline gelmiştir (Banguoğlu, 1959).

İncelediğimiz şiirlerde bu ekin kullanıldığı bir kelime belirledik.

- gülümse- sf. 86, sf. 116, sf. 136, sf. 141, sf. 142, sf. 145, sf. 237
<gül-ü-mse; kül- “gülmek” (NF 2014: 270), külsir- “gülümser gibi göstermek” (DLT 2014: 755), gülümse- ~gülümsi- “güler gibi olmak, az gülmek” (Parlatır 2012: 533), gülümsin- “gülümsemek, tebessüm etmek” (Dilçin 2013: 114).
“Gülümseme böyle şad” sf. 86 “Şarkı”

5.5. +n: Türkçenin eski dönemlerinden itibaren kullanılan bir ektir.

Ekin Eski Türkçedeki hali A.Von Gabain tarafından belirsizlik eki olarak, -l- sesiyle biten fiil tabanlarında ise dönüşlülük olarak açıklanmıştır (Von Gabain & Çeviren Akalın, 1988).

Muharrem Ergin, bu eki kendi kendine yapma veya olma ifade eden fiiller yapar şeklinde açıklamaktadır. Ergin kendi kendine yapma veya olmayı ise iki şekilde belirtmiştir. Biri tek başına yapma veya olma diğeri de kendine yapma veya olmadır. Yani fiili gerçekleştiren kişi fiilden etkilenen kişi olur. Bu yüzden de bu eke dönüşlülük eki de denildiğini belirtmiştir. Bu ekten önce diğer fiilden fiil yapma ekleri getirilemez. Ek, fiil köküne ya da isimden fiil yapılmış gövdelere gelebilir. Ergin, aynı zamanda –lA- eki ile kullanımına da

açıklık getirmiştir: Türkçede –lAn şeklinde bir ek yoktur. Bu kullanımlarda, fiilin –la ekini almış hali kullanımdan düşmüştür. Ek de –lAn şeklinde algılanmaktadır. Fakat aslı –lA-n- şeklinde dönüşlülük anlamındadır (Ergin, Türk Dil Bilgisi, 1958).

Zeynep Korkmaz da ekin hem dönüşlülük hem de yapma ya da olma anlamları üzerinde durmuştur. Genellikle tek heceli fiillere veya fiil olmuş isim gövdelerine geldiğini, kendinden önce başka bir fiilden fiil yapma eki alamayacağını belirtmiştir. Ekin dört farklı kullanım şekillerini ise şöyle izah etmiştir: yaptığı işten yine yapanın etkilendiği dönüşlülük, geçişsiz fiil kök veya gövdelerinden tekrarlama anlamında dönüşlülük, ünlü ile biten fiillere gelerek bazılarının zamanla kaynaşması (sık rastlanan ek ise –la ekidir), -l ünsüzü ile biten fiillere geldiğinde zaman zaman edilgenlik anlamı da yüklenmiş olduğu durumlardır (Korkmaz, Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi, 2009).

Tahsin Banguoğlu da Türkçede kişinin kendisine dönük her türlü oluş ve kılışları bu ek ile ifade ettiğini belirtmiştir. Dönüşlülük anlamının birden fazla şekilde kullanıldığı, dilimizde çok çeşitlenen eklerden biri olduğunu örneklerle açıklamıştır. Bkz sf. 283-286 (Banguoğlu, 1959).

Süer Eker ise ekin geçişli ya da geçişsiz olması üzerinde durmuştur. Yani dönüşlü eylemlerde yüklem genellikle nesne alamaz, dolayısıyla geçişsizdir. Fakat geçişli olarak kullanıldığı anlamlar da vardır. Böylece geçişsiz dönüşlü eylemler anlam kaybına uğramadan ‘kendi’ ile geçişli hale gelebilirler (Eker, 2003).

Bahsi geçen ek, Türk Lehçeleri Gramerinde –n-, -In-, -Un- şeklinde incelenmiştir. Azeri Türkçesinde ekin asıl görevi, genellikle geçişli fiillerden “olma” ve bazen de “yapma” bildiren dönüşlü fiiller türetmektir. Ayrıca ekin, edilgenlik işlevi de vardır. “alın-, sevin-, keçin-“ gibi örneklerle izah edilmiştir. Bkz sf. 192 (Kartallıoğlu & Yıldırım, 2012).

İncelediğimiz şiirlerde, bu ekin kullanıldığı yetmiş dokuz kelime belirledik.

allan- “kırmızıya boyanmak, kızarmak” sf. 55, 98, 172,
<alla-n-; Az.Türkçesinde alla- “kırmızılaştırmak” şeklinde kullanılmaktadır, āl “turunç rengi, turuncu” (DLT 2014: 547), al “al” (Gabain 1988), al “kotu pembe, dorunun açık rengi, parlak kırmızı” (Parlatır 2012: 70).
“Aldadır, allanır beşik” sf. 55 “Beşik”

- ayaklan- “ayağa kalkmak, isyan çıkarmak” sf. 85
<ayak+la-n-; Mahmud Bin Ali²⁶ ve Kaşgarlı Mahmut²⁷ tarafından “adağ” şeklinde kullanılmıştır. adaklan- “ayak sahibi olmak” (DLT 2014: 540), Gabain ise eserinde²⁸ “isyan çıkarmak” anlamındaki ‘adağ kamşat’ şekline yer vermiştir. ayak “bacakların bilekten aşağıda bulunan ve yere basan bölümü, birtakım şeylerin yerden yüksekçe durmasını sağlayan dayak. (Eren 1999: 26). Hasan Eren sözlüğünde²⁹ diğer lehçelerdeki şekilleri de şöyle belirtmiştir: Tkm ‘ayak’, Bşk ‘ayak’, SUyg ‘azak’, Yak ‘atax’. ayaklan- “davranıp ayağa kalkmak, yürümek” (Parlatır 2012: 125).
“Ayaklandı bütün halk” sf. 85 “Şarkı”
- bağlan- sf. 64, sf. 74, sf. 75, sf. 90
bağ+la-n-; “bağlanmak, kilitlenmek, kapatılmak” (Akdoğan 1999: 55), bağlan- “bağlanmak, kapanmak” (NF 2014: 42), bağlan- ébirisi tarafından bağlanmak” (DLT 2014: 570), bağlan- “bağlı duruma gelmek, kapanmak” (Parlatır 2012: 144).
“Bir güzel dost taprtım, yaram bağlandı” sf. 90 “Kızım Üçün”
- ballan- sf. 172
<bal+la-n-; -, bal “bal” (DLT 2014: 571), ballan- “bal gibi olmak” (Parlatır 2012: 153).
“Armut dalda ballanır” sf. 172 “Bayatılar”
- başlan- sf.212, sf. 268
<baş+la-n-; baş “başta gelen, temel, esas” (DLT 2014: 576), baş “ilk, öncü” (Gabain 1988: 266), baş “bit topluluğu yöneten kimse” (Eren 1999: 41), başlan- “başlama işine konu olmak” (Parlatır 2012: 163).
“Yenisi başlandı fakat bitmez ki” sf. 212 “Dağlar”
- bezen- “süslenmek” sf. 57, sf. 69, sf. 74, sf. 80, sf. 91, sf. 115, sf. 214
<beze-n-; “süslenmek” (Akdoğan 1999: 89), bezen- “süslenmek, kadının makyaj yapması” (DLT 2014: 584), bezen- “bezenmek, süslenmek” (NF 2014: 60).
“Bezensin çöllerin, Gencem, Gencem Hey” sf. 214 “Gencem Hey”

²⁶ (NF 2014: 5)

²⁷ (DLT 2014: 540)

²⁸ Gabain, kelimenin ‘ayak’ ve ‘yadağ’ şekillerinin kullanıldığını da belirtmiştir.

²⁹ H. Eren, kelimenin at- (*ad) kökünden geldiğini de belirtmiştir. Bkz sf. 26 (Eren, 1999)

- boşan- sf. 182
Kaşgarlı Mahmut, Argu lehçesinde “kadın için boşanmak” olduğunu ve ET’de “hayvanla için serbest kalmak, gevşemek” anlamlarını belirtmiştir (DLT 2014: 595), boşan- “kurtulmak, reha bulmak” (Parlatır 2012: 210).
“Gel ondan boşan gelin” sf. 182 “Bayatılar”
- boyan- sf. 80, sf. 198, sf. 204, sf. 211
<boya-n-; boyan- “boyanmak” (NF 2014: 83), boyan- “erişmek, ulaşmak” (Parlatır 2012: 211), boyan- “erişmek, uzanmak” (Dilçin 2013).
“Gündüz güne boyansın” sf. 198 “Yel Baba”
- boylan- “uzamak” sf. 174
<boyla-n-; “pencere vb.den sarkarak bakmak, boyu uzamak, yükselmek” (Akdoğan 1999: 106), boy “beden, vücut” (Parlatır 2012: 211).
“Boz atın boylanmassın” sf. 174 “Bayatılar”
- bölün- sf. 208
<böl-ü-n-; böl- “parçalamak” (DLT 2014: 598), bölün- “hisselere ayrılmak, pay edilmek”(Parlatır 2012: 213). ET’de “üle-“ fiili de “paylaştırmak, bölüş-türmek” anlamında kullanılmaktadır.
“Bölünmemiş kaldı şeylerin çoğu” sf. 208 “Vanki”
- buharlan- “sıvıların gaz haline geçmesi” sf. 204
<buhar+la-n-; buhar “ısı etkisiyle sıvıların gaz durumuna geçmesi” (Parlatır 2012: 214).
“Buharlanır nefesi” sf. 204 “Üçüncü Çarşamba”
- bürün- sf. 31, sf. 94, sf. 97, sf. 139, sf. 194, sf. 248
<bürü-n-; “bürünüp yüzünü kapatmak” (DLT 2014: 607), bürün- “sarınmak, örtünmek,bir örtüye sarınmak” (Parlatır 2012: 223), bürün- “giyinmek” (Dilçin 2013: 55).
“Yer bürünür ak kara” sf. 194 “Çilli Şarkısı”
- calan- “bitkinin aşılması, dikilmek, dökülmek” sf. 207
<cala-n-; “bitki aşılacak, dikilmek, dökülmek, akmak, bağlanmak, ilişmek, takılmak” (Akdoğan 1999: 121).
“Yahşice çalandı canıma, Vanki” sf. 207 “Vanki”

- canlan sf. 31, sf. 74, sf. 75, sf. 76, sf. 83, sf. 225, sf. 264
<can+la-n-; Fa. cān “can, ruh” (NF 2014: 92), canlan- “dirilmek, kuvvetlenmek, sağlamlaşmak” (Parlatır 2012: 234).
“İnce el yazıları canlandı bir bir” sf. 225 “Tarihi Mukaddes”
- çalın- sf. 71, sf. 74, sf. 91, sf. 260
<çal-ı-n-; çal- “yere vurmak, yere çalmak, sözü işittirmek” (DLT 2014: 612), çalın- “ahenkli sesler çıkarılmak, hırsız, eşyanın kaybolması” (Parlatır 2012: 274), çalın- “telaşla çevreyi yoklamak, sıyrılmak, yazı çizilmek, silinmek” (Dilçin 2013: 62).
“Her yandan el çalındı” sf. 260 “Ayla Güneş”
- çarpın- sf. 85
“vurunmak, şiddetle oynamak, heyecana gelmek” (Parlatır 2012: 280).
“Yürek çarpıntısından” sf. 85 “Şarkı”
- çekin- sf. 89
çekin- “yazıya kendi başına noktalar koymak” (DLT 2014: 618), çekin- “kaçınmak, sakınmak ya da içi geçmek, arzu etmek” (Parlatır 2012: 284), çekin- “arzulamak, içi geçmek” (Dilçin 2013: 64).
“Bu kızdan çekinmeli korkulu aşk yolunda” sf. 89 “Mahmurova Üçün”
- çırpın- sf. 77, sf. 101, sf. 133
<çırp-ı-n-; “çırpınmak, hızla kapatılmak, silkinmek, üstünü silmek” (Akdoğan 1999: 153), titremek, aşırı hareket etmek, heyecana gelmek, telaşa düşmek” (Parlatır 2012: 296).
“Çırpınıp dur da” sf. 77 “Seli Kız”
- çiğnen- “birisi tarafından çiğnenilmek” sf. 128
çiğne- “ayakla basmak, kahır ve tazyik altına almak, ezmek, yemek üzere ağıza alınan şeyi dişle kırıp ezmek” (Parlatır 2012: 297-298).
“Ben çiğnenen bir ülkenin
‘Hak’ bağırın sesiyim!” sf. 128 “Ben Kimim”

- çullan- sf. 55
<çulla-n-; “çullanmak, kalınca giyinmek” (Akdoğan 1999: 162), çullan- “çul örtünmek, bir şeyin üzerine çul gibi kapanmak, abanmak” (Parlatır 2012: 305).
“At olur, çullanır beşik” sf. 55 “Beşik”
- dalgalan- sf. 76
<dalgala-n-; “dalgalanmak, heyecana gelmek” (Akdoğan 1999: 168), talgag “insanı basıp ödürecek şiddetteki tipi” (DLT 2014: 848), dalgalan- “dalga peyda etmek, dalgalı olmak” (Parlatır 2012: 313).
“Coştı, dalgalandı” sf. 76 “Sesli Kız”
- dallan- sf. 55
<dalla-n-; tāl “taze dal” (DLT 2014: 848), tal “ağaç” (NF 2014: 401), dallan- “dal budak etmek, şubelere ayrılmak” (Parlatır 2012: 314).
“Şen olur, dallanır beşik” sf. 55 “Beşik”
- dayan- sf. 75, sf. 191, sf. 216, sf. 234, sf. 236, sf. 271
<daya-n-; “dayanmak, ara vermek, dinmek, durmak, beklemek, nöbet tutmak, direnmek, ısrar etmek” (Akdoğan 1999: 179), tayan- “dayanmak, yaslanmak, güvenmek” (DLT 2014: 865), tayan- “dayanmak, kendini tutmak, tahammül etmek, inat etmek” (NF 2014: 407), dayan-“ arkasını veya bedenin diğer bir yerini bir şeye yükleterek durmak,metanet göstermek” (Parlatır 2012: 323).
“Toz arşa dayandı” sf. 75 “Sesli Kız”
- dilen “istemek” sf. 30
<dile-n-; “dilenmek, ummak, dilemek” (Akdoğan 1999: 205), tilen- “istemek, isteyip aramak” (DLT 2014: 881), dilen- “dilencilik etmek, kendisine acındırarak menfaat sağlamak” (Parlatır 2012: 348), dile- “dilenmek” (Dilçin 2013: 79).
“El cefada dilendiği varını” sf. 30 “Ben Tapmışam”
- dillen “konuşmaya başlamak” sf. 204
<dille-n-; “konuşmak, cüret etmek, cesaret etmek, ötmek, çalınmak” (Akdoğan 1999: 208), dillen- “dile gelmek, dili açılıp konuşmaya başlamak, dillere düşmek, edepsizlik etmek” (Parlatır 2012: 349), dillen- “dili açılmak, söylemeye başlamak” (Dilçin 2013: 79).
“Toprak sanki dillendir” sf. 204 “Üçüncü Çarşamba”

- doğran- sf. 68
<doğra-n-; toğran- “doğrar grnmek” (DLT 2014: 887), toğra- “doğramak” (NF 2014: 429), doğra- “parça parça kesmek, paralamak, teker teker kesmek” (Parlatır 2012: 357).
“Yurdunu vermeyenler
Doğranmıştı hınca hınç” sf. 68 “Sesli Kız”
- dolan- sf. 44, sf. 81, sf. 90, sf. 189, sf. 195, sf. 229
<dola-n-; “dolanmak, geçinmek, tedavülde olmak, dönmek, dvretmek, davranmak, sarılmak” (Akdoğan 1999: 218), dolan-“dönüp devretmek, dönmek, bir yerde veya işte grnmek”(Parlatır 2012: 358).
“Alınlarda dolandı” sf. 81 “Sesli Kız”
- dumanlan- sf. 75, sf. 81
<dumanla-n-; “dumanlanmak, gamlanmak, donuklaşmak” (Akdoğan 1999: 231), duman “ateşten kalkan siyah hava” (Parlatır 2012: 364).
“Dumanlandı beyinler” sf. 81 “Sesli Kız”
- eğlen- sf. 49, sf. 99, sf. 207
<eğle-n-; “durmak, konaklamak, zevk, sefa etmek, can sıkıntısını gidermek” (Parlatır 2012: 387), eğlen- “vakit geçirmek, beklemek, oyalanmak” (Dilçin 2013: 90).
“Her şeyi sanırdım, bitmez eğlence” sf. 99 “Ay’a”
- fırlan- “fırıldatmak” sf. 80
<fırıla-n-; “dönmek, dolaşmak, fır fır dönmek, etrafında dolaşmak, raks etmek” (Akdoğan 1999: 294), fırla- “birden bire uçan kuş gibi “fır” diye ses çıkararak atılmak, sıçramak” (Parlatır 2012: 464).
“Kırkında fırlanırken” sf. 80 “Sesli Kız”
- gizlen- sf. 62, sf. 65
<gizle-n-; kizle- “gizlemek” (DLT 2014: 724), kizle- “saklamak” (NF 2014: 252), gizlen- “saklanmak, rtnmek” (Parlatır 2012: 514).
“Demış ki: ‘Gizlenmeli
Bütün irkin, güzeller” sf. 65 “At Bu adranı”

- görün- sf. 81, sf. 83, sf. 102, sf. 115, sf. 116, sf. 197, sf. 198, sf. 200, sf. 212
<görü-n-; körün- “görünmek” (DLT 2014: 741), körün- “görünmek” (NF 2014: 263), görün- “görme eylemine konu olmak, gözle görülebilir halde olmak” (Parlatır 2012: 520).
“Göründü şehvet açık
Hakanın sözlerinde” sf. 81 “Sesli Kız”
- güzellen- “güzelleşmek” sf. 58
<güzelle-n-; körklü “güzel” (NF 2014: 263), körk “güzel” (DLT 2014: 740), güzellen- “güzel olmak, güzellik peyda etmek” (Parlatır 2012: 539).
“Bir kat daha güzellendi sevgili yurdun” sf. 58 “Çoban Kızı”
- hallan- sf. 71, sf. 172
<halla-n-; “çekilmek, heyecanlanmak” (Akdoğan 1999: 429), hallen- “bir yeni durum oluşması, değişmek” (Parlatır 2012: 568).
“Neşeden hallanırlar” sf. 71 “Sesli Kız”
- hazırlan- sf. 70, sf. 74
<hazırla-n-; hazırlan- “hazır olmak, hazır duruma getirilmek” (Parlatır 2012: 610).
“Kan içen padişaha
Hazırlandı istikbal” sf. 70 “Sesli Kız”
- humarlan- “keyiflenmek, neşelenmek” sf. 81
<humarla-n-; “neşelenmek, nazlanmak, kırtmak” (Akdoğan 1999: 474), humar “içkiden sonra gelen baş ağrısı, sersemlik” (Parlatır 2012: 650).
“Humarlandı gözleri” sf. 81 “Sesli Kız”
- ısmarlan- sf. 102
<ısmarla-n-; tapşır- “ısmarlamak, emanet etmek, sipariş etmek, yaptırmak” (Akdoğan 1999: 717), ısmarla- “buyurmak, bir işi yapmak, bir şeyi satın almak, bir harekette bulunmak için bir diğerine havale etmek” (Parlatır 2012: 672).
“İsmarlanıp ‘baran’, ‘yağmur’ kesilir” sf. 102 “Dilimiz”

- işlen sf. 69
<işle-n-; işle- “çalışmak” (DLT 2014: 670), işle- “çalışmak, iş yapmak” (NF 2014: 190), işlen- “kendisi için iş, görev edinmek” (Dilçin 2013: 131).
“İşlenmemiş kalmadı
Bir cinayet, bir günah” sf. 69 “Sesli Kız”
- kapan- sf.116
<kapa-n-; “kapalı duruma gelmek, örtülmek” (Parlatır 2012: 840).
“Kapanmaz gözlerin, bir sözün mü var” sf. 116 “Şehit Esir”
- katlan- sf. 55
<katla-n-; “meyvelenmek” (DLT 2014: 693), “katlan- “çalışmak, zahmetle bir işi başarmak, çaresiz kabul etmek” (Parlatır 2012: 861), katlan- “dayanmak, tahammül etmek” (Dilçin 2013: 142).
“Her yeten naz etti, katlandım naza” sf. 55 “Gelin”
- keflen- “mest olmak” sf. 264
“sarhoşluk, mest olmak” (Akdoğan 1999: 526), keyiflen- “sevinmek, hafif surette sarhoş olmak” (Parlatır 2014: 892).
“Keflendik de dönüp şiri-aslana” sf. 264 “İsfendiyar Üçün”
- kişilen- “ergenliğe girmek, horozlanmak” sf. 107
<kişile-n-; “erkeklenmek, horozlanmak, bülüğa ermek” (Akdoğan 1999: 535), kişi “insan, insanlar, Yağmalarda zevce” (DLT 2014: 723), kişi “kişi” (NF 2014: 251), kişilen- “büyüklenmek, övünmek, kibarlık satmak” (Parlatır 2012: 912).
“Cafer kişilendi, aldı demiri” sf. 107 “Horttan”
- kollan- “filizlenmek” sf. 54, sf. 208
<kolla-n-; “çalılık olmak, filizlenmek” (Akdoğan 1999: 537).
“Kul olur, kollanır beşik” sf. 54 “Beşik”
- kurşan- sf. 67
<kurşa-n-; kurşag “kuşak”, kurşan- “kemer kuşanmak” (DLT 2014: 749)³⁰, kurşak “kuşak” (Dilçin 2013: 160). “kuşak kuşanmak” ise bugün Kastamo-

³⁰ Kaşgarlı Mahmut, fiilin kökünü kurşa- “kemer bağlamak” fiiline götürmüştür. Ayrıca kurşa-‘tan türeyen isimlere de eserinde yer vermiştir. kurşag “kuşakla kuşanmak”, “kuşak” ya da “yünden dokunan tura” anlamlarını belirtmiştir.

nu ve Konya ağızlarında “kuşak adı verilen ince bir kemerin bele bağlanması” anlamında kullanılmaktadır.

“Kurşandım sitayişe” sf. 67 “Sesli Kız”

kuşan-

sf. 182

kurşan- “kuşanmak” (Gabain 1988: 284), “kuşak bağlamak, kemer, kılıç sarmak” (Parlatır 2012: 940).

“Kurşağı kuşan gelin” sf. 182 “Bayatılar”

küflen-

sf. 262

“küf tutmak, küf bağlamak, bozulmak”(Parlatır 2012: 946).

“Dediği küflenmiş, fikri bayattır” sf. 262 “Hiciv”

lillen-

sf. 182

<lille-n-; “çivitlenmek” (Akdoğan 1999: 557).

“Su gelir lillendirir” sf. 182 “Bayatılar”

nazlan-

sf. 56, sf. 74

<nazla-n-; Fa. nazlan- “naz ve cilve etmek, istemezmiş gibi davranmak, ısrar beklemek” (Parlatır 2012: 1272).

“Nazlanarak sekirdi” sf. 74 “Sesli Kız”

okun-

“okuma eyleminin başkası tarafından yapılması” sf. 210, sf. 222

<oku-n-; okı- ~oku- “okumak” (NF 2014: 320), okıl- “okunmak” (DLT 2014: 772)³¹, okı- “çağırarak, davet etmek” (Tekin 2010: 159), okun- “okuma yapılmak, telaffuz olunmak” (Parlatır 2012: 1316).

“Okunmaz olmuştur taşlarda yazı” sf. 210 “Dağlar”

parçalan-

sf. 112, sf. 225, sf. 226

<parçala-n-; üle- “paylaştırmak, dağıtmak” (DLT 2014: 932), üleş- “paylaşmak, paylaştırmak” (NF 2014: 454), parçalan- “parça parça olmak, doğranmak, ufak ufak kesilmek” (Parlatır 2012: 1338-1339).

“Parçalanmış koynunda o yuhlayan kitabın” sf. 225 “Tarihi Mukaddes”

³¹ Kaşgarlı Mahmut, okı- fiiline “çağırarak” ve “kusmak” anlamlarını da vermiştir. bkz sf. 772 (Ercilasun & Akkoyunlu, Kaşgarlı Mahmut Divânu Lugâti't-Türk, 2014).

- saklan- sf. 56
<sakla-n-; “birbirinden çekinmek, korunmak” (DLT 2014: 800), saklan- “sakınmak, çekinmek, kötü bir şeyden uzak durmak, gizlenmek” (NF 2014: 360), sağlan-~saklan- “dikkat çekmek, saklanmak” (Gabain 1988: 292), saklan- “gizlenmek, görünmemeye çalışmak” (Parlatır 2012: 1450).
“Saklanmış kalbimde istersen, gelin” sf. 56 “Gelin”
- sallan- sf. 54, sf. 55, sf. 94, sf. 98, sf. 105, sf. 242, sf. 248, sf. 260
<salla-n-; “düzenli bir biçimde gidip gelerek oynamak” (Parlatır 2012: 1454).
“Sallan ki can kuşu çıksın pervaza” sf. 55 “Gelin”
- sepelen- sf. 201
<sepele-n-; “serpelenmek” (Akdoğan 1999: 670), serp- “azar azar saçmak, dağıtmak” (Parlatır 2012: 1494), sep- “serpmek, saçmak” (Dilçin 2013: 196).
“Sepelenip yeryüzüne” sf. 201 “Boz Ay”
- seslen- sf. 92
<sesle-n-; “çağırarak, çağırana cevap vermek” (Parlatır 2012: 1496).
“Senin bayramına seslendim” sf. 92 “Kızım Üçün”
- sevin- sf. 54, sf. 63, sf. 71, sf. 105, sf. 126, sf. 199, sf. 217, sf. 233, sf. 276
<sev-i-n-; sewin-~sewün- “sevinmek” (DLT 2014: 815), sewün- “sevinmek, memnun olmak” (NF 2014: 370-371), sebin- “sevinmek” (Tekin 2010: 165), sewin- ~sebin- “sevinmek” (Gabain 1988: 293), sevin- “mutlu olmak, sevinç duymak” (Parlatır 2012: 1498).
“Geldim de sevindimi keder olsa yine öyle” sf. 105 “Şerime”
- sığın- sf. 57, sf. 103, sf. 124, sf. 127, sf. 231
<sığ-ı-n-; sığın- “birine veya bir yere sığınmak” (DLT 2014: 817), sığın- “sığınmak” (NF 2014: 372), sığınmak “dayanmak, iltica etmek” (Parlatır 2012: 1503).
“Nazlı kuşlar, sığınmışam adınıza, şanınıza” sf. 103 “Kuşlara”

- silin-** sf. 63, sf. 276
<sil-i-n-; sil- “silmek, sürmek” (NF 2014: 373), silin- “suyu alınıp kurumak, ıslak bez ve sünger ile ovularak temizlenmek” (Parlatır 2012: 1512).
“Tozların silinmezdi” sf. 63 “At Bu Çadranı”
- silkin-** sf. 72, sf. 143
<sil-k-i-n-; “silkinmek, bizzat silmek” (DLT 2014: 824), silk- “silkmek, sallamak” (NF 2014: 373), silkin- “şiddetle çırparak üstündeki toz, toprak vs. temizlemek” (Parlatır 2012: 1512).
“Bütün şehir silkinip” sf. 72 “Sesli Kız”
- söylen -** sf. 30, sf. 92, sf. 139, sf. 215, sf. 240, sf. 276
<söyle-n-; söyle- “konuşmak, birinin ardından konuşmak” (NF 2014: 380), söyle-n-; bizatihi konuşmak ve sözünü açıklamak” (DLT 2014: 833), söylen- “kendi kendine söylemek” (Parlatır 2012: 1528).
“Söylenecek sözü dine, dinsize” sf. 139 “Ben Bulmuşam”
- sürün-** sf. 90, sf. 198
<sür-ü-n-; “sert bir şeyin sürtünerek ezilmesi” (DLT 2014: 842), sürt- “sürünmek” (NF 2014: 385), sürün- “sürüklenmek, emeklemek” (Parlatır 2012: 1545).
“Süründüm çöllerde, battım kan tere” sf. 90 “Kızım Üçün”
- süzelen-** sf. 275
<süzele-n-; “sızmak, sızıntı yapmak” (Akdoğan 1999: 693).
“Süzelenmiş eve sari, sellellah” sf. 275 “Sellallah”
- şadlan-** sf. 217
<şadla-n-: Az.T. şad éle- “sevindirmek, memnun etmek” (Akdoğan 1999: 694),şādīlık “mutluluk, sevinç” (NF 2014: 386), şad “Batı Türklerinde kağandan sonra en yüksek unvan” (Gabain 1988: 295), şād “sevinçli, huzurlu, mesrur, memnun” (Parlatır 2012: 1549).
“Şadlanmak, oynamak ustalık ister” sf. 217 “Volka Açlarına”

- tapın- sf. 63, sf. 126, sf. 228, sf. 231
<tap-ı-n-; “hizmet etmek, ibadet etmek” (DLT 2014: 854), tapun- “tapınmak” (NF 2014: 404), tapın- “ibadet etmek, yürekten bağlanmak, meftun olmak” (Parlatır 2012: 1630).
“Beşer hayata tapınmış, o bir yığın toprak” sf. 228 “Olsun Koy”
- taran- “saçın taranması” sf. 87, sf. 133
< tara-n-; “başkasının yardımı olmadan taranmak” (DLT 2014: 856), tara- “taramak” (NF 2014: 404), tara- “saç ve sakalları tarakla ayırıp temizlemek” (Parlatır 2012: 1632).
“Sürmeli telleri hiç taranmamış” sf. 133 “İstanbul”
- tazelen- sf. 44, sf. 257
<tazele-n-; Fa. tāze “yeni” (NF 2014: 407), tazelen- “taze olmak, taravet kazanmak, yenilenmek” (Parlatır 2012: 1647).
“Gönül tazelendi sitayişinden” sf. 44 “Leyla”
- tepin- sf. 77
<tep-i-n-; “el ve ayaklarını vurarak veya yere çarparak sıçramak” (Parlatır 2012: 1691).
“Sonra tepinme” sf. 77 “Sesli Kız”
- toplan- sf. 109, sf. 145
<topla-n-; topla- “bir yere getirip top etmek, devşirmek, cem etmek” (Parlatır 2012: 1729).
“Bir araya toplansa” sf. 109 “Kafkaslıysan, Sev Kafkası”
- tozlan- sf. 223
<toz “toz” (DLT 2014: 894), toz “çok küçük parçacıklara bölünmüş toprak” Hasan Eren, diğer lehçelerdeki şekillerini de şöyle belirtmiştir: Tkm “töz”, TatK “tuzan”, Kzk “tozañ”, Özb “tuzon”, Krg “toz” şeklindedir. tozlan- “toz olmak, üzerine toz konmak” (Parlatır 2012: 1730).
“Fakat tozlanmamış onun çibini” sf. 223 “Efendiye”
- tullan- sf. 149
<tulla-n-; “sıçramak, fırlamak, atlayıp geçmek, yerinde zıplamak” (Akdoğan 1999: 746).
“Tullanıp girdim bağa” sf. 149 “Bayatılar”

- uzan- sf. 66, sf. 229
<uza-n-; “uzun sürmek, boyuna gitmek, el uzatmak” (Parlatır 2012: 1759).
“Sanki ömrüm uzanır” sf. 66 “Sesli Kız”
- yaralan- sf. 101, sf. 106, sf. 180
<yarala-n-; yarala- “silah ve benzeri alet ile yara açmak” (Parlatır 2012: 1817), “yaralama eyleminin gerçekleştirildiği kişi”.
“Yaralandım sarmadılar yarımı” sf. 106 “Kaldı”
- yanan- sf. 52, sf. 133, sf. 173, sf. 204
<yara-n-; yaran- “at vb.nin çalıştırılıp koşuncaya kadar eğitilmesi, birine yaranmak, naz ve cilve yapılması” (DLT 2014: 953), yaran- “birinin işine yarayacak ve birine faydalı olacak harekette bulunmak” (Parlatır 2012: 1818).
“Ona bu dünyada eş yaranmamış” sf. 133 “İstanbul”
- yayın- “bir başka yere yönlendirilmek” sf. 208
<yay-ı-n-; “çekilmek, kaçmak, sıvışmak, sapmak, sakınmak” (Akdoğan 1999: 799), yayın- “elbise vb. şeyleri suda çalkalamak” (DLT 2014: 962), yayın- “ayrılıp uzaklaşmak, dağılmak” (Parlatır 2012: 1824).
“Sen benden razı kal, yayınma, Vanki” sf. 208 “Vanki”
- yellen- “sallamak, silkelemek” sf. 55
<yelle-n-; yelle- “üfleme, körüklemek, yelpazelemek” (Parlatır 2012: 1830).
“Yel olur, yellenir beşik” sf. 55 “Beşik”
- yığın- sf. 54
<yığ-ı-n-; yığın- “kendisi için toplamak, biriktirmek” (DLT 2014: 970), yığın- “toplamak, biriktirmek, bayılıp düşmek” (Parlatır 2012: 1836).
“Bu tarlan yığnağı sardan mı korkar” sf. 54 “Adsız Şiir”
- yollan- sf. 55, sf. 208
<yolla-n-; “yol almak, ilerlemek, gönderilmek” (Parlatır 2012: 1842).
“Yar olur, yollanır beşik” sf. 55 “Beşik”

- yolun- sf. 117, sf. 119
<yol-u-n-; “çekilip koparılmak, yırtınıp ağlamak” (Parlatır 2012: 1842).
“Didilmiş bedenler, yolunmuş saçlar” sf. 117 “Harpedelere”
- yosunlan- sf. 226
yosunla-n-; “yosun bağlamak, yosun tutmak” (Parlatır 2012: 1843).
“Niye her melundan yosunlanmış bir duvar” sf. 226 “Tarihi Mukaddes”
- yuyun- sf. 87
<yuyu-n-; “yılanmak, banyo etmek, nemlenmek” (Akdoğan 1999: 816),
yuy- “yılanmak” (Parlatır 2012: 1846), ağızlarda da yun- şeklinde, “yılanmak” anlamında kullanılmaktadır.
“Yuyundun, tarandın, karlar gibi saf” sf. 87 “Şarkı”

5.6. +r: Türkçede eski dönemlerden itibaren kullanılan bir ektir. Hem geçişli fiiller oluşturur hem de işi bir başkasına yaptırmayı ifade eder.

A.Von Gabain Eski Türkçede yaptırma eki olduğunu ve u, a çok az da ı ünlüleri ile kullanıldığını belirtmiştir (Von Gabain & Çeviren Akalın, 1988).

Muharrem ergin ekin faktitif eklerden biri olduğunu, yani oldurma ve yaptırma anlamları içerdiğini belirtmiştir. Geçişli geçişsiz tüm fiillere geldiğini ve geldiği fiilleri de geçişli yaptığını açıklamıştır. Ek aktiftir ve kullanıldığı fiilden etkilenen özne değil başka biri ya da başka bir nesnedir. Yani eylem özneyi etkilemez, dönüşlü bir anlam içermez. Ekin iki görevi bulunmaktadır. Biri eylemi geçişli yapar, diğer görevi ise başkasına yaptırmayı ifade eder. Bu ek ile daha doğrusu faktitif ekleri ile başkasına yaptırma başkası aracılığıyla ikinci, üçüncü şahıs ya da nesnelere de aktarılabilir. Bu da birden fazla faktitif ekinin üst üste gelmesiyle açıklanabilir. Ergin, her fiile faktitif eki gelebileceğini fakat her faktitif ekinin her fiile gelemeyeceğini de belirtmiştir. Ergin ayrıca ekin ses özelliklerine de değinmiştir. ünsüz ile biten fiillere gelebileceğini, bunlardan da en çok ç, ş, t ile bitenlere gelebileceğini izah etmiştir (Ergin, Türk Dil Bilgisi, 1958).

Zeynep Korkmaz ekin Eski Türkçedeki şekline değinerek ettirgenlik eki olduğunu açıklamıştır. Korkmaz ayrıca ekin, bazı fiillerin kök anlamını zamanla değiştirdiğini, fiilin yalın halinin kullanılmayıp ek ile başka anlama bürünmüş şeklinin kullanıldığını da belirtmiştir. Bunu da aşır-, devir-, evir- gibi fiillerle örneklemiştir (Korkmaz, Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi, 2009).

Tahsin Banguoğlu eki, -ir- şeklinde ele almıştır. Banguoğlu'na göre ekin günümüzdeki kullanım daralmış, oluşturduğu fiiller genellikle sözlük anlamı kazanmıştır. Yalın halleriyle yan yana yaşadığı için zamanla farklı anlamlar kazanmıştır. Eski Türkçede ekin –gür- şekillerine rastlandığını da belirtmiştir. Bugün her ne kadar kullanımı Eski Türkçeye nazaran daralmış olsa da, dilimize pek çok kelime kazandırmış. Aslında Muharrem Ergin de –gür- ekine değinmiştir. Ergin ekin Eski Türkçede işlek olduğunu, Eski Anadolu Türkçesinde de çok az örneği olduğunu ırgür- (erdir-), turgur- (durdur-) örnekleriyle açıklamıştır. Bkz sf.214 (Ergin, Türk Dil Bilgisi, 1958). Banguoğlu da bu kelimelerin örneklerini ise şaşır-, belir-, yoğur- gibi fiillerle göstermiştir. Ekin bazı fiillere –iş- ekinden sonra gelerek başka bir kullanım alanı oluşturduğuna da değinmiştir.

Azeri Türkçesinde işlek olan bir ektir. Ünsüzle biten geçişli ve geçişsiz fiil köklerinden ettirgen anlamlı fiiller türetmiştir. Bkz sf. (Kartallıoğlu & Yıldırım, 2012).

İncelediğimiz şiirlerde, bu ekin kullanıldığı on kelime belirledik.

artır- sf. 175, sf. 220

<art-ı-r-; artur- “artırmak” (DLT 2014: 558), art- “artmak, çoğalmak” (NF 2014: 21), artuk “fazla” (Tekin 2010: 123)³², art- “artmk, üstün gelmek” (Gabain 1988: 261), arturmak “yükseltmek, geriye bırakmak” (Parlatır 2012: 102), artur- “üstün tutmak, fazla bırakmak, geriye bırakmak” (Dilçin 2013: 26).

“Bağ artırdım dağ olsun” sf. 175 “Bayatılar”

bitir- sf.145

<bit-i-r-; “sona erdir-, yok etmek, mahvetmek” (Parlatır 2012: 205), bitür- “peyda etmek, hasıl etmek, meydana getirmek” (Dilçin 2013: 48).

“Kudret bitirmiştir, sayılmaz lale” sf. 145 “Şehitlere”

çıkır- sf.58

<çık-a-r-; çıkar- “çıkarmak” (DLT 2014: 622), çıkar- “çıkarmak, sürmek” (NF 2014: 104), çıkar- “dışarı atmak, kovmak” (Parlatır 2012: 294), çıkarmak “yükseltmek” (Dilçin 2013: 66).

“Can verdiği bu sevdayı çıkarmaz başa” sf. 58 “Çoban Kızı”

³² Talat Tekin, artur- fiiline de “aldanmak” anlamını da vermiştir. Gabain, aynı fiile “kandırılmak”; Kaşgarlı Mahmut da ikinci anlamını “haddi aşmak” şeklinde belirlemiştir.

- düşür- sf. 35
tüşür- “düşürmek” (DLT 2014: 913), tüşür- “düşürmek, indirmek, akla getirmek” (NF 2014: 443), düşür- “aşağıya bırakmak, indirmek” (Parlatır 2012: 372), düşür- “avlamak, vurup yere sermek” (Dilçin 2013: 88).
“Ümitsizlik beni düşürmez yasa” sf. 35 “ Bir Gün”
- geçir- sf. 43, sf. 106
<geç-i-r-; keçür- “su vb. şeyleri geçirmek, affetmek, öldürmek” (DLT 2014: 698-699), keçür- “affetmek, bağışlamak, geçirmek, sürdürmek, devam ettirmek” (NF 2014: 212), geçir- “uğurlamak, göndermek, yer değiştirmek” (Parlatır 2012: 499), geçür- “vazgeçirmek, feragat ettirmek, geçiştirmek, affetmek, saplamak, çakmak” (Dilçin 2013: 102).
“Geçirdim dert ile çok kışı yazı” sf. 43 “Benzerdi”
- içir- sf. 57
<iç-i-r-; iç- “içmek” (DLT 2014: 660), içür- “içirmek” (NF 2014: 182), içir- “içme işini yaptırmak, içmesini sağlamak” (Parlatır 2012: 690).
“İçirmiş bana sakıyı ezel” sf. 57 “Güzel Kadın”
- kızır- sf.200
<kız-a-r-; “kırmızılaşmak” (DLT 2014: 718), kızır- “kızarmak” (NF 2014: 241), kızır- “kıızıl, kırmızı olmak, meyve olmak, utanmak” (Parlatır 2012: 906).
“Kah kızarır, kah bozarır” sf. 200 “Boz Ay”
- kopar- sf. 37
kop- “çıkmaq, yükselmek,rüzgar, dalga vb. kopması, ayağa kalmak” (DLT 2014: 728), kopar- “inşa etmek, yapmak, meydana getirmek, mevcut kılmak, kaldırmak, çekip çıkarmak” (NF 2014: 255), kopar- kesmek, katetmek, çekip almak” (Parlatır 2012: 920).
“Nale koparana ün ne gerektir” sf. 37 “Kıtalar”
- ötür- “uğurlamak, elden ele vermek” sf. 158, sf. 195
<öt-ü-r-; “uğurlamak, yolcu etmek, elden ele vermek, gizlemek, saklamak, gözden kaçırmak, atlamak, katılmamak, kaçırmak” (Akdoğan 1999: 621)
“Küsülü yar ötürdüm” sf. 158 “Bayatılar”

yitir- sf.160

<yit-i-r-; yitür- “kaybetmek” (DLT 2014: 978), yitir- “nerede olduğunu bilememek, kaybetmek, yok olmak” (Parlatır 2012: 1839).

“Yitirmişem dostumu” sf. 160 “Bayatılar”

5.7. +ş: eski dönemlerden bu yana işlekliliğini kaybetmeden günümüze kadar gelmiştir. Fiilden fiil yapan eklerden olan “-ş” eylemi birlikte yapmayı ya da karşılıklı yapmayı ifade eder. Yani eylem yapılırken kişi yalnız değildir. Karşısında ya da yanında mutlaka biri veya birileri vardır.

A.Von Gabain’e göre ek karşılıklı yapma ve tekerrür bildirir. Gabain, bir tarafın pasif bir tarafın aktif olarak eylemi gerçekleştirdiğini belirtmiştir. Yani eylemi katılanlardan bir taraf çağırın, diğer taraf çağrılan konumundadır. Fakat iki tarafın aktif olarak da eylemi gerçekleştirdiği görülebilir (Von Gabain & Çeviren Akalın, 1988).

Muharrem Ergin ekin ortaklaşma veya birlikte yapma anlamı içerdiğini belirtir. Eylemi yapan birden fazla özne vardır. Ortaklaşma ve oluş anlamlarının farklı eylemlerde kullanıldığını söyleyerek, duruma açıklık getirmiştir. Fakat bazı eylemlerin iki anlamı da birlikte taşıdığını belirtmiştir. Tutuş- eylemini örnekleyerek, hem karşılıklı tutmak hem de yan- anlamlarını izah etmiştir. Yani eylemin taşıdığı anlama dikkat edilmelidir. Ergin’e göre -ş- ekinin asıl görevi ortaklaşma bildirmektir. Oluş anlamı ise, ortaklaşma anlamından türemiştir. Bu sebeple eke ortaklaşma eki de denilmektedir. Ortaklaşma görevinde ise iki şekilde ortaklık oluşur: biri karşılıklı yapma diğeri de birlikte yapmadır. Karşılıklı yapma anlamında olan eylemler geçişli, birlikte yapılan eylemler ise geçişsizdir. Bazı fiillerde hem birlikte hem karşılıklı yapılma anlamlarını taşımaktadır. Ergin örnek olarak kapış-fiilini vermiştir. Bkz sf. 208 (Ergin, Türk Dil Bilgisi, 1958).

Süer Eker ise eki işteşlik çatısı altında ele almıştır. Karşılıklılık, birliktelik ve oluş anlamlarından bahsetmiştir (Eker, 2003).

Tahsin Banguoğlu da -iş- şeklinde incelemiştir. Ekin yardımlaşma fiilleri de yaptığını fakat bu işlevinin dilimizde gelişmediğini belirtmiştir. Karşılıklı fiillerde geçişli, ortaklık bildiren fiillerde geçişsiz, dönüşlülük, kök halleri kullanımdan düşmüş fakat çekimli hali yazı lehçemizde kalan bazı fiillerde kullanıldıklarını açıklayarak belirtmiştir (Banguoğlu, 1959).

Zeynep Korkmaz da ekin işlevlerini izah etmiştir. Genellikle geçişli olarak karşılı anlamında, geçişsiz olarak ortaklaşa yapma anlamında, geçişsiz fiil kök ve gövdelerinden kendiliğinden oluş anlamında kullanılır. Kendiliğinden oluşma anlamı ortaklaşma anla-

mından türemiştir. Ek bazen de dönüşlü ve belirsizlik fiillerine yaklaşabilir. Bu işlevlerini belirgin bir şekilde ayıran ise kullanıldığı anlamıdır. Yani dönüşlülük işlevinde fiilden etkilenen öznenin bizzat kendisi iken; oluş işlevinde özneye bağlı bulunmayan kendiliğinden oluşma anlamı vardır. Korkmaz ekin, giriş-, kalkış-, oynaş- gibi fiillere gelerek yineleme ve pekiştirme anlamında kullanıldığını da belirtmiştir (Korkmaz, Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi, 2009).

Azeri Türkçesinde birkaç farklı fonksiyonu olan işlek bir ektir. Asıl işlevi, fiilin gösterdiği işi, iki öznenin karşılıklı yaptığını veya işi, birden fazla kişinin ortaklaşa yaptığını ifade etmektir. Ekin, “kendiliğinden oluş” bildiren fiiller de türetmesi yaygın olan işlevleri arasındadır. Bkz sf. 193 (Kartallıoğlu & Yıldırım, 2012).

İncelediğimiz şiirlerde, bu ekin kullanıldığı kırk kelime belirledik.

- ağlaş- “karşılıklı, birlikte ağlamak” sf. 69, sf. 119, sf. 178
<ağla-ş-; ıglaş- “ağlaşmak” (DLT 2014: 655), yığlaş- “ağlaşmak” (NF 2014: 484), yığla- ~ ıgla- ~ ağla- ~ akıla- ~ ıkıla- “ağlamak, inlemek” (Gabain 1988: 310), ağla- “göz yaşı dökmek, sızlanmak, feryat etmek” (Parlatır 2012: 50).
“Tamam dağ taş ağlaşır” sf. 178 “Bayatılar”
- başkalaş- “değişmek” sf. 219, sf. 254
<başkala-ş-; başka “diğer, tek başına” (NF 2014: 50), başkalaş- “değişim göstermek, başka bir niteliğe veya kimliğe bürünmek, biçim değiştirmek” (Parlatır 2012: 163).
“Şimdi çok başkalaşmış” sf. 254 “Gürcistan”
- birleş- “bir araya toplanmak” sf. 232
<birle-ş-; birle- “ile, birlikte, arasında” (DLT 2014: 590), birle- “beraber, birlikte” (NF 2014: 68), birleş- “bir olmak, uyuşmak, uyum sağlamak” (Parlatır 2012: 203).
“Birleşip ikisi bir oldu adı” sf. 232 “İşçi”
- çarpaş- “çarpık olmak, tutkun olmak” sf. 48
<çarp-a-ş-; çarpaşığ “çapraşık, kesişen” (Akdoğan 1999: 143).
“Ömür dedikleri çarpaşık bir yol” sf. 48 “O Kıza”

- çarpış- sf. 211
<çarp-ı-ş-; “vuruşmak, tokuşmak, savaşa tutuşmak” (Parlatır 2012: 280).
“Gördün çarpışırken soylar, oymaklar” sf. 211 “Dağlar”
- çataş-: “bitişik” sf. 272
çataşığı “çatık, bitişik” (Akdoğan 1999: 144), çat- “tasarlamak, uydurmak, kafasında kurmak” (NF 2014: 100), çatış- “kavuşmak, ilişmek, uç uca bağlamak” (Parlatır 2012: 281).
“Diyor, huzurunda itler çataştı” sf. 272 “Kocalıkta Yorgalık”
- derinleş- sf. 82
<derinle-ş-; tairiğ “derin” (Gabain 1899: 299), teriğ “Oğuzlarda her şeyin bol ve derini” (DLT 2014: 871), Hasan Eren sözlüğünde kelimenin derin- “toplanmak” fiilinden türediğini belirtmiştir (Eren 1999: 109), derin “dibi veya altı ağzından uzak ola, çukur” (Parlatır 2012: 335).
“Fikri derinleştiren” sf. 82 “Seski Kız”
- dolaş- sf. 42, sf. 50, sf. 52, sf.119
<dola-ş-; tolgaş- “dolamakta ve burmakta yarışmak” (DLT 2014: 890), dolaş- “dönmek, devretmek, gezmek, seyahat etmek” (Parlatır 2012: 358), tolaş- “ilişmek, sataşmak” (Dilçin 2013: 221).
“Dolaşıram serseri” sf. 52 “Madonnaya”
- durulaş- sf. 201
<durula-ş-; turug ~ turıg “sığınak, dağlardaki korunaklı yer (DLT 2014: 902), duru “temiz, saf, berrak” (Parlatır 2012: 365), turu “saf, berrak, sakin, durgun” (Dilçin 2013: 225). “Kara bulut durulaşır” sf. 201 “Boz Ay”
- elleş- sf.104, sf. 256
<elle-ş-; elig “el” (DLT 2014: 637), elig “el” (NF 2014: 119), ilig ~ ilik “el” (Gabain 1988: 274), elleş- “el ile itişerek şakalaşmak” (Parlatır 2012: 397), elleş- “tutuşmak, savaşa girişmek, hayırlaşmak için birbirinin elini tutup sallamak” (Dilçin 2013: 94).
“Elleşme benim açmaya kalbimde bir iz” sf. 104 “Şerime”
- eyleş- “oturmak” sf. 252
<eyle-ş-; “oturmak” (Akdoğan 1999: 283).
“Eyleşirem dörde ben” sf. 252 “Pamuk Destanı”

- fikirleş- sf. 251
<fikirle-ş-; Ar. fıkır “düşünme, tefekkür, endişe” (Parlatır 2012: 467).
“fikirleştim ben özüm” sf. 251 “Pamuk Destanı”
- güleş- “güreşmek” sf. 195, sf. 213
<”güreşmek” (Akdoğan 1999: 420), küreş- “güreşmek, savaşmak” (DLT 2014: 757), güreş- “güreş tutmak, birbirini yere vurmaya çalışmak” (Parlatır 2012: 537).
“Sonra da gel güleşek” sf. 195 “Yaza Hitap”
- ıraklaş- sf. 62
<ırakla-ş-; -, irag “uzak” (Akdoğan 1999: 501), yırak “uzak” (DLT 2014: 973), ırak “uzak” (NF 2014: 178), ırak “uzak” (Dilçin 2013: 122), ıraklaş- “uzaklaşmak, tebaüt etmek” (Parlatır 2012: 669).
“Gözden ıraklaştıran” sf. 62 “At Bu Çadrani”
- iliş- sf. 172
<ili-ş-; “ilişmek, temas etmek, takılmak” (DLT 2014: 664), iliş- “hafifçe dokunmak, takılmak, elini sürmek” (Parlatır 2012: 726).
“Dam dama ilişiktir” sf. 172 “Bayatılar”
- kakkıldaş- sf. 201, sf. 203
<kakkılda-ş-; “kahkaha atmak, vakvaklaşmak” (Akdoğan 1999: 306).
“Turnalar uçup gelen
Kakkıldaşa kakkıldaşa” sf. 203 “İkinci Çarşamba”
- kavuş- “bir araya gelmek” sf. 239
<kap- “kapmak, çalmak” (DLT 2014: 683), kap- “yakalamak, kapmak” (Gabain 1988: 277), kavuş- birleşmek, bir yere gelip buluşmak” (Parlatır 2012: 865), kavuşmak “birleşmek” (Dilçin 2013: 142).
“Bugün dünya kavuşmuş” sf. 239 “Kür”
- kızış- “şiddetlenmek” sf. 76
<kız-ı-ş-; “şiddet kazanmak, alevlenmek” (Parlatır 2012: 907).
“Kızışmış atlarda
Başka lezzet var” sf. 76 “Sesli Kız”

- kişneş- “toplucu kişnemek” sf. 213
<kişne-ş-; “atların topluca kişnemesi” (Akdoğan 1999: 536), kişne- “kişnemek” (DLT 2014: 724), kişne- “at ve kısrağın bağırması” (Parlatır 2012: 912).
“Yılında aygır kişneşir” sf. 213 “Azerbaycan, Azerbaycan”
- koşaş- “kışkışlamak” sf. 270
<koş-a-ş; koşla- “kışkışlamak” (Akdoğan 542).
“Bu sınımış ayakla nece koşaşak” sf. 270 “Kocalık Yorgalık”
- kucaklaş- sf. 178, sf. 235
<kucakla-ş-; kucakla- “kollarla göğsün üzerine sarmak” (Parlatır 2012: 928).
“ ‘Alazan’ la kucaklaş” sf. 235 “Kür”
- meleş- sf. 213, sf. 245
<mele-ş-; “koyun ve kuzunun karşılıklı “me” diye bağırması” (Parlatır 2012: 1048).
“Yılanlar meleşirken” sf. 245 “Pamuk Destanı”
- murdarlaş- sf. 147
<murdarla-ş-; Fa. murdar “pis, kirli, şeriat hükümlerine göre kesilmemiş hayvan” (Parlatır 2012: 1133).
“Murdarlaştı bu asır” sf. 147 “Of, Bu Yol”
- oynaş- sf. 159
<oyna-ş-; oyna- “oynamak” (DLT 2014: 781), oynaş- “birlikte oynamak, birine takılarak oynamak” (Parlatır 2012: 1322).
“Yarımnan oynaşmağım” sf. 159 “Bayatılar”
- sarış- sf. 161, sf. 186
<sar-ı-ş-; “kucaklaşmak” (Akdoğan 1999: 662).
“Bu sarışmak zamanı” sf. 161 “Bayatılar”

- sarmaş- “sarmalamak” sf. 156
<sarma-ş; “sarmaşmak” (Akdoğan 1999: 662), sarmaş- “ip vb. şeyleri sarmada yardım etmek, işin dolaşıp karışması” (DLT 2014: 807), sar- “sarmak, dolamak” (NF 2014: 361), sarmaş- “birbirine sarılmak, sarmaş dolaş olmak” (Parlatır 2012: 1462).
“Sarmaşaydım beline” sf. 156 “Bayatılar”
- sataş- sf. 149
<sat-a-ş-; satgaş- “birbirinin boğazına yapışmak, haddi aşmak, karşılaşmak, Oğuz Lehçesinde takas etmek” (DLT 2014: 808-809), satgaş- “buluşmak, kavuşmak, görüşmek, karşılaşmak, rastlamak” (NF 2014: 362), sataş- “karşılaşmak, birbirine rast gelmek, kavga aramak” (Parlatır 2012: 1463).
“Gözüm sataştı sana” sf. 149 “Bayatılar”
- sığış- sf. 254
<sığ-ı-ş-; -; sıgruş- “birbirine yer açmak, sığışmak” (DLT 2014: 818), sığın- “sığınmak” (NF 2014: 372), sığış- “sıkı sıkıya yerleşmek, bir yere zorla girmek” (Parlatır 2012: 1503).
“Sığışmaz yıldırımlar” sf. 254 “Gürcistan”
- soruş- sf. 33, sf. 221
<sor-u-ş-;”hal hatır sormak, söyleşmek” (Parlatır 2012: 1526).
“Göz yaşını sildi onun, sonra soruştu adın” sf. 221 “Yarlınkaç”
- sürüş- sf. 195
sür-ü-ş-; “birbirine dokunmak, birbirine sürmek” (Parlatır 2012: 1545).
“Tez aradan sürüşür” sf. 195 “Yaza Hitap”
- şakkıldaş- sf. 203
<şakkılda-ş-; “şakırdaşmak, kahkaha atmak, gülüşmek” (Akdoğan 1999: 694).
“Çaylar akar deryalara
Kakkıldaşa kakkıldaşa” sf. 203 “İkinci Çarşamba”

- toplaş- sf. 44
<topla-ş-; topla- “bir yere getirip top etmek, devşirmek, cem etmek” (Parlatır 2012: 1729).
“Güzeller toplaşıp olsunlar bacı” sf. 44 “Leyla”
- tutaş- sf. 272
<tut-a-ş-; “güreşmek, yaka paça olmak” (Akdoğan 1999: 748).
“Ona neyledin ki böyle tutaştı?” sf. 272 “Kocalıkta Yorgalık”
- uçuş- sf. 72, sf. 80
<uç-u-ş-; “saçılmak, çıkmak, hep birlikte salınmak, salıncakla topluca salınmak” (Akdoğan 1999: 754).
“Uçuştı rekkaseler” sf. 80 “Seli Kız”
- uzaklaş- sf. 108
<uzakla-ş-; uzak “uzamış olan, uzun süre” (DLT 2014: 928), uzaklaş- “birbirinden ayrı ve uzak düşmek, ayrılmak” (Parlatır 2012: 1759).
“Çok uzaklaştın hakikatten, dur, Allah aşkına” sf. 108 “H-C”
- vuruş- sf. 211, sf. 232, sf. 233
<vur-u-ş-; uruş ~ uruş “vuruşmak, savaşmak” (DLT 2014: 924), uruş- “savaşmak, dövüşmek, kavga etmek” (NF 2014: 448), ur- “taşa yazmak, hakketmek, vurmak” (Tekin 2010: 181), uruş “mücadele, vuruşma” (Gabain 1988: 304), vuruş- “dövüşmek, çatışmak, kavga ve muharebe etmek” (Parlatır 2012: 1801).
“Sonra vuruşmalar kavgalar sonsuz” sf. 211 “Dağlar”
- yadlaş- sf. 126
<yadla-ş-; yāt “yabancı el” (DLT 2014: 958), yat “yabancı” (NF 2014: 474), yad “yabancı, el, başka” (Parlatır 2012: 1806).
“Yadlaşan kardeşin gelir” sf. 126 “Uyan”
- yaraş- sf. 52, sf. 130, sf. 159, sf. 178, sf. 208
<yara-ş-; “yakışmak, münasip olmak, uygun düşmek” (Akdoğan 1999: 792), yaraş- “yakışmak, uymak, iyi gelmek” (Parlatır 2012: 1818).
“Mehlemin yaraşığı” sf. 159 “Bayatılar”

- yetiş- sf. 63, sf. 76, sf. 102, sf. 112, sf. 142, sf. 211, sf. 236
<yet-i-ş-; “ulaşmak, ermek, vasıl olmak” (Parlatır 2012: 1834-1835).
“Mezlumların imdadına yetiştin” sf. 142 “Ey Asker”
- yığış- sf. 33
<yığ-ı-ş-; yığın- “kendisi için toplamak, biriktirmek” (DLT 2014: 970), yığış- “bir yere gelip toplanmak, birikip kalabalıklaşmak” (Parlatır 2012: 1836).
“Bulak üstünde yığışır kızlar” sf. 33 “Bir Bilen Yok ki”

5.8. +t: eski dönemlerden itibaren işlek bir şekilde kullanılmıştır. Zaman zaman “d” sesi ile sedalı bir şekilde kullanılsa da eskiden bu yana “t” şeklini korumuştur.

A.Von Gabain, ekin yaptırma ve edilgenlik anlamlarından bahsetmiştir (Von Gabain & Çeviren Akalın, 1988).

Muharrem Ergin ekin oldurma ve yaptırma anlamında fiiller yaptığını açıklamıştır. Ek her fiile getirilemediğini, ünlü ile biten birden fazla heceli fiillere, l, r ve bazen de k, p, ç, m ünsüzleri ile biten fiillere gelmekte olduğunu direkt-, acıt-, azalt-, sapıt- gibi örneklerle açıklamıştır. Eski Anadolu Türkçesine değinerek l, r ünsüzlerine doğrudan bağlanabilirken araya ünlü alarak bağlandığı görülmüştür. Örnek olarak da durut- fiili gösterilmiştir. Ergin’e göre ek bildirme ve oldurma yapmak için diğer faktitif eklerinden sonra getirilir, kendisinden sonra da r eki hariç neredeyse tüm fiilden fiil yapma ekleri getirilebilir. E.A.T’de sedalı yani d’li şekilleri de görülmüştür. Ergin, bu kullanımı için de akıdur-, ağladan örneklerini göstermiştir. Bkz sf. 211-212 (Ergin, Türk Dil Bilgisi, 1958).

Tahsin Banguoğlu –it- şeklinde ele almıştır. Ekin yerini zamanla –dir- ekine bıraktığını, günümüzde birden fazla heceli ünlü ile biten fiillere ve akıcı ünsüzlerle biten fiillere geldiğini belirtmiştir. Banguoğlu eki ettiren fiiller olarak incelemiştir (Banguoğlu, 1959).

Zeynep korkmaz da eki ettirgenlik çatısı altında incelemiş ve ekin yerini –dır- ekine bıraktığını belirtmiştir. Ekin kullanım şekillerini ünlü ile biten geçişli ve geçişsiz fiillere doğrudan bağlanır, l, r gibi ünsüzlere doğrudan bağlanır, patlayıcı ünsüzlerle bittiğinde araya ses uyumuna göre ünlü bir ses alır, şeklinde sıralamıştır. Eklendiği bazı bazı fiillerin kök anlamı düştüğü halde t’li şekli günümüzde yaşamaktadır. Aldat-, incit- fiillerinde olduğu gibi (Korkmaz, Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi, 2009).

Bahsi geçen ek, Türk Lehçeleri Grameri adlı çalışmada -t-, (-It-,Ut-) şeklinde ele alınmıştır. Geçişli ve geçişsiz fiil kök ve gövdelerinden ettirgenlik fiilleri kuran işlek bir ektir. Bkz sf. 193 (Kartallıoğlu & Yıldırım, 2012).

İncelediğimiz şiirlerde, bu ekin kullanıldığı otuz altı kelime belirledik.

- ağart- sf. 105, sf. 251
<ağar-t-; ak “beyaz” (NF 2014: 10), ağar- “ağarmasına sebep olmak, soldurmak” (Parlatır 2012: 48).
“Lakin saç sakalı ağartmış” sf. 105 “On İl Sonra”
- ağlat- “gözünden yaş getirmek” sf. 51, sf. 58, sf. 161, sf. 216
<ağla-t-; ıglat- “ağlaşmak” (DLT 2014: 655), yığla- “ağlamak” (NF 2014: 483), yığla- ~ıgla- ~agla-~akıla- ~ıkıla- “ağlamak, inlemek” (Gabain 1988: 310), ağla- “göz yaşı dökmek, sızlamak, feryat etmek” (Parlatır 2012: 50).
“Hayli ağlattı beni” sf. 161 “Bayatılar”
- akıt- sf. 81, sf. 220
<ak-ıt-t-; “akmasına sebep olmak” (Parlatır 2012: 62).
“Zulümkar olmusan, akıtıp yaşım” sf. 220 “Azerbaycan’a”
- anlat- sf. 33, sf. 128
<anla-t-; anla- “Oğuzcada anlamak” (DLT 2014: 553), anla- “anlamak” (NF 2014: 18), anlat- “etraflıca açıklamak, inandırmak” (Parlatır 2012: 91), anla- “telakki etmek” (Dilçin 2013: 22).
“Soranlara ben bu yurdun
Anlatayım nesiyem” sf. 128 “Bem Kimim?”
- bezet- sf. 80
<beze-t-; “bezetmek” (DLT 2014:584), beze- “süslemek” (NF 2014: 60), beze- “süslemek, donatmak” (Parlatır 2012: 191).
“Bezetmişti eski şah” sf. 80 “Sesli Kız”
- büyüt- sf. 183
<büyü-t-; bedüt- “büyütmek, yetiştirmek” (DLT 2014: 580), bedük “büyük” (NF 2014: 53), büyüt- “yetiştirmek, büyümesine yardım etmek” (Parlatır 2012: 224).
“Hüdam, sen özün büyüt” sf. 183 “Bayatılar”

- canlat- sf. 51
<canla-t-; canlan- “dirilmek, kuvvetlenmek” (Parlatır 2012: 234).
“Canlatayım biraz, sönük yazımı” sf. 51 “Madonnaya”
- çağirt- sf. 275
<çağır-t-; çağır- “bağırmaq, haykırmak” (Parlatır 2012: 270).
“Ceddi çağirtmiştir cari, sellallah” sf. 275 “Sellallah”
- çıkart- sf. 265, sf. 266
<çıkart-t-; çıkar- “çıkarmak” (DLT 2014: 622), çıkar- “sürmek, çıkarmak” (NF 2014: 104), çıkar- “dışarı atmak, kovmak” (Parlatır 2012: 294).
“Felek geç çıkarttı seni bu tahta” sf. 266 “Mescitte Meyhane”
- dinlet- sf. 110, sf. 127
<dinle-t-; dinle- “dinlemek” (Tekin 2010: 174), dinle- “işitmek üzere kulak vermek” (Parlatır 2012: 351).
“Vicdanıma dinlettiğin o samimi, o saf öğüt” sf. 110 “Ana”
- dirilt- “canlandırmak” sf. 129
<diril-t-; tiril- “canlı, hayatta, sağ, can” (Ata 2014: 427), tiril- “canlanmak” (DLT 2014: 882), tiril- “dirilmek, hayata dönmek” (Tekin 2010: 175), diri “yaşamakta olan, yaşayan canlı” (Eren 1999: 114), diril- “yaşamak, ömür sürmek, geçinmek” (Dilçin 2013: 81), Az. T. “diri” şeklinde kullanılmaktadır, dirilt- “hayat vermek, hayata iade etmek” (Parlatır 2012: 353).
“Çalış ilaç olsun, diriltsin onu” sf. 129 “Elin Bayrağı”
- düzel- sf. 194, sf. 272
<düzel-t-; düzel- “teşekkül etmek, oluşmak, iyileşmek, yola koyulmak” (Akdoğan 1999: 240), tüz- “yer vb. şeyleri düzeltmek” (DLT 2014: 914), tüzül- “anlaşmak, ilişkileri düzeltmek” (Tekin 2010: 180), düzelt- “düz ve müstevi yapmak, yoluna koymak” (Parlatır 2012: 373), düzelt- “yoluna koymak, tertip etmek, tanzim etmek, yapmak, inşa etmek” (Dilçin 2013: 89).
“Yer düzeltip keddini” sf. 194 “Çilli Şarkısı”

- fırlat- sf. 62, sf. 84, sf. 97
<fırla-t-; fırla- “birden bire uçan kuş gibi “fır” diye ses çıkararak atılmak, sıçramak, bir şeyin kenarının kırılıp sıçraması” (Parlatır 2012: 464).
“Seni kim fırlatmış o derinliğe” sf. 97 “Ay’a”
- gizlet- “başkasına saklattırmak” sf. 29, sf. 58
<gizle-t-; kizle- “gizlemek” (DLT 2014: 724), kizle- “saklamak” (NF 2014: 252).
“Onun derdi bu düğştüğün, gizletme benden” sf. 58 “Gözüm Yoldadır”
- gözlet- sf. 29
<gözle-t-; -; Dīvānu Lugâti’t – Türk ve Orhun Abideleri’nde “köz” şeklinde geçmektedir, gözle- “özlemler beklemek, intizar etmek, gözetmek, riayet etmek” (Parlatır 2012: 523).
“Yarı burda gözletmerem” sf. 29 “Gözüm Gördü, Gönlüm Sevdi”
- hortlat- sf. 72
<hortla-t-; hortla- “halk inancına göre, günahkar kimse mezardan cadı olup hort hort etmek” (Parlatır 2012: 642).
“Hortlat akan kanını” sf. 72 “Sesli Kız”
- ıslat- sf. 42
<ısla-t-; “suya batırmak veya üzerine su serpmek” (Parlatır 2012: 672).
“Islattı jaleler nazik bedeni” sf. 42 “Genceden Gelirem”
- inlet- sf. 66
<inle-t-; Az.T. “inildemek” (Akdoğan 1999: 498), inle- ~ inle- “inlemek” (NF 2014: 187), inle- “inlemek, sızlanmak” (Dilçin 2013: 128), inlet- “inlemesine yol açmak, eziyet çektirmek” (Parlatır 2012: 746).
“İnlettiğin bu sese” sf. 66 “Sesli Kız”
- içirt- sf.122
<içir-t-; -; iç- “içmek” (DLT 2014: 660), içür- “içirmek” (NF 2014: 182), içir- “içme işini yaptırmak, içmesini sağlamak” (Parlatır 2012: 690).
“Sen imişsen bana bade içirten” sf. 122 “Haralısan”

- işlet- sf. 226
<işle-t-; “iş yaptırmak, çalıştırmak” (DLT 2014: 670), işlet- “çalıştırmak” (NF 2014: 190), işlet- “işlemesini sağlamak, yaptırmak, imal etmek, şaka ve birtakım yalanlarla sezdirmeden birini kandırmak veya onunla eğlenmek” (Parlatır 2012: 789), işlet- “yaptırmak, çalıştırmak, saplamak” (Dilçin 2013: 131).
“Efendi işletiyor, esir işliyor yine” sf. 226 Tarihi Mukaddes”
- kapat- sf. 259
<kapa-t-; “başkası vasıtasıyla kapamak, kapıyı bend etmek” (Parlatır 2012: 840).
“Koy kapatsın gökleri” sf. 259 “Gözüne Döndüğüm”
- kirlet- sf. 73, sf. 172
<kirle-t-; kir “kir” (DLT 2014: 721).
“Kirletmeyip yüyürsen” sf. 172 “Bayatılar”
- kocalt- sf. 37
<kocal-t-; kocal- “yaşlanmak, ihtiyarlamak, pir olmak” (Parlatır 2012: 913), kocalt-“ ihtiyarlatmak” (Dilçin 2013: 154).
“Yıllar beni kocalttı” sf. 37 “Sevmeseydim Seni Ben”
- korkut- sf. 224
<korku-t-; “korkutmak” (DLT 2014: 730), korkut- ~ korkıt- “korkutmak” (NF 2014: 256), korkut- “korkmasına sebep olmak, korku vermek, ürkütüp kaçırmak” (Parlatır 2012:921), korhut- “korkutmak” (Dilçin 2013: 156).
“Korkuymuyor beni bu yanmayanlar” sf. 224 “Yeni Türk Elifbacılara”
- okut- sf. 125
<oku-t-; “okutmak” (DLT 2014: 773), okut- “okutmak” (NF 2014: 321), okud- “okumaya yönlendirmek, ders vermek, öğretmek” (Parlatır 2012: 1316).
“Okutma ölüm fermanın” sf. 125 “Uyan”

- oynat- sf. 35, sf. 100, sf. 154, sf. 237
<oyna-t; “oynatmak” (DLT 2014: 781), oynat- “kandırmak, aldatmak” (NF 2014: 334), oynat- “yerini değiştirmek, kıvıldatmak, tahrik etmek” (Parlatır 2012: 1322)
“Oynatarak durur, güzel güzeli” sf. 100 “Perizade”
- sarsıt- sf. 58
<sars-ı-t-; “sarsmak” (Akdoğan 1999: 662), sarsıt- “azarlamak, sert davranmak” (DLT 2014: 807), sarsıt- “üzmek, incitmek” (NF 2014: 361), sars- “oynatmak, tahrik etmek, titretmek, sallamak” (Parlatır 2012: 1463), sarsala- “ileri geri sarsmak” (Dilçin 2013: 193).
“Beni sarsıttı, unuutum adını” sf. 58 “Unutulmuş Sevda”
- serinlet- sf. 89, sf. 112
<serinle-t-; serinle- “az soğuk, ılık ile soğuk arası” (Eren 1999: 362), serinle- “az ve tatlı bir tarzda soğuk olmak, sıcaklığı yok olmak” (Parlatır 2012: 142).
“Biçare kalbimi serinletmeye” sf. 89 “Kızıma”
- söylet- “başkasını konuşurmak” sf. 210
<söyle-t-; söyle- > söyle- “söylemek, konuşmak” (DLT 2014: 833), söyle- “konuşmak, birinin ardından konuşmak” (NF 2014: 380), sözlä- “söylemek” (Gabain 1988: 294), söyle- “düşündüğünü veya bildiğini söyle anlatmak” (Eren 1999: 375), söyle- “konuşmak” (Dilçin 2013: 204).
“Söyletseydi seni bir er, a dağlar” sf. 210 “Dağlar”
- sürt- sf. 90
<sür-t-; sürt- “bir şeyi bir şeye sürtmek” (DLT 2014: 841), sürt- “sürmek, sürünmek, bulaştırmak” (NF 2014: 385), sürt- “temas ettirerek sürmek, yürütmek” (Parlatır 2012: 1545).
“Yumuşak bir ele sürttüm yüzümü” sf. 90 “Kızım Üçün”
- ucalt- sf. 37
<ucal-t-; “yüceltmek, yükseltmek” (Akdoğan 1999: 752), yücelt- “yükseltmek” (Parlatır 2012: 1846).
“Yıllar beni ucalttı” sf. 37 “Sevmeseydim Seni Ben”

ürküt-	sf. 212 <ürk-ü-t-; “ansızın bir şeyden korkup birden bire sıçramak, çekinmek, uzaklaşmak” (Parlatır 2012: 1766). “Ürküttü göğünde uçan kartalı” sf. 212 “Dağlar”
uzat-	sf. 43, sf. 195 uza-t; “uzatmak, oyalamak” (DLT 2014: 928), uzat- “sunmak, ağırlamak, uğurlamak, yolcu etmek” (NF 2014: 451). “Torbasını uzatır” sf. 195 “Yaza Hitap”
yanılt-	sf. 146 <yanıl-t-; “hata ve galat ettirmek, şaşırmaq” (Parlatır 2012: 1815). “Ey Allah’ım yanılttın” sf. 146 “Of, bu Yol”
yükselt-	sf. 209 <yüksel-t-; “daha yükseğe çıkarmak, yukarı çıkarmak, terfi etmek” (Parlatır 2012: 1847). “Bayrağımı yükseltmeye” sf. 209 “Milli Marş”

5.9. +y: Eski Türkçeden itibaren kullanılan fakat işlevi fazla olmayan eklerdendir. Eski Türkçede “d” şeklinde kullanılmıştır. Batı Türkçesine geçerken “d” yerini “y” sesine bıraktığı için bugün hala “-y” şeklinde kullanılmaktadır.

E.T.’de d sesiyle kullanıldığı için A. Von Gabain de ekin d’li örneklerini göstererek ihtimal dâhilinde kuvvetlendirme anlamında kullanıldığını belirtmiştir. Tod- (doy-), yod- (mahvol-), kod- (koy-)fiilleri ile örneklemiştir. Bkz sf. 58 (Von Gabain & Çeviren Akalın, 1988).

Muharrem Ergin de ekin E.T.’de d’li şekilde kullanıldığını belirtmiştir (Ergin, Türk Dil Bilgisi, 1958).

Zeynep Korkmaz ise –y-<-d- değişiminden bahsederek ekin canlılığını yitirdiğinden bahsetmiştir. Ünsüz ile biten tek heceli fiillerle zamanla kaynaştığı için bugün ek – kök ayrımı kolay yapılamamaktadır. Fiil kökü başka ekle çekimlenmişse –y- sesinin fiilden fiil yapma eki olduğu anlaşılmaktadır (Korkmaz, Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi, 2009).

İncelediğimiz şiirlerde, bu ekin kullanıldığı bir kelime belirledik.

say- sf. 75

<sa-y-; sa- “saymak” (DLT 2014: 797), say- “tek tek söyleme, hesaba eklemek” (Parlatır 2012: 1467).

“Sayılırken evvelden” sf. 75 “Sesli Kız”

6. FİLDEN İSİM YAPMA EKLERİ

Fiilden isim üreten ekler, fiilin köküne veya gövdesine getirilerek isim elde edilen eklerdir. Köke eklenen fiilden isim yapma ekleri, kökün anlamını değiştirmemeli, fiil kökü veya gövdesi ile oluşan isim arasında anlam farkı olmamalıdır. Yani fiil ile oluşan isim anlam bağıını koparmamalıdır. Bu başlık altındaki eklerin birçoğu, Türkçenin en eski dönemlerinden itibaren var olan eklerdir. Geçmişten günümüze bazı ekler işlevini kaybetmiş, bugün birkaç kelimedede yaşamaktadır; bazı ekler ise işlevini sürdürerek bugün hâla canlılığını korumaktadır.

Günay Karaağaç'a göre eylemden ad yapma ekleri, yapımlık bağlı biçim birimlerinin bütünü, çekimlik bağlı biçim birimlerinin büyük bölümü ekleşmiş olan Türkçede, eylem kök ve gövdelerinden ad türeten eklerdir. Bunlara da “yatak, binek, dalgın, gösteriş, silgi, yayın, buluş” gibi kelimeleri örnek olarak vermiştir. Bkz sf. 277 (Karaağaç, 2013).

Tahsin Banguoğlu'na göre, fiilden üreyen isimler, isimden üreyen isimler gibi çoğu asıl üretim ekleri ile kurulmuş, birtakımı da üretim değeri kazanmış çekim ekleriyle yapılmışlardır. Dilimizde fiil köklerinin isim köklerinden kesin olarak ayrılmış ve sayıca çok olmaları sebebiyle bu tarz üretim geniş ölçü kazanmış ve çok kelime vermiştir. ancak yazı dilimizde yabancı kelimelerin istilası sebebiyle Türkçe fiilden yalnız adlar ve sıfatlar gereği gibi gelişmemiştir. Bkz sf. 224-225 (Banguoğlu, 1959).

6.1. +cA: İşlek olmayan eklerdendir. Sadece iki örnekte karşımıza çıkmaktadır. İkisi de Ahmet Cevat'ın şiirlerinde geçmektedir.

Zeynep korkmaz, dönüşlü fiillerden bir hareketin sonucu olan soyut adlar türeten bir ektir şeklinde açıklamıştır. İşlek olmadığı için kullanım alanı çok dardır. Fakat ekin işlev kazanabilmesi için beğence, dinlence, dönence gibi kelimeler türetilmiştir. Bu türetmelerle de ek canlılık kazanamamıştır (Korkmaz, Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi, 2009).

İncelediğimiz şiirlerde, bu ekin kullanıldığı iki kelime tespit ettik.

düşünce sf. 121, sf. 123

düşün-ce; tüşe- “rüya görmek” (DLT 2014: 912), tüşe- “düş görmek, hayale dalmak” (NF 2014: 443), tüşe- “rüya görmek” (Gabain 1988: 303), düşünce “düşünme, efsar, endişe” (Parlatır 2012: 372).

“Akşam ona keder, ona düşünce” sf. 123 “Akşamlar”

eğlence sf. 49, sf. 99, sf. 231
eğlen-ce; “gönül eğlendirecek, sıkılmaksızın vakit geçirecek şey, faydasız ve ehemmiyetsiz şey” (Parlatır 2012: 387), eğlen- “vakit geçirmek, beklemek, oyalanmak” (Dilçin 2013: 90).
“Her şeyi sanırdım bitmez eğlence” sf. 99 “Ay’a”

6.2. +ç: Türkçenin eski dönemlerinden itibaren varlığını sürdüren eklerdendir. Bugün de hala kullanılmaktadır. Eklendiği fiile aşırılık anlamı katmaktadır.

Zeynep korkmaz ekin dönüşlü fiil gövdelerine eklenerek fiil türeten işlek bir ek olduğunu belirtmiştir. Fiildeki hareketin failini, yapılan hareketi, o hareketle ilgili bir niteliği gösteren soyut ad ve sıfatlar türetme görevinde bulunduğunu izah etmiştir. Türkçenin eski dönemlerinden itibaren işlek kullanıldığı için dilimize pek çok kelime kazandırmıştır. Korkmaz, bu kelimelere avunç, dayanç, direnç, kıvanç gibi isim gövdelerini örnek vermiştir (Korkmaz, Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi, 2009).

Muharrem ergin ekin fonksiyonunun aşırılık belirttiğini ifade etmiştir. Oluşan isimlerin yapını, yapıları ya da hareket halini gösterdiğini açıklamıştır. Ekin dönüşlü fiil gövdelerine getirildiğini de açıklamıştır (Ergin, Türk Dil Bilgisi, 1958).

Tahsin Banguoğlu ise ekin Eski Türkçede –geç ekinin değişimi –güç ekinden geldiğini belirtmiştir. Zamanla –ç- şeklinde türetmelerde bulunan bu eke çekiç, eğiç, kakıç, umuç tıkaç gibi kelimeleri örnek vermiştir. Bkz sf. 247-248 (Banguoğlu, 1959).

Bahsi geçen ek, Azeri Türkçesinde de fiillerden isim ya da sıfat olarak kullanılan kelimeler türetir. Bkz sf. 187 (Kartallıoğlu & Yıldırım, 2012).

İncelediğimiz şiirlerde, bu ekin kullanıldığı iki kelime belirledik.

kıskanç sf. 64
<kıskan-ç; kızgın- “hasislik etmek, kıskanmak” (Gabain 1988: 280), kısgan- “(harcamay) kısmak” (DLT 2014: 715), kıskanç “kendi sevdiğine veya ailesine başkasının baktığını veya yanaştığını çekememek, gayret, rekabet” (Parlatır 2012: 901).
“Deyirler kıskançlıktan” sf. 64 “At Bu Çadranı”

sevinç sf. 93, sf. 96, sf. 126, sf. 143, sf. 191, sf. 217, sf. 246
<sevin-ç; sävinç “seviniş, teşekkür” (Gabain 1988: 293), sevinç “sevinme, sürûr, mesrûriyet” (Parlatır 2012: 1498).
“Sevinçle kabarıp, canla koşanlar” sf. 96 “Kızım Üçün”

6.3. +GI, GU: Eski dönemlerden bu yana işlek bir şekilde kullanılan bir ektir. Eylemin yapımını, yapanını ve yapılanı bildirmektedir.

A.Von Gabain'e göre ek yer yer –ku,-kü şeklinde de kullanılarak soyut isim, fail ismi, alet ismi yapar (Von Gabain & Çeviren Akalın, 1988).

Muharrem ergin de yapma ifade eden fiillerden isim yapar ve bu isimler daha çok yapılanı, yapanı, yapma işini, yer yer de hareketle ilgili nesnelere karşılığını belirtmiştir. Ergin ayrıca ekin eski dönemlerde –gu, -gü şeklinde olduğunu ses uyumlarına Batı Türkçesi ile sonradan bağlandığını açıklamıştır (Ergin, Türk Dil Bilgisi, 1958).

Süer eker ise soyut, somut, etken, edilgen anlamlı sözcükler yaptığını belirtmiştir. Bazen mastar eki gibi fiilin genel adını, bazen de daha ar anlamda kelimeler türettiğini belirtmiştir (Eker, 2003).

Tahsin Banguoğlu ekin Eski Türkçeden beri çok verimli olduğunu ve birleşikler oluşturduğunu ifade etmiştir. Tek heceli tabanlara gelerek üç farklı anlam ifade etmektedir. Bu anlamlardan biri aygıt adlarıdır ve keski, çalgı, silgi, askı gibi örneklerle açıklamıştır. Diğer anlamı çeşitli anlam öbeklerinden yoğun adlar yapar ve bunu da örgü, çizgi, büzgü gibi örneklerle açıklamıştır. Üçüncü anlamı ise fiilden yalın adlar yapmaktır ve buna da sevgi, saygı, kurgu gibi örnekleri vermiştir. Yalın adlar yapıldığında çoğu kelime zamanla terim haline getirilmiş ve yenileri türetilmiştir (Banguoğlu, 1959).

Zeynep korkmaz ise fiilin gösterdiği işten etkileneni veya bir işin sonucu olanı gösteren kelimeler türettiğini belirtmiştir. Korkmaz ayrıca bahsi geçen ekin –(ı)r, -(u)r ile kurulmuş ettirgen fiil gövdelerine gelerek alet, organ, bitki ve hayvan adları türettiğini de belirtmiştir. Bunlara da çekirge, kaburga, kasırğa, sakırğa (kene), süpürge, omurga örnekleriyle açıklamıştır. Ek ile belirtke (amblem), bildirge (beyanname), birleşke (kooperatif), çizge (grafik), dizge (sistem), gösterge (ölçüm) gibi kelimeler türetildiğini fakat bazılarının tutunduğunu bazılarının da tutunamayıp kullanımdan düştüğünü açıklamıştır³³ (Korkmaz, Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi, 2009).

Günay Karaağaç'a göre bu ek, eskiden beri işlek olan eklerden biridir. Genellikle yapma bildiren eylemlere gelir; yapılanı, yapanı veya yapma işini bildirir. Araç gereç adları yapmak için, soyut adlar yapmak için, değişik anlamlarda adlar yapmak için kullanılır. Bkz sf. 292-293 (Karaağaç, 2013).

³³ Zeynep korkmaz, çalışmasında –gA ekini anlatırken bazı yanlış kullanımlara da değinmiştir. Örneğin çizgelge (cetvel), genelge (<genel), imge (imaj) kelimelerinde –gA eki fiile getirilmemiştir. Buna rağmen aynı görevde kullanılmaya devam edilmiştir. Bkz sf. 79 (Korkmaz, Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi, 2009).

Bahsi geçen ek, Türk Lehçeleri Gramerinde -gX, -ğX, -ğX, -kX şeklinde incelenmiştir. Fiillerden araç gereç ismi, çeşitli niteliklerde somut veya soyut isimler türeten çok işlek bir ek olduğu da belirtilmiştir. Bkz sf. 188 (Kartallıoğlu & Yıldırım, 2012).

İncelediğimiz şiirlerde, bu ekin kullanıldığı dört kelime belirledik.

- burgu sf. 171
<bur-gu; “dönerek tahta ve vb. maddeleri delmeye yarayan alet” (Parlatır 2012: 218).
“Burgusunu burgilen” sf. 171 “Bayatılar”
- çalgı sf. 141
<çal-gı; “musiki aleti saz, ahenk, neva” (Parlatır 2012: 273)
“İslam dünyasının ölüm çalgısı” sf. 141 “İngiliz”
- duygu sf. 31, sf. 34, sf. 41, sf. 129, sf. 139
<duy-gu; “işitme, duyma, işitmekle elde edilen bilgi, duyu organları vasıtasıyla algılama” (Parlatır 2012: 366).
“Besliyor vicdanım bir büyük duygu” sf. 139 “Ben Bulmuşam”
- saygı sf. 81, sf. 211
<say-gı-; sa- “saymak” (DLT 2014: 797), say- “sayı, hesap, hürmeti itibar, edep” (Parlatır 2012: 1467).
“Geçenler saygısız Samur çayını” sf. 211 “Dağlar”
- sevgi sf. 40, sf. 63, sf. 130, sf. 150, sf. 181
<sev-gi; Dīvānu Lügāti’t-Türk’te fiil hali sew- şeklinde geçmektedir (DLT 2014: 815), Cem Dilçin’in sözlüğünde de sevgü şeklinde geçmektedir (Dilçin 2013: 196), ET. säwig ~ säwüg “sevgi” (Gabain 1998: 293)., sevgi “muhabbet, aşk, şefkat” (Parlatır 2012: 1498).
“Bu sevgi haradandır?” sf. 181 “Bayatılar”

6.4. +glç, gUç: Aktif olmayan bir ektir. Eyleme büyütme anlamı vermektedir. Bugün çok az kelime kullanılmaktadır.

Günay Karaağaç ekin büyütme anlamı bildirdiğinden bahsetmiştir. Yapan, olan veya yapılan çeşitli varlıkların adlarını yapar. Eylemlerden nitelik ve araç gereç adları yaptığını belirtmiştir. Bkz sf. 290 (Karaağaç, 2013).

Bu ek, Azeri Türkçesinde de işlek değildir. Bkz sf. 188 (Kartallıoğlu & Yıldırım, 2012).

İncelediğimiz şiirlerde, bu ekin kullanıldığı bir kelime belirledik.

tutagaç sf.109, sf. 152
<tut-a-gaç; “tutacak” (Akdoğan 1999: 748).
“Tutagacı boyunca” sf. 152 “Bayatılar”

6.5. +GIn, GUn: Türkçenin eski dönemlerinden itibaren işlek olarak kullanılan eklerdendir. Genellikle tek heceli fiillere getirilir. Eklendiği fiile ise aşırılık anlamı katar.

Muharrem Ergin, tek heceli fiil köklerine getirildiğini, birden fazla heceli fiil kök ve gövdesine nadiren getirildiğini belirtmiştir. Ekin kastettiği isimler yapan, yapılan nesnelere veya yapılan işi karşılayarak büyütmeye ve aşırılık anlamı verir. Ergin ses uyumuna da değinerek eski devrelerde bu kadar şekilli olmadığını, Eski Anadolu Türkçesinde –gun, -gün şekillerinin kullanıldığını, son dönemlerde çok şekilli hale geldiğini belirtmiştir (Ergin, Türk Dil Bilgisi, 1958).

Zeynep Korkmaz ekin geçişli ve geçişsiz tek heceli fiil köklerinden anlamı pekiştirilmiş sıfatlar türeten işlek bir ek olduğunu belirtmiştir. Bazı yalın anlamı yitirilmiş fiiller bu eklerle birlikte varlıklarını sürdürmektedir. Bu fiillere ise Korkmaz, bıçkın, çapkın, çılgın gibi örnekleri vermiştir. Ek genellikle tek heceli fiil köklerine gelir fakat nadir de olsa fiil gövdelerine geldiği de görülür. Alışkın, erişkin, tedirgin kelimeleri ise bu duruma örnektir (Korkmaz, Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi, 2009).

Tahsin Banguoğlu ise ekin berkitme ve alışkanlık sıfatları yaptığını ifade etmiştir. Genellikle tek heceli fiil köklerine gelmektedir. Banguoğlu, ekin oluşturduğu sıfatlardan bazılarının zamanla isim haline geldiğini belirtmiştir. Bu isimleşen kelimeler arasında da afet ismi, zorlu davranışları gösterenler de vardır. Bunlar da taşkın, yangın, tutkun, bozgun gibi örneklerden oluşmaktadır (Banguoğlu, 1959).

İncelediğimiz şiirlerde, bu ekin kullanıldığı yirmi dört kelime belirledik.

azgın sf. 89, sf. 94, sf. 113, sf. 126, sf. 136, sf. 239
<az-gın; Az.Türkçesinde “azgın” şeklinde kullanılmaktadır (Akdoğan 1999: 50), az- “yolu şaşırarak, yolunu kaybetmek” (DLT 2014: 567), az- “azmak, doğru yoldan çıkmak” (NF 2014: 39), az- “yanılmak, şaşırarak, azmak” (Gabain 1988: 263), azgın “azmış, büyümüş, yükselmiş, şımarık” (Parlatır

2012: 133), az- “bozulmak, değişmek, yolunu şaşırarak, sapkınlığa düşmek” (Dilçin 2013: 33).

“Gittiği yol azgınların yoludur” sf. 136 “Kuropatkine”

baskın

sf. 68

<bas-kın; bas- “üstüne çöküp basmak, gece baskını yapmak, bir ülkeyi yenmek ve düzene sokmak” (DLT 2014: 575), bas- “basmak, saldırmak, üzerine çullanmak, yenmek, alt etmek, masaj yapmak” (NF 2014: 49), bas- “baskın yapmak, bastırmak” (Tekin 2010: 126), bas- “basmak, mahvetmek” (Gabain 1988: 266), baskın “ağır, basıp geçen, galip, üstün, ansızın hücum edip yakalama”(Parlatır 2012: 160), bas- “alt etmek, teskin etmek, ansızın basvermek” (Dilçin 2013: 37).

“Tutulmuştu çok acı

Baskına birden bire” sf. 68 “Sesli Kız”

baygın

sf. 132, sf. 133

<bay-gın; “bayılmış, kendinden geçmiş, gevşek, soluk” (Parlatır 2012: 166).

“Mavi gözleri ipek baygın İstanbul” sf. 132 “İstanbul”

bozgun

sf. 238

<boz-gun; buz- “yıkarak, harap etmek, kırmak” (DLT 2014: 605), buz- “bozmak, harp etmek, değiştirmek” (NF 2014: 90), buz- “bozmak, hezimete uğratmak, yenmek” (Tekin 2010: 135), buz- “mahvetmek, bozmak” (Gabain 1988: 271), bozgun “bozuk” (Dilçin 2013: 50).

“Her bozgun vermiş ordu” sf. 238 “Kür”

coşkun

sf. 57, sf. 71, sf. 100, sf. 118, sf. 129, sf. 144, sf. 210, sf. 231, sf. 250

<coş-kun; coşmak “taşmak, gürül gürül akarak, heyecan ve galeyana gelmek” (Parlatır 2012: 261).

“Kömek etti o coşkuna bir güzel peri” sf. 231 “Füzuli”

dalgın

sf. 131, sf. 132, sf. 133

<dal-gın; tal- “zayıflamak, dalmak, bayılmak” (Gabain 1988: 296), dalgın “dalmış, kendinden geçmiş, akli, başında olmayan” (Parlatır 2012: 313), “Ah, ey solgun yüzlü, dalgın İstanbul!” sf. 132 “İstanbul”

- dargın sf. 129, sf. 137
<dar-gın; tarık- “yer, mekan vb. şeylerin daralması” (DLT 2014: 857), tarık- “uzaklaşmak, mahvetmek” (Gabain 1988: 297), dargın “darılmış, gücenmiş” (Parlatır 2012: 320).
“Sevdası gönlümde bir dargın ülke” sf. 129 “Gelme”
- dolgun sf. 82, sf. 121
<dol-gun; tolu “boş olmayan, dolu” (DLT 2014: 891), tol- “dolmak” (NF 2014: 429), dolgun “dolmuş, içi dolu” (Parlatır 2012: 358).
“Herkes deyir ki, benim gönlüm ne dolgun” sf. 121 “Irak”
- düşkün sf. 219
<düş-kün; tüş- “inmek, düşmek” (DLT 2014: 912), tüş- “yıkılmak, inmek, düşmek” (NF 2014: 442), düşkün “düşmüş, aşağıya sarkmak, saadetini, refahını ya da talihini kaybetmiş” (Parlatır 2012: 372).
“Ağlayırdım düşkünleri gördükçe” sf. 219 “Ağlıyordum, Gülüyorum”
- düzgün sf. 52, sf. 240, sf. 265, sf. 270
<düz-gün; ; tüz “dürüst, hilesiz, düz, düzgün” (NF 2014: 443), tüz “düz” (DLT 2014: 914), tüz “düz, uyumlu, barışık” (Öztürk 2015: 120), düz “düzgün, eşit, müsavi, gerçeğe uygun, doğru” (Dilçin 2013: 88), Az. Türkçesinde düz “düz, dürüst, namuslu, iffetli” (Akdoğan 1999: 239), düzgün “düzelmiş, yoluna konmuş” (Parlatır 2012: 374).
“Dünyada düzgün esas” sf. 240 “Kür”
- ezgin: “yorgun, bitkin” sf. 90
<ez-gin; “yorgun, bitkin, ezik, ezilmiş” (Akdoğan 1988: 286).
“Yorgun, ezgin birgün çıktım kenara” sf. 90 “Kızım Üçün”
- gergin sf. 43
<ger-gin; ker- “yol kesmek, yerinden yolu gözetlemek, germek, yaymak” (DLT 2014: 704), gergin “kurulmuş, çekilmiş, gerilmiş” (Parlatır 2012: 504).
“O gergin kaşların gölgesindeki” sf. 43 “Leyla”

- gülgün sf. 45, sf. 91
<gül-gün; kül- “gülmek” (DLT 2014: 754), kül- “gülmek” (NF 2014: 270), Fa. gülgün “gül renkli, pembe” (Parlatır 2012: 532).
“Mey soran sakilerin
Gülgün dudaklarından” sf. 45 “Sesler”
- keskin sf. 48, sf. 100
<kes-kin; kes- “kesmek” (DLT 2014: 706), kes- “kesmek, tıraş etmek, terk etmek” (NF 2014: 221), kes- “kesmek” (Gabain 1988: 279), keskin “çok keser, bilenmiş” (Parlatır 2012: 887).
“Bu keskin isyanı, sen anlamazsın belki” sf. 48 “Bunu Mu İsterdin”
- kızgın sf. 89
<kız-gın; kız- “kızmak, çok ısınmak” (NF 2014: 241), kızgın “çok kaynatılmış, pek sıcak, dargın, güvenmişhiddete gelmiş” (Parlatır 2012: 906).
“Varsın, yanaklarında çıkmasın kızgın güneş” sf. 89 “Mahmurova Üçün”
- küskün sf. 66, sf. 89, sf. 96, sf. 129
<küs-kün; küs- “sitem etmek, sırt çevirmek, küsmek” (DLT 2014: 757), küskün “küsmüş, güvenmiş, dargın” (Parlatır 2012: 951).
“Menim küskün ruhuma böyle güzellerdir eş” sf. 89 “Mahmurova Üçün”
- ölgün sf. 110
<öl-gün; sebze ve bitkilerin sıcaktan veya susuzluktan tazeliğini yitirmiş, pörsümüş olması” (Parlatır 2012: 1325).
“Ne zaman ki, hasta gönlüm ölgün düşüp inler, ağlar” sf. 110 “Ana”
- solgun sf. 57, sf. 58, sf. 59, sf. 80, sf. 97; sf. 98, sf. 99, sf. 106, sf. 116, sf. 132, sf. 133, sf. 262
<sol-gun; soluş- “meyve, sebze vb. solması, tazeliğini yitirmesi” (DLT 2014: 828), solgun “solmuş, canlılığını yitirmiş” (Parlatır 2012: 1524).
“Emeğimden solgun bir fidan kaldı” sf. 106 “Kaldı”
- süzgün sf. 55, sf. 81, sf. 86, sf. 100, sf. 108, sf. 216
<süz-gün; süz- “süzme” (DLT 2014: 843), süz- “bir sıvıyı süzgeç yardımıyla tortularından temizlemek, tasfiye etmek” (Parlatır 2012: 1547).
“Süzgün gözlerini yana süzeli” sf. 100 “Perizade”

uygun	sf. 142 <uy-gun; udula- “takip etmek, izinden gitmek” (DLT 2014: 917), uygun “yaraşır, muvafık, münasip” (Parlatır 2012: 1758). “Felek bugün uygun sana diyor ki” sf. 142 “Ey Asker”
vurgun	sf. 31, sf. 176, sf. 227 <vur-gun; ur- “taşa yazmak, hakketmek, vurmak” (Tekin 2010: 181), vur-gun “vurulmuş, gönül kaptırmış, tutulmuş” (Parlatır 2012: 1801). “Vurgun vurulmuş naib” sf. 176 “Bayatılar”
yorgun	sf. 83, sf. 90, sf. 102, sf. 229 <yor-gun; “yorulmuş, dermensiz” (Parlatır 2012: 1842). “Yorgunluk çökmüşken kanada kola” sf. 102 “Sen”

6.6. +GAn: Türkçenin eski dönemlerinden bu yana işlek bir şekilde kullanılmaktadır. Tek heceli fiillere getirilemez. Eklendiği birden fazla heceli fiillere ise aşırılık anlamı katar.

Zeynep korkmaz ekin eklendiği fiilin son sesine göre uyuma girdiğini, genellikle alışkanlık sıfatları türeten işlek bir ek olduğunu belirtmiştir. Tek heceli fiillerden ziyade birden fazla heceli fiil gövdelerine geldiğini de belirtmiştir. Örnek olarak da değişken, doğurgan, atılğan, dövüşken gibi kelimeleri belirtmiştir. Zamanla sıfat olma özelliğini yitirip isme dönüştüğü kelimeler de vardır. Bunlar da ısırga, sergen sürüngen gibi isimlerdir (Korkmaz, Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi, 2009).

Muharrem ergin ekin tek heceli fiillere getirilemeyeceğini, kuvvetli bir aşırılık anlamı olduğunu izah etmiştir. Ekin, Eski Türkçede –gAn şeklinde kullanılan partisip ekiyle karıştırılmaması gerektiğini de belirtmiştir (Ergin, Türk Dil Bilgisi, 1958).

Süer eker eylemin gösterdiği işin abartılı niteliğini gösterir diyerek örneklerle açıklamıştır. Yani kayan sıfatına nazaran kaygan, çalışan sıfatına nazaran da çalışkan örneklerini vererek eylemin nitelediği hareketleri vurgular şeklinde açıklamıştır (Eker, 2003).

İncelediğimiz şiirlerde, bu ekin kullanıldığı iki kelime belirledik.

ergen	sf. 178 <er-gen; er “adam, erkek”(Tekin 2010: 139), er “koca, zevç, erkek, kahraman” (Dilçin 2013: 95), ergen “bulûğ çağına girmiş, henüz evlenmemiş” (Parlatır 2012: 409). “Ergen oğlan, ergen kız” sf. 178 “Bayatılar”
-------	--

kudurgan sf. 108, sf. 138

<kudur-gan; kutur- “kudurmak, haddini aşmak, ekinlerin azması” (DLT 2014: 752), kudur- “kuduz olmak, azmak, heyecana gelmek” (Parlatır 2012: 930).

“Kudurgan kasırga çarpaşık yollar” sf. 108 “Tan Yıldızı”

6.7. +I, U: Eski Türkçede işlek ve yoğun bir şekilde kullanılan eklerden biridir. Aslında Eski Türkçede “g” şeklinde kullanılan bu ek, Batı Türkçesine geçerken “g” yi düşürmüştür. Bugün hala “-ı, -u” şeklinde kullanılmaktadır.

Muharrem Ergin, bu ekin yapan, olan veya yapılan çeşitli nesnelere karşılıyan pek çok isim türettiğini bildirmiştir. Pek çok isimde kullanılan bu ekin Eski Türkçede –g şeklinde kullanıldığını, Batı Türkçesine geçerken –g sesinin düşerek yerini yardımcı ses olan –I, -U eklerine bıraktığını ifade etmiştir. Yazı< yaz-ı-g, ölü< öl-ü-g isimlerini örnek vermiştir. Yani ek sonradan ortaya çıkan bir ektir. Eski Türkçede her ne kadar bir iki örnekte görülse de Batı Türkçesinde görülen örnekleri hep yenidir ve sonradan ortaya çıkmıştır (Ergin, Türk Dil Bilgisi, 1958).

Zeynep korkmaz da ekin Eski Türkçede –Ig, -Ug şeklinde olduğunu, Güney-Batı Türk Lehçelerinin gelişim sürecinde –g sesinin düştüğünü, yerini –I, -U eklerine bıraktığını açıklamıştır. Korkmaz’a göre ek soyut, somut isimler ile sıfatlar türetir. Türettiği somut isimlere batı, çakı, çatı, gömü, kapı; soyut isimlere ağrı, çağrı, dürtü, hoşgörü; sıfatlara da acı, aşırı, duru, ekşi gibi örnekleri vermiştir. Fiilden isim yapan –g eki, ünlü ile biten fiillere yardımcı ünlü olmadan eklendiği için –g düştükten sonra fiil kökleri isim olarak da kullanılmaya başlanmıştır. Bu duruma örnek olarak da acı- / acı< acı-g, ağrı- / ağrı< ağrı-g kelimelerini göstermiştir (Korkmaz, Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi, 2009).

Tuncer Gülensoy ekin oluş ve kılış bildiren isim ve sıfat türettiğini, tek heceli fiillere gelerek işlek bir şekilde kullanıldığını belirtmiştir (Gülensoy P. D., Türkçe El Kitabı 1, 1994).

İncelediğimiz şairlerde, bu ekin kullanıldığı on bir kelime belirledik.

ayrı sf. 53, sf. 58, sf. 220

<ayır-ı; adırıl- “ayrılmak” (DLT 2014: 541), adruk (Gabain 1988: 259), ayrı “aralıklı, münferit, kendi başına, müstakil” (Parlatır 2012: 130).

“Ne güçtür ayrılık, doymamış yardan” sf. 220 “Azerbaycan’a”

beceri	sf. 131 <becer-i; “yetenek, istidat” (Parlatır 2012: 169).
dolu	sf. 105, sf. 149 <dol-u; “boş olmayan, dolu” (DLT 2014: 891), toluğ “dolu” (NF 2014: 429), dolu “çok bol, mübah, bir kap içine birikip toplanmış olan” (Parlatır 2014: 359). “Kalın bıyıklı, göğsü dolu” sf. 105 “Muallim”
korcu	sf. 89, sf. 119 <kork-u; “bir tehlike veya felaketin yaklaşmasından oluşan durum, tehlikeli veya hoş gitmez durum” (Parlatır 2012: 921). “Yarılmış korkudan pembe dudaklar” sf. 119 “İmdat”
ölçü	sf. 47 <ölç-ü; “ölçmek işi, ölçme, ölçmeye yarayan alet” (Parlatır 2012: 1325). “Ne deyim söz var mı derdime ölçü” sf. 47 “Ne Yazım”
sayı	sf. 75 <say-ı; sa- “saymak” (DLT 2014: 797), sayı “adet, rakam, sayma, hesap” (Parlatır 2012: 1467). “Sayılırken evvelden” sf. 75 “Sesli Kız”
sıkı	sf. 58, sf. 201 <sık-ı; sık- “sıkmak” (DLT 2014: 818), sıkı “dar, pek katı, sert, şiddetli” (Parlatır 2012: 1504). “Sıkıldınsa çağır gelsin, o kalsın biraz” sf. 58 “Çoban Kızı”
soru	sf. 181 <sor-u; sorug “kaybolan şey” (DLT 2014: 829), sor- “Oğuzcada aramak, sormak” (DLT 2014: 828). “Ben senden soruşuram” sf. 181 “Bayatılar”
yapı	sf. 126 <yap-ı; “yapılmakta olan bina, yapılmış mimari eser” (Parlatır 2012: 1815). “Ses yok sizin yapılarda” sf. 126 “Uyan”

yarı	sf. 183 <yar-ı; yarım “nesnenin yarısı” (DLT 2014: 954), yarım “yarı” (NF 2014: 472), yarı “bütünün eşit parçası” (Parlatır 2012: 1818). “Gecenin yarısıdır” sf. 183 “Bayatılar”
yazı	sf. 113, sf. 156 <yaz-ı; yaz- “Oğuzcada yazmak” (DLT 2014: 963), yazı “yazılmış olan şey, hat, resim, kitabet” (Parlatır 2012: 1825). “Açın kalbim kubarını, bakın nedir baş yazısı” sf. 113 “Şiirim”

6.8. +İş, Uş: Fiilden nesne yapmak yerine, fiilden fiil ismi yapar. Daha doğrusu hareket ve iş isimleri yapar. Fiil kökünde diğer ekler gibi tam bir değişiklik yapmaz. Fiilin bahsettiği işi bildiren isimler yapar.

Zeynep Korkmaz ekin fiildeki oluş ve kılışın anlamını değiştirmeden, bunları isim kalıbına sokan ek olarak belirtmiştir. Yani fiil kök ve gövdelerini tarz gösterme işlevi ile birer isim kalıbına dâhil ederler. Birkaç istisnası ve işteşlik çatısı içinde kullanılmazlar. Bunların dışında her türlü fiile gelerek, fiili isimleştirirler. Korkmaz’a göre ek, Arapça ve Farsçadan dilimize giren kelimelerin Türkçeleşmesini kolaylaştırmıştır. Bazı kelimeler zamanla terim haline de gelmiştir. Amel / kılış, halâs / kurtuluş, harp / savaş, icat / buluş gibi kelimeler terim haline gelmiştir. Zeynep Korkmaz eki ikiye ayırarak incelemiştir. İlki -(y)İş, -(y)Uş şeklindedir. Yapısı bakımından bir isim-fiil ekidir. Bu şekline açılış, ağlayış, bekleyiş gibi örnekleri göstermiştir. Diğer şekli ise -ş, (I)ş, -(U)ş’tur. Bu da aynı şekilde kılışın tarzını gösteren isimler yapar. Ünlü ile biten fiillere doğrudan doğruya, ünsüz ile bitenlere bağlantı ünlüsü ile birlikte eklenir. Fiil kök ve gövdelerine gelerek bir işin sonucu ve ürünü olan somut ve soyut kalıcı isimler türetir. Bu şekline de alkış, bağış, barış, dikiş gibi örnekleri göstermiştir (Korkmaz, Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi, 2009).

Muharrem Ergin, ekin iş ifade eden fiil isimleri yaptığını belirtmiştir. Örnek olarak da oturuş, öksürüş gibi kelimeleri göstermiştir. Fakat Ergin’e göre bu fiil isimleri iş ismi dışında nesne ismi olmaya isimlerden daha elverişlidirler. Bunun örneklerini de bakış, gülüş, duruş gibi kelimelerle izah etmiştir. Ayrıca Ergin, ekin Eski Türkçedeki şekline de değinecek eski devirlerde -ş şeklinde kullanıldığını, Batı Türkçesine geçtikten sonra ünlü seslerle birleştiğini belirtmiştir (Ergin, Türk Dil Bilgisi, 1958).

İncelediğimiz şiirlerde, bu ekin kullanıldığı yirmi bir kelime tespit ettik.

- akış sf. 237, sf. 238
<ak-ı-ş; akış- “her yönden akmak, akışmak” (DLT 2014: 546), ak- “akmak” (NF 2014: 10), akış “akma durumu veya biçimi, suyun yoğunluğu, akın” (Parlatır 2012: 64).
“Kahinler akışından
Keşfetmiş istikbali” sf. 237 “Kür”
- bakış sf. 43, sf. 105, sf. 112, sf. 227, sf. 238
<bak-ı-ş; bakış “yan gözle birbirine bakmak, bakışmak” (DLT 2014: 571), bak- “bakmak, görmek” (NF 2014: 43), bakış “bakmak biçimi ve tarzı, nazar” (Parlatır 2012: 150).
“Dalgasız bakışından” sf. 238 “Kür”
- benzeyiş sf. 130
<meñze- “benzemek” (DLT 2014: 764), benze- “iki nesne veya kişi arasında ortak yönler bulunmak, biribribi andırmak” (Parlatır 2012: 179).
- dövüş sf. 47
<döv-ü-ş; tög- “tuz vb. şeyleri dövmek” (DLT 2014: 895), tög- “döğmek, ezmek, çakmak” (NF 2014: 430), döğüş “döğme, darp, döğüşme, vurup ezme, topa tutma” (Parlatır 2012: 361).
“Çünkü bu göç dövüşlü” sf. 47 “Sesler”
- duruş sf. 112, sf. 114, sf. 116, sf. 130
<dur-u-ş;), tur- “durmak, bulunmak, kalmak, var olmak” (NF 2014: 432), tur- “ayağa kalkmak” (Öztürk 2015: 120), tur- “ayağa kalkmak, durmak, bir yerde kalmak” (DLT 2014: 900-901), tur- “durmak, kalkmak, ayakta durmak” (Gabain 1988: 302), duruş “durma işi ve biçimi, vaziyet, tarz, tavır” (Parlatır 2012: 366).
“Ahuların duruşundan yarandın” sf. 112 “Neden Yarandın”
- geliş sf. 246
<gel-i-ş; keliş “geliş” (DLT 2014: 702), kel- “gelmek, meydana gelmek, zahir olmak, dönmek, dönüşmek, uygun düşmek” (NF 2014: 213), käl- “gelmek” (Gabain 1988: 297), geliş “gelme işi, tarz, tavır” (Parlatır 2012: 501).
“Gelişin ülkemize
Bir uğurlu yol açtı” sf. 246 “Pambık Destanı”

- gidiş sf. 219
<git-i-ş; kit- “gitmek” (DLT 2014: 724), kit- “gitmek” (Gabain 1988: 281), git- “yürümek, yürüyerek uzaklaşmak, geçerli olmak” (Parlatır 2012: 513).
“Görürler ki başkalaşmış gidişler” sf. 219 “Ağlıyordum, Gülüyorum”
- görüş sf. 32, sf. 112
<gör-ü-ş; kör- “bakmak, görmek” (DLT 2014: 739), kör- “görmek, bakmak, maruz kalmak, sorumlu tutmak” (NF 2014: 260), kör- “görmek” (Gabain 1988: 283), görüş “görme gücü, basiret” (Parlatır 2012: 520).
“Tan yeriyile görüşünden yarandın” sf. 112 “Neden Yarandın?”
- gülüş sf. 32, sf. 35, sf. 56, sf. 104, sf. 112, sf. 238, sf. 246
<gül-ü-ş; kül- “gülmek” (NF 2014: 270), kül- “gülmek” (DLT 2014: 755), gülüş “gülme eyleminin biçimi ve tarzı” (Parlatır 2012: 533).
“Samimi bir çocuk gülüşleriyle” sf. 104 “Şiirime”
- kaçış sf. 81
<kaç-ı-ş; “kavim arasında kargaşa ve kaçışma” (DLT 2014: 674), kaç ~kaş- “kaçmak” (NF 2014: 193-204), kaçış “kaçma işi, firar” (Parlatır 2012: 812).
“Kaçışın, yazık kızlar” sf. 81 “Sesli Kız”
- öpüş sf. 32, sf. 112, sf. 151, sf. 157
<öp-ü-ş; öp- “öpmek” (NF 2014: 339), öpüş “iki kişi arasında olan öpüş” (DLT 2014: 789), öpüş “öpme eylemi, öpücük, buse” (Parlatır 2012: 1326).
“Çiçeklerin öpüşünden yarandın” sf. 112 “Neden Yarandın”
- ötüş sf. 51
<öt-ü-ş; öt- “ötmek” (DLT 2014: 792), ötüş “bir çocuk oyununda “itme hareketini yanındakine geçir” anlamında kullanılan söz” (DLT 2014: 793), öt- “ezgili biçimde ses çıkarmak, terennüm etmek” (Parlatır 2012: 1328).
- soğuş sf. 123
<soğu-ş; soğuş- “süt köpüklendikten sonra yüzündeki köpüğün dağılıp kabarıklığının gitmesi” (Parlatır 2012: 1524).

uçuş	sf. 112 <uç-u-ş; “saçılmak, çıkmak, hep birlikte salınmak, salıncakla topluca salınmak” (Akdoğan 1999: 754), uçuş- “birlikte ve birbirlerine karışarak uçmak” (Parlatır 2012: 1743). “Bulutların uçuşundan yarandın” sf. 112 “Neden Yarandın”
vuruş	sf.112 <vur-u-ş; ur- “vurmak, taşa yazmak” (Tekin 2010: 181), vuruş “vurma tarzı veya eylemi” (Parlatır 2012: 1801). “Sen kalbimin vuruşundan yarandın” sf. 112 “Neden Yarandın”
yağış	sf. 28, sf. 148, sf. 155, sf. 190, sf. 194, sf. 201, sf. 263 <yağ-ı-ş; yağ- “yağmak” (DLT 2014: 940), yağ- “yağmurun yağması” (NF 2014: 465), yağış “yağmur, göz yaşı” (Parlatır 2012: 1807). “Yağış yağar Şirvana” sf. 148 “Bayatılar”
yanlış	sf. 248, sf. 256 <yanıl-ı-ş; yanlış “hata, yanlış” (DLT 2014: 949), yanlış- “yanılmak, hata yapmak” (NF 2014: 469), yanlış “yanılgı, hata, doğru olmayan” (Parlatır 2012: 1815). “Yanlış olmaz eğer desek” sf. 248 “Pamuk Destanı”
yaratılış	sf. 108 <yaratıl-ı-ş; yarat- “yaratmak, Oğuzlarda elbise, ayakkabı vb. şeyleri yapmak, yalan söz yaratmak” (DLT 2014: 953), yaratıl- “yaratılmak, inşa edilmek, yapılmak” (NF 2014: 472), yarat- “yoktan var etmek, düzenlemek, yoluna koymak” (Parlatır 2012: 1818). “Yaratılışımdan oldum pişman” sf. 108 “H-C”
yükseliş	sf. 96 <yüksel-i-ş; yükse- “yükselmek ve uzamak” (DLT 2014: 992), yüksek “yüksek, ulu, yüce” (NF 2014: 492), yüksel- “daha yüksek olmak, yukarı kalkmak” (Parlatır 2012: 1847). “Bana bir teselli yalnız yükseliş” sf. 96 “Kızım Üçün”

yürüş	“yürüyüş” sf. 112, sf. 130 <yürü-ş-; “taarruz, hücum, koşu, yürüyüş” (Akdoğan 1999: 817), yürüyüş “yürüme işi, yürüme tarzı, hücum” (Parlatır 2012: 1848). “Tan yıldızı yürüşünden yarandın” sf. 112 “Neden Yarandın”
yüzüş	sf. 123 <yüz-ü-ş; yüz- “deri yüzmek, suda yüzmek” (DLT 2014: 904), yüz- “suyun üzerinde durup batmamak” (Parlatır 2012: 1848).

6.9. +k: Eski dönemlerden bu yana işlevini kaybetmemiştir. Bugün hala aktiftir.

A.Von Gabain ET’de ekin anlam açısından –g eki ile farkının net bir şekilde belirlemediğini belirterek, -k ekinin bir işin sonucunu bildirdiğini, edilgenlik ve sıfat oluşturduğunu ifade etmiştir (Von Gabain & Çeviren Akalın, 1988).

Zeynep Korkmaz, ekin tek veya birden fazla heceli fiil kök ya da gövdelerine gelerek sıfat ve isim türeten işlek bir ek olduğunu belirtmiştir. Ünsüz ile biten geçişsiz fiil kök ve gövdelerine eklendiğinde yapılmış, bitmiş anlamı veren sıfatlar türetir. Bunlara artık, batık, bitik gibi kelimeleri örnek vermiştir. Korkmaz’a göre dilimize Arapçadan geçmiş bazı kelimeler de bu ek ile Türkçeleştirilmiştir. Bu durum için de açık, birleşik, karışık gibi kelimeleri örnek vermiştir (Korkmaz, Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi, 2009).

Tahsin Banguoğlu, eki –ik şeklinde incelemiştir. Eski ve çok yaygın bir geçmiş sıfat-fiili olduğunu, dilimizde bu işlevini yitirdiğini genellikle edilen anlamlı fiilden sıfatlar yaptığını belirtmiştir. ET’de fiilden isim yapan birbirinden farklı –ik ve –ig ekleri vardır. Banguoğlu’na göre –ig eki damak sesini yitirerek dilimiz geçmişte ve bu iki ek eski dönemlerden itibaren sınırlandırılmadığı için birbirine karıştırılmıştır. Ekin, tek ve çok heceli fiillerden sıfat , bazı sıfatlardan insanları aşağılamak amaçlı karakter isimleri, bazı kelimelerden yalnız ad olarak tanınmış isimler, bazı kelimelerden organ ve aygıt isimleri yaptığını belirtmiştir (Banguoğlu, 1959).

Tuncer Gülensoy ekin çok işlek olup, genellikle fiilin gösterdiği harekete uğramış olan bazen de o hareketten doğmuş bulunan ya da o hareketi yapan nesnelere karşılar şeklinde belirtmiştir (Gülensoy P. D., Türkçe El Kitabı 1, 1994).

İncelediğimiz şairlerde, bu ekin kullanıldığı kırk iki kelime tespit ettik.

- açık sf.138, sf. 220, sf. 230, sf. 252, sf. 257, sf. 274
<aç-ı-k; açuk “açık, açılmış, net” (DLT 2014: 540), açuk “açık, kapalı olmayan, çıplak, kesin, gerçek, anlaşılır, aydınlık” (NF 2014: 5), açık “kapalı olmayan, engeli olmayan durum” (Parlatır 2012: 38).
“Açık gözlü bir rüyada bulmuşam” sf. 138 “Ben Bulmuşam”
- alışık “alışmış” sf. 147
<alış-ı-k; alışık “alışmış olan, ehlileşmiş, eğitilmiş” (Parlatır 2012: 78), alış- “karşılıklı alıp vermek, hep birden almak” (Dilçin 2013: 20), Kaşgarlı Mahmut alış- fiilini “almada yardımcı olmak, birlikte almak” anlamında izah etmiştir (DLT 2014: 548).
“Her kalemkaş can almaya alışık” sf. 147 “Of, Bu Yol”
- avlak sf. 201
<avla-k; “iki bahçe arasına yapılan set, av yeri, av yapılacak yer” (Parlatır 2012: 123).
“Konur köhne avlağına” sf. 201 “Boz Ay”
- bezek sf. 77
<beze-k; ; bezek “nakış, süsleme” (DLT 2014: 584), bediz- “süslemek” (Tekin 2010: 128), bezek “süs” (NF 2014: 60), bezek “süs, zinet” (Parlatır 2012: 191).
“Bezekli” kurbanlar” sf. 77 “Sesli Kız”
- boğunuk sf. 232
<boğun-u-k; bog- “boğmak” (DLT 2014: 592), boğunug “boğuk, kısık ses” (Akdoğan 1999: 103), boğuk “boğulmuş, boğulmakta olan bir kimsenin boğazından çıkan ses” (Parlatır 2012: 208).
“Boğunuk sesinde canlanan vügar” sf. 232 “İşçi”
- buyruk sf. 122
<buyur-u-k; buyruk “emir” (DLT 2014: 605), buyruk “emir, ferman, hüküm” (Parlatır 2014: 220), buyruk “kumandan, vekil” (Gabain 1988: 271).
“Buyruk senin kullarına ne sormak” sf. 122 “Münacat”

- bükük sf. 116, sf. 128
<bük-ü-k; bük “kıvrım, büküm” (DLT 2014: 606), bük- “yere doğru eğilip alçalmak ve sinmek” (DLT 2014: 606), bük- “bıkmak, usanmak, tiksilmek” (Gabain 1988: 271).
“Boynu bükük benövşe” sf. 128 “Ben Kimim?”
- çapraşık sf. 123
<çapraş-ı-k; “dolaşık, birbirine geçmiş” (Parlatır 2012: 277).
- çarpişık sf. 48, sf. 108
<çarpiş-ı-k; çarpış- “vuruşmak, tokuşmak, savaşa tutuşmak” (Parlatır 2012: 280).
“Kudurgan kasırğa, çarpaşık yollar” sf. 108 “Tan Yıldızı”
- çatık sf. 213
<çat-ı-k; çat- “tasarlamak, uydurmak, kafasında kurmak” (NF 2014: 100), çat- “oğlağı kuzuya katmak” (DLT 2014: 617), çatık “kavşak, birbirine bitişik” (Parlatır 2012: 281).
“Köylü kızlarının çatık kaşında” sf. 213 “Dağlar”
- çürük sf. 144
<çürü-k; çürü- ~ çürü- “çürümek” (NF 2014: 105), çürük “rutubetli bir yerde durmaktan elyafı tutmaz olup sulanmış ve kokmuş, değersiz, ciddi olmayan” (Parlatır 2012: 306)
“Çürük büte tapanlar” sf. 144 “Derdim”
- değişik sf. 80
<değiş-i-k; deşiş “değiştirme” (Akdoğan 199: 183), değişik “değişmiş, tebeddül etmiş” (Parlatır 2012: 326).
“Değişikli bir yanık ah” sf. 80 “Sesli Kız”
- dilek sf. 56, sf. 128, sf. 181
<dile-k; tilek “dilek” (DLT 2014: 881), tilek “dilek, istek, arzu” (NF 2014: 427), dilek “arzu, temenni, rica, istek” (Parlatır 2012: 348).
“Başka dilim, dileyim” sf. 128 “Ben Kimim?”

- donuk sf. 76, sf. 83
<don-u-k; ton- “donmak, soğuktan donup ölmek” (DLT 2014: 892), donuk “sevimsiz, kaşı çatık” (Parlatır 2012: 360).
“Donuk bir şey göründü” sf. 83 “Sesli Kız”
- dönük sf. 70, sf. 91, sf. 128
<dön-ü-k; tön- “Oğuz Lehçesinde dönmek” (DLT 2014: 896), dön- “değişmek, bozulmak, bir halden başka bir hale geçmek” (Dilçin 2013: 84), dönük “din değiştirmiş” (Parlatır 2012: 362).
“Oh kızım felekte ne dönüklük var?” sf. 91 “Kızım Üçün”
- hıçkırık sf. 65, sf. 69, sf. 70
<hıçkır-ı-k; hıçkırmak “boğaz tıkanarak ve derinden iççekerek ağlamak” (Parlatır 2012: 625).
Kan kusan hıçkırıklar” sf. 70 “Sesli Kız”
- hortlak sf.
<hortla-k; “ifrit, cin” (Parlatır 2012: 642).
- ilişik sf. 172
<iliş-i-k; iliş- “temas etmek, takılmak” (DLT 2014: 664), ilişik “iliştirilmiş, eklenmiş, bağlanmış” (Parlatır 2012: 726). İlişik kelimesini il- köküne kadar da indirebiliriz, şöyle ki örgü yapılırken kullanılan ilmekler birbirine bağlanarak, eklenerek yapılır. Bu yüzden ilmek ile il- kökünün arasında bir bağ kurulabilir.
“Dam dama ilişiktir” sf. 172 “Bayatılar”
- istek sf. 121
<iste-k; “talep, takip etme, bir şeyi araştırma” (DLT 2014: 669), iste- “aramak” (NF 2014: 188), istek “bir şeye duyulan eğilim, arzu, yerine getirilmesi için istenilen şey, talep” (Parlatır 2012: 769).
“Hiç ‘yazmayım’ dedim, isteğim söndü” sf. 121 “Haralısan”
- kaçak sf. 183
<kaç-a-k; kaçgın “kaçan adam” (DLT 2014: 674), kaçagan “kaçak, kaçkın, kaçınan, uzaklaşmak isteyen” (Dilçin 2013: 133), kaçak “kaçmış, firari, kaçırılmış” (Parlatır 2012: 812).
“Seni koyup kaçaktır” sf. 183 “Bayatılar”

karışık	sf. 147, sf. 223 <karış-ı-k; karış- “karşı karşıya gelmek, karşı durmak, ihtilafa düşmek, karşı çıkmak” (DLT 2014: 687), karışık “karışma, çeşitli nesnelere veya türlerden oluşmuş” (Parlatır 2012: 849). “Bu kurbancıl gökler yine karışık” sf. 147 “Of, Bu Yol”
kavruk	sf. 222 <kavur-u-k; kavruk “kavrulmuş yanmış, güneşten kurumuş” (Parlatır 2012: 864), kagur- “kavurmak” (DLT 2014: 677). “Karin şişken bacak, kol, yüz kavruk” sf. 222 “İdil Boyu Açları”
kırık	sf. 68, sf. 133, sf. 192 <kır-ı-k; kır- “kazımak, koparmak, yolmak” (DLT 2014: 712), kırık “kırılma durumu, kırılmış” (Parlatır 2012: 898). “Kalbi kırık, gönlü ouyk” sf. 192 “Bayatılar”
korkak	sf. 109 <kork-a-k; “çok korkan, cesur olmayan, ödle” (Parlatır 2012: 921). “Kadınlardan bile korkak” sf. 109 “Kafkaslısan, Sev Kafkası”
oynak	sf. 83, 228, 234 <oyna-k; oyna- “oyynamak” (DLT 2014: 781), oynak “oynar, kararsız, meta-netsiz” (Parlatır 2012: 1322). “Orta oynak boyundan” sf. 83 “Sesli Kız”
oyuk	sf. 192 <oy-u-k; oyuk “Oğuz Lehçesinde, bostan korkuluğu ve yollara işaret için konulan taş” (DLT 2014: 781). “Kalbi kırık, gönlü oyuk” sf. 192 “Bayatılar”
örük	sf. 145 <ör-ü-k; “örülmüş olan, örgüyle yapılmış olan nesne” “Geldi mezarına bir örük urdu” sf. 145 “Şehitlere”

- parlak sf. 228, sf. 231
<parla-k; “parlayan, yanan, ışıldayan, ışıklı” (Parlatır 2012:Ç 1339).
“Bence her yazıdan daha parlaktır” sf. 228 “Sanat Kahramanlarına”
- sarmaşık sf. 145
<sarmaş-ı-k; “önüne gelen nesneye sarılan bir bitki” (Parlatır 2012: 1462).
“Kalk kalk sarmaşıklı mezar altından” sf. 145 “Şehitlere”
- sasık “çirkin” sf. 219
<sası-k; sası- “fena kokmak, lezzeti değişmek, kokuşmak” (Parlatır 2012: 1463).
“Göz önünde sasık eller kestikçe” sf. 219 “Ağlıyordum, Gülüyorum”
- soğuk sf. 201, sf. 202, sf. 203, sf. 224
<soğu-k; sogı- “soğumak” (DLT 2014: 826), soğuk “harareti olmayan, sıcaklığın zıttı” (Parlatır 2012: 1523).
“Kışta soğuk güç eyler” sf. 224 “Uşakların Eylenmesi Üçün”
- sorak sf. 80
<sor-a-k; sorag “sorma, sorgu, soruşturma, haber” (Akdoğan 1999: 682).
“Aydan sorak alalınlar” sf. 80 “Sesli Kız”
- sönük sf. 51, sf. 90, sf. 108, 113, 227
<sön-ü-k; sön- “sönmek” (NF 2014: 379), sönük “sönmüş, parlak olmayan, parlamayan” (Parlatır 2012: 1527).
“Düşündüm taşındım, ümidim sönük”
- sürük sf. 72
<sürü-k; “defolun” (Akdoğan 1999: 692), sürü- “kaldırmaksızın yerde çeke-
rek götürmek” (Parlatır 2012: 1545).
“Sürükleyip yerlerde” sf. 72 “Sesli Kız”
- titrek sf. 110, sf. 212
<titre-k; titre- “titremek, korkmak, dehşete düşmek” (NF 2014: 428), titrrek
“eli ayağı titrer olan, daima titreyen” (Parlatır 2012: 1726).
“O gün senin titrek laylan yollarıma ışık salır” sf. 110 “Ana”

- uzak sf. 73, sf. 101, sf. 126, sf. 132, sf. 138, sf. 161, sf. 171, sf. 175, sf. 184, sf. 192, sf. 210, sf. 217, sf. 230, sf. 255
<uza-k; uzak “uzamış olan, uzun süre” (DLT 2014: 928), uzak “uzak” (NF 2014: 451), uzak “zaman veya yer bakımından yakın olmayan, uzun süren” (Parlatır 2012: 1759).
“Uzak yoldan yarım gelir” sf. 126 “Uyan”
- yanık sf. 80, sf. 101, sf. 113, sf. 114, sf. 121, sf. 123, sf. 124, sf. 133, sf. 145, sf. 153, sf. 158, sf. 211, sf. 220
<yan-ı-k; yan- “yanmak” (DLT 2014: 948), yanık “yanmış şey, vücudun yanmış bir yerinin izi” (Parlatır 2012: 1814).
“Ey o yanık kalbin eli, vatani” sf. 124 “Akşamlar”
- yaraşık sf. 52, sf. 62, 149, 260, 261
<yaraş-ı-k; -, “yakışmak, münasip olmak, uygun düşmek” (Akdoğan 1999: 792), yaraş- “yakışmak, uymak, iyi gelmek” (Parlatır 2012: 1818).
“Varlığın bir yaraşık” sf. 62 “Küseyenlere”
- yatak sf. 123
<yat-a-k; “uyumak için yapılan döşek, üzerine yatak yapılan kerevit” (Parlatır 2012: 1821).
- yaylak sf. 38, sf. 99, sf. 201, sf. 213, sf. 249, sf. 270, sf. 275
<yayla-k; yāy “ilkbahar, yaz” (DLT 2014: 961), yaylag “yayla, yazlık” (DLT 2014: 962), yaylağ<yaylak “yazın göçülen yüksek ve serin yer, yaz otlağı, sonradan plato anlamını almıştır, yayla- “yazı geçirmek” (Eren 1999: 446), yaylak “ yazı geçirmek için çıkılan yüksek yer, yayla (Dilçin 2013: 252).
“Hatırında yok mu yaylak seferi” sf. 99 “Ay’a”
- yığmak sf. 54
<yığın-a-k; yığ- “yığmak, toplamak” (Öztürk 2015: 122), yığ- “toplamak, bir araya getirmek” (NF 2014: 482), yığnak “insanların toplanıp biriktiği yer” (Parlatır 2012: 1837).
“Bu tarlan yığnağı sardan mı korkar” sf. 54 “Adsız Şiir”

yırtık

sf. 226

<yırt-ı-k; “yırılmış, yarılmış, eskiyip paralanmış, parça parça olmuş” (Parlatır 2012: 1838).

“Yırtık yorganımızın altında titriyoruz” sf. 226 “Tarihi Mukaddes”

6.10. +l: Eski dönemlerdeki işlevini yitirmiştir. Bugün birkaç örnekte yaşamaktadır.

Tahsin Banguoğlu ekin az işlek, anlatımı karasız olduğunu, yaşadığı birkaç kelimeyi örnek vererek açıklamıştır: çökül, çakıl, çapul, oğul (Banguoğlu, 1959).

İncelediğimiz şiiirlerde, bu ekin kullanıldığı bir kelime belirledik.

dil

sf. 30, sf. 65, sf. 173, sf. 192, sf. 195, sf. 230, sf. 246, sf. 262, sf. 273

<di-l; tıl “casus, muhbir” (Öztürk 2015: 120), tıl “lehçe, dil, konuşma” (DLT 2014: 876), dil “insanların konuştukları söz, lügat, lisan” (Parlatır 2012: 346).

“Yayılmış şöhretin bütün dillere” sf. 230 “Göy Göl”

6.11. +m: eklendiği fiilden nesne ismi yapar. Bugün hala aktiftir.

Muharrem Ergin ekin fonksiyonunu fiille ilgili bir hal, durum, iş ifade etmek olarak ve o iş ile ilgili o işten doğan varlık, eşya alet, yer gibi isimler yaptığını belirtmiştir (Ergin, Türk Dil Bilgisi, 1958).

Süer Eker kalıcı isim oluşturan, en yaygın eklerden biri olduğunu açıklamıştır (Eker, 2003).

Tahsin Banguoğlu da ekin ET'den itibaren anlatım özelliği ile fiilden yalnız isimler yapan ek olarak dilimizde canlılığını koruduğunu belirtmiştir. Ekin kullanıldığı kelimeler aslında aniden ya da aralıklı sürelerle meydana gelen kılışlara, bunların ölçülerine, zamanlarına isim olurlar. Banguoğlu'na göre ek tadım, dürüm, dilim gibi kelimeler türeterek özel anlatım oluşturur. Genellikle tek heceli köklere gelir, hece düşmesi meydana getirerek çift hecelilere geldiği de görülür. Banguoğlu ekin geniş süreli bir kılış anlamı oluşturduğunu da verim, sürüm, geçim gibi örneklerle açıklamıştır (Banguoğlu, 1959).

Bahsi geçen ek, Azeri Türkçesinde, fiilin gösterdiği işin ismini yapan, fiilin gösterdiği işle ilgili sonucu gösteren soyut veya somut isimler türeten işlek bir ektie. Bkz sf. 189 (Kartallıoğlu & Yıldırım, 2012).

İncelediğimiz şiiirlerde, bu ekin kullanıldığı bir kelime belirledik.

ölüm sf. 35, sf. 43, sf. 48, sf. 53, sf. 54, sf. 68, sf. 72, sf. 81, sf. 101, sf. 102, sf. 117, sf. 125, sf. 136, sf. 141, sf. 151, sf. 177, sf. 211, sf. 222, sf. 235
<öl-ü-m; “ölüm” (DLT 2014: 787), ölüm “ölme, vefat, mevt, ölüm vakti, ecel” (Parlatır 2012: 1325).
“Ölüm, barut kokan Kür” sf. 235 “Kür”

6.12. +mA: hareket ifadesi vermez, hareketi iş şeklinde belirtir. Zamanla kalıplaşarak nesne ismi olmaya elverişli hale gelmiştir.

A.Von Gabain, ekin ET’de nadir olarak kullanıldığını, sıfat görevinde daha çok kullanıldığını bildirmiştir (Von Gabain & Çeviren Akalın, 1988).

Muharrem Ergin, ekin bütün fiil kök ve gövdeleriyle kullanılabilen bir ek olduğunu, iş isimleri yaptığını belirtmiştir. Yani Ergin’e göre ek göz önünde hareket canlandırmayan, hareketin kendisini değil, o hareketle yapılan işi anlatan bir ektir. İşin de hareketin nesnesi olduğunu belirtmiştir. İşin adı olan kelimeler ise zamanla nesne, eşya adı ya da sıfat olabilirler (Ergin, Türk Dil Bilgisi, 1958).

Tahsin Banguoğlu, Batı Türkçesinde ve yakın zamanlarda yazı lehçemizde geliştiğini belirtmiştir. ET ve Osmanlı Türkçesinden itibaren fiili mastar şeklinde isim yapan –mA eki çekim halinde ili sesli arasında kalarak son damak sesini düşürmüş ve –mA şekline gelmiştir. Yani yağmağ-a > yağma-ya şeklinde değişime uğramıştır. Banguoğlu’na göre hemen her fiile eklenebilen bu ek her türlü yalın isimleri karşılayabilen asıl kılış adlarıdır.

Zeynep Korkmaz ise fiilin gösterdiği oluş, kılış ve durumları yalın birer iş olarak belrten isimler yapar şeklinde belirtmiştir. Fiildeki luş ve kılışı iş adına dönüştürme özelliği taşıyarak her türlü olumlu olumsuz fiil kök ve gövdeleriyle çatı ekleri almış fiillere de gelir. Olumsuzluk ekiyle bir arada kullanılırken vurgu farkı da ortaya çıkar. İsim yapan –mA eki her zaman vurgulu olandır. Eklendiği isimler sıfat olarak da kullanılır. Bunlar fiildeki oluş ve kılışı bir varlığa, bir nesneye yapılmış olma niteliği ile bağlayan sıfatlardır. Buna örnek olarak da dolma kalem, basma kumaş gibi sıfatlar gösterilebilir (Korkmaz, Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi, 2009).

İncelediğimiz şiirlerde, bu ekin kullanıldığı yedi kelime tespit ettik.

ağlaşma “karşılıklı ağlamak” sf. 69, sf. 119
<ağlaş-ma; ıglat- “ağlaşmak” (DLT 2014: 655), yığla- “ağlamak” (NF 2014: 483), yığla- ~ıgla- ~agla-~akıla- ~ıkıla- “ağlamak, inlemek” (Gabain 1988: 310), ağla- “göz yaşını dökmek, sızlamak, feryat etmek” (Parlatır 2012: 50).
“Komşular da toydur, bizde ağlaşma” sf. 119 “İmdat”

- asma sf. 247
<as-ma; “asma işi, asılmış olan, asılı bir şekilde yetiştirilen üzüm” (Parlatır 2012: 108).
“Asma adı,
Asma bağda birce kere” sf. 247 “Pamuk Destanı”
- doğma sf. 231, sf. 267
<doğ-ma; tog- “doğmak” (DLT 2014: 886), doğma “dünyaya gelme, viladet, doğudan çıkıp görünme, doğmak durumu” (Parlatır 2012: 356).
“Susumuştü doğma yurdun sohbeti, sazı” sf. 231 “Füzuli”
- dolama sf. 150
<dola-ma; tolga- “yün çilesi dolamak” (DLT 2014: 890), dolama “çuhadan entari gibi önü açık açık olarak kavuşturulur ve üstüne kuşak bağlanır” (Parlatır 2012: 358).
“Dağlar başı dolama” sf. 150 “Bayatılar”
- kazma sf. 136, sf. 184, sf. 227
<kaz-ma; kaz- “kazmak” (DLT 2014: 696), kazma “kazma işi, toprağı kazmaya yarayan alet” (Parlatır 2012: 870).
“Sibirya’da kazmaların guşesi” sf. 136 “Kuropatkine”
- sürme sf. 176, sf. 180, sf. 186, sf. 216, sf. 133
<sür-me; “sürmek eylemi, sürülecek şey, göz kenarlarına ve kirpiklere sürülen siyah boya, göze çekilen boya” (Parlatır 2012: 1544), Kıpçak ve Oğuz Lehçelerinde “göze sürülen boya” (Nişanyan NS/k=sürme).
“Kaş gözünü sürmeler” sf. 176 “Bayatılar”
- tepinme sf. 77
<tepin-me; tepin- “tepmek, herhangi bir şey için ayağını oynatmak” (DLT 2014: 869), tepin- “el ve ayaklarını vurarak veya yere çarparak sıçramak” (Parlatır 2012: 1691).
“Evvel bir sızıntı
Sonra tepinme” sf. 77 “Sesli Kız”

6.13. +mAk: hareket ifadesi taşır. Fiilden nesne ismi ya da sıfat yapmaya hiç elverişli değildir. Eyleme isim verir. Birkaç kelimedede nesne ismi yapmıştır. Bu kelimelerde de zamanla kalıplaştığı için kullanılmaktadır.

A.Von Gabain, ekin ET’de soyut ve diğer isimleri oluşturduğunu belirtmiştir (Von Gabain & Çeviren Akalın, 1988).

Zeynep Korkmaz, ekin fiildeki soyut hareketleri adlandıran, onları ad biçimine sokan bir isim olduğunu belirtmiştir. Geçişli, geçişsiz, olumlu, olumsuz her türlü fiil kök ve gövdelerine gelerek geçici kılış adları ürettiğini ifade etmiştir. Yani dilde ne kadar fiil varsa ekin kullanım alanı da o kadar genişir (Korkmaz, Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi, 2009).

Muharrem ergin de ekin tüm fiil kök ve gövdelerine gelen, eskiden beri Türkçenin fiilden isim yapma eklerinin başında geldiğini ifade etmiştir. İşlevi de fiillerin hareket isimlerini yapmaktır. Yani fiil kök ve gövdelerinin hareketlerini karşılayan fakat tek başlarına kullanılmayan; şahıs, zaman, şekil vs.ye bağlanarak kullanılan dil birlikleridir (Ergin, Türk Dil Bilgisi, 1958).

Tahsin Banguoğlu’na göre eklendiği fiilin master şeklidir. ET’den itibaren isim-fiil ve kılış adı olarak canlı olarak kalmış, fakat kendisinden doğan –mA ekine pek çok kelimedede yerini bırakmıştır. Ayrıca ek, kılış adı olmanın yanında yemek, aygıt, organ, akarsu vb. gibi isimler de oluşturmuştur. Bu isimlere de eklemek, kaymak, çakmak, tokmak, parmak, ilmek, ırmak gibi kelimeleri örnek göstermiştir (Banguoğlu, 1959).

İncelediğimiz şiirlerde, bu ekin kullanıldığı yetmiş kelime tespit ettik.

ağlamak sf. 69, sf. 188, sf. 219
<ağla-mak; yıgla- ~ıgla- ~agla-~akıla- ~ıkıla- “ağlamak, inlemek” (Gabain 1988: 310), ağlamak “göz yaşı dökmek, sızlanmak, feryat etmek” (Parlatır 2012: 50).

“Ağlamak oldu yasak” sf. 69 “Sesli Kız”

almak sf. 153
<al-mak; “almak, zaptetmek, fethetmek” (Tekin 2010: 120), almak “ele geçirmek, elde etmek, yakalamak” (Parlatır 2012: 80).

“Beni sevip onu almak” sf. 153 “Bayatılar”

- anlamak sf. 102
<anla-mak; anla- “Oğuzcada anlamak” (DLT 2014: 553), anla- “anlamak” (NF 2014: 18), anlamak “telakki etmek” (Dilçin 2013: 22), anlamak “akıl erdirmek, idrark etmek, zihin almak” (Parlatır 2012: 90).
“Okuyup anlamak yazmaktan güçtür” sf. 102 “Dilimiz”
- anmak sf. 121
<an-mak; “hatıra gelmek, yad eylemek, dile getirmek, zikretmek” (Parlatır 2012: 91).
“Biz anmaktan, söylemekten yorulduk” sf. 121 “Irak”
- aramak sf. 138
<ara-mak; “Oğuz Lehçesinde aramak” (DLT 2014: 556), aramak “maddi ve manevi bulmaya çalışmak, istemek, talep etmek” (Parlatır 2012: 94).
“Aramaktan bezdiğiniz yolları
Aramadan ben sevdada bulmuşam” sf. 138 “Ben Bulmuşam”
- aşmak sf. 158
<aş-mak; “aşmak” (Tekin 2010: 123), aşmak “yükselmek, taşmak” (Parlatır 2012: 113).
“Bu dağdan aşmak olmaz” sf. 158 “Bayatılar”
- avutmak sf. 231
<avut-mak; awın- “bir şeyle, biriyle avunmak, bir şeye, birine alışmak” (DLT 2014: 565), avutmak “eğlendirip oyalamak, teselli etmek, aldatmak” (Parlatır 2012: 124).
“Avutmaya dertlerini gam ülkesinde” sf. 231 “Göy Göl”
- ayrılmak sf. 169
<ayrıl-mak; adır- “ayırarak” (DLT 2014: 541), adırıl- “ayrılmak” (Öztürk 2015: 114), adırıl- “ayrılmak” (NF 2014: 6), ayrılmak “birinin diğerinden uzaklaşması, uzak kalmak, çekilmek” (Parlatır 2012: 130)
“Ayrılmak nece olsun” sf. 169 “Bayatılar”

- bağlamak sf. 188
<bağla-mak; bağ-la-; Az.T. bağla- “bağlamak, kilitlemek, düğümlemek, düğmelemek, ilikleme” (Akdoğan 1999: 55), bağla- “bağlamak” (DLT 2014: 570), bağla- “bağlamak, kapatmak” (NF 2014: 42), bağla- “kapamak, durdurmak, alıkoymak, engel olmak” (Dilçin 2013: 35).
“Bağda yaprak kalmadı
Yarama bağlamaktan” sf. 188 “Bayatılar”
- bakmak sf. 147
<bak-mak; “bakmak” (DLT 2014: 570), bakmak “görmek, özenle gözden geçirmek” (Parlatır 2012: 151).
“Bu bakmaktan yorulduğum dünyaya” sf. 147 “Of, Bu Yol”
- barışmak sf. 158
<barış-mak; “karşılıklı gelip gitmek, karşılıklı gelip gitmede yarışmak” (DLT 2014: 575), barışmak “uzlaşmak, savaşı bırakmak, dostça görüşüp konuşmak” (Parlatır 2012: 157).
“Daha barışmak olmaz” sf. 158 “Bayatılar”
- bilmek sf. 117, sf. 146, sf. 163
<bil-mek; “bilmek” (Tekin 2010:129), bilmek “anlamak, tanımak, bilgisi olmak” (Parlatır 2012: 199).
“Ben ki bilmek isterdim” sf. 146 “Of, Bu Yol”
- boğmak sf. 116, sf. 123
<boğ-mak; bog- “boğmak” (DLT 2014: 592), boğunug “boğuk, kısık ses” (Akdoğan 1999: 103), boğuk “boğulmuş, boğulmakta olan bir kimsenin boğazından çıkan ses” (Parlatır 2012: 208).
“Düşman boğmak için dağlar aşacak” sf. 116 “Şehit Esir”
- boğulmak sf. 228
<boğul-mak; bogul- “boğulmak” (DLT 2014: 593), boğ- “boğmak” (NF 2014: 73), boğul- “boğazın tıkanmasıyla nefes almamak, suda batmak” (Parlatır 2012: 208).
“Bu göz yaşında boğulmaksa ta’leyi alem” sf. 228 “Olsun Koy”

- çoşmak sf. 48
<çoş-mak; çoşmak “taşmak, gürül gürül akmak, heyecan ve galeyana gelmek” (Parlatır 2012: 261).
“O çoşmak isteyir de, yazık ki, çoşmayır” sf. 48 “Bunu Mu İsterdin”
- çağırnak sf. 122, sf. 132
<çağır-mak; çağırnak “bağırnak, haykırmak” (Parlatır 2012: 270).
“Çağırnakta imdadına bir kesi” sf. 122 “Münacat”
- çakmak sf. 193, sf. 261
<çak-mak; “çakmak, Oğuz Lehçesinde sözü iletme” (DLT 2014: 611), çakmak “gammazlık etmek” (NF 2014: 100), çakmak “kakmak, kakarak sokmak, iyi anlatmak, çakacak alet” (Parlatır 2012: 273).
“Şimşekten çakmağım var” sf. 193 “Bayatılar”
- çalışmak sf. 276
<çalış-mak; “güreşmek, birbirini yere çalmak” (DLT 2014: 613), çalışmak “çabalamak, gayret etmek, işlemek, mücadele etmek” (Parlatır 2012: 274).
“Bağda çalışmağı gelmez hesaba” sf. 276 “Sellallah”
- çekmek sf. 231
<çek-mek; “ip, bağ vb. şeyleri çekmek” (DLT 2014: 618), çekmek “bir ucundan tutup uzatmak veya yükseltmek, kendine doğru getirmek” (Parlatır 2012: 285).
“Çekmek için o boşluğa yeni bir perde” sf. 231 “Füzuli”
- çıkmaq sf. 145
<çık-mak; “içeriden dışarıya gitmek, yukarı kalkmak” (Parlatır 2012: 294-295).
“Bak doğru çıkmakta gördüğün rüya” sf. 145 “Şehitlere”
- çıkarmak sf. 81
<çıkarmak; “dışarı atmak, kovmak, ihraç etmek” (Parlatır 2012: 294).
“Bu akşam ses çıkarmak
Değil haddi kimsenin” sf. 81 “Sesli Kız”

- dağlamak sf. 188
<dağla-mak; Fa. dağ “vücuda vurulan damga, işaret” (NF 2014: 106), dağ “at vb. şeylerin damgalandığı dağlama” (DLT 2014: 631), dağ “yara” (Dilçin 2013: 72), dağ “kızgın demirle vurulan damga, nişan” (Parlatır 2012: 308).
“Aşığım, ağlamaktan
Sinemi dağlamaktan” sf. 188 “Bayatılar”
- dayanmak sf.
<dayan-mak; “dayanmak, ara vermek, dinmek, durmak, beklemek, nöbet tutmak, direnmek, ısrar etmek” (Akdoğan 1999: 179), tayan- “dayanmak, yaslanmak, güvenmek” (DLT 2014: 865), tayan- “dayanmak, kendini tutmak, tahammül etmek, inat etmek” (NF 2014: 407), dayanmak “arkasını veya bedenini diğer bir yerini bir şeye yükleterek durmak, metanet göstermek” (Parlatır 2012: 323).
- dikmek sf. 188
<dik-mek; tikmek “dikmek” (Tekin 2010: 174), tikmek “elbise vb. şeyleri dikmek, ağaç, tuğ vb. şeyleri dikmek” (DLT 2014: 879), dikmek “ayakta durdurmak, kökleşmek üzere yere komak” (Parlatır 2012: 346).
“Dikmeye and içmişem” sf. 188 “Sesli Kız”
- doymak sf. 115
<doy-mak; toy- “doymak” (DLT 2014: 894), toy- “karnı doymak” (NF 2014: 430), doymak “tok olmak, kanmak, yetinmek” (Parlatır 2012: 360).
“Bir kainat yaradar ki, neşesinden doymak olmaz” sf. 115 “İmansıza”
- durmak sf. 139, sf. 239
<dur-mak; tur- “durmak, bulunmak, kalmak, var olmak” (NF 2014: 432), tur- “ayağa kalkmak” (Öztürk 2015: 120), tur- “ayağa kalkmak, durmak, bir yerde kalmak” (DLT 2014: 900-901), tur- “durmak, kalkmak, ayakta durmak” (Gabain 1988: 302), durmak “oynamamak, hareket etmemek” (Parlatır 2012: 365).
“Vaaz edip durmakta bak yine bize” sf. 139 “Ben Bulmuşam”
- duyulmak sf. 231
<duyul-mak; tuy- “sezmek, fark etmek, hissetmek” (DLT 2014: 906), duyulmak “işitilmek, kulağa çarpılmak” (Parlatır 2012: 366).
“Bir başkalık duyulmakta onun sesinde” sf. 231 “Füzuli”

- düşünmek sf. 34
<düşün-mek; tüşe- “rüya görmek” (DLT 2014: 912), tüşe- “düş görmek, hayale dalmak” (NF 2014: 443), tüşe- “rüya görmek” (Gabain 1988: 303), düşünmek “bir konuyu anlamak için iyi incelemek, ayrıntıları bellekte irdelemek” (Parlatır 2012: 372).
“Ne düşünmek, ne gam yemek” sf. 34 “Kaldı”
- düzmek sf. 35
<düz-mek; tüz- “dizmek, sıraya koymak” (NF 2014: 443), tüz- “yer vb. şeyleri düzeltmek” (DLT 2014: 914), düzmek “yapmak, işlemek, kılmak” (Parlatır 2012: 374).
“Düzmek güç olursa böyle hicrana” sf. 35 “Bir Gün”
- eğlenmek sf. 94
<eğlen-mek; eğlenmek “vakit geçirmek, beklemek, oyalanmak” (Dilçin 2013: 90), eğlenmek “durmak, konaklamak, kalmak” (Parlatır 2012: 387).
“Belki de küfür imiş gülmek, eğlenmek” sf. 94 “Kızım Üçün”
- etmek sf. 130, sf. 145
<et-mek; “eylemek, yapmak, kılmak” (Parlatır 2012: 422).
“İman etmek güç olmuş” sf. 145 “Of, Bu Yol”
- getirmek sf. 85
<getir-mek; keltür- “getirmek” (DLT 2014: 702), keltür- “getirmek, aktarmak, iktibas etmek, çocuk dünyaya getirmek” (NF 2014: 218), getirmek “uzak yerden yakına sevk ve nakletmek” (Parlatır 2012: 505).
“Güçtür getirmek dile” sf. 85 “Şarkı”
- gezmek sf. 113, sf. 241
<gez-mek; kez- “gezmek” (DLT 2014: 708), kez- “yolculuk etmek” (NF 2014: 223), gezmek “yürümek, dolaşmak, devretmek, hareket etmek” (Parlatır 2012: 507).
“Adak adak gezmek ister gönlüm Turan ellerini” sf. 113 “Şiirim”
- gizlenmek sf. 62
<gizlen-mek; kizle- “gizlemek” (DLT 2014: 724), kizle- “saklamak” (NF 2014: 252), gizlen- “saklanmak, örtünmek” (Parlatır 2012: 514).
“Ne gizlenmek vaktidir” sf. 62 “At Bu Çadranı”

- görmek sf. 117, sf. 161, sf. 191, sf. 226
<gör-mek; kör- “bakmak, görmek” (DLT 2014: 739), kör- “görmek, bakmak, maruz kalmak, sorumlu tutmak” (NF 2014: 260), kör- “görmek” (Gabain 1988: 283), görmek “görme gücü ile varlıkları bütünüyle algılamak” (Parlatır 2012: 520).
“Dağılmış yuvalar görmek istersen” sf. 117 “Harpedelere”
- gülmek sf. 53, sf. 69, sf. 94
<gül-mek; kül- “gülmek” (NF 2014: 270), kül- “gülmek” (NF 2014: 270), kül- “gülmek” (DLT 2014: 755), gülmek “insana mahsus olan bir his ile kah kah diyerek sesli veya sessiz, ekseriya ağzı açarak, dişleri gösterek bir hareket-i mahsusada bulunmak” (Parlatır 2012: 532).
“Belki de küfür imiş gülmek, eğlenmek” sf. 94 “Kızım Üçün”
- kaçmak sf. 64
<kaç-mak; “hapishaneden firar etmek, gizliden gitmek, habersiz savuşup gitmek” (Parlatır 2012: 812).
“Kaçmak mı istiyordun?” sf. 64 “At Bu Çadranı”
- kalkmak sf. 107
<kalk-mak; kalı- “at vb. zıplamak, taşkınlık yapmak” (DLT 2014: 679), kalkmak “ayak üzerinde durma vaziyeti almak, ayağa kalkmak” (Parlatır 2012: 828).
“O kalkmak istedi, demir sarıldı” sf. 107 “Horttan”
- kalmak sf. 224
<kal-mak; “kalmak” (Tekin 2010: 146), kalmak “olduğu yerde beklemek, gerilemek” (Parlatır 2012: 829).
“Tavuklarım horozsuz,
Derdine kalmak gerek” sf. 224 “Uşakların Eylenmesi Üçün”
- kazanmak sf. 231
<kazan-mak; kazgan- “kazanmak, elde etmek, fethetmek” (Tekin 2010: 148), kazanmak “kar etmek, istifade etmek” (Parlatır 2012: 869).
“Elmi ürfan kazanmaya gittiği yerde” sf. 231 “Füzuli”

- kovmak: sf. 143
<kov-mak; kow “kovmak, kovalamak” (DLT 2014: 732), koğmak “yerinden çıkarıp defetmek, kovmak, sürmek” (Parlatır 2012: 915).
“Gelirken kovmaya Turandan Urusu” sf. 143 “Türk Ordusuna”
- koymak “bırakmak” sf. 161
<koy-mak; kot- “koymak, bırakmak” (Tekin 2010: 153), kod- “koymak, bırakmak” (DLT 2014: 724), koy- “terketmek, vazgeçmek, takmak” (NF 2014: 257), koymak “komak” (Parlatır 2012: 923).
“Kabire koymak olmaz” sf. 161 “Bayatılar”
- kurtulmak sf. 101
<kurtul-mak; “herhangi bir sıkıntıdan kurtulmak” (DLT 2014: 749), kutul- “kurtulmak” (NF 2014: 268), kurtulmak “tehlike veya bir sıkıntıdan çıkmak” (Parlatır 2012: 938).
“Kurulmak isteyir, kanat yarmaz” sf. 101 “Yaralı Kuş”
- kurumak sf. 142
<kuru-mak; kurga- ~kırı- “yerin kuruması, kurumak” (DLT 2014: 747-748), kurug “kuru, boş” (NF 2014: 269), kurumak “yaşlığı ve ıslaklığı gitmek” (Parlatır 2012: 939).
“Kuzgun gibi kurumaya başladı” sf. 142 “Ey Asker”
- naz eylemek sf. 147
<naz eyle-mek; “nazlanmak, istemez görünmek veya davranmak” (Parlatır 2012: 1270).
“Naz eylemek her güzele yok mudur?” sf. 147 “Of, Bu Yol”
- neşterlemek sf. 268
<neşterle-mek; Fa. neşter “hekim bıçağı” (Parlatır 2012: 1287).
“Anlamadı dost ne, neşterlemek ne?” sf. 268 “Genceli Dostlarıma”
- oymak “oymak, ovmak” sf. 213
<oy-mak; Az.T. “oymak, ovmak, ovuşturmak” (Akdoğan 1999: 618).
“Geniş geniş oymakların” sf. 213 “Azerbaycan Azerbaycan”

- oyynamak sf. 264
<oyna-mak; oyna- “oyynamak” (DLT 2014: 781), oynamak “kıyımdanmak, hareket etmek” (Parlatır 2012: 1322).
“Oynamak yolunda geçtiler candan” sf. 264 “Ağamirin Toyunda”
- öldürmek sf. 53, sf. 85
<öldür-mek; öldür- “öldürmek” (DLT 2014: 786), öltür- “öldürmek” (NF 2014: 337), öldürmek “ölümüne sebep olmak, katletmek, ortadan kaldırmak” (Parlatır 2012: 1325).
“Şahmarı sağ bırakmak,
Öldürmemek bir günah” sf. 85 “Şarkı”
- ölmek sf. 53, sf. 66
<öl-mek; “ölmek” (DLT 2014: 786), ölmek “yaşamaz olmak, can vermek, vefat etmek” (Parlatır 2012: 1325).
“Yaşamak ne, ölmek ne?” sf. 66 “Sesli Kız”
- öpmek sf. 145
<öp-mek; öp- “öpmek” (NF 2014: 339), öpmek “sevgi ve saygı ifadesi olarak dudaklarını değdirmek, buse almak” (Parlatır 2012: 1326).
“Bak nasıl öpmekte tozlar, dumanlar” sf. 145 “Şehitlere”
- paylamak sf. 265
<payla-mak; Az.T. “dağıtmak, tevzi etmek, bölüştürmek” (Akdoğan 1999: 630), paylamak “pay ve hisse vermek” (Parlatır 2012: 1345).
“Çahır paylamakta deliye dince” sf. 265 “Mescitte Meyhane”
- salmak sf. 116, sf. 144, sf. 153
<sal-mak; “göndermek, su, ağaç vb. şeyleri alıp götürmek” (DLT 2014: 801), salmak “yaymak, sermek, uzatmak, çıkarmak” (Parlatır 2012: 1454).
“Karanlık gölge salmakta” sf. 144 Derdim”
- sarışmak sf. 161
<sarış-mak; -, “kucaklaşmak” (Akdoğan 1999: 662).
“Bu sarışmak zamanı” sf. 161 “Bayatılar”

- saymak sf. 236
<say-mak; sa- “saymak” (DLT 2014: 797), say- “tek tek söyleme, hesaba eklemek” (Parlatır 2012: 1467).
“Ne mümkün onu saymak” sf. 236 “Kür”
- sızlamak sf. 144
<sızla-mak; “acı acı ağrımak, derinden sızı vermek” (Parlatır 1999: 1508).
“Ne çıkar biz sızlamaktan” sf. 144 “Derdim”
- sormak sf. 122
<sor-mak; sorug “kaybolan şey” (DLT 2014: 829), sor- “Oğuzcada aramak, sormak” (DLT 2014: 828).
“Buyruk senin kullarına, ne sormak” sf. 122 “Münacat”
- söylemek sf. 121
<söyle-mek; sözle- > söyle- “söylemek, konuşmak” (DLT 2014: 833), sözle- “konuşmak, birinin ardından konuşmak” (NF 2014: 380), sözlä- “söylemek”(Gabain 1988: 294), söylemek “düşündüğünü veya bildiğini sözle anlatmak” (Eren 1999: 375), söylemek “konuşmak” (Dilçin 2013: 204).
“Biz anmaktan söylemekten yorulduk” sf. 121 “Irak”
- susmak sf. 87
<sus-mak; susmak “söz etmemek, konuşmamak” (Parlatır 2012: 1536).
“Kız hara, susmak hara?” sf. 87 “Şarkı”
- sürtmek sf. 226
<sürt-mek; sürt- “sürmek, sürünmek, sürtmek, bulaştırmak” (NF 2014: 385), sürt- “temas ettirerek sürmek, yürütmek” (Parlatır 2012: 1545).
“Görüp yüz sürtmek için” sf. 226 “Tarihi Mukaddes”
- şadlanmak sf. 217
<şadlan-mak; -; Az.T. şad éle- “sevindirmek, memnun etmek” (Akdoğan 1999: 694),şādılık “mutluluk, sevinç” (NF 2014: 386), şad “Batı Türklerinde kağandan sonra en yüksek unvan” (Gabain 1988: 295), şād “sevinçli, huzurlu, mesrur, memnun” (Parlatır 2012: 1549).
“Şadlanmak, oynamak ustalık ister” sf. 217 “Masabeyinin Nutku”

- uçmak sf. 99, sf. 103
<uç-mak; “havaya kalkıp gitmek” (Parlatır 2012: 1742).
“Verdikçe ruhuma uçmak hevesi” sf. 99 “Ay’a”
- ummak sf. 231
<um-mak; um- “ummak” (DLT 2014: 921), um- “umut etmek, emelinde bulunmak” (Parlatır 2012: 1750).
“Ummaktadır yalnız ondan derdine çare” sf. 231 “Füzuli”
- yalvarmak sf. 188
<yalvar-mak; yalwar- “yalvarmak, birine sığınıp ondan bir şey istemek” (DLT 2014: 946), yalvarmak “birine kendisini acındırmak, ısrarla bir şey istemek” (Parlatır 2012: 1813).
“Canda aman kalmadı
O kıza yalvarmaktan” sf. 188 “Bayatılar”
- yaşamak sf. 66, sf. 69, sf. 274
<yaşa-mak; “yaşamak” (DLT 2014: 957), yaşamak “sağ olmak, ömür sürmek, varlığını sürdürmek” (Parlatır 2012: 1821).
“Yaşamak ne, ölmek ne?” sf. 66 “Sesli Kız”
- yazmak sf. 102
<yaz-mak; yaz- “Oğuzcada yazmak” (DLT 2014: 963), yazı “yazılmış olan şey, hat, resim, kitabet” (Parlatır 2012: 1825).
“Okuyup anlamak yazmaktan güçtür” sf. 102 “Dilimiz”
- yemek sf. 34
<ye-mek; “ağızda çiğneyerek yutmak” (Parlatır 2012: 1831).
“Ne düşünmek, ne gam yemek” sf. 34 “Kaldı”
- yıkmak sf. 110, sf. 145
<yık-mak; “yıkmak” (DLT 2014: 970), yık- “yıkmak, devirmek, yere düşürmek” (NF 2014: 484), yıkmak “parça parça aşağı indirmek, yere vurmak, viran etmek” (Parlatır 2012: 1837).
“Yıkılmamak bu yolda” sf. 145 “Of Bu Yol”

yitirmek sf. 131
<yitir-mek; -; yitür- “kaybetmek” (DLT 2014: 978), yitir- “nerede olduğunu bilememek, kaybetmek, yok olmak” (Parlatır 2012: 1839).

6.14. +n: Eski dönemlerden itibaren varlığını sürdüren eklerdendir. Kullanım alanı çok geniş değildir fakat canlılığını günümüzde hala korumaktadır.

Zeynep Korkmaz ekin çok eskiden beri kullanılan işlek bir ek olduğunu belirtmiştir. Korkmaz’a göre ek geçişli ve geçişsiz, tek ve çift heceli fiil köklerinden adlar bazen de sıfatlar türetmiştir. Bu türetmelerde ekin görevi fiilin gösterdiği işin sonucu ya da ürünü olmaktır. Ek, düşün, esin, güven gibi kelimeler türetmiştir. Bunların yanında basın, dizin, sayın gibi Arapçalarına karşılık gelen yeni kelimeler de türetilmiştir. Bkz sf. 101 (Korkmaz, Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi, 2009).

Süer Eker de ekin, kullanım sıklığı fazla olan eklerden olduğunu bildirmiştir. Eker’e göre eylemin gösterdiği iş, hareket vb.nin sonucu olan adları ifade eder. Bkz sf. 348 (Eker, 2003).

İncelediğimiz şiirlerde, bu ekin kullanıldığı üç kelime belirledik.

düzen sf. 171
<düz-e-n; “nizam, tertip, ahenk” (Parlatır 2012: 373).
“Sarayda tütün düzen” sf. 171 “Bayatılar”

gelin sf. 55, sf. 153, sf. 156, sf. 117, sf. 119, sf. 145, sf. 182, sf. 183, sf. 202, sf. 234, sf. 243, sf. 250, sf. 265
<gel-i-n; keliş “gelin” (Tekin 2010: 149), kelin “gelin” (DLT 2014: 702), gelin “evlenmeye hazırlanmış kız veya yeni evlenmiş kadın” (Parlatır 2012: 501).
“Kurşağı kuşan gelin” sf. 182 “Bayatılar”

yığın sf. 95, sf. 98, sf. 118, sf. 228
<yığ-ı-n; yığın “toprak vb. şeylerin yığını, kendisi için toplamak, biriktirmek” (DLT 2014: 970),yığın “küme, top, birikmiş şeylerin mecmuu” (Parlatır 2012: 1836).
“Beşer hayata tapınmış, o bir yığın toprak” sf. 228 “Olsun Koy”

6.15. +tI, tU: Türkçenin eski dönemlerinden itibaren kullanılan bir ektir. “n” li fiil gövdelerine getirilerek isim halini alır.

Muharrem Ergin’e göre ek, -n’li fiil gövdelerine getirilir. Teşkil ettiği isimler, yapan, olan ya da yapılan çeşitli nesnelere karşılır. Ergin, akıntı, sallantı, bulantı gibi örnekleri vermiştir. Ek, genellikle –n’li fiil gövdelerine getirilmekle beraber nadir de olsa başka fiil kök veya gövdelerine de getirilebilir. Buna da bağırıtı, ürperti, karartı gibi kelimeleri örnek vermiştir. Ergin ekin ses uyumu üzerinde de durarak; ET’de ve EAT’de ekin sadece –dı, -di şeklinde olduğunu, sonraki dönemlerde ses uyumuna bağlandığını belirtmiştir. Bkz sf. 193-194 (Ergin, Türk Dil Bilgisi, 1958).

Zeynep korkmaz eki –n, -l, -r eklerinin bulunduğu fiil gövdelerine gelerek somut ve soyut isimler türeten çok işlek ek olduğunu belirtmiştir. Genellikle geçişsiz fiil gövdelerinden fiilin gösterdiği işin sonucu ve ürünü olan isimler türetir şeklinde açıklamıştır. Bkz sf. 101-104 (Korkmaz, Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi, 2009).

İncelediğimiz şiirlerde, bu ekin kullanıldığı üç kelime belirledik.

çarpıntı	sf. 85 <çarpın-tı; çalpaş- “bir şeye pislik bulaşması” (DLT 2014 613), çarpındı “şiddetle oynama, şiddetli hareket, heleben” (Parlatır 2012: 280). “Yürek çarpıntısından” sf. 85 “Şarkı”
gezinti	sf. 234 <gezin-ti; “gezmek” (DLT 2014: 708), kez- “yolculuk etmek” (NF 2014: 223), gezindi “gezinme, gezilecek yer, seyr ü teferrüc” (Parlatır 2012: 507). “Gezintiye çıkan kür” sf. 234 “Kür”
kuruntu	sf. 123 <kurun-tu; “aslı olmadığı halde zihinde kurulan şey, hülya, hayal” (Parlatır 2012: 939)

6.16. Partisip Ekleri

6.16.1. +An: bu partisip eki Eski Türkçede “-gan, -gen” şeklindeydi. Zamanla baştaki “g” nin düşmesiyle günümüze “-an, -en” olarak gelmiştir. Bu şekilde de canlılığını korumaktadır. Geniş zaman anlamı vermektedir.

Zeynep Korkmaz ekin geçişli geçişsiz tek ve çok heceli fiillerden sıfatlar türeten ve bir işi yapanı gösteren isim olarak da kullanılan işlek bir ek olduğunu belirtmiştir. Bkz sf. 73-74 (Korkmaz, Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi, 2009).

Muharrem ergin de ekin eklendiği kelimelerden kalıcı ve geçici isimler oluşturduğunu belirtmiştir. Bkz sf. 199 (Ergin, Türk Dil Bilgisi, 1958).

- açan “açık hale getiren” sf. 36, sf. 52
<aç-an; aç- “ortaya çıkarmak, göz önüne koymak” (Parlatır 2012: 39). Açma işini gerçekleştiren kişidir.
“Açan güller bu tezlikle soluyor” sf. 52 “Ne İçindir”
- açılan sf. 85
<açıl-an; açıl- “görünmek, ortaya çıkmak, aşikâr olmak” (Parlatır 2012: 39), açıl- “zahir olmak, aşikâr olmak” (Dilçin 2013: 13). Başkası tarafından açık hale getirilen nesnedir.
“Açılan gülgün seher” sf. 85 “Şarkı”
- ağaran sf. 82
<ağar-an; ak “beyaz” (NF 2014: 10), ağar- “ağarmasına sebep olmak, soldurmak” (Parlatır 2012: 48).
“Korkusundan ağaran
O ince dişlerinde” sf. 82 “Sesli Kız”
- ağlayan sf. 45, sf. 52, sf. 95, sf. 96, sf. 98, sf. 99, sf. 106, sf. 254
<ağla-y-an; yıgla- ~ıgla- ~agla-~akıla- ~ıkıla- “ağlamak, inlemek” (Gabain 1988: 310), ağlamak “göz yaşı dökmek, sızlanmak, feryat etmek” (Parlatır 2012: 50). Ağlama eylemini gerçekleştiren canlıdır.
“Ey ağlayan beşikteki biçare” sf. 52 “Ne İçindir”
- akan sf. 37, sf. 72, sf. 81, sf. 83, sf. 215, sf. 234, sf. 254, sf. 260, sf. 272
<ak-an; ak- “akmak” (NF 2014: 10). Akma eylemini gerçekleştiren herhangi bir sıvıdır.
“Akan göz yaşımı silen olmadı” sf. 37 “Kıtaalar”

alan	sf. 78, sf. 182, sf. 192, sf. 223, sf. 268 <al-an; al- “almak, zaptetmek, fethetmek” (Tekin 2010: 120), al- “ele geçirmek, elde etmek, yakalamak” (Parlatır 2012: 80). Alma eylemini gerçekleştiren kişidir. “Pazardan alan baldır” sf. 182 “Bayatılar”
andıran	sf. 133 <andır-an; andır- “birinin hatırına getirmek, unutturmamak” (Parlatır 2012: 89). Hatırlatma eylemini yapan canlı ya da cansız varlıklardır.
anlaşılan	“idrak edilen” sf. 58 <anlaşılan; anlaş-ı-l-; “bilinmek, malum olmak, akıl erdirilmek” (Parlatır 2012: 90). “Anlaşılan, ayrılırken bir boya verdi” sf. 58 “Çoban Kızı”
anlayan	sf. 65, sf. 100, sf. 102, sf. 111, sf. 134, sf. 267 <anla-y-an; anla- “Oğuzcada anlamak” (DLT 2014: 553), anla- “anlamak (NF 2014: 18), anla- “telakki etmek” (Dilçin 2013: 22), anla- “akıl erdirmek, idrak etmek, zihin almak” (Parlatır 2012: 90). Anlama eylemini gerçekleştiren kişidir. “Farkını anlayan yok Sevap ile günahın” sf. 65 “At Bu Çadranı”
arayan	sf. 52 <ara-y-an; “Oğuz Lehçesinde aramak” (DLT 2014: 556), ara- “maddi ve manevi bulmaya çalışmak, istemek, talep etmek” (Parlatır 2012: 94). “Niçin bela arayandan bulan az” sf. 52 “Ne İçindir”
aşan	sf. 56 <aş-an; “aşmak” (Tekin 2010: 123), aş- “yükselmek, taşmak” (Parlatır 2012: 113) “Ürkek ceylan gibi dağlardan aşan” sf. 56 “And Olsun”
atılan	sf. 41, sf. 68 <atıl-an; atıl- “atma işi yapılmak, bir kenara bırakılmak” (Parlatır 2012: 117). Atma eyleminin yapıldığı nesnedir. “Atılan oklardan çık gel ziyansız” sf. 41 “Kurban Olduğum”

- ayrılan sf. 223
<ayrıl-an; adır- “ayırmaq” (DLT 2014: 541), adrıl- “ayrılmak” (Öztürk 2015: 114), adrıl- “ayrılmak” (NF 2014: 6), ayrıl- “birinin diğerinden uzaklaşması, uzak kalmak, çekilmek” (Parlatır 2012: 130). Ayrılma eylemini gerçekleştiren kişidir.
“Bana kalsa biz ayrılan değiliz” sf. 223 “Gölgem ile Ben”
- azan sf. 122, sf. 125, sf. 130, sf. 132
<az-an; Az.T.de “azğın” şeklinde kullanılmaktadır (Akdoğan 1999: 50), az- “yolu şaşırmaq, yolunu kaybetmek” (DLT 2014: 567), az- “azmaq, doğru yoldan çıkmak” (NF 2014: 39), az- “yanılmak, şaşırmaq, azmaq” (Gabain 1988: 263), az- “bozulmaq, değişmek, yolunu şaşırmaq, sapkınlığa düşmek” (Dilçin 2013: 33).
“Bir kuş okur bize sabah ezanı,
Çağırmaqta yola yoldan azanı” sf. 132 “Yazık”
- bağırın sf. 128, sf. 239
<bağır-an; bağır- “yüksek sesle bağırmaq, haykırmak” (Parlatır 2012: 144). Haykırma eylemini gerçekleştiren kişidir.
“Ben çığneden bu ülkenin
'Hakk' bağırın sesiyim” sf. 128 “Ben Kimim?”
- bağlanan sf. 64
<bağlan-an; bağ-la-; Az.T. bağla- “bağlamak, kilitlemek, düğümlemek, düğmelemek, ilikleme” (Akdoğan 1999: 55), bağla- “bağlamak” (DLT 2014: 570), bağla- “bağlamak, kapatmaq” (NF 2014: 42), bağla- “kapamak, durdurmaq, alıkoymak, engel olmak” (Dilçin 2013: 35). Bağlanma işinin gerçekleştirildiği bağdır.
“Bağlananlar zülfüne” sf. 64 “At Bu Çadranı”
- bakan sf. 206, sf. 234, sf. 271
<bak-an; bak- “bakmaq” (DLT 2014: 570), bak- “görmek, özenle gözden geçirmek” (Parlatır 2012: 151).
“Bayrağıma hain bakan” sf. 206 “Marş”

- ballayan sf. 267
<balla-y-an; -; bal “bal” (DLT 2014: 571), ballan- “bal sürülmesi”. Bal sürme eylemini gerçekleştiren kişidir.
“Odur seni evvel ballayan, kardeş” sf. 267 “Şaire Sataştımsa”
- basan sf. 233
<bas-an; bas- “üstüne çöküp basmak, gece baskını yapmak, bir ülkeyi yenmek ve düzene sokmak” (DLT 2014: 575), bas- “basmak, saldırmak, üzerine çullanmak, yenmek, alt etmek, masaj yapmak” (NF 2014: 49), bas- “baskın yapmak, bastırmak” (Tekin 2010: 126), bas- “basmak, mahvetmek” (Gabain 1988: 266), bas- “alt etmek, teskin etmek, ansızın basvermek” (Dilçin 2013: 37).
“Ülkemizde su basan bir karış yer kalmamış” sf. 233 “Gelmişem Pambıklar Diyarından”
- batan sf. 71, sf. 129, sf. 141, sf. 142, sf. 154, sf. 170
<bat-an; bat- “içine girmek, dalmak, gark olmak” (Parlatır 2012: 165).
“Sen ey gözlerime batan kuruntu” sf. 129 “Gelme”
“Gün doğandan gün batan” sf. 170 “Bayatılar”
- beceren sf. 192
<becer-en; beceri “yetenek, istidat” (Parlatır 2012: 169). Becerikli, yetenekli olan.
“Bağ beceren bağbanam ben” sf. 192 “Bayatılar”
- bekleyen sf. 225
<bekle-y-en; bekle- “koruyan, muhafaza etmek, yanında durup gözcülük etmek” (Parlatır 2012: 174).
“Ufuklarda güvercin bekleyen Nuhi gördüm” sf. 225 “Tarihi Mukaddes”
- biçen sf. 224
<biç-en; biç- “kesmek, belli bir ölçüye göre parçalara ayırmak” (Parlatır 2012: 194). Kesme eylemini yapan kişidir.
“Bilsin bu hak söze kefen biçenler” sf. 224 “Efendiye”

- bilen sf. 37, sf. 49, sf. 68, sf. 121, sf. 144, sf. 60, sf. 214, sf. 249
<bil-en; bil- “bilmek” (Tekin 2010:129), bil- “anlamak, tanımak, bilgisi olmak” (Parlatır 2012: 199).
“Görenler, bilenler sana hayrandı” sf. 214 “Gencem, Hey”
- boğan sf. 54
<boğ-an; ; bog- “boğmak” (DLT 2014: 592), boğunug “boğuk, kısık ses” (Akdoğan 1999: 103), boğuk “boğulmuş, boğulmakta olan bir kimsenin boğazından çıkan ses” (Parlatır 2012: 208). Başka bir canlının nefes almasını engelleyen kişidir.
“Korkunç ejdahalar boğan bir ülke” sf. 54 “Adsız Şiir”
- boylanan sf. 75
<boylan-an; boylan- “pencere vb.den sarkarak bakmak, boyu uzamak, yükselmek” (Akdoğan 1999: 106), boy “beden, vücut” (Parlatır 2012: 211). Boyu uzayan, boy atan canlı.
“Boyalanan gelinlerin
Islak yanaklarında” sf. 75 “Sesli Kız”
- bulan sf. 45, sf. 52
<bul-an; bul- “arayarak ya da tesadüfen elde etmek” (Parlatır 2012: 216).
“Niçin bele arayandan bulan az” sf. 52 “Ne İçindir”
- çoşan sf. 45, sf. 56, sf. 96, sf. 112, sf. 118, sf. 127
<çoş-an; çoşmak “taşmak, gürül gürül akmak, heyecan ve galeyana gelmek” (Parlatır 2012: 261).
“Keklik olup seken, kan gibi çoşan” sf. 56 “And Olsun”
- çağrılan sf. 82
<çağrıl-an; çağır- “bağırarak, haykırmak” (Parlatır 2012: 270). Başkasının çağırıldığı kişidir.
“Her defa çağrılan da” sf. 82 “Sesli Kız”
- çakan sf. 235
<çak-an;çak- “çakmak, Oğuz Lehçesinde sözü iletmek” (DLT 2014: 611), çak- “gammazlık etmek” (NF 2014: 100),çak- “kakmak, kakarak sokmak,

iyi anlatmak, çakacak alet” (Parlatır 2012: 273). Çakma eylemini gerçekleştiren kişidir.

“Şimşek olup çakan Kür” sf. 235 “Kür”

- çalan sf. 147, sf. 153, sf. 192, sf. 193
<çal-an; çal- “yere vurmak, yere çalmak, sözü işittirmek” (DLT 2014: 612).
“Alıban çalan gelmez” sf. 192 “Bayatılar”
- çalışan sf. 225, sf. 234
<çalış-an; çalış- “güreşmek, birbirini yere çalmak” (DLT 2014: 613), çalış-
“çabalamak, gayret etmek, işlemek, mücadele etmek” (Parlatır 2012: 274).
“Çalışan işçi yoldaş” sf. 234 “Gelmişem Pambıklar Diyarından”
- çarpan sf. 248
<çarp-an; çarp- “şiddetle vurmak, vurup yere düşürmek” (Parlatır 2012: 280).
“Tarihte Alman cengaver, çarpan” sf. 248 “Pamuk Destanı”
- çatan sf. 154, sf. 180
<çat-an; çat- “tasarlamak, uydurmak, kafasında kurmak” (NF 2014: 100).
“On beşine çatan kız” sf. 180 “Bayatılar”
- çeken sf. 37, sf. 47, sf. 202
<çek-en; çek- “ip, bağ vb. şeyleri çekmek” (DLT 2014: 618), çek- “bir ucundan tutup uzatmak veya yükseltmek, kendine doğru getirmek” (Parlatır 2012: 285).
“Gam, keder çekene gün ne gerektir” sf. 37 “Kıtalar”
- çekilen sf. 34
<çekil-en; çekil- “yazıya noktalar konmak, noktalanmak” (DLT 2014: 618),
çekil- “sürüklenmek, taşınmak, tahammül olunmak, başa gelmek” (Parlatır 2014: 284
“Çekilen azap da, iş de, zahmet de” sf. 34
- çekişen sf. 243
<çekiş-en; çekiş- “tutuşmak, kavga etmek, mücadele” (Parlatır 2012: 285).
“Bulutlarla çekişen” sf. 243 “Pamuk Destanı”

- çıkan sf. 140, sf. 142, sf. 202, sf. 207, sf. 234, sf. 235
<çık-an; çık- “içeriden dışarıya gitmek, yukarı kalkmak” (Parlatır 2012: 294-295).
“Kıvrılarak çıkan kür” sf. 235 “Kür”
- çırpınan sf.133
<çırpın-an; çırpın- “çırpınmak, hızla kapatılmak, silkinmek, üstünü silmek” (Akdoğan 1999: 153), çırpın- “titremek, aşırı hareket etmek, heyecana gelmek, telaşa düşmek” (Parlatır 2012: 296).
“Gizli sevda için çırpınan deniz” “sf. 133 “İstanbul”
- çiğnenen sf. 128
<çiğnen-en; çiğne- “ayakla basmak, kahr ve tazyik altına almak, ezmek, yemek üzere ağıza alınan şeyi dişle kırıp ezmek” (Parlatır 2012: 297-298).
“Ben çiğnenen bir ülkenin” sf. 128 “Ben Kimim?”
- çizilen sf. 225, sf. 226
<çizil-en; çizil- “çizgi yapılmak veya konulmak, çizgi çekilerek belirlenmek” (Parlatır 2012: 301), çizil- “çözölmek, açılmak” (Dilçin 2013: 69).
“Masallarda çizilen yüzleri gösterdiler” sf. 225 “Tarihi Mukaddes”
- çöken sf. 47
<çök-en; çök- “inmek, konmak, havada ya da suda toz vb şeylerin dibe vurması” (Parlatır 2012: 304).
“Gözüne karanlık çökenler bilir” sf. 47 “Ne Yazım”
- çullayan sf. 266
<çulla-y-an; Az.T. çulla- “birçok giysi giydirmek” (Akdoğan 1999: 161), “çul ile örtmek” (Parlatır 2012: 305). Çullama eylemini gerçekleştiren.
“Balçılı katılı çullayan kardeş” sf. 266 “Şaire Sataşdınsa”
- damlayan sf. 82
<damla-y-an; tam- “damlamak” (DLT 2014: 850), tam- “damlamak” (NF 2014: 401), damla- “katre katre akmak” (Parlatır 2012: 316).
“O kıvıll gül damlayan” sf. 82 “Sesli Kız”

- değen sf. 138, sf. 203
<değ-en; teg- “değmek, varmak, erişmek” (Tekin 2010: 172), teg- “ulaşmak, erişmek, isabet etmek, değmek” (DLT 2014: 865), değ- “dokunmak, temas etmek, rast gelmek” (Parlatır 2012:326).
“El değen cennetin ben bir tayını” sf. 138 “Ben Bulmuşam”
- değişen sf. 190
<değiş-en; Az.Türkçesinde değiştir- “değiş” (Akdoğan 1999: 183), değiş- “başkalatmak, başka türlü olmak, tagayyür etmek” (Parlatır 2012: 326)
“Kurbanıyla değişen” sf. 190 “Bayatılar”
- derinleştiren sf. 130
<derinleştir-en; tăriñ “derin” (Gabain 1899: 299), teriñ “Oğuzlarda her şeyin bol ve derini” (DLT 2014: 871), Hasan Eren sözlüğünde kelimenin derin- “toplanmak” fiilinden türediğini belirtmiştir (Eren 1999: 109).
- deyen sf. 34, sf. 56, sf. 60, sf. 117, sf. 118, sf. 134, sf. 149, sf. 212, sf. 219, sf. 233, sf. 243, sf. 246, sf. 251
<de-y-en; ti- “demek, söylemek” (Tekin 2010: 174), de- “söylemek, ağızdan bir söz çıkarmak” (Parlatır 2012: 330).
“Felek dedikleri sen diyen değil” sf. 212 “Dağlar”
- diken sf. 117, sf. 233
<dik-en; tik- “dikmek” (Tekin 2010: 174), tik- “elbise vb. şeyleri dikmek, ağaç, tuğ vb. şeyleri dikmek” (DLT 2014: 879), dik- “ayakta durdurmak, kökleşmek üzere yere komak” (Parlatır 2012: 346).
“Pamuğumun her şahı
Düşman gözüne diken” sf. 233 “Gelmişem Pambıklar Diyarından”
- dindiren sf. 162
<dindir-en; dindir- “durdurmak, teskin eylemek” (Parlatır 2012: 350).
“Dindirende dineydi” sf. 162 “Bayatılar”
- dinleyen sf. 114, sf. 121, sf. 132
<dinle-y-en; tiñla- “dinlemek” (Tekin 2010: 174), dinle- “işitmek üzere kulak vermek” (Parlatır 2012: 351).
“Zemzemin derdini dinleyen kardeş” sf. 132 “Yazık”

- doğan sf. 54, sf. 55, sf. 104, sf. 112, sf. 141, sf. 142, sf. 170, sf. 245
<doğ-an; tog- “doğmak” (DLT 2014: 886), doğma “dünyaya gelme, viladet, doğudan çıkıp görünme, doğmak durumu” (Parlatır 2012: 356), “Gülümsüyor doğan güneş yüzüne” sf. 141 “Ey Asker”
- dolaşan sf. 51
<dolaş-an; tolgaş- “dolamakta ve burmakta yarışmak” (DLT 2014: 890), dolaş- “dönmek, devretmek, gezmek, seyahat etmek” (Parlatır 2012: 358), tolaş- “ilişmek, sataşmak” (Dilçin 2013: 221).
“Ben doğrusu, bu boşlukta dolaşan” sf. 51 “Madonnaya”
- dolduran sf. 135, sf. 179, sf. 263
<doldur-an; tol- “dolmak” (DLT 2014: 890), toltur- “doldurmak” (NF 2014: 429), dolu “içi boş olmayan, dolmuş” (Eren 1999: 118)
“Kimdir kezetle, kerpiçle muzeyleri dolduranlar?” sf. 135 “Kuropatkine”
- donduran sf. 54
<dondur-an; toñ- “donmak, soğuktan donup ölmek” (DLT 2014: 892), don “soğuktan katı duruma gelmiş su ve benzeri sıvı, buz bağlama” (Parlatır 2012: 359).
“Kim diyordu bugün donduran bir kış” sf. Adsız Şiir”
- doyan sf. 77, sf. 235
<doy-an; toy- “doymak” (DLT 2014: 894), toy- “karnı doymak” (NF 2014: 430), doy- “tok olmak, kanmak, yetinmek” (Parlatır 2012: 360).
“Hey canından doyan Kür” sf. 235 “Kür”
- döğünen sf. 137
<döğün-en; tög- “tuz vb. şeyleri dövme” (DLT 2014: 895), döğün- “vurunmak, kendi kendine vurmak” (Parlatır 2012: 361).
“Ey dövünen yürek, dumanlı şehir” sf. 137 “Bismillah”
- döken sf. 47, sf. 170
<tök- “dökmek” (Öztürk 2015: 120), dök- “bir sıvıyı ya da maddeyi bulunduğu kap veya yerden diğer bir kaba boşaltmak” (Parlatır 2012: 361).
“Kara kaşlı olmusan,
Beni yandırıp döken” sf. 170 “Bayatılar”

- dönen sf. 165
<dön-en; tön- “Oğuz lehçesinde bir yere dönmek” (DLT 2014: 896), tön-
“dönmek” (NF 2014: 431),
“Sözünden dönen kızı” sf. 165 “Bayatılar”
- duyan sf. 36, sf. 118, sf. 125, sf. 135, sf. 138
<duy-an; tuy- “sezmek, fark etmek, hissetmek” (DLT 2014: 906), duy-
“işitmek” (Parlatır 2012: 366).
“Tek bir seslerini uzaktan duyan” sf. 138 “Bismillah”
- düşen sf. 101, sf. 134, sf. 266
<düş-en; tüş- “inmek, düşmek” (DLT 2014: 912), tüş- “yıkılmak, inmek,
düşmek” (NF 2014: 442), düş- “yukarıda aşağıya birden bire inmek, atla-
mak” (Parlatır 2012: 372).
“Benim gibi bir sevdaya
Düşen gördüm bir de beni” sf. 134 “Aşğın Derdi”
- düşünen sf. 31, sf. 121, sf. 135, sf. 139
<düşün-en; ; tüş- “rüya görmek” (DLT 2014: 912), tüş- “düş görmek, ha-
yale dalmak” (NF 2014: 443), tüş- “rüya görmek” (Gabain 1988: 303), dü-
şün- “bir konuyu anlamak için iyi incelemek, ayrıntıları bellekte irdelemek”
(Parlatır 2012: 372).
“Senin gibi düşünenler duyanlar” sf. 135 “Kuropatkine”
- eden sf. 96, sf. 89, sf. 108, sf. 227
<et-en; et- “eylemek, yapmak, kılmak” (Parlatır 2012: 422).
“Milleti sermest eden sözler o pek müthiş şarap” sf. 108 “H-C”
- eken sf. 198
<ek-en; ek- “ekmek” (DLT 2014: 635), ek- “tohum serpmek, tohum ekmek”
(Parlatır 2012: 391).
“Dehkanlar, yer ekenler” sf. 198 “Hıdır Nebi”
- eleyen sf. 62
<ele-y-en; elge- “un vb. şeyleri elemek” (DLT 2014: 636), ele- “elekten ge-
çirmek, pek dikkatli bir biçimde araştırmak” (Parlatır 2012: 395).

- emen sf. 55
<em-en;em- “emmek” (DLT 2014: 637), em- “nefes ile çekip cezbetmek” (Parlatır 2014: 401).
“Memeden süt emenleri” sf. 55 “Beşik”
- esen sf. 123, sf. 140, sf. 142
<es-en; es- “esmek, rüzgar savurmak” (DLT 2014: 644), es- “havanın yel halinde hareket etmesi” (Parlatır 2012: 417).
“Garibin halini vatandan esen
Tanrının yelleri sorar akşamlar” sf. 123 “Akşamlar”
- eşiden sf. 175
<eşit-en; eşid- “işitmek” (Tekin 2010: 140), eşit- “işitmek, duymak” (DLT 2014: 647), işit- “kulakla algılmak, duymak, haber almak” (Parlatır 2012: 788).
“Eşidenler sağ olsun” sf. 175 “Bayatılar”
- eyen sf. 157
<ey-en; eğ- “bir yana meylettirmek, bükmek, çevirmek, kıvırmak” (Parlatır 2012: 387).
“Yar boyun eyen gece” sf. 157 “Bayatılar”
- eyilen sf. 211
< eyil- “eğilmek, incinmek, küsmek, darılmak” (Akdoğan 1999: 283),egil- “eğilmek” (DLT 2014: 633), eğ- “bir yana meylettirmek, bükmek, çevirmek, kıvırmak” (Parlatır 2012: 387), eğil- “inhiraf etmek, sapmak” (Dilçin 2013: 90).
“Eyilen yaşamaz, ölür, a dağlar” sf. 211 “Dağlar”
- eyleyen sf. 107
<eyle-y-en; eyle- “eğlemek” (Akdoğan 1999: 283).
“Ümmeti mahv eyleyende var mı iman, bir utan?” sf. 107 “H-C”
- ezilen sf. 56
<ezil-en; “toz haline gelmek, dövülmek, zulme uğramak” (Akdoğan 1999: 286), ezil- “deri vb. çizilmesi” (DLT 2014: 652), ezil- “kötü görünmek, kö-

tüleşmek, bozulmak” (NF 2014: 143), ezil- “toza tahvil olunmak, döğünmek, ağır bir şeyin altında kalarak veya sıkışarak hurdahaş olmak” (Parlatır 2012: 429).

“And olsun nazlanıp, nazla ezilen” sf. 56 “And Olsun”

geçen sf. 31, sf. 33, sf. 34, sf. 48, sf. 60, sf. 75, sf. 83, sf. 98, sf. 169, sf. 179, sf. 189, sf. 209, sf. 211, sf. 220, sf. 222, sf. 224, sf. 226, sf. 234, sf. 271, sf. 272

<geç-en; keç- “geçmek, aşmak” (Tekin 2010: 148), geç- “bir yerden başka bir yere gitmek, yer değıştirmek, taşınmak” (Parlatır 2012: 499).

“Doğrudur, dostlukta geçen bu on yıl” sf60 “Y.P.Orbeliani

gelen sf. 31, sf. 55, sf. 68, sf. 69, sf. 76, sf. 77, sf. 101, sf. 115, sf. 116, sf. 122, sf. 139, sf. 141, sf. 145, sf. 157, sf. 201, sf. 203, sf. 215, sf. 229, sf. 237

<gel-en; kel- “gelmek, meydana gelmek, zahir olmak, dönmek, dönüşmek, uygun düşmek” (NF 2014: 213), käl- “gelmek” (Gabain 1988: 297).

“Kaibden gelen bir ses” sf. 68 “Sesli Kız”

gezen sf. 70, sf. 249, sf. 259

<gez-en; kez- “gezmek” (DLT 2014: 708), kez- “yolculuk etmek” (NF 2014: 223), gez- “yürümek, dolaşmak, devretmek, hareket etmek” (Parlatır 2012: 507).

“Sakit gezen sultanı” sf. 70 “Sesli Kız”

giden sf. 105, sf. 134, sf. 140, sf. 152, sf. 161, sf. 178, sf. 184, sf. 197, sf. 244

<git-en; kit- “gitmek” (DLT 2014: 724), kit- “gitmek” (Gabain 1988: 281), git- “yürümek, yürüyerek uzaklaşmak, geçerli olmak” (Parlatır 2012: 513).

“Kimdir bu sallanıp giden” sf. 105 “Muallim”

gönderen sf. 123

<gönder-en; könger- “yolu göstermek, doğrultmak” (DLT 2014: 738), gönder- “yollamak, sallamak, yönleltmek, uğurlamak (Parlatır 2012: 518).

gören sf.63, sf. 66, sf. 67, sf. 81, sf. 96, sf. 125, sf. 142, sf. 152, sf. 185, sf. 203, sf. 214, sf. 217, sf. 222, sf. 228, sf. 232, sf. 253, sf. 262, sf. 267

<gör-en; kör- “bakmak, görmek” (DLT 2014: 739), kör- “görmek, bakmak, maruz kalmak, sorumlu tutmak” (NF 2014: 260), kör- “görmek” (Gabain

1988: 283), gör- “görme gücü ile varlıkları bütünüyle algılamak” (Parlatır 2012: 520).

“Odlu memlekette Ak gün görenler” sf. 96 “Kızım Üçün”

görünen sf. 98, sf. 220

<görün-en; körün- “görünmek” (DLT 2014: 741), körün- “görünmek” (NF 2014: 263), görün- “görme eylemine konu olmak, gözle görülebilir halde olmak” (Parlatır 2012: 520).

“Göklerde görünen pembe yağınca” sf. 98 “Ay’a”

güldüren sf. 42, sf. 122

<güldür-en; kül- “gülmek” (DLT 2014: 754), küldür- “güldürmek, sevindirmek” (NF 2014: 271), güldür- “gülmesini sağlamak, gülmeye mecbur etmek” (Parlatır 2012: 532).

“Mümini güldüren Kuran senindir” sf. 122 “Münacat”

gülen sf.118, sf. 217, sf. 219, sf. 228, sf. 254

<gül-en; kül- “gülmek” (NF 2014: 270), kül- “gülmek” (NF 2014: 270), kül- “gülmek” (DLT 2014: 755), gül- “insana mahsus olan bir his ile kah kah diyerek sesli veya sessiz, ekseriya ağzı açarak, dişleri gösterek bir hareket-i mahsusada bulunmak” (Parlatır 2012: 532).

“Ne oynayan ne gülen var” sf. 118 “Ne Gördümse”

gülleyen sf. 266

<gülle-y-en; gülle- “küflenmek, küf baplamak” (Akdoğan 1999: 420).

“Kimlerdir gününü gülleyen kardeş” sf. 266 “Şaire Sataşdınsa”

hören “ören” sf. 262

<hör-en; hör- “örmek” (Akdoğan 1999: 472).

“Halkına yün çorap örenlere bak” sf. 262 “Hiciv”

içen sf. 65, sf. 70, sf. 83, sf. 84, sf. 86, sf. 146

<iç-en; iç- “bir sıvıyı ağza alıp yudumlamak” (Parlatır 2012: 690).

“Soyutmadı, bu insan

Kanı içen demiri” sf. 146 “Of, Bu Yol”

ıçilen	sf. 231 <ıçil-en; ıç- “bir sıvıyı ağza alıp yudumlamak” (Parlatır 2012: 690). “Cam ıçilen ayakçaya döndü Füzuli” sf. 231 “Füzuli”
inen	sf.68 <in-en; in- “yukarıdan aşağıya doğru gelmek” (Parlatır 2012: 746). “Her kazadan inen taş” sf. 68 “Sesli Kız”
inleyen	sf. 30, sf. 139, sf. 224, sf. 227 <inle-y-en; Az.Türkçesinde “inildemek” (Akdoğan 1999: 498), inle- ~ inre- “inlemek” (NF 2014: 187), inile- “inlemek, sızlanmak” (Dilçin 2013: 128), inlet- “inlemesine yol açmak, eziyet çektiirmek” (Parlatır 2012: 746). “Aşığın inleyen tele sorduğu” sf. 30 “Ben Tapmışam”
isteyen	sf. 37, sf. 165, sf. 181, sf. 190, sf. 191, sf. 217 <iste-y-en; iste- “istek duymak, arzulamak, dilemek” (Parlatır 2012: 769). “Hicran isteyene vüsal ne lazım” sf. 37 “Kıtalar”
kaçan	sf.72, sf. 74, sf. 236, sf. 256 <kaç-an; “hapishaneden firar etmek, gizliden gitmek, habersiz savuşup gitmek” (Parlatır 2012: 812). “Elden kaçan kırkova” sf. 72 “Sesli Kız”
kalan	sf.70, sf. 80, sf. 156, sf. 175, sf. 259 <kal-an; “kalmak” (Tekin 2010: 146), kalmak “olduğu yerde beklemek, ge- rilemek” (Parlatır 2012: 829). “Yerde kalan bulutlar” sf. 70 “Sesli Kız”
kaldıran	sf.166 <kaldır-an; kaldır- “kaldırmak, çıkarmak” (NF 2014: 198), kaldır- “yukarı çıkartmak, refetmek, yükseltmek” (Parlatır 2012: 825) “Kaldıran üste benim” sf. 166 “Bayatılar”

- katan sf.154
<kat-an; kat- “koyunu sürüye ilhak etmek, ilave, zamk eylemek” (Parlatır 2012: 861).
“Can cana katan yerde” sf. 154 “Bayatılar”
- kaynayan sf. 83, sf. 118
<kayna-y-an; kayna- “bir sıvının ateşte fıkır fıkır etmesi, kaynar suyun içinde pişmek” (Parlatır 2012: 867).
“Ne kaynayan ne coşan var” sf. 118 “Ne Gördümse”
- kesilen sf. 232
<kesil-en; kesil- “nesnenin veya nefesin kesilmesi” (DLT 2014: 706), kesil- “kesilmek, durmak, dinmek, ayrı düşmek, ayrılmak” (NF 2014: 222), kesil- “kesme işinin yapılması” (Parlatır 2012: 887).
“Kesilen başların döküldü kanı” sf. 232 “İşçi”
- kıran sf. 53
<kır-an; kır- “kırma işinin yaptırılması” (Parlatır 2012: 897).
“Kıran yok mu o uğursuz ok yayı” sf. 53 “Ne İçindir”
- kızaran sf. 146
<kızır-an; kızır- “kırmızılaşmak” (DLT 2014: 718), kızır- “kızarmak” (NF 2014: 241), kızır- “kızıl, kırmızı olmak, meyve olmak, utanmak” (Parlatır 2012: 906).
“Sonra bakmış kızaran
Şafak değil kan imiş” sf. 146 “Of, Bu Yol”
- kokan sf. 235, sf. 271
<kok-an; kok-“kokmak, kokusu yükselmek” (DLT 2014: 725).
“Ölüm, barut kokan Kür” sf. 235 “Kür”
- koklayan sf. 201
<kokla-y-an; kok-“kokmak, kokusu yükselmek” (DLT 2014: 725), kokla- “burunla nefes çekerek bir şeyin kokusunu almak, kokusunu duymaya çalışmak” (Parlatır 2012: 915).
“İlk çiçeği koklayan da” sf. 201 “Boz Ay”

- kollayan sf. 267
<kolla-y-an; -; kolla- “araştırmak, himaye etmek, kayırmak” (Parlatır 2012: 917). Koruyup kollayan kişi.
“Çöllünün kökünü kollayan kardeş” sf. 267 “Şaire Sataşdınsa”
- konan sf. 136
<kon-an; kon- “yolculuk sırasında mola vermek, geceyi geçirmek üzere durmak” (Parlatır 2012: 919).
“Duman değil bu dağların başına
Konan, mazlumların ahı, vayıdır” sf. 136 “Kuropatkine”
- koparan sf. 37
<kopar-an; “çıkmaq, yükselmek, rüzgar, dalga vb. kopması, ayağa kalmak” (DLT 2014: 728), kopar- “inşaa etmek, yapmak, meydana getirmek, mevcut kılmak, kaldırmak, çekip çıkarmak” (NF 2014: 255), kopar- kesmek, katetmek, çekip almak” (Parlatır 2012: 920).
“Nale koparana ün ne gerektir” sf. 37 “Kıtalar”
- koruyan sf. 257
<koru-y-an; koru- “beklemek, saklamak, hıfzetmek, sadakatli davranmak” (Parlatır 2012: 922).
“Can koryan çiçekten” sf. 257 “Gözüne Döndüğüm”
- koyan sf. 36
<koy-an; kot- “koymak, bırakmak” (Tekin 2010: 153), kod- “koymak, bırakmak” (DLT 2014: 724), koy- “terketmek, vazgeçmek, takmak” (NF 2014: 257), koy- “komak” (Parlatır 2012: 923).
“Başını bu yolda koyanı olsun” sf. 36 “Kıtalar”
- kuran sf. 62
<kur-an; kur- “parçalardan oluşan bir şeyin parçalarını bir yere getirip düzenlemek, tesis etmek” (Parlatır 2012: 936).
“Bir dünya kuranlara” sf. 62 “Küseyenlere”

- kusan sf. 70, sf. 73
<kus-an; kus-³⁴ “kusmak” (DLT 2014: 750), kus- “yediğini çıkartmak” (Parlatır 2012: 939).
“Kan kusan hıçkırıklar” sf. 70 “Sesli Kız”
- kusturan sf. 135
<kustur-an; kus- “kusmak” (DLT 2014: 750), kus- “yediğini çıkartmak” (Parlatır 2012: 939).
“ ‘Doğru yola sapma’ deyip kanlı irin kusturanlar” sf. 135 “Kuropatkine”
- nallayan sf. 267
<nalla-y-an; Az.T. nal “nalın, kazık” (Akdoğan 1999: 598), na‘lîn “ayakkabı” (NF 2014: 307), Ar. nal “ayakkabı, papuç, at ve benzeri hayvanların ayaklarına vurulan demir pençe” (Parlatır 2012: 1258)
“Sefullaya camış nallayan kardeş” sf. 267 “Şaire Sataşdımsa”
- okuyan sf. 49
<oku-y-an; okı- ~ oğu- “okumak” (NF 2014: 320), okıl- “okunmak” (DLT 2014: 772)³⁵, okı- “çağırarak, davet etmek” (Tekin 2010: 159), okun- “okuma yapılmak, telaffuz olunmak” (Parlatır 2012: 1316).
“Aşk okuyan kalbin, sönmüş o bence” sf. 49 “Sen Ağlama”
- olan sf. 44, sf. 83
<ol-an; ol- “bir durumdan başka bir duruma geçmek, yeni bir hal oluşmak” (Parlatır 2012: 1316-1317).
“Gamzesi kan olan gerdişi ela” sf. 44 “Leyla”
- oynayan sf. 118
<oyna-y-an; oyna- “oynamak” (DLT 2014: 781), oynamak “kimıldanmak, hareket etmek” (Parlatır 2012: 1322).
“Ne oynayan ne gülen” sf. 118 “Ne gördümse”

³⁴ Dîvânu Lugâti't-Türk'te “yan-” fiili de “kusmak” anlamında geçmektedir. Bkz sf. 948 (Ercilasun & Akkoyunlu, Kaşgarlı Mahmut Dîvânu Lugâti't-Türk, 2014).

³⁵ Kaşgarlı Mahmut, okı- fiiline “çağırarak” ve “kusmak” anlamlarını da vermiştir. bkz sf. 772 (Ercilasun & Akkoyunlu, Kaşgarlı Mahmut Dîvânu Lugâti't-Türk, 2014).

öğreten	sf. 231 <öğret-en; öğret- “öğretmek” (DLT 2014: 785), öğret- “bilmediği şeyi bildirmek, talim etmek” (Parlatır 2012: 1324). “Öğretenler çoğalmış nazi-riyaz’ı” sf. 231 “Füzuli”
öldüren	sf. 225 <öldür-en; öldür- “öldürmek” (DLT 2014: 786), öltür- “öldürmek” (NF 2014: 337), öldür- “ölümüne sebep olmak, katletmek, ortadan kaldırmak” (Parlatır 2012: 1325). “Kardeşini öldüren lanetli ruhu gördüm” sf. 225 Tarihi Mukaddes”
ölen	sf. 54, sf. 66, sf. 73, sf. 161, sf. 222 <öl-en; “ölmek” (DLT 2014: 786), ölmek “yaşamaz olmak, can vermek, vefat etmek” (Parlatır 2012: 1325). “Bu uğurda ölenleri ad bulur” sf. 222 “İdil Boyu Açları”
öten	sf. 154, sf. 220 <öt-en; öt- “ötmek” (DLT 2014: 792), ötüş “bir çocuk oyununda “itme hareketini yanındakine geçir” anlamında kullanılan söz” (DLT 2014: 793), öt- “ezgili biçimde ses çıkarmak, terennüm etmek” (Parlatır 2012: 1328). “El açarak ötenlerden umar idi yarlınkaç” sf. 220 “Yarlınkaç”
ötüşen	sf. 130 <ötüş-en; öt- “ötmek” (DLT 2014: 792), ötüş “bir çocuk oyununda “itme hareketini yanındakine geçir” anlamında kullanılan söz” (DLT 2014: 793), öt- “ezgili biçimde ses çıkarmak, terennüm etmek” (Parlatır 2012: 1328).
parlayan	sf. 83 <parla-y-an;parla- “çok güçlü ışık saçmak veya yaymak” (Parlatır 2012: 1339). “Parlayan alemleri” sf. 83 “Sesli Kız”
pişen	sf. 276 <piş-en;piş- “ateşte, fırında veya kaynayan suyun içinde tutulup hamlığının gitmesi, yenecek duruma gelmek “(Parlatır 2012: 1368). “And olsun bağında pişen kebaba” sf. 276 “Sellallah”

salan	sf. 58, sf. 152 <sal-an; sal-“göndermek, su, ağaç vb. şeyleri alıp götürmek” (DLT 2014: 801), sal- “yaymak, sermek, uzatmak, çıkarmak” (Parlatır 2012: 1454). “Bizi tora salanı” sf. 152 “Bayatılar”
sallanan	sf. 259 <sallan-an; salla-n-; “düzenli bir biçimde gidip gelerek oynamak” (Parlatır 2012: 1454). “Sallanan ay, süzen ay” sf. 259 “Ayla Güneş”
sapan	sf. 144 <sap-an; sap- “yol değiştirmek, gidilmekte olan yoldan ayrılarak sağa veya sola dönmek” (Parlatır 2012: 1459). “Yazık yoldan sapanlar” sf. 144 “Derdim”
sayan	sf. 157 <say-an; sa- “saymak” (DLT 2014: 797), say- “tek tek söyleme, hesaba eklemek” (Parlatır 2012: 1467). “Bu gece sayan gece” sf. 157 “Bayatılar”
seçen	sf. 224 <seç-en; seç- “bir şeyin en iyisini bulup ayırmak, intihap etmek” (Parlatır 2012: 1472). “Doğrunun yerine eğri seçenler” sf. 224 “Efendiye”
seken	sf.56 <sek-en; sek- “bir ayak üzerinde sıçrayıp atlamak” (Parlatır 2012: 1478). “Keklik olup seken, kan gibi coşan” sf. 56 “And Olsun”
serpilen	sf. 98 <serpil-en; -; “serpelenmek” (Akdoğan 1999: 670), serp- “azar azar saçmak, dağıtmak” (Parlatır 2012: 1494), sep- “serpmek, saçmak” (Dilçin 2013: 196). “Serpilen yıldızlar, söz atan gözler” sf. 98 “Ay’a”

- seven sf. 37, sf. 60, sf. 148, sf. 157, sf. 158, sf. 163, sf. 166
<sev-en; sew-şev- “sevmek” (NF 2014: 369), sev- “sevgi beslemek, dostluk göstermek, aşık olmak” (Parlatır 2012: 1499).
“Seven bir kalp için, çok ömür değil” sf. 60 “Y.P.Orbeliani”
- sezilen sf. 56
<sez- “zannetmek, tahmin etmek” (NF 2014: 371), sezil- “dolayısıyla anlaşılmak” (Parlatır 2012: 1501).
“Gahi rahmet gâhi zulmet sezilen” sf. 56 “And Olsun”
- sıkan sf.
<sık-an; sık- “sıkmak” (DLT 2014: 818), sıkı “dar, pek katı, sert, şiddetli” (Parlatır 2012: 1504).
- sırıtan sf. 227
<sırıt-an; sırıt- “dudakları ayırıp dişleri göstermek, yalandan ve tatsız bir biçimde gülmek” (Parlatır 2012: 1507).
“Efendiler gösterip sırıtan dişlerini” sf. 227 “Tarihi Mukaddes”
- sızlayan sf. 45, sf. 52
<sızla-y-an; “acı acı ağrılamak, derinden sızı vermek” (Parlatır 1999: 1508).
“Bu sızlayan kahkahalar nedendir?” sf. 52 “Ne İçindir”
- silen sf. 37
<sil-en; sil- “silmek, sürmek” (NF 2014: 373), silin- “suyu alınıp kurumak, ıslak bez ve sünger ile ovularak temizlenmek” (Parlatır 2012: 1512).
“Akan göz yaşımı silen olmadı” sf. 37 “Kıtalar”
- sokulan sf. 226
<sokul-an; sokul- “araya girmek, zorla girmenin yolu bulmak” (Parlatır 2012: 1524).
“Birbirine sokulan hasta köpekler gibi” sf. 226 “Tarihi Mukaddes”
- solan sf. 53, sf. 75
<sol-an; soluş- “meyve ve sebzelerin solması, tazeliğini yitirmesi” (DLT 828), sol- “rengini ve parlaklığını yitirmek” (Parlatır 2012: 1524).
“Fakat solan ortalıkta gülümdür” sf. 53 “Ne İçindir”

- soran sf. 45, sf. 49, sf. 59, sf. 62
<sor-an; sorug “kaybolan şey” (DLT 2014: 829), sor- “Oğuzcada aramak, sormak” (DLT 2014: 828).
“Bir soran yoktur ki o güzel kıza” sf. 49 “O Kıza”
- söyleyen sf. 121
<söyle-y-en; söyle- > söyle- “söylemek, konuşmak” (DLT 2014: 833), söyle- “konuşmak, birinin ardından konuşmak” (NF 2014: 380), sözlä- “söylemek”(Gabain 1988: 294), söylemek “düşündüğünü veya bildiğini söyle anlatmak” (Eren 1999: 375), söylemek “konuşmak” (Dilçin 2013: 204).
“Bir düşünen bizi, söyleyen var mı?” sf. 121 “İrak”
- susturan sf. 135
<sustur-an; sus- “söz etmemek, konuşmamak” (Parlatır 2012: 1536)
“Kimdir bizim minarede ezanları susturanlar?” sf. 135 “Kuropatkine”
- süren sf. 45, sf. 68
<sür-en; “sürmek eylemi, sürülecek şey, göz kenarlarına ve kirpiklere sürülen siyah boya, göze çekilen boya” (Parlatır 2012: 1544),
“Altı aydan çok süren” sf. 68 “Sesli Kız”
- süzen sf. 81, sf. 171
<süz-en; süz- “süzme” (DLT 2014: 843), süz- “bir sıvıyı süzgeç yardımıyla tortularından temizlemek, tasfiye etmek” (Parlatır 2012: 1547).
“Kalemkaş gözler süzen” sf. 171 “Bayatılar”
- süzülen sf. 56, sf. 170
<süzül-en; süzelen-; “sızmak, sızıntı yapmak” (Akdoğan 1999: 693), “saflaşmak” (DLT 2014: 844), süzül- “süzgeçten veya süzgecin yerini tutan bir şeyden geçirilmek” (Parlatır 2012: 1547).
“Bal süzülen dudaktan” sf. 170 “Bayatılar”
- takan sf. 235
<tak-an; tak- “asmak, iliştiirmek, komak, dikmek” (Parlatır 2012: 1622)
“Endamına takan Kür” sf. 235 “Kür”

tanıyan	sf. 91 <tanı-y-an; tanı- “biriyle yakınlığı olmak, ayrıcalığını görmek, farketmek” (Parlatır 2012: 1628) “Tanıyanlar bilir yedi yaşında” sf. 91 “Kızım İçin”
tapan	sf.144, sf. 223 <tap-an; “hizmet etmek, ibadet etmek” (DLT 2014: 854), tapun- “tapınmak” (NF 2014: 404), tapın- “ibadet etmek, yürekten bağlanmak, meftun olmak” (Parlatır 2012: 1630). “Çürük puta tapanlar” sf. 144 “Derdim”
taşan	sf.56, sf. 96 <taşı-y-an; taş- “fazla gelmek, çok gelip yerine veya yatağına sığmamak” (Parlatır 2012: 1641). “Ey şen bahçelerde aşip taşanlar” sf. 96 “Kızım İçin”
taşıyan	sf. 30, sf. 138 <taşı-y-an; taşı- “bir yerden bir yere götürmek, nakletmek” (Parlatır 2012: 1640). “Taşıyanlar vicdanların derini” sf. 138 “Ben Bulmuşam”
titreyen	sf. 46, sf. 99 <titre-y-en; titre- “titremek, korkmak, dehşete düşmek” (NF 2014: 428) “O zaman anamın titreyen sesi” sf. 99 “Ay’a”
toplayan	sf. 201 <topla-y-an; topla- “bir yere getirip top etmek, devşirmek, cem etmek” (Parlatır 2012: 1729). “Bal toplayan arı olur” sf. 201 “Boz Ay”
tutan	sf. 117, sf. 140, sf. 221, sf. 262 <tut-an; tut- “el ile yakalamak, elde bulundurmak, yakalamak, ele geçirmek” (Parlatır 2012: 1734) “Tutan yoktur elimden” sf. 221 “Yarlınkaç”

- uyan sf. 123
<uy-an; udula- “takip etmek, izinden gitmek” (DLT 2014: 917), uygun “yaraşır, muvafık, münasip” (Parlatır 2012: 1758).
- veren sf. 44, sf. 46, sf. 56, sf. 83, sf. 88
<ver-en; ver- “sunmak, iletmek, başışlamak, ödemek” (Parlatır 2012: 1793).
“Can veren sendin, canı çıkan ben” sf. 88 “Kızıma”
- vuran sf. 163, sf. 193
<vur-an; ur- “taşa yazmak, hakketmek, vurmak” (Tekin 2010: 181), vurgun
“vurulmuş, gönül kaptırmış, tutulmuş” (Parlatır 2012: 1801).
“Dostuma göz vuranda” sf. 163 “Bayatılar”
- yağan sf. 54
<yağ-an; yag- “yağmak” (DLT 2014: 940), yag- “yağmurun yağması” (NF 2014: 465)
“Ona neyleyecek gökten yağan kar?” sf. 54 “Adsız Şiir”
- yakan sf. 235, sf. 236
<yak-an; yak- “ateşe vermek, alevlendirmek, tutuşturmak, yanmasını sağlamak” (Parlatır 2012: 1810).
“Aşıkları yakan Kür” sf. 235 “Kür”
- yaradan sf. 101
<yarat-an; yarat- “yoktan var etmek, halk etmek, düzenlemek” (Parlatır 2012: 1818).
“Ümidi sanadır ey yaradan Hakk” sf. 101 “Yaralı Kuş”
- yarın sf. 264
<yar-an; yar- “ortadan kesmek, bölmek” (Parlatır 2012: 1819).
“Her vuruşta on beş baş yaran kardeş” sf. 264 “İsfendiyar İçin”
- yarayan sf. 52
<yara-y-an; yara- “işe gelmek, iş görebilmek, faydalı olmak” (Parlatır 2012: 1817).
“Niçin çoktur yarayandan yaramaz? Sf. 52 “Ne İçindir”

- yaşayan sf. 33, sf. 216
<yaşa-y-an; “yaşamak” (DLT 2014: 957), yaşamak “sağ olmak, ömür sürmek, varlığını sürdürmek” (Parlatır 2012: 1821).
“Senin aşkınla yaşayan gönlüm” sf. 216 “Bir Bilen Yok Ki”
- yatan sf. 55, sf. 61, sf. 62, sf. 90, sf. 156
<yat-an; yat- “yere uzanmak, uyurken yatakta alınan vaziyeti almak” (Parlatır 2012: 1822).
“Koy ne diyor desin her yatan çakal” sf. 61 “Küseyenlere”
- yazan sf. 31, sf. 38, sf. 41, sf. 186, sf. 192
<yaz-an; yaz- “Oğuzcada yazmak” (DLT 2014: 963), yazı “yazılmış olan şey, hat, resim, kitabet” (Parlatır 2012: 1825).
“Her şiir yazan zaman” sf. 38 “Sevmeseydim Seni Ben”
- yazılan sf. 121
<yazıl-an; yaz- “Oğuzcada yazmak” (DLT 2014: 963), yazı “yazılmış olan şey, hat, resim, kitabet” (Parlatır 2012: 1825).
“Yazılan sözlerin en incesinde” sf. 121 “Irak”
- yeten sf. 55, sf. 243
<yet-en; yet- “kafi olmak, elvermek, ermek, vasıl olmak” (Parlatır 2012: 1835).
“Yeten güle söz atan” sf. 243 “Pamuk Destanı”
- yıkılan sf. 94
<yıkıl-an;yıkıl “yıkılmak” (DLT 2014: 971), yıkıl- “yere düşmek” (NF 2014: 485), yıkıl- “düşmek, devrilmek” (Parlatır 2012: 1837).
“Ne yıkılan olsun ne vurup yıkan” sf. 94 “Kızım İçin”
- yükselen sf. 255
<yüksel-en; yükse- “yükselmek ve uzamak” (DLT 2014: 992), yüksek “yüksek, ulu, yüce” (NF 2014: 492), yüksel- “daha yüksek olmak, yukarı kalkmak” (Parlatır 2012: 1847).
“Üstünde yükselen şanlı bayrağı” sf. 255 “Geldim”

yürüyen sf. 216
<yürü-y-en; yorı- “yürümek” (DLT 2014: 981), yorı- “yürümek” (Tekin 2010: 191), yürü- “ayakları kullanarak hareket etmek” (Parlatır 2012: 1848).
“Yürüyen ölüyle dolmuştur ülke” sf. 216

zollayan sf. 267
<zolla-y-an; zol-la; Az.Türkçesinde “şerit şerit etmek, yol yol etmek, kamçı vurmak, fırlatmak” (Akdoğan 1999: 832)
“Ki, olmuş gönünü zollayan kardeş” sf. 267 “Şaire Sataştınsa”

6.16.2. +Ar: geniş zaman anlamı ifade eder. Kullanım alanı dardır. Bu ekin yerine daha çok “-an, -en” kullanılır.

Muharrem Ergin’e göre geçici ve kalıcı isimler türetilmiştir. Ergin, koşar, geçer gibi örnekleri geçici; gider (masraf), keser (alet) gibi örnekleri kalıcı isimlere vermiştir. Bkz sf. 199 (Ergin, Türk Dil Bilgisi, 1958).

İncelediğimiz şiirlerde, bu ekin kullanıldığı üç kelime belirledik.

çakar sf. 235
<çak-ar; çak- “çakmak, Oğuz Lehçesinde sözü iletmek” (DLT 2014: 611), çak- “gammazlık etmek” (NF 2014: 100), çak- “kakmak, kakarak sokmak, iyi anlatmak, çakacak alet” (Parlatır 2012: 273).
“Şimşek çakar gözünde” sf. 235 “Kür”

sınar sf. 59
<sına-r; sına- “sınamak, denemek” (DLT 2014: 820), sına- “tanımak için koklamak, tanımaya çalışmak, tecrübe etmek” (Parlatır 2012: 1505).
“Geç gelirsən, sınar gözüm yoldadır” sf. 59 “Gözüm Yoldadır”

yanar sf. 123
<yan-ar; yan- “yanmak” (DLT 2014: 948), yan- “tutuşmak, parlamak, alevlenmek, alevlenmekte olmak” (Parlatır 2012: 1815).

6.16.3. +DİK, DUK³⁶: geçmiş zaman anlamı verir. Kullanım alanı oldukça geniştir. Genellikle iyelik eki alır. Eski dönemlerde “-duk, -dük” şekilleri varken son zamanlarda düz kullanımları da meydana gelmiştir.

Zeynep Kokrmaz ekin geniş zaman işlevinde bazı sıfatlar türettiğini, daha çok olumsuz şekliyle türettiğini belirtmiştir. Aşılmadık güçlük, beklenmedik sonuç gibi örnekleri vermiştir. Bkz sf. 77 (Korkmaz, Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi, 2009).

İncelediğimiz şiirlerde, bu ekin kullanıldığı elli sekiz kelime tespit ettik.

açtıktık+ sf. 58, sf. 104, sf. 130

<aç-tık; aç- “ortaya çıkarmak, göz önüne koymak” (Parlatır 2012: 39).

“Bak ne diyor aşkın için ben açtığım fal” sf. 58 “Çoban Kızı”

akıttık+ sf. 64, sf. 81

<akıt-tık; ak- “akmak” (NF 2014: 10), “akmasına sebep olmak” (Parlatır 2012: 62).

“Akıttığım kanı gör” sf. 64 “At Bu Çadranı”

aldık+ sf. 42, sf. 88, sf. 127

<al-dık; al- “almak, zaptetmek, fethetmek” (Tekin 2010: 120), al- “ele geçirmek, elde etmek, yakalamak” (Parlatır 2012: 80).

“Genceden aldığım ipekti, şaldı” sf 42 “Genceden Gelirem”

allandık+ sf. 98

<allan-dık; Az.T. alla- “kırmızılaştırmak” şeklinde kullanılmaktadır, āl “turunçrengi, turuncu” (DLT 2014: 547), al “al” (Gabain 1988), al “kotu pembe, dorunun açık rengi, parlak kırmızı” (Parlatır 2012: 70).

“Başa düşmezdim hiç allandığımı” sf. 98 “Ay’a”

anlattık+ sf. 224

<anlat-tık; anla- “Oğuzcada anlamak” (DLT 2014: 553), anla- “anlamak” (NF 2014: 18), anlat- “etrafıca açıklamak, inandırmak” (Parlatır 2012: 91), anla- “telakki etmek” (Dilçin 2013: 22).

“Anlattığım dilde inleyen avaz” sf. 224 “Yeni Türk Elifbacılara”

³⁶ Ek, iyelik ekiyle kaynaşmış bir vaziyettedir (Ergin, Türk Dil Bilgisi, 1958).

- büründük+ sf. 31, sf. 139
<bürün-dük; “bürünüp yüzünü kapatmak” (DLT 2014: 607), bürün- “sarınmak, örtünmek, bir örtüye sarınmak” (Parlatır 2012: 223), bürün- “giyinmek” (Dilçin 2013: 55).
“Büründüğü tüle değil, gözüne” sf. 139 “Ben Bulmuşam”
- çağırdık+ sf. 30, sf. 138
<çağır-dık; çağır- “bağırarak, haykırmak” (Parlatır 2012: 270).
“Dervişlerin çağırdığı pirini” sf. 138 “Ben Bulmuşam”
- çaldık+ sf. 224
<çal-dık; çal- “yere vurmak, yere çalmak, sözü işittirmek” (DLT 2014: 612).
“Ben bir aşığım ki, bu çaldığım saz” sf. 224 “Yeni Türk Elifbacılara”
- çalıştık+ sf. 132
<çalış-tık; çalış- “güreşmek, birbirini yere çalmak” (DLT 2014: 613), çalış- “çabalamak, gayret etmek, işlemek, mücadele etmek” (Parlatır 2012: 274).
- çektik+ sf. 95, sf. 133
<çek-tik; çek- “ip, bağ vb. şeyleri çekmek” (DLT 2014: 618), çek- “bir ucundan tutup uzatmak veya yükseltmek, kendine doğru getirmek” (Parlatır 2012: 285).
“Çektiğim dertlerin tercümanı mı” sf. 133 “İstanbul”
- çıktık+ sf. 143
<çık-tık; çık- “içeriden dışarıya gitmek, yukarı kalkmak” (Parlatır 2012: 294-295).
“Çıktığın gün Allah Ehber dağına” sf. 143 “Türk Ordusuna”
- devirdik+ sf. 238
<devir-dik; tewür- “ters çevirmek, karnını sırtına getirmek” (DLT 2014: 874),
“Devirdiğim taçları” sf. 238 “Kür”

- dilendik+ sf. 30, sf. 139
<dilen-dik; “dilenmek, ummak, dilemek” (Akdoğan 1999: 205), tilen- “istemek, isteyip aramak” (DLT 2014: 881), dilen- “dilencilik etmek, kendisine acındırarak menfaat sağlamak” (Parlatır 2012: 348), dile- “dilenmek” (Dilçin 2013: 79).
“El cefada dilendiği varını” sf. 139 “Ben Bulmuşam”
- dinlettik+ sf. 110
<dinlet-tik; tog- “doğmak” (DLT 2014: 886), doğma “dünyaya gelme, viledet, doğudan çıkıp görünme, doğmak durumu” (Parlatır 2012: 356).
“Vicdanıma dinlettiğin o samimi, o saf öğüt” sf. 110 “Ana”
- doğduk+ sf. 104
<doğ-duk; tog- “doğmak” (DLT 2014: 886), doğma “dünyaya gelme, viledet, doğudan çıkıp görünme, doğmak durumu” (Parlatır 2012: 356). “Ben seni çok sevdim doğduğun günde” sf. 104 “Şiirime”
- dolaştık sf. 98
<dolaş-tık; tolgaş- “dolamakta ve burmakta yarışmak” (DLT 2014: 890), dolaş- “dönmek, devretmek, gezmek, seyahat etmek” (Parlatır 2012: 358), tolaş- “ilişmek, sataşmak” (Dilçin 2013: 221).
“Senin dolaştığın o geniş ülke” sf. 98 “Ay’a”
- döktük+ sf. 106, sf. 145
<dök-tük; “dökmek” (Öztürk 2015: 120), dök- “bir sıvıyı ya da maddeyi bulunduğu kap veya yerden diğer bir kaba boşaltmak” (Parlatır 2012: 361).
“Söylediğim boş söz, döktüğüm kan yaş” sf. 106 “Kaldı”
- döndük+ sf. 258, sf. 259, sf. 261
<dön-dük; tön- “Oğuz lehçesinde bir yere dönmek” (DLT 2014: 896), tön- “dönmek” (NF 2014: 431),
“Şırp, gözüne döndüğüm” sf. 259 “Gözüne Döndüğüm”
- duyduk+ sf. 31, sf. 45, sf. 46, sf. 139, sf. 228
<duy-duk; tuy- “sezmek, fark etmek, hissetmek” (DLT 2014: 906), duy- “işitmek” (Parlatır 2012: 366).
“Duyduğunu bu hülyada bulmuşam” sf. 139 “Ben Bulmuşam”

- düştük+ sf. 58, sf. 232
<düş-tük; tüş- “inmek, düşmek” (DLT 2014: 912), tüş- “yıkılmak, inmek, düşmek” (NF 2014: 442), düş- “yukarıda aşağıya birden bire inmek, atlamak” (Parlatır 2012: 372).
“Derman zann eyleyip düştüğü derde” sf. 232 “İşçi”
- ektik+ sf. 191
<ek-tik; ek- “ekmek” (DLT 2014: 635), ek- “tohum serpmek, tohum ekmek” (Parlatır 2012: 391).
“Ektiğim gül gam olup” sf. 191 “Bayatılar”
- ettik+ sf. 240
<et-tik; “eylemek, yapmak, kılmak” (Parlatır 2012: 422).
“Ben terennüm ettiğim” sf. 240 “Kür”
- geçtik+ sf. 115
<geç-tik; keç- “geçmek, aşmak” (Tekin 2010: 148), geç- “bir yerden başka bir yere gitmek, yer değiştirmek, taşınmak” (Parlatır 2012: 499).
“Geçtiğin yerlerde bir taş olaydım” sf. 115 “Ona”
- getirdik+ sf. 55
<getir-dik; keltür- “getirmek” (DLT 2014: 702), keltür- “getirmek, aktarmak, iktibas etmek, çocuk dünyaya getirmek” (NF 2014: 218), getirmek “uzak yerden yakına sevk ve nakletmek” (Parlatır 2012: 505).
“Güzeller secdesi getirdiğin din” sf. 55 “Gelin”
- gezdik+ sf. 239
<gez-dik; kez- “gezmek” (DLT 2014: 708), kez- “yolculuk etmek” (NF 2014: 223), gez- “yürümek, dolaşmak, devretmek, hareket etmek” (Parlatır 2012: 507).
“Gezdiğim kuyularda” sf. 239 “Kür”
- girdik+sf. 143
<gir-dik; kir- “girmek, atılmak, dalmak, sığınmak” (Tekin 2010: 152), gir- “içeri varmak, sokulmak” (Parlatır 2012: 512).
“Unutma Kafkasa girdiğin günü” sf. 143 “Türk Ordusuna”

- giydik+ sf. 107
<giy-dik; keç- “giymek, giyinmek, kuşanmak” (NF 2014: 213), giy- “elbise, fes, kavuk, çizme benzeri giysileri vücuda geçirmek” (Parlatır 2012: 514).
“Giydiğin emmame ak, amma yazık kalbin kara” sf. 107 “H-C”
- gördük+ sf. 32, sf. 39, sf. 89, sf. 128, sf. 145, sf. 258
<gör-dük; kör- “bakmak, görmek” (DLT 2014: 739), kör- “görmek, bakmak, maruz kalmak, sorumlu tutmak” (NF 2014: 260), kör- “görmek” (Gabain 1988: 283), gör- “görme gücü ile varlıkları bütünüyle algılamak” (Parlatır 2012: 520).
“Bu gördüğüm harabede” sf. 128 “Ben Kimim”
- gösterdik+ sf. 107, sf. 224, sf. 228
<göster-dik; közger- “göz göze getirmek, buluşturmak” (DLT 2014: 744), göster- “gördürmek, ibraz etmek, öğretmek, anlatmak, gözükürtmek” (Parlatır 2012: 520).
“Hangi dinin ehlinin sen, yol mudur gösterdiğin” sf. 107 “H-C”
- güldük+ sf. 63
<gül-dük; kül- “gülmek” (DLT 2014: 754), küldür- “güldürmek, sevindirmek” (NF 2014: 271), güldür- “gülmesini sağlamak, gülmeye mecbur etmek” (Parlatır 2012: 532).
“Güldüğün görünürdü” sf. 63 “At Bu Çadranı”
- hördük+ sf. 32
<hör-dük; hör- “örmek” (Akdoğan 1999: 472).
“Benim hördüğümü Vakif hörmeyip” sf. 32 “Suretperestim”
- inlettik+ sf. 66
<inlet-tik; Az.T. “inildemek” (Akdoğan 1999: 498), inle- ~ inre- “inlemek” (NF 2014: 187), inile- “inlemek, sızlanmak” (Dilçin 2013: 128), inlet- “inlemesine yol açmak, eziyet çektirmek” (Parlatır 2012: 746).
“İnlettiğin bu sese” sf. 66 “Sesli Kız”
- kaçtık+ sf. 116
<kaç-tık; “hapishaneden firar etmek, gizliden gitmek, habersiz savuşup gitmek” (Parlatır 2012: 812).
“Ağladın mı kaçtığın yol boyunca” sf. 116 “Harpzedelere”

- koğduk sf.
<koğ-duk; kow “kovmak, kovalamak” (DLT 2014: 732), koğmak “yerinden çıkarıp defetmek, kovmak, sürmek” (Parlatır 2012: 915).
- konduk+ sf.210
<kon-duk; kon- “yolculuk sırasında mola vermek, geceyi geçirmek üzere durmak” (Parlatır 2012: 919).
“Çölde bir kervanın konduğu yerde” sf. 210 “Dağlar”
- kustuk+ sf. 232
<kus-tuk; kus- “kusmak” (DLT 2014: 750), kus- “yediğini çıkartmak” (Parlatır 2012: 939).
“Köhne dünya bir gün yalanlar kustu” sf. 232 “İşçi”
- olduk+ sf. 41, sf. 109, sf. 110, sf. 119, sf. 121, sf. 131, sf. 135, sf. 136, sf. 139, sf. 142, sf. 187
<ol-duk; ol- “bir durumdan başka bir duruma geçmek, yeni bir hal oluşmak” (Parlatır 2012: 1316-1317).
“Olduğunu duydum, imdada geldim” sf. 119 “İmdat”
- özledik+ sf.102
<özle-dik; öz “iç, derun, kalp, ruh, bir nesnenin temel ögesi” (Parlatır 2012: 1329).
“Özlediğim yeri görmedim asla” sf. 102 “Sen”
- saklandık+ sf. 138
<saklan-dık; saklan- “birinden çekinmek, korunmak” (DLT 2014: 800), saklan- “gizlenmek, görünmemeye çalışmak” (Parlatır 2012: 1450). “Saklandığım toprak kanını içer” sf. 138 “Bismillah”
- saldırdık+ sf.142
<saldır-dık; saltur- “sallanması veya atılması için emir vermek” (DLT 2014: 802), saldır- “hücum ettirmek, taslit etmek, atılmak” (Parlatır 2012: 1452).
“Arslan gibi saldırdığın düşmana” sf. 142 “Ey Asker”

- salladık+ sf.98, sf. 128
<sallan-dık; salla-n-; “düzenli bir biçimde gidip gelerek oynamak” (Parlatır 2012: 1454).
“Salladığım mendile” sf. 128 “Ben Kimim”
- satıldık+ sf.64
<satıl-dık; satıl- “satılmak” (DLT 2014: 809), sat- “satmak” (NF 2014: 361), satıl- “satışı yapılmak, elden çıkarılmak” (Parlatır 2012: 1463).
“Satıldığın günleri” sf. 64 “At Bu Çadranı”
- sevdik+ sf. 58, sf. 63, sf. 64, sf. 73, sf. 97, sf. 132, sf. 133, sf. 231
<sev-dik; sew- sev- “sevmek” (NF 2014: 369), sev- “sevgi beslemek, dostluk göstermek, aşık olmak” (Parlatır 2012: 1499)
“Her defa sevdiğinde” sf. 63 “At Bu Çadranı”
- sığındık sf.57
<sığın-dık; sığın- “birine veya bir yere sığınmak” (DLT 2014: 817), sığın- “sığınmak” (NF 2014: 372), sığınmak “dayanmak, iltica etmek” (Parlatır 2012: 1503).
“Ne cennettir sığındığın dağların koynu” sf. 57 “Çoban Kızı”
- sorduk+ sf.30, sf. 139, sf. 224
<sor-duk; sorug “kaybolan şey” (DLT 2014: 829), sor- “Oğuzcada aramak, sormak” (DLT 2014: 828).
“Aşığın inleyen neyle sorduğu” sf. 139 “Ben Bulmuşam”
- söyledik+ sf. 106
<söyle-dik; sözle- > söyle- “söylemek, konuşmak” (DLT 2014: 833), sözle- “konuşmak, birinin ardından konuşmak” (NF 2014: 380), sözlä- “söylemek”(Gabain 1988: 294), söylemek “düşündüğünü veya bildiğini sözle anlatmak” (Eren 1999: 375), söylemek “konuşmak” (Dilçin 2013: 204).
“Söylediğim boş söz, döktüğüm kan yaş” sf. 106 “Kaldı”
- tattık+ sf. 129
<tat-tık; dad “tat, lezzet” (Akdoğan 1999: 163), tatlıg “lezzetli, tatlı, hoş” (DLT 2014: 862), tat “lezzet, zevk, tatlılık” (Parlatır 2012: 1641).
“Bu bahtsız milletin tattığı acı” sf. 129 “Elin Bayrağı”

- toladık+ sf. 238
<tola-dık; tolga- “yün çilesi dolamak” (DLT 2014: 890), dolama “çuhadan entari gibi önu açık açık olarak kavuşturulur ve üstüne kuşak bağlanır” (Parlatır 2012: 358).
- tuttuk+ sf.105, sf. 222
<tut-tuk; tut- “el ile yakalamak, elde bulundurmak, yakalamak, ele geçirmek” (Parlatır 2012: 1734).
“Nedir senin bu tuttuğun” sf. 105 “On Yıl Sonra”
- umduk+ sf.30, sf. 139
<um-duk; um- “ummak” (DLT 2014: 921), um- “umut etmek, emelinde bulunmak” (Parlatır 2012: 1750).
“Umduğunu masivada bulmuşam” sf. 139 “Ben bulmuşam”
- verdik+ sf.34, sf. 49, sf. 65, sf. 243
<ver-dik; ver- “sunmak, iletmek, bağışlamak, ödemek” (Parlatır 2012: 1793).
“Verdiğin kurbanlara” sf. 65 “At Bu Çadranı”
- vurduk+ sf.50, sf. 137, sf. 240
<vur-duk; ur- “taşa yazmak, hakketmek, vurmak” (Tekin 2010: 181), vurgun “vurulmuş, gönül kaptırmış, tutulmuş” (Parlatır 2012: 1801).
“Ben bakarken sen vurduğun yaraya” sf. 50 “Sen Ağlama”
- yarattık+ sf. 228
<yarat-tık; yarat- “yoktan var etmek, halk etmek, düzenlemek” (Parlatır 2012: 1818).
“Gösterdiğin hüner, yarattığın iş” sf. 228 “Sanat Kahramanlarına”
- yattık+ sf.95
<yat-tık; yat- “yere uzanmak, uyurken yatakta alınan vaziyeti almak” (Parlatır 2012: 1822).
“Yoksa rahat mısın yattığın yerde” sf. 95 “Kızım İçin”

- yazdık+ sf. 272
<yaz-dık; yaz- “Oğuzcada yazmak” (DLT 2014: 963), yazı “yazılmış olan şey, hat, resim, kitabet” (Parlatır 2012: 1825).
“Dostluğun yazdığım kağızdan belli” sf. 272 “Kocalıkta Yorgalık”
- yıgdık+ sf. 266
<yığ-dık; yığ- “toplamak, biriktirmek ya da men etmek” (DLT 2014: 969).
“Yıgdiğimi verip biraz sonradan” sf. 266 “Şaire Sataştınsa”
- yolladık+ sf. 138
<yolla-dık; Az.T. yolla- “gönderme” (Akdoğan 1999: 811), yol “trafik, doğru yol, hareket tarzı” (NF 2014: 488), yollamak “yola çıkarmak, göndermek” (Parlatır 2012: 1842).
Yolladığım kurşun armağan sana” sf. 138 “Bismillah”
- yorulduk+ sf. 147
<yorul-duk; yor-u-l-; “yorgun olmak, yorgunluğa teslim olmak” (Parlatır 2012: 1842).
“Bu bakmaktan yorulduğum dünyaya” sf. 147 “Of, Bu Yol”

6.16.4. +mİş, mUş: Geçmiş zaman anlamı verir. Eski dönemlerde düz şekilde kullanılırken daha sonraki dönemlerde yuvarlak şekilleriyle de kullanılmaya başlanmıştır.

Tahsin Banguoğlu ekin eski ve geçmiş anlamlı sıfat-fiiller olduğunu ifade etmiştir. ET’den itibaren dolaylı geçmiş zaman halinde sıfat olarak kullanılmıştır. Bkz sf. 272-273 (Banguoğlu, 1959).

Zeynep Korkmaz da eskiden itibaren yapılmış, bitmiş işleri gösteren sıfatlar türettiğini belirtmiştir. Genellikle tek veya çift heceli geçişsiz fiil kökleriyle olumsuz edilgen fiil gövdelerine geldiğini de belirtmiştir. Bkz sf. 100 (Korkmaz, Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi, 2009).

İncelediğimiz şairlerde, bu ekin kullanıldığı yirmi üç kelime tespit ettik.

- açılmış sf. 176
<açıl-mış; “görünmek, ortaya çıkmak, aşikâr olmak” (Parlatır 2012: 39), açıl- “zahir olmak, aşikâr olmak” (Dilçin 2013: 13).
“Açılmış güle benzer” sf. 176 “Bayatılar”

- aks etmiş sf. 229
<aks et-miş; aks et- “yansımak, bir yere çarpıp geri dönmek, yayılmak” (Parlatır 2012: 67).
“Aks etmiş dağların camalı Gök Göl” sf. 229 “Gök Göl”
- berelmiş sf. 81
<berel-miş; bere “vurma ve incinme eseri olarak bedeninin bir tarafında hasıl olan çürük” (Parlatır 2012: 181).
“Berelmiş gözlerinde” sf. 81 “Sesli Kız”
- boğulmuş sf.232
<boğul-muş; bogul- “boğulmak” (DLT 2014: 593), boğ- “boğmak” (NF 2014: 73), boğul- “boğazın tıkanmasıyla nefes almamak, suda batmak” (Parlatır 2012: 208).
“Boğulmuş renginle, çekiç vuruşun” sf. 232 “İşçi”
- buruşmuş sf.110
<buruş-muş; buruş- “buruşmak” (DLT 2014: 603), buruş- “düzgünlüğünü yitirmek, kıvrım kıvrım olmak” (Parlatır 2012: 219).
“Şu buruşmuş ellerinde gökten inmiş bir kuvvet var” sf. 110 “Ana”
- çekilmiş sf.82
<çekil-miş; çek-i-l-; “yazıya noktalar konmak, noktalanmak” (DLT 2014: 618), çekil- “sürüklenmek, taşınmak, tahammül olunmak, başa gelmek”(Parlatır 2014: 284)
“Çekilmiş kaşlarında” sf. 82 “Sesli Kız”
- dağılmış sf.117
<dağıl-mış; dağıl- “saçılmak, birbirinden uzaklaşmak, ayrılmak, parçalanmak” (Parlatır 2012: 309).
“Dağılmış yuvalar görmek istersen” sf. 117 “Harpedelere”
- didilmiş sf.117
<didil-miş; didil- “didiklenmek, atılmak, tiftiklenmek, dağılmak” (Akdoğan 1999: 202), tıtıl- “pişmekten dağılmak, elbise vb. eskiyip parçalanması” (DLT 2014: 879), dit- “lif lif ayırmak, pamuk vs. atmak, taramak” (Parlatır 2012: 354).
“Didilmiş bedenler, yolunmuş saçlar” sf. 117 “Harpedelere”

- doğmuş sf. 54
<doğ-muş; tog- “doğmak” (DLT 2014: 886), doğma “dünyaya gelme, viledet, doğudan çıkıp görünme, doğmak durumu” (Parlatır 2012: 356).
“Yeni doğmuş bir körpeye” sf. 54 “Beşik”
- ezilmiş sf.240
<ezil-miş; ezil- “toz haline gelmek, dövülmek, zulme uğramak” (Akdoğan 1999: 286), ezil- “deri vb. çizilmesi” (DLT 2014: 652), ezil- “kötü görünmek, kötüleşmek, bozulmak” (NF 2014: 143), ezil- “toza tahvil olunmak, döğünmek, ağır bir şeyin altında kalarak veya sıkışarak hurdahaş olmak” (Parlatır 2012: 429).
“Ezilmiş insanların” sf. 240 “Kür”
- geçmiş sf.109, sf. 113
<geç-miş; keç- “geçmek, aşmak” (Tekin 2010: 148), geç- “bir yerden başka bir yere gitmek, yer değiştirmek, taşınmak” (Parlatır 2012: 499).
“Gördün mü geçmişin halden güzeldir” sf. 113 “Derdim”
- gitmiş sf.88
<git-miş; kit- “gitmek” (DLT 2014: 724), kit- “gitmek” (Gabain 1988: 281), git- “yürümek, yürüyerek uzaklaşmak, geçerli olmak” (Parlatır 2012: 513).
“Sen gitmiş olsan da çıktın vefalı” sf. 88 “Elmasın İçin”
- görmüş sf. 115
<gör-mek; kör- “bakmak, görmek” (DLT 2014: 739), kör- “görmek, bakmak, maruz kalmak, sorumlu tutmak” (NF 2014: 260), kör- “görmek” (Gabain 1988: 283), görmek “görme gücü ile varlıkları bütünüyle algılamak” (Parlatır 2012: 520).
“Kış görmüş ellerden gel çiçek iste” sf. 115 “Ona”
- kızıymış sf.76
<kızış-mak; kızış- “şiddet kazanmak, alevlenmek” (Parlatır 2012: 907).
“Kızıymış atlarda
Başka lezzet var” sf. 76 “Sesli Kız”

- konmuş sf. 44
<kon-muş; kon- “yolculuk sırasında mola vermek, geceyi geçirmek üzere durmak” (Parlatır 2012: 919).
“Bir budağa konmuş olur” sf. 44 “Beyitler. Üçlükler ve Dörtlükler”
- kurumuş sf.268
<kuru-muş; kuru-mak; kurga- ~ kurı- “yerin kuruması, kurumak” (DLT 2014: 747-748), kurug “kuru, boş” (NF 2014: 269), kurumak “yaşlılığı ve ıslaklığı gitmek” (Parlatır 2012: 939).
“Kupkuru kurumuş tazı, mühteser” sf. 268 “Genceli Dostlarıma”
- ölmüş sf.136, sf. 196, sf. 211
<öl-mek; öl-mek; “ölmek” (DLT 2014: 786), ölmek “yaşamaz olmak, can vermek, vefat etmek” (Parlatır 2012: 1325).
“Sahibi kavgada ölmüş kısraklar” sf. 211 “Dağlar”
- parçalanmış sf. 225, sf. 226
<parçalan-mış; üle- “paylaştırmak, dağıtmak” (DLT 2014: 932), üleş- “paylaşmak, paylaştırmak” (NF 2014: 454), parçalan- “parça parça olmak, doğranmak, ufak ufak kesilmek” (Parlatır 2012: 1338-1339).
“Parçalanmış kitabı” sf. 226 “Tarihi Mukaddes”
- sınmış sf.270
<sın-mış; sın- “iflas etmek, incinmek, üzölmek, azalmak” (Akdoğan 1999: 675).
“Bu sınmış ayakla nasıl koşşşak” sf. 270 “Kocalıkta Yorgalık”
- sönmüş sf. 157
<sön-müş; sön- “sönmek” (NF 2014: 379), sönük “sönmüş, parlak olmayan, parlamayan” (Parlatır 2012: 1527).
“Bu benim sönmüş gönlüm” sf. 157 “Bayatılar”
- yananmış sf.52
<yanan-mış; yanan- “at vb.nin çalıştırılıp koşuncaya kadar eğitilmesi, birine yananmak, naz ve cilve yapılması” (DLT 2014: 953), yanan- “birinin işine yarayacak ve birine faydalı olacak harekette bulunmak” (Parlatır 2012: 1818).
“Ne içindir ters yananmış dünya” sf. 52 “Ne İçindir”

yolunmuş sf.117
<yolun-muş; “çekilip koparılmak, yırtınıp ağlamak” (Parlatır 2012: 1842).
“Didilmiş bedenler, yolunmuş saçlar” sf. 117 “Harpedelere”

yosunlanmış sf. 226
<yosunlan-mış; “yosun bağlamak, yosun tutmak” (Parlatır 2012: 1843).
“Niye her melundan yosunlanmış bir duvar” sf. 226 “Tarihi Mukaddes”

6.16.5. +mAz: Geniş zaman ifade eder. Kullanım alanı oldukça geniştir.

Tahsin Banguoğlu’na göre ET’den beri olumsuz sıfat olarak kullanılmaktadırlar. Bkz sf. 270-271 (Banguoğlu, 1959).

Zeynep Korkmaz da eki her türlü fiil kök ve gövdelerine gelebilen, eklendiği fiile süreklilik ve olumsuzluk anlamı veren, geçici sıfatlar ve ismin önünde sıfat görevinde kelimeler türeten bir ek olarak açıklamıştır. Bkz sf. 98 (Korkmaz, Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi, 2009).

İncelediğimiz şiirlerde, bu ekin kullanıldığı on beş kelime tespit ettik.

bilinmez sf. 268
<bilin-mez; bil- “anlamak, tanımak, bilgisi olmak, malumat edinmek” (Parlatır 2012: 199).
“Bilinmez hesabı, tutulmaz sayı” sf. 268 “Genceli Dostlarıma”

bilmez sf. 87
<bil-mez; “bilmek” (Tekin 2010:129), bilmek “anlamak, tanımak, bilgisi olmak” (Parlatır 2012: 199).
“Kaygı bilmez kızışan” sf. 87 “Şarkı”

bitmez sf.73
<bit-mez; bit- “sona ermek, tamam olmak, hitam bulmak, tükenmek” (Parlatır 2012: 205).
“Bitmez kuvvet var diye” sf. 73 “Sesli Kız”

- bükülmez sf.116
<bükül-mez; bük-ü-l-; “kendi kendine veya birisi tarafından eğilmek” (DLT 2014: 606), bükül- “eğrilmek, burulmak” (Parlatır 2012: 222).
“Bükülmez kolların neden boşaldı” sf. 116
- dönmez sf. 131
<dön-mez; tön- “Oğuz lehçesinde bir yere dönmek” (DLT 2014: 896), tön- “dönmek” (NF 2014: 431),
- duyulmaz sf. 235
<duyul-maz; tuy- “sezmek, fark etmek, hissetmek” (DLT 2014: 906), duyul- “işitilmek, kulağa çarpılmak” (Parlatır 2012: 366).
“Ne duyulmaz sözünde” sf. 235 “Kür”
- görünmez sf.97, sf. 115, sf. 116
<görün-mez; körün- “görünmek” (DLT 2014: 741), körün- “görünmek” (NF 2014: 263), görün- “görme eylemine konu olmak, gözle görülebilir halde olmak” (Parlatır 2012: 520).
“Ey görünmez dost ilinden gelen kuş” sf. 116 “Harpedelere”
- tutulmaz sf.268
<tutul-maz; tutul- “yakalanmak, tutulmak” (DLT 2014: 905), tutul- “asılmak, tutturulmak” (NF 2014: 440), tutul- “el konulmak, alıkonmak” (Parlatır 2012: 1735).
“Bilinmez hesabı, tutulmaz sayı” sf. 268 “Genceli Dostlarıma”
- tükenmez sf.115
<tüken-mez; tüken- “fena bulmak, fani olmak, sona ermek” (Parlatır 2012: 1736).
“Tükenmez aşkımla seninki sandım” sf. 115 “Ona”
- umulmaz sf.258
<umul-maz; um- “ummak” (DLT 2014: 921), um- “umut etmek, emelinde bulunmak” (Parlatır 2012: 1750).
“Ne umulmaz yerlerdir” sf. 258 “Gözüne Döndüğüm”

yakışmaz	sf. 132 <yakış-maz; yakış- “iyi gitmek, yaraşmaz, güzel durmak, uygun gelmek” (Parlatır 2012: 1809).
yanmaz	sf. 131 <yan-maz; yan- “yanmak” (DLT 2014: 948), yan- “tutuşmak, parlamak, alevlenmek, alevlenmekte olmak” (Parlatır 2012: 1815).
yaramaz	sf.52 <yara-maz; yara- “işe gelmek, iş görebilmek, faydalı olmak” (Parlatır 2012: 1817). “Niçin çoktur yarayandan yaramaz” sf. 52 “Ne İçindir”
yenilmez	sf. 133 <yenil-mez; yeñ- “gelip gelmek” (DLT 2014: 967), yenil- “mağlup olmak, oyunda kaybetmek” (Parlatır 2012: 1833).
yorulmaz	sf.115 <yorul-maz; yorul- “yorgun olmak, yorgunluğa teslim olmak” (Parlatır 2012: 1842). “Öpeydım yorulmaz ayaklarından” sf. 115 “Ona”

6.17. Gerundium Ekleri

6.17.1. +A: Türkçenin eski dönemlerinden itibaren kullanılan bir ektir. Bugün daha çok tekrar edilen zarflarda kullanılmaktadır. Nadir olarak da birleşik fiillerde kullanılır.

Zeynep Korkmaz’a göre ek geçişli ve geçişsiz fiil kök ve gövdeleriyle, çatı ekleri almış fiil gövdelerine eklendiğinde eşli veya zıtlı tekrarlama yoluyla işlekliliğini sürdüren bir ektir. Bkz sf. 67-68 (Korkmaz, Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi, 2009).

Muharrem Ergin de bu ekin artık tek kullanılmadığını, tek haliyle birkaç kelimedede yaşadığını, genellikle tekrar şeklinde kullanılıp zarf vazifesi gördüğünü belirtmiştir. Ergin ekin tekli kullanışlarının EAT’ye kadar sürdüğünü fakat EAT’den sonra tekrar şeklinde kullanıldıklarını belirtmiştir. Bkz sf. 339-340 (Ergin, Türk Dil Bilgisi, 1958).

İncelediğim şiirlerde, bu ekin kullanıldığı on iki kelime tespit ettik.

bayıla	sf. 76 <bayıl-a; “bilinci yitirmek” “İstiden bayıla, Dertten boğula” sf. 76 “Sesli Kız”
boğula	sf. 76 <boğul-a; bogul- “boğulmak” (DLT 2014: 593), boğ- “boğmak” (NF 2014: 73), boğul- “boğazın tıkanmasıyla nefes almamak, suda batmak” (Parlatır 2012: 208). “İstiden bayıla, Dertten boğula” sf. 76 “Sesli Kız”
bula	sf. 222 <bul-a; bul- “arayarak ya da tesadüfen elde etmek” (Parlatır 2012: 216). “Yardım gerek ta sefalet son bula” sf. 222 “İdil Boyu Açları”
dayana	sf. 234 <dayan-a; “dayanmak, ara vermek, dinmek, durmak, beklemek, nöbet tutmak, direnmek, ısrar etmek” (Akdoğan 1999: 179), tayan- “dayanmak, yaslanmak, güvenmek” (DLT 2014: 865), tayan- “dayan-, kendini tutmak, tahammül etmek, inat etmek” (NF 2014: 407), dayan- “arkasını veya bedeninin diğer bir yerini bir şeye yükleterek durmak, metanet göstermek” (Parlatır 2012: 323). “Hey dayana dayana Gezintiye çıkan Kür” sf. 234 “Kür”
göre	sf. 253 <gör-e; kör- “bakmak, görmek” (DLT 2014: 739), kör- “görmek, bakmak, maruz kalmak, sorumlu tutmak” (NF 2014: 260), kör- “görmek” (Gabain 1988: 283), gör- “görme gücü ile varlıkları bütünüyle algılamak” (Parlatır 2012: 520). “Dost izler göre göre” sf. 253 “Gürcistan”
kıvrıla	sf. 75 <kıvrıl-a; kıvrıl- “eğrilip bükülmek, çekilip toplanmak” (Parlatır 2012: 904) “Kıvrıla kıvrıla Boz bir ejderha” sf. 75 “Sesli Kız”

sile	sf. 155 “sil-e; ; sil- “silmek, sürmek” (NF 2014: 373), silin- “suyu alınıp kurumak, ıslak bez ve sünger ile ovularak temizlenmek” (Parlatır 2012: 1512). “Kan teri sile sile” sf. 155 “Bayatılar”
şakkılđaşa	sf. 203 <şakkılđaş-a; “şakırđaşmak, kahkaha atmak, gülüşmek” (Akdoğan 1999: 694). “Çaylar akar deryalara Şakkılđaşa şakkılđaşa” sf. 203 “İkinci Çarşamba”
uzana	sf. 173 <uzan-a; “uzun sürmek, boyuna gitmek, el uzatmak” (Parlatır 2012: 1759). “Ay uzana uzana” sf. 173 “Bayatlar”
yağa	sf. 201 “<yağ-a; yag- “yağmak” (DLT 2014: 940), yag- “yağmurun yağması” (NF 2014: 465) “Yağa yağa urcah olur” sf. 201 “Boz Ay”
yaza	sf. 49 <yaz-a; yaz- “Oğuzcada yazmak” (DLT 2014: 963), yazı “yazılmış olan şey, hat, resim, kitabet” (Parlatır 2012: 1825), Nişanyan, 11. yy öncesine kadar biti- fiili kullanıldığını; 11. yy’dan sonra “tahrif etmek, bozmak anlamındaki Ar. harafa kelimesinin yani harf “yazı” kelimesinin kullanılmaya başlandığını belirtmiştir (Nişanyan NS/k=yazmak). “Olur pek perişan dert yaza yaza” sf. 49 “O Kıza”
yazıla	sf. 207 < yaz- “Oğuzcada yazmak” (DLT 2014: 963), yazı “yazılmış olan şey, hat, resim, kitabet” (Parlatır 2012: 1825). “Adına destanlar yazıla, Gence” sf. 207 “Gence’ye İthaf”

6.17.2. +ArAk: Eski Anadolu Türkçesi Döneminde oluşmaya başlamıştır. Bugün kullanım alanı oldukça geniştir.

Muharrem Ergin EAT'den sonra ortaya çıktığını belirtmiştir. Ergin'e göre –A zarf-fiil eki ile karşılaştırma ve büyütme anlamındaki –rAk ekinin birleşmesinden oluşmuştur. Bkz sf.341 (Ergin, Türk Dil Bilgisi, 1958).

İncelediğimiz şiirlerde, bu ekin kullanıldığı otuz yedi kelime belirledik.

- açarak sf. 220
<aç-arak; aç- “ortaya çıkarmak, göz önüne koymak” (Parlatır 2012: 39).
“El açarak ötenlerden umar idi yarlınkaç” sf. 220” Yarlınkaç”
- ağlatarak sf. 51, sf. 113
<ağlat-arak; ıglat- “ağlaşmak” (DLT 2014: 655), yıgla- “ağlamak” (NF 2014: 483), yıgla- ~ıgla- ~agla-~akıla- ~ıkıla- “ağlamak, inlemek” (Gabain 1988: 310), ağla- “göz yaşı dökmek, sızlamak, feryat etmek” (Parlatır 2012: 50).
“Şiiri sınık bir Türk sazı, ağlatarak tellerini” sf. 113 “Şiirim”
- aşarak sf. 109
<aş-arak; aş-mak; “aşmak” (Tekin 2010: 123), aşmak “yükselmek, taşmak” (Parlatır 2012: 113).
“Bu dağlardan aşarak” sf. 109 “Kafkaslısan, Sez Kafkası”
- bakarak sf. 253
<bak-arak; bak-mak; “bakmak” (DLT 2014: 570), bakmak “görmek, özenle gözden geçirmek” (Parlatır 2012: 151).
“Bakarak çilgın Kür'e” sf. 253 “Gürcistan”
- bilerek sf. 63
<bil-erek; bil-mek; “bilmek” (Tekin 2010:129), bilmek “anlamak, tanımak, bilgisi olmak” (Parlatır 2012: 199).
“Yağıydı herkes sana
Bilerek, bilmeyerek” sf. 63 “At Bu Çadranı”
- bölerek sf. 197
<böl-erek; böl- “bir bütünü iki veya daha fazla parçaya ayırmak” (Parlatır 2012: 213).
“Hıdır Nebi bölerek” sf. 197 “Hıdır Nebi”

- bürünerek sf. 97
<bürün-erek; bürü-n-; “bürünüp yüzünü kapatmak” (DLT 2014: 607), bürün- “sarınmak, örtünmek, bir örtüye sarınmak” (Parlatır 2012: 223), bürün- “giyinmek” (Dilçin 2013: 55).
“Bazen bürünerek pembe bir güle” sf. 97 “Ay’a”
- coşarak sf. 109
<coş-arak; coşmak “taşmak, gürül gürül akmak, heyecan ve galeyana gelmek” (Parlatır 2012: 261).
“Asırlarca Karadeniz,
Haykırarak, coşarak” sf. 109 “Kafkaslıysan, Sev Kafkası”
- çarparak sf. 76
<çarp-arak; çarp- “şiddetle vurmak, vurup yere düşürmek” (Parlatır 2012: 280).
“Atlar çarparak” sf. 76 “Sesli Kız”
- çekerek sf.58
<çek-erek; çek-mek; “ip, bağ vb. şeyleri çekmek” (DLT 2014: 618), çekmek “bir ucundan tutup uzatmak veya yükseltmek, kendine doğru getirmek” (Parlatır 2012: 285).
“Çekerek perde o hoş manzaraya” sf. 58 “Unutulmuş Sevda”
- diyerek sf. 268
<de-y-erek; ti- “demek, söylemek” (Tekin 2010: 174), de- “söylemek, ağızdan bir söz çıkarmak” (Parlatır 2012: 330).
“ ‘Kişiyim’ diyerek yedi sekizi” sf. 268 “Genceli Dostlarıma”
- ederek sf. 195
<et-erek; et- “eylemek, yapmak, kılmak” (Parlatır 2012: 422).
“Keçiye el ederek” sf. 195 “Yaza Hitap”
- eyerek sf. 197
<ey-erek; eğ- “bir yana meylettirmek, bükmek, çevirmek, kıvırmak” (Parlatır 2012: 387).
“Budakları eyerek” sf. 197 “Küçük Çilli”

- geçerek sf. 97
<geç-erek; keç- “geçmek, aşmak” (Tekin 2010: 148), geç- “bir yerden başka bir yere gitmek, yer değiştirmek, taşınmak” (Parlatır 2012: 499).
“Geçerek edalı yürüyüşün güzel” sf. 97 “Ay’a”
- gelerek sf. 195
<gel-erek; kel- “gelmek, meydana gelmek, zahir olmak, dönmek, dönüşmek, uygun düşmek” (NF 2014: 213), kâl- “gelmek” (Gabain 1988: 297).
“Karı nene gelerek” sf. 195 Yaza Hitap”
- görerek sf. 131
<gör-erek; kör- “bakmak, görmek” (DLT 2014: 739), kör- “görmek, bakmak, maruz kalmak, sorumlu tutmak” (NF 2014: 260), kör- “görmek” (Gabain 1988: 283), görmek “görme gücü ile varlıkları bütünüyle algılamak” (Parlatır 2012: 520).
- gülerek sf. 100
<gül-erek; gül-mek; kül- “gülmek” (NF 2014: 270), kül- “gülmek” (NF 2014: 270), kül- “gülmek” (DLT 2014: 755), gülmek “insana mahsus olan bir his ile kah kah diyerek sesli veya sessiz, ekseriya ağzı açarak, dişleri gösterek bir hareket-i mahsusada bulunmak” (Parlatır 2012: 532).
“Gülerek diyordun ‘uğurlar ola’” sf. 100 “Ay’a”
- haykırarak sf. 109
<haykır-arak; haykır- “bağırarak, gürültü etmek” (Parlatır 2012: 605).
“Haykırarak, coşarak” sf. 109 “Kafkaslıysan, Sev Kafkası”
- içerek sf. 90
<iç-erek; iç- “bir sıvıyı ağza alıp yudumlamak” (Parlatır 2012: 690).
“Kumral gözlerine içerek andı” sf. 90 “Kızım İçin”
- işleyerek sf. 93
<işle-y-erek; işle- “çalışmak” (DLT 2014: 670), işle- “çalışmak, iş yapmak” (NF 2014: 190), işle- “yapmak, imal etmek, etkilemek” (Dilçin 2013: 131)
“Tutak işleyerek ömrümde günah” sf. 93 “Kızım İçin”

- kırkarak sf. 241
<kırk-arak; kırk- “kenarlarını ve uçlarını kesmek, yapağısını ya da saç ve sakalını kesmek” (Parlatır 2012: 899).
“Kırkarak koyunumu” sf. 241 “Kür”
- kıvrılarak sf. 235
<kıvrıl-arak; kıvrıl- “eğrilip bükülmek, çekilip toplanmak” (Parlatır 2012: 904)
“Kıvrılarak çıkan Kür” sf. 235 “Kür”
- kıyılarak sf. 76
<kıyıl-arak; kıyıl- “vaat ve sözün yerine getirilmemesi, yanlamasına kesilmek” (DLT 2014: 717), kıld- “öldürmek” (Tekin 2010: 150), kıyıl- “ince ince doğranmak, esirgenmemek, gaddarlık edilmek” (Parlatır 2012: 905), kıyıl- “niyet etmek, alçak gönüllülük göstermek” (Dilçin 2013: 151).
“Gözler kıyılarak” sf. 76 “Sesli Kız”
- nazlanarak sf. 74
<nazlan-arak; Fa. nazlan- “naz ve cilve etmek, istemezmiş gibi davranmak, ısrar beklemek” (Parlatır 2012: 1272).
“Nazlanarak sekirdi” sf. 74 “Sesli Kız”
- oynatarak sf. 100
<oynat-arak; oyna-t; “oynatmak” (DLT 2014: 781), oynat- “kandırmak, aldatmak” (NF 2014: 334), oynat- “yerini değiştirmek, kımıldatmak, tahrik etmek” (Parlatır 2012: 1322)
“Oynatarak dudr güzel güzeli” sf. 100” Perizade”
- oynayarak sf. 200
<oyna-y-arak; oyna- “oynamak” (DLT 2014: 781), oynamak “kımıldanmak, hareket etmek” (Parlatır 2012: 1322).
“Oynayarak çıktı çöle” sf. 200”Karının Borcu”
- seyirederek sf. 73
<seyret-erek; seyr et- “bakmak, temaşa etmek” (Parlatır 2012: 1500).
“Seyirderek dargalar” sf. 73 “Sesli Kız”

- sıçrayarak sf. 70
<sıçra-y-arak; sıçra- “havaya kalkıp öteye beriye zıplamak” (Parlatır 2012: 1502).
“Sıçrayarak yüzmeye” sf. 70 “Sesli Kız”
- sinerek sf. 197
<sin-erek; sin- “çukura ve deliğe sokulmak, batmak, gizlenmek” (Parlatır 2012: 1516).
“Kollar yere sinerek” sf. 197 “Küçük Çilli”
- sorarak sf. 134
<sor-arak; sor-mak; sorug “kaybolan şey” (DLT 2014: 829), sor- “Oğuzcada aramak, sormak” (DLT 2014: 828).
“Sorarak yıldıza aya” sf. 134 “Aşığın Derdi”
- süzerek sf. 215
<süz-erek; süz- “süzmek” (DLT 2014: 843), süz- “bir sıvıyı süzgeç yardımıyla tortularından temizlemek, tasfiye etmek” (Parlatır 2012: 1547), “Ok gibi süzerek hain gözüne” sf. 215 “Gencem Hey”
- titreyerek sf. 122
<titre-y-erek; titre- “titremek, korkmak, dehşete düşmek” (NF 2014: 428)
“Azanların titreyerek esmesi” sf. 122 “Münacat”
- tutarak sf. 240
<tut-arak; tut- “el ile yakalamak, elde bulundurmak, yakalamak, ele geçirmek” (Parlatır 2012: 1734)
“Tutarak cilovundan” sf. 240 “Kür”
- tutularak sf. 210
<tutul-arak; tutul- “yakalanmak, tutulmak” (DLT 2014: 905), tutul- “asılmak, tutturulmak” (NF 2014: 440), tutul- “el konulmak, alıkonmak” (Parlatır 2012: 1735).
“Tutularak bir kız bir adsız derde” sf. 210 “Dağlar”

uçarak	sf. 76 <uç-arak; uç- “havaya kalkıp gitmek” (Parlatır 2012: 1742). “Uarak yetişti” sf. 76 “Sesli Kız”
unutarak	sf. 131 <unut-arak; unut- “hatırından çıkmak, geçmek, üzerinde durmamak” (Parlatır 2012: 1752).
yıkarak	sf. 233 <yık-arak; yık-mak; “yıkamak” (DLT 2014: 970), yık- “yıkamak, devirmek, yere dūřürmek” (NF 2014: 484), yıkmak “parça parça aşağı indirmek, yere vurmak, viran etmek” (Parlatır 2012: 1837) “Yıkarak ejdehanı” sf. 233 “Gelmiřem Pamuklar Diyarından”

6.17.3. +DİKA, +DÜKÇE: esasında partisip eki olup; gerundium olarak kullanılır. Fiilin hareket haline ısrar, tekrar ya da devamlılık anlamı yükler.

Zeynep Korkmaz sıfat-fiil eki olan –dik, -dük eki ile +A zarf türetme ekinin birleşiminden meydana geldiğini bildirmiştir. Eklendiği fiile bir işin art arda veya belirli aralıklarla tekrarlandığını belirten anlam vermektedir. Bkz sf. 78 (Korkmaz, Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi, 2009).

İncelediğimiz şiirlerde, bu ekin kullanıldığı yirmi yedi kelime tespit ettik.

ağladıkça	sf. 200 <ağla-dıkça; yığla- ~ığla- ~ağla-~akıla- ~ıkıla- “ağlamak, inlemek” (Gabain 1988: 310), ağlamak “göz yaşı dökme, sızlanmak, feryat etmek” (Parlatır 2012: 50). “Karı nene ağladıkça” sf. 200 “Karının Borcu”
aktıka	sf. 218 <ak-tıkça; ; ak- “akmak” (NF 2014: 10). “Yurt oğlunun Göz yaşları aktıka” sf. 218 “Ağlıyordum, Gülüyorum”
andıka	sf. 38 <an-dıkça; “hatıra gelmek, yad eylemek, dile getirmek, zikretmek” (Parlatır 2012: 91). “Andıka da yanırım” sf. 38 “Sevmeseydim Seni Ben”

- anıldıkça sf. 57
<anı-lıkça; “dile getirilmek, yad edilmek, söz konusu etmek” (Parlatır 2012: 89)
“Anıldıkça senin sevgili adın” sf. 57 “Güzel Kadın”
- attıkça sf. 37
<at-tıkça; at- “bir nesneyi ileri doğru fırlatmak, koymak, yerleştirmek” (Parlatır 2012: 119).
“Sen attıkça ben saklarım, ben saklarım” sf. 37 “Kıtalar”
- baktıkça sf. 99, sf. 182, sf. 218
<bak-tıkça; bak- “bakmak” (DLT 2014: 570), bak- “görmek, özenle gözden geçirmek” (Parlatır 2012: 151).
“Baktıkça kalbimi gizli yakarsın” sf. 99 “Ay’a”
- bezendikçe sf. 57
<bezen-dikçe; “süslenmek” (Akdoğan 1999: 89), bezen- “süslenmek, kadının makyaj yapması” (DLT 2014: 584), bezen- “bezenmek, süslenmek” (NF 2014: 60).
“Bezendikçe çiçeklerle ey çoban kızı” sf. 57 “Çoban Kızı”
- boyandıkça sf. 211
<boyan-dıkça; boyan- “boyanmak” (NF 2014: 83), boyan- “erişmek, ulaşmak” (Parlatır 2012: 211), boyan- “erişmek, uzanmak” (Dilçin 2013).
“Boyandıkça her yıl karların kana” sf. 211 “Dağlar”
- çevirdikçe sf. 225
<çevir-dikçe; çevir- “döndürmek, alt üst etmek, etrafını almak, geri döndürmek” (Parlatır 2012: 293).
“Çevirdikçe küf kokan her sarı toprağını” sf. 225 “Tarihi Mukaddes”
- çıktıkça sf. 97
<çık-tıkça; çık- “içeriden dışarıya gitmek, yukarı kalkmak” (Parlatır 2012: 294-295).
“Çıktıkça yoluna buluttan dalga” sf. 97 “Ay’a”

- döndükçe sf. 226
<dön-dükçe; tön- “Oğuz lehçesinde bir yere dönmek” (DLT 2014: 896), tön- “dönmek” (NF 2014: 431),
“Sayfalar döndükçe bunlar hep birer birer” sf. 226 “Tarihi Mukaddes”
- duydukça sf. 98
<duy-dukça; tuy- “sezmek, fark etmek, hissetmek” (DLT 2014: 906), duy- “işitmek” (Parlatır 2012: 366).
“Duydukça günlerle sallandığımı” sf. 98 “Ay’a”
- gittikçe sf. 61
<git-tikçe; kit- “gitmek” (DLT 2014: 724), kit- “gitmek” (Gabain 1988: 281), git- “yürümek, yürüyerek uzaklaşmak, geçerli olmak” (Parlatır 2012: 513).
“Gittikçe uzun sefer” sf. 61 “Küseyenlere”
- gördükçe sf. 98, sf. 219
<gör-dükçe, kör- “bakmak, görmek” (DLT 2014: 739), kör- “görmek, bakmak, maruz kalmak, sorumlu tutmak” (NF 2014: 260), kör- “görmek” (Gabain 1988: 283), gör- “görme gücü ile varlıkları bütünüyle algılamak” (Parlatır 2012: 520).
“O seni gördükçe teselli duyar” sf. 98 “Ay’a”
- güldükçe sf. 37, sf. 98
<gül-dükçe; ; kül- “gülmek” (NF 2014: 270), kül- “gülmek” (NF 2014: 270), kül- “gülmek” (DLT 2014: 755), gül- “insana mahsus olan bir his ile kah kah diyerek sesli veya sessiz, ekseriya ağzı açarak, dişleri gösterek bir hareket-i mahsusada bulunmak” (Parlatır 2012: 532).
“O da senin gibi güldükçe ağlar” sf. 98 “Ay’a”
- içtikçe sf. 182, sf. 207, sf. 238
<iç-tikçe; iç- “bir sıvıyı ağza alıp yudumlamak” (Parlatır 2012: 690).
“İçtikçe yürek yanar” sf. 182 “Bayatılar”
- işledikçe sf. 220
<işle-dikçe; işle- “çalışmak” (DLT 2014: 670), işle- “çalışmak, iş yapmak” (NF 2014: 190), işle- “yapmak, imal etmek, etkilemek” (Dilçin 2013: 131)
“Ey göz işledikçe görünen bağlar” sf. 220 “Azerbaycan’a”

kestikçe	sf. 219 <kes-tikçe; kes- “kesmek, tıraş etmek, terk etmek” (NF 2014: 221), kes- “kesici bir alet ile ayırmak, biçmek” (Parlatır 2012: 887) “Göz önünde sasık eller kestikçe” sf. 219 “Ağlıyordum, Gülüyorum”
kızardıkça	sf. 201 <kızır-dıkça; kızır- “kırmızılaşmak” (DLT 2014: 718), kızır- “kızarmak” (NF 2014: 241), kızır- “kızıl, kırmızı olmak, meyve olmak, utanmak” (Par- latır 2012: 906). “Boz Ay dönüp kızardıkça” sf. 201 “Boz Ay”
oldukça	sf. 91 <ol-dukça; ol- “bir durumdan başka bir duruma geçmek, yeni bir hal oluş- mak” (Parlatır 2012: 1316-1317). “Büyüdün endamın oldukça ince” sf. 91 “Kızım İçin”
saldıkça	sf. 266 <sal-dıkça; sal- “göndermek, su, ağaç vb. şeyleri alıp götürmek” (DLT 2014: 801), sal- “yaymak, sermek, uzatmak, çıkarmak” (Parlatır 2012: 1454). “Benim sözlerimi saldıkça yâda” sf. 266 “Mescitte Meyhane”
sustukça	sf. 37 <sus-tukça; sus- “söz etmemek, konuşmamak” (Parlatır 2012: 1536). “Sen sustukça ben çağlarım, ben çağlarım” sf. 37 “Kıtalar”
uçtukça	sf. 34, sf. 99 <uç-tukça; “havaya kalkıp gitmek” (Parlatır 2012: 1742). “Hayalim uçtukça hey geleceğe” sf. 34 “Döner”
uzandıkça	sf. 66 <uzan-dıkça; uzan- “uzun sürmek, boyuna gitmek, alabildiğine gitmek” (Parlatır 2012: 1759). “Uzandıkça nefesin” sf. 66 “Sesli Kız”

- verdikçe sf. 99
<ver-dikçe; ver- “sunmak, iletmek, bağışlamak, ödemek” (Parlatır 2012: 1793).
“Verdikçe ruhuma uçmak hevesi” sf. 99 “Ay’a”
- yandıkça sf. 184, sf. 186
<yan-dıkça; yan- “yanmak” (DLT 2014: 948), yan- “tutuşmak, parlamak, alevlenmek, alevlenmekte olmak” (Parlatır 2012: 1815).
“Yandıkça kurum oldu” sf. 184 “Bayatılar”
- yükseldikçe sf. 66, sf. 70
<yüksel-dikçe; yükse- “yükselmek ve uzamak” (DLT 2014: 992), yüksek “yüksek, ulu, yüce” (NF 2014: 492), yüksel- “daha yüksek olmak, yukarı kalkmak” (Parlatır 2012: 1847).
“Can alıp yükseldikçe” sf. 66 “Sesli Kız”

6.17.4. +Inca, +Unca: Türkçenin eski dönemlerinden itibaren kullanılmaktadır. Hareketin yapıldığı zamanı belirtir. Eski Türkçede “-gınça, -günçe” şeklindeydi. Batı Türkçesine geçerken “g” sesinin düşmesiyle “-inca, -unca” halini almıştır. Bugün hala bu şekilde kullanılmaktadır.

Muharrem Ergin ekin hareket hali ifadesi ve hareket halinin ortaya çıktığı anı belirten bir anlamı olduğunu belirtmiştir. Bkz sf. 341-342 (Ergin, Türk Dil Bilgisi, 1958).

Muharrem ergin bir diğer çalışmasında bu ekin Azeri sahasındaki karşılığını –anda, -ende olarak ifade etmiştir.

İncelediğimiz şiiirlerde, bu ekin kullanıldığı yirmi dört kelime tespit ettik.

- açılınca sf. 132
<açıl-inca; “görünmek, ortaya çıkmak, aşikâr olmak” (Parlatır 2012: 39), açıl- “zahir olmak, aşikâr olmak” (Dilçin 2013: 13).
“Açılınca yollar Kabe’ye bir baş” sf. 132 “Yazık”
- başlayınca sf. 85
<başla-y-inca; baş “başta gelen, temel, esas” (DLT 2014: 576), baş “ilk, öncü”(Gabain 1988: 266), baş “bit topluluğu yöneten kimse” (Eren 1999: 41),başlamak “başta vardırırmak, ulaştırmak, öncü olmak, öne düşmek” (Parlatır 2012: 163).

- çalınca sf. 80
<çal-ınca; çal- “yere vurmak, yere çalmak, sözü işittirmek” (DLT 2014: 612).
“Baş vezir el çalınca” sf. 80 “Sesli Kız”
- çatınca sf. 90, sf. 91, sf. 202
<çat-ınca; çat- “tasarlamak, uydurmak, kafasında kurmak” (NF 2014: 100).
“Büyüyüp çatınca sen bir yaşına” sf. 90 “Kızım İçin”
- çıkınca sf. 71, sf. 235
<çık-ınca; çık- “içeriden dışarıya gitmek, yukarı kalkmak” (Parlatır 2012: 294-295).
“Çıkınca çaşkın güneş” sf. 71 “Sesli Kız”
- dalınca sf. 152, sf. 176, sf. 200
<dal-ınca; tal- “zayıflamak, dalmak, bayılmak” (Gabain 1988: 296). “Gözüm Kaldı dalınca” sf. 152 “Bayatılar”
- doyunca sf. 116, sf. 119, sf. 152
<doy-unca; toy- “doymak” (DLT 2014: 894), toy- “karnı doymak” (NF 2014: 430), doy- “tok olmak, kanmak, yetinmek” (Parlatır 2012: 360).
“Dut yemedim doyunca” sf. 152 “Bayatılar”
- düşünce sf. 80, sf. 121, sf. 153, sf. 186, sf. 236, sf. 274
<düş-ünce; tüş- “inmek, düşmek” (DLT 2014: 912), tüş- “yıkılmak, inmek, düşmek” (NF 2014: 442), düş- “yukarıda aşağıya birden bire inmek, atlamak” (Parlatır 2012: 372).
“Yere düşünce tutak” sf. 153 “Bayatılar”
- eşidince sf. 70
<eşit-ince; eşid- “işitmek” (Tekin 2010: 140), eşit- “işitmek, duymak” (DLT 2014: 647), işit- “kulakla algılmak, duymak, haber almak” (Parlatır 2012: 788).
“Eşidince adını” sf. 70 “Sesli Kız”

- eyleyince sf. 57
<eyle-y-ince; eyle- “eğlemek” (Akdoğan 1999: 283).
“Sen emr eyleyince ne imiş ölüm” sf. 57 “And Olsun”
- gelince sf. 91, sf. 123, sf. 243, sf. 246
<gel-ince; kel- “gelmek, meydana gelmek, zahir olmak, dönmek, dönüşmek, uygun düşmek” (NF 2014: 213), käl- “gelmek” (Gabain 1988: 297).
“Yemeli kız oldun üçe gelince” sf. 91 “Kızım İçin”
- gidince sf. 89, sf. 244
<git-ince; kit- “gitmek” (DLT 2014: 724), kit- “gitmek” (Gabain 1988: 281),
git- “yürümek, yürüyerek uzaklaşmak, geçerli olmak” (Parlatır 2012: 513).
“Bir süzülüp gidince satar yeşil servi naz” sf. 89 “Mahmurova İçin”
- görünce sf. 91, sf. 231
<gör-ünce; kör- “bakmak, görmek” (DLT 2014: 739), kör- “görmek, bakmak, maruz kalmak, sorumlu tutmak” (NF 2014: 260), kör- “görmek” (Gabain 1988: 283), gör- “görme gücü ile varlıkları bütünüyle algılamak” (Parlatır 2012: 520).
“Seni on yaşında görünce dostlar” sf. 91 “Kızım İçin”
- inince sf. 71
<in-ince; in- “yukarıdan aşağıya doğru gelmek” (Parlatır 2012: 746).
“İnince dağdan güneş” sf. 71 “Sesli Kız”
- koyunca sf. 91
<koy-unca; kot- “koymak, bırakmak” (Tekin 2010: 153), kod- “koymak, bırakmak” (DLT 2014: 724), koy- “terketmek, vazgeçmek, takmak” (NF 2014: 257), koy- “komak” (Parlatır 2012: 923).
“Dokuzuncu yaşa koyunca kadem” sf. 91 “Kızım İçin”
- kucaklaşınca sf.260
<kucaklaş-ınca; kucakla- “kollarla göğsün üzerine sarmak” (Parlatır 2012: 928).
“Kucaklaşınca ayla” sf. 260 “Ayla Güneş”

- ölünce sf. 189
<öl-ünce; “ölmek” (DLT 2014: 786), ölmek “yaşamaz olmak, can vermek, vefat etmek” (Parlatır 2012: 1325).
“Muhabbet ölünce var” sf. 189 “Bayatılar”
- salınca sf.272
<sal-ınca; sal-“göndermek, su, ağaç vb. şeyleri alıp götürmek” (DLT 2014: 801), sal- “yaymak, sermek, uzatmak, çıkarmak” (Parlatır 2012: 1454).
“Bayanlı kız seni salınca ben de” sf. 272 “Kocalıkta Yorgalık”
- susunca sf. 84
<sus-unca; sus- “söz etmemek, konuşmamak” (Parlatır 2012: 1536).
“Sara susunca hakan” sf. 84 “Şarkı”
- umunca sf. 54
<um-unca; um- “ummak” (DLT 2014: 921), um- “umut etmek, emelinde bulunmak” (Parlatır 2012: 1750).
“Ah, bugünler gönül böyle umunca” sf. 54 “Ne İçindir”
- vurunca sf. 225
<vr-unca; ur- “taşa yazmak, hakketmek, vurmak” (Tekin 2010: 181), vur-
gun “vurulmuş, gönül kaptırmış, tutulmuş” (Parlatır 2012: 1801).
“Asasını vurunca yarıldı bahr-i Külzem” sf. 225 “Tarihi Mukaddes”
- yarınca sf. 152
<yar-ınca; yar- “ortadan kesmek, bölmek” (Parlatır 2012: 1819).
“İstekanı yarınca” sf. 152 “Bayatılar”
- yetişince sf. 63, sf. 236
<yetş-i-p; “ulaşmak, ermek, vasıl olmak” (Parlatır 2012: 1834-1835).
“Yetişince bu çağa” sf. 63 “At Bu Çadranı”
- yumunca sf. 54
<yum-unca; yum- “sıkıp- kapamak” (Parlatır 2012: 1844).
“Değişseydi bir göz açıp yumunca” sf. 54 “Ne İçindir”

6.17.5. +Ip, +Up: kullanım alanı çok geniş olan bir gerundiumdur. Eski Türkçede “p” şeklinde kullanılmıştır. Batı Türkçesine geçerken önündeki vokali de bünyesine dahil etmiştir. “p” sesinin yuvarlaklaştırıcı etkisiyle uzun süre yuvarlak şekilde kullanılmıştır. Osmanlı Türkçesinin son dönemlerinde ise düz şekilleri de meydana gelmiştir. Azeri Türkçesinde de öğrenilen geçmiş zaman anlamı vermektedir.

İncelediğimiz şiirlerde, bu ekin kullanıldığı yüz yirmi iki kelime tespit ettik.

açılıp	sf. 158 <açıl-ı-p; ; açıl- “görünmek, ortaya çıkmak, aşikâr olmak” (Parlatır 2012: 39), açıl- “zahir olmak, aşikâr olmak” (Dilçin 2013: 13). “Açılıp pazar bağı” sf. 158 “Bayatılar”
ağardıp	sf. 262 <ağart-ı-p; ak “beyaz” (NF 2014: 10), ağar- “ağarmasına sebep olmak, soldurmak” (Parlatır 2012: 48). “Bereldip gözünü, ağardıp dişi” sf. 262 “Hiciv”
akıp	sf. 191, sf. 236, sf. 238 <ak-ı-p; ak- “akmak” (NF 2014: 10). “Ordular akıp gelmiş” sf. 236 “Kür”
aldatıp	sf. 35, sf 141 <aldat-ı-p; aldat- “hile ile kandırmak, oyun etmek, sözünde durmamak” (Parlatır 2012: 74). “Aldatıp her yerde Tanrı kulunu” sf. 141 “İngiliz”
alıp	sf. 44, sf. 65, sf. 201 <al-ı-p; al- “almak, zaptetmek, fethetmek” (Tekin 2010: 120), al- “ele geçirmek, elde etmek, yakalamak” (Parlatır 2012: 80). Alma eylemini gerçekleştiren kişidir. “Yoksa ondan kış mı alıp” sf. 201 “Boz Ay”
alışıp	sf. 36 <alış-ı-p; alış- “bir işi kolayca yapabilmek, yadırgamamak, uyum sağlamak” (Parlatır 2012: 78). “Alışıp yanarı semender gibi” sf. 36 “Kıtalar”

- aşıp sf. 96, sf. 112, sf. 247
<aş-ı-p; “aşmak” (Tekin 2010: 123), aş- “yükselmek, taşmak” (Parlatır 2012: 113)
“Ey şen bahçelerde aşip taşanlar” sf. 96 “Kızım İçin”
- atıp sf. 39, sf. 168
<at- “at- “bir nesneyi ileri doğru fırlatmak, koymak, yerleştirmek” (Parlatır 2012: 119)
“El atıp birini hörmerem sensiz” sf. 39 “Şükriyyem İçin”
- ayrılıp sf. 40
<ayrıl-ı-p; adır- “ayırarak” (DLT 2014: 541), adrıl- “ayrılmak” (Öztürk 2015: 114), adrıl- “ayrılmak” (NF 2014: 6), ayrıl- “birinin diğerinden uzaklaşması, uzak kalmak, çekilmek” (Parlatır 2012: 130).
“Ayrılıp gitmesin servi revanım” sf. 40 “Kurban Olduğum”
- bağışlayıp sf. 73
<bağışla-y-ı-p; bağış- “karşılıksız vermek, bahşetmek, suç ve cezayı affetmek” (Parlak 2012: 144).
“Hazırdır bağışlayıp” sf. 73 “Sesli Kız”
- bakıp sf. 49, sf. 97, sf. 170, sf. 219, sf. 132, sf. 140, sf. 237, sf. 238
<bak-ı-p; bak- “bakmak” (DLT 2014: 570), bak- “görmek, özenle gözden geçirmek” (Parlatır 2012: 151).
“Sen onun yanından bakıp uzağa” sf. 97 “Ay’a”
- baş koyup sf. 149
<baş koy-u-p; baş ko- “eğilmek, secde etmek, bir uğurda kendini öne çıkarmak” (Parlatır 2012: 161).
“Baş koyup can vereydim” sf. 149 “Bayatılar”
- becerip sf. 262
<becer-i-p; beceri “yetenek, istidat” (Parlatır 2012: 169).
“Bağ bostan becerip derenlere bak” sf. 262 “Hiciv”

- bereldip sf. 262
<berelt-i-p; bere “vurma ve incinme eseri olarak bedenın bir tarafında hasıl olan çürük” (Parlatır 2012: 181).
“Bereldip gözünü, ağardıp dişi” sf. 262 “Hiciv”
- bezenip sf. 69, sf. 93
<bezen-i-p; bez- “bıkmak, uzanmak” (Parlatır 2012: 192).
“Çok türfe bezenip, düzendi Bakü” sf. 93 “Kızım İçin”
- bilip sf. 94
<bil-i-p; bil- “bilmek” (Tekin 2010:129), bil- “anlamak, tanımak, bilgisi olmak” (Parlatır 2012: 199).
“Bilip bilmediğim diller ağlasın” sf. 94 “Kızım İçin”
- binip sf. 202
<bin-i-p; bin- “hayvanın üzerine çıkmak, rükûb etmek, gem, ve araba gibi bir araca girmek” (Parlatır 2012: 201).
“Binip dört atını, çapır dört nala” sf. 202 “Dört Atlı Yanıce Gün”
- birleşip sf. 232
<birleş-ip; birle- “ile, birlikte, arasında” (DLT 2014: 590), birle- “beraber, birlikte” (NF 2014: 68), birleş- “bir olmak, uyuşmak, uyum sağlamak” (Parlatır 2012: 203).
“Birleşip ikisi, bir oldu adı” sf. 232 “İşçi”
- boylanıp sf. 74
< boylan- “pencere vb.den sarkarak bakmak, boyu uzamak, yükselmek” (Akdoğan 1999: 106), boy “beden, vücut” (Parlatır 2012: 211).
“Boylanıp dururdular” sf. 74 “Sesli Kız”
- bulayıp sf. 263
<bula-ı-p; bula- “sürmek, yapıştırmak, sıvamak, kirletmek” (Parlatır 2012: 215).
“Ona buna bakıp, bulayıp kuyruk” sf. 263 “Hiciv”

- büyüyüp sf. 90, sf. 191
<büyü-y-ü-p; büyü- “irileşmek, büyük duruma gelmek” (Parlatır 2012: 224).
“Büyüyüp Kür olaydı” sf. 191 “Bayatılar”
- çoşup sf. 93, sf. 99
<çoş-u-p; coşmak “taşmak, gürül gürül akmak, heyecan ve galeyana gelmek” (Parlatır 2012: 261).
“Her yıl çoşup bayram ederdin kızım” sf. 93 “Kızım İçin”
- çatıp sf. 189, sf. 207, sf. 235
<çat-ı-p; çat- “tasarlamak, uydurmak, kafasında kurmak” (NF 2014: 100).
“Çatıp baş başa dağlar” sf. 189 “Bayatılar”
- çekip sf. 159, sf. 201, sf. 256, sf. 275
<çek-i-p; çek- “ip, bağ vb. şeyleri çekmek” (DLT 2014: 618), çek- “bir ucundan tutup uzatmak veya yükseltmek, kendine doğru getirmek” (Parlatır 2012: 285).
“Cefa çekip yar sevdim” sf. 159 “Bayatılar”
- çıkarp sf. 257
<çık-ı-p; “dışarı atmak, kovmak, ihraç etmek” (Parlatır 2012: 294).
“Can dermanı çıkarıp” sf. 257 “Gözüne Döndüğüm”
- çıkıp sf. 88, sf. 99, sf. 150, sf. 151, sf. 178, sf. 234, sf. 275
<çık-ı-p; çık- “içeriden dışarıya gitmek, yukarı kalkmak” (Parlatır 2012: 294-295).
“Çıkıp geçen, akan Kür” sf. 234 “Kür”
- çırpınıp sf. 77, sf. 104
<çırpın-ı-p; çırpın- “çırpınmak, hızla kapatılmak, silkinmek, üstünü silkemek” (Akdoğan 1999: 153), çırpın- “titremek, aşırı hareket etmek, heyecana gelmek, telaşa düşmek” (Parlatır 2012: 296).
“Çırpınıp açtığım o tatlı dile” sf. 104 “Şiirime”

- çığneyip sf. 68
<çığne-y-i-p; çığne- “ayakla basmak, kahır ve tazyik altına almak, ezmek, yemek üzere ağıza alınan şeyi dişle kırıp ezmek” (Parlatır 2012: 297-298).
“Dişleriyle çığneyip” sf. 68 “Sesli Kız”
- çöküp sf. 232
<çök-ü-p; çök- “inmek, konmak, havada ya da suda toz vb şeylerin dibe vurması” (Parlatır 2012: 304).
“Uğursuz bir kuvvet çöküp her yere” sf. 232 “İşçi”
- çürüyüp sf. 90
<çürü-y-ü-p; çürü- ~ çürü- “çürümek” (NF 2014: 105), çürük “rutubetli bir yerde durmaktan elyafı tutmaz olup sulanmış ve kokmuş, değersiz, ciddi olmayan” (Parlatır 2012: 306).
“İnan ki çürüyüp toprak olurdu” sf. 90 “Kızım İçin”
- değişip sf. 95, sf. 224
<değiş-i-p; Az.T. değiştir- “değiş” (Akdoğan 1999: 183), değiş- “başkalatmak, başka türlü olmak, tagayyür etmek” (Parlatır 2012: 326).
“Bilmedim değişip güle mi döndün” sf. 95 “Kızım İçin”
- deyip sf. 69, sf. 120, sf. 135, sf. 173, sf. 175, sf. 221
<de-y-i-p; ti- “demek, söylemek” (Tekin 2010: 174), de- “söylemek, ağızdan bir söz çıkarmak” (Parlatır 2012: 330).
“ ‘Bildim’ deyip durdun, niye gelmedin” sf. 120 “Niye Gelmedin”
- dingildeyip sf. 74
<dingilde-y-i-p; “tıngırdamak, şangırdamak” (Akdoğan 1999: 210).
“Dingildeyip giderdi” sf. 74 “Sesli Kız”
- dinleyip sf. 235
<dinle-y-i-p; tınla- “dinlemek” (Tekin 2010: 174), dinle- “işitmek üzere kulak vermek” (Parlatır 2012: 351).
“Dinleyip hay huyunu” sf. 235 “Kür”

- doğrulup sf. 226
<doğrul-u-p; doğru “eğri olmayan, düz, yalan olmayan, gerçek” (Parlatır 2012: 357).
“Doğrulup duruldu” sf. 226 “Tarihi Mukaddes”
- doğup sf. 156
<doğ-u-p; tog- “doğmak” (DLT 2014: 886), doğma “dünyaya gelme, viledet, doğudan çıkıp görünme, doğmak durumu” (Parlatır 2012: 356).
“Ay doğuptur bizlere” sf. 156 “Bayatılar”
- dolaşp sf. 247
<dolaş-ı-p; tolgaş- “dolamakta ve burmakta yarışmak” (DLT 2014: 890), dolaş- “dönmek, devretmek, gezmek, seyahat etmek” (Parlatır 2012: 358), tolaş- “ilişmek, sataşmak” (Dilçin 2013: 221).
“Türkistan’da çok dolaşp” sf. 247 “Pamuk Destanı”
- dolup sf. 39, sf. 178, sf. 265
<dol-u-p; tol- “dolmak” (DLT 2014: 890), toltur- “doldurmak” (NF 2014: 429), dolu “içi boş olmayan, dolmuş” (Eren 1999: 118).
“Ağzından içine meyhane dolup” sf. 265 “Mescitte Meyhane”
- dönüp sf. 191, sf. 198, sf. 201, sf. 264
<dön-ü-p; tön- “Oğuz lehçesinde bir yere dönmek” (DLT 2014: 896), tön- “dönmek” (NF 2014: 431).
“Keflendikte dönüp şiri aslana” sf. 264 “İsfendiyar İçin”
- durup sf. 54, sf. 261
<dur-u-p; tur- “durmak, bulunmak, kalmak, var olmak” (NF 2014: 432), tur- “ayağa kalkmak” (Öztürk 2015: 120), tur- “ayağa kalkmak, durmak, bir yerde kalmak” (DLT 2014: 900-901), tur- “durmak, kalkmak, ayakta durmak” (Gabain 1988: 302), durmak “oynamamak, hareket etmemek” (Parlatır 2012: 365).
“Durup baktı uzaktan” sf. 261 “Ayla Güneş”
- düşünüp sf. 59, sf. 116
<düşün-ü-p; tüşe- “rüya görmek” (DLT 2014: 912), tüşe- “düş görmek, hayale dalmak” (NF 2014: 443), tüşe- “rüya görmek” (Gabain 1988: 303), dü-

şün- “bir konuyu anlamak için iyi incelemek, ayrıntıları bellekte irdelemek” (Parlatır 2012: 372).

“Anar garip seni, düşünüp ağlar” sf. 116 “Şehit Esir”

düşüp

sf. 54, sf. 92, sf. 110, sf. 150, sf. 151, sf. 195, sf. 250, sf. 270

<düş-ü-p; tüş- “inmek, düşmek” (DLT 2014: 912), tüş- “yıklılmak, inmek, düşmek” (NF 2014: 442), düş- “yukarıda aşağıya birden bire inmek, atlamak” (Parlatır 2012: 372).

“Ne zaman ki hasta gönlüm ölgün düşüp inler ağlar” sf. 110 “Ana”

düzeltilip

sf. 194

<düzeltil-i-p; düzeltil- “teşekkür etmek, oluşmak, iyileşmek, yola koyulmak” (Akdoğan 1999: 240), tüz- “yer vb. şeyleri düzeltmek” (DLT 2014: 914), tüzül- “anlaşmak, ilişkileri düzeltmek” (Tekin 2010: 180), düzeltil- “düz ve müstevi yapmak, yoluna koymak” (Parlatır 2012: 373), düzeltil- “yoluna koymak, tertip etmek, tanzim etmek, yapmak, inşa etmek” (Dilçin 2013: 89).

“Yer düzeltilip keddini” sf. 194 “Çilli Şarkısı”

düzülüp

sf. 251

<düzül-ü-p; düzül- “dizilmek, düzene konulmak”(Akdoğan 1999:241),tüzül- “yoluna girmek, düzletilmek” (DLT 2014: 914), tüz- “dizmek, sıraya koymak” (NF 2014: 443), düzül- “düz duruma getirmek, tertip ve tanzim olunmak, yoluna konulmak” (Parlatır 2012: 374), düzül- “dizilmek, sıralanmak” (Dilçin 2013: 89).

“Düzülüp gelsin saf saf” sf. 251 “Pamuk Destanı”

edip

sf. 54, sf 93, sf. 110, sf. 139

<et-i-p; et- “eylemek, yapmak, kılmak” (Parlatır 2012: 422).

“Tarih bizi lanet edip” sf. 110 “Kafkaslıyan Sev Kafkası”

elleşip

sf. 263

<elleş-i-p; Az.T. elle- “el sürme” (Akdoğan 1999: 260), elle- “el dokundurmak, el ile tutmak, elde karıştırmak” (Parlatır 2012: 397).

“Vuruşup elleşip inip bulağa” sf. 263 “İsfendiyar İçin”

- esip sf. 148, sf. 179
<es-i-p; es- “esmek, rüzgar savurmak” (DLT 2014: 644), es- “havanın yel halinde hareket etmesi” (Parlatır 2012: 417).
“Yel esip burcun açar” sf. 148 “Bayatılar”
- eyip sf. 259
<ey-i-p; eğ- “bir yana meylettirmek, bükmek, çevirmek, kıvrırmak” (Parlatır 2012: 387).
“Bulutlar da eyip baş” sf. 259 “Ayla Güneş”
- eyleyip sf. 232
<eyle-y-i-p; eyle- “eğlemek” (Akdoğan 1999: 283).
“Derman zann eyleyip düştüğü derde” sf. 232 “İşçi”
- geçip sf. 100, sf. 244, sf. 245, sf. 272
<geç-i-p; ; keç- “geçmek, aşmak” (Tekin 2010: 148), geç- “bir yerden başka bir yere gitmek, yer değiştirmek, taşınmak” (Parlatır 2012: 499).
“Geçip giden yolcunu” sf. 244 “Pamuk Destanı”
- gelip sf. 58, sf. 83, sf. 89, sf. 95, sf. 149, sf. 158, sf. 164, sf. 169, sf. 179, sf. 186, sf. 189, sf. 194, sf. 207, sf. 217, sf. 263, sf. 265, sf. 271
<gel-i-p; kel- “gelmek, meydana gelmek, zahir olmak, dönmek, dönüşmek, uygun düşmek” (NF 2014: 213), kâl- “gelmek” (Gabain 1988: 297).
“Gelip ne yaptınız, deyin özünüz” sf. 263 “Hiciv”
- gezip sf. 54, sf. 187, sf. 235
<gez-ip; kez- “gezmek” (DLT 2014: 708), kez- “yolculuk etmek” (NF 2014: 223), gez- “yürümek, dolaşmak, devretmek, hareket etmek” (Parlatır 2012: 507).
“Gezip birçok diyarı” sf. 235 “Kür”
- gidip sf. 67, sf. 159, sf. 195, sf. 207, sf. 271, sf. 275
<git-i-p; kit- “gitmek” (DLT 2014: 724), kit- “gitmek” (Gabain 1988: 281), git- “yürümek, yürüyerek uzaklaşmak, geçerli olmak” (Parlatır 2012: 513).
“Gidip yazı getirdik” sf. 195 “Yaza Hitap”

- gizlenip sf. 263
<gizlen-i-p; kizle- “gizlemek” (DLT 2014: 724), kizle- “saklamak” (NF 2014: 252), gizlen- “saklanmak, örtünmek” (Parlatır 2012: 514).
“Dalda da gizlenip danos yazmağı” sf. 263 “Hiciv”
- göçüp sf. 215
<göç-ü-p; köç- “göçmek” (DLT 2014: 733), köç- “göç etmek, yola koyulmak, ylculuğa devam etmek, ölmek” (NF 2014: 258), göç- “bir yerden başka bir yere gitmek, yer değiştirmek, muhaceret eylemek” (Parlatır 2012: 516).
“Aslı’n göçüp gitti, Kerem’in hani” sf. 215 “Gencem Hey”
- göğeri sf. 230
<göğeri-i-p; köker- “grileşmek, göğün rengine olmak” (DLT 2014: 734), göğeri- “yeşillenmek, yeni yeni çıkmak, bitmek, gövermek” (Parlatır 2012: 516).
“Koy göğeri” sf. 230 “Gök Göl”
- gömülüp sf. 227
<gömül-ü-p; köm- “ölu vb. şeyleri gömmek” (DLT 2014: 736), kömül- “gömülmek, saplanmak” (NF 2014: 259),gömül- “toprağın veya diğeri bir şeyin altında kalmak, batmak, çukura gitmek” (Parlatır 2012: 518).
“Biz dilenciler gibi gömülüp içimize” sf. 227 “Tarihi Mukaddes”
- görü sf. 58, sf. 106, sf. 119, sf. 160, sf. 176, sf. 207, sf. 226, sf. 232, sf. 245, sf. 268, sf. 274
<gör-ü-p; kör- “bakmak, görmek” (DLT 2014: 739), kör- “görmek, bakmak, maruz kalmak, sorumlu tutmak” (NF 2014: 260), kör- “görmek” (Gabain 1988: 283), gör- “görme gücü ile varlıkları bütünüyle algılamak” (Parlatır 2012: 520).
“Görü yüz sürtmek için” sf. 226 “Tarihi Mukaddes”
- gösteri sf. 227
<göster-i-p; közger- “göz göze getirmek, buluşturmak” (DLT 2014: 744), göster- “gördürmek, ibraz etmek, öğretmek, anlatmak, gözükürtmek” (Parlatır 2012: 520).
“Efendiler gösteri sırtan dişlerini” sf. 227 “Tarihi Mukaddes”

- gölüp sf. 55
<gül-ü-p; kül- “gölmek” (NF 2014: 270), kül- “gölmek” (NF 2014: 270), kül- “gölmek” (DLT 2014: 755), gül- “insana mahsus olan bir his ile kah kah diyerek sesli veya sessiz, ekseriya ağzı açarak, dişleri göstererek bir hareket-i mahsusada bulunmak” (Parlatır 2012: 532).
“Bizi gölüp dindirmeye” sf. 55 “Beşik”
- haykırıp sf. 239
<haykır-ı-p; haykır- “bağırarak, gürültü etmek” (Parlatır 2012: 605).
“Haykırıp tabiata” sf. 239 “Kür”
- hırlayıp sf. 84
<hır-la-y-ı-p; bostan ekmek, kavun karpuz ekmek” (Akdoğan 1999: 460), hır-la- “boğazdan çıkan kısık ses, hırıltı”.
“Hırlayıp bağırır, ‘hey” sf. 84 “Şarkı”
- ısmarlanıp sf. 102
<ısmarla-y-ı-p; ismarla- “ısmarlamak” (Akdoğan 1999: 505), ismarla- “buyurmak, bir işi yapmak, bir şeyi satın almak, bir harekette bulunmak için bir diğerine havale etmek” (Parlatır 2012: 672).
“Ismarlanıp ‘baran’, ‘yağmur’ kesilir” sf. 102 “Dilimiz”
- içip sf. 232
<iç-i-p; iç- “bir sıvıyı ağza alıp yudumlamak” (Parlatır 2012: 690).
“Beş altı serseri içip doymadı” sf. 232 “İşçi”
- ilişip sf. 259
<iliş-i-p; iliş- “temas etmek, takılmak” (DLT 2014: 664), ilişik “iliştirilmiş, eklenmiş, bağlanmış” (Parlatır 2012: 726). İlişik kelimesini il- köküne kadar da indirebiliriz, şöyle ki örgü yapılırken kullanılan ilmekler birbirine bağlanarak, eklenerek yapılır. Bu yüzden ilmek ile il- kökünün arasında bir bağ kurulabilir.
“İlişip bac istesin” sf. 259 “Gözüne Döndüğüm”

- itirip sf. 195
<itir-i-p; itir- “yitirmek, kaybetmek” (Akdoğan 1999: 514), yitir- “nerde olduğunu bilememek, kaybetmek, yok olmak, değersizleşmek” (Parlatır 2012: 1839).
“İtirdir özünü” sf. 195 “Yaza Hitap”
- kabarıp sf. 96
<kabar-ı-p; kabar- “ağırlığı atmaksızın hacmi büyümek, şişmek, yükselmek (Parlatır 2012: 808).
“Sevinçle kabarıp, canla coşanlar” sf. 96 “Kızım İçin”
- kalıp sf. 195, sf. 201
<kal-ı-p; “kalmak” (Tekin 2010: 146), kalmak “olduğu yerde beklemek, gerilemek” (Parlatır 2012: 829).
“Bütün kışı aç kalıp” sf. 195 “Çilli Şarkısı”
- kalkıp sf. 85, sf. 95, sf. 130
<kalk-ı-p; kalı- “at vb. zıplamak, taşkınlık yapmak” (DLT 2014: 679), kalkmak “ayak üzerinde durma vaziyeti almak, ayağa kalkmak” (Parlatır 2012: 828).
“İstemiyorum yok yok, kalıkp da gezme” sf. Kızım İçin”
- karışıp sf. 95
<karış-ı-p; karış- “değişik nesnelere bir araya gelip birleşmesi, nizam ve tertibin bozulması” (Parlatır 2012: 849).
“Karışıp Toprağa kile mi döndün” sf. 95 “Kızım İçin”
- kavrulup sf. 91
<kavrul-u-p; kagur- kavur- “kavurmak” (DLT 2014: 677), kavrul-“üstü kızılacak surette pişirilmek” (Parlatır 2012: 864).
“Bir ağrı başladı, kavrulup yandın” sf. 91 “Kızım İçin”
- kazıp sf. 188
<kaz-ı-p; kaz- “kazmak” (DLT 2014: 696), kazma “kazma işi, toprağı kazmaya yarayan alet” (Parlatır 2012: 870).
“Yadlar kabrimi kazıp” sf. 188 “Bayatılar”

- kıjkırılıp sf. 114
<kıjkırıl-ı-p; gıjgır- “ekşimek, kokuşmak, köpürmek” (Akdoğan 1999: 360).
“Kıjkırılıp hürürsen ki, ‘senin benden neyin artık” sf. 114 “İmansıza”
- kızdırıp sf. 50
<kızdır-ı-p; kız- “kızmak, çok ısınmak” (NF 2014: 241), kızdır- “hiddetlendirmek, birinin kızacağı söz söylemek veya bir işi yapmak”(Parlatır 2012: 906)
“Kızdırıp sohbeti sazı Hulukta” sf. 50 “Aşağı Lenger Hulukta”
- kızışıp sf. 265
<kızışı-ı-p; “şiddet kazanmak, alevlenmek” (Parlatır 2012: 907).
“Kızışıp oynadı Ağamir, Camal” sf. 265 “Ağamir’in Toyunda”
- koparıp sf. 72
<kopar-ı-p; “çıkmaq, yükselmek, rüzgar, dalga vb. kopması, ayağa kalma (DLT 2014: 728), kopar- “inşa etmek, yapmak, meydana getirmek, mevcut kılmak, kaldırmak, çekip çıkarmak” (NF 2014: 255), kopar- kesmek, katetmek, çekip almak” (Parlatır 2012: 920).
“Koparıp ez kalbini” sf. 72 “Sesli Kız”
- koşulup sf. 217
<koşul-u-p; koşlun- “koşulmak, aynı hizaya gelmek” (DLT 2014: 731), koşul-“katılmak, bir işte birbirine katılmak” (Dilçin 2013: 157).
“Sevince koşulup uçasan gerek” sf. 217 “Masabeyinin Nutku”
- koyup sf. 114, sf. 168, sf. 183, sf. 271
<koy-u-p; kot- “koymak, bırakmak” (Tekin 2010: 153), kod- “koymak, bırakmak” (DLT 2014: 724), koy- “terketmek, vazgeçmek, takmak” (NF 2014: 257), koy- “komak” (Parlatır 2012: 923).
“Seni koyup kaçaktır” sf. 183 “Bayatılar”
- kucaklaşıp sf. 178
<kucalaş-ı-p; kucakla- “kollarla göğsün üzerine sarmak” (Parlatır 2012: 928).
“Kucaklaşıp yatıptır” sf. 178 “Bayatılar”

lanet edip	sf. 131 <lanet et-i-p; lanetle- “Allah’ın gazabını başkası için dilemek, beddua etmek, ilenmek” (Parlatır 2012: 960).
nazlanıp	sf. 56 <nazlan-ı-p; Fa. nazlan- “naz ve cilve etmek, istemezmiş gibi davranmak, ısrar beklemek” (Parlatır 2012: 1272). “And olsun nazlanıp nazla ezilen” sf. 56 “And Olsun”
okuyup	sf. 102 <oku-y-u-p; okı- ~oğu- “okumak” (NF 2014: 320), okıl- “okunmak” (DLT 2014: 772) ³⁷ , okı- “çağırarak, davet etmek” (Tekin 2010: 159), okun- “okuma yapılmak, telaffuz olunmak” (Parlatır 2012: 1316). “Okuyup anlamak yazmaktan güçtür” sf. 102 “Dilimiz”
olup	sf. 56, sf. 80, sf. 88, sf. 122, sf. 130, sf. 135, sf. 138, sf. 151, sf. 160, sf. 168, sf. 191, sf. 201, sf. 202, sf. 210, sf. 215, sf. 227, sf. 235, sf. 265, sf. 268, sf. 271, sf. 272 <ol-u-p; ol- “bir durumdan başka bir duruma geçmek, yeni bir hal oluşmak” (Parlatır 2012: 1316-1317). “Sufilerin böyle olup küsmesi” sf. 122 “Münacat”
oturup	sf. 164, sf. 175 <otur-u-p; otur- “ayakları toplayıp kış kısmın üzerine yerleşmek, vücudun yalnız üst kısmı dik olacak şekilde vaziyet almak” (Parlatır 2012: 1321). “Gel oturup çay içek” sf. 164 “Bayatılar”
oynayıp	sf. 160, sf. 261 <oyna-y-ı-p; oyna- “oynamak” (DLT 2014: 781), oynamak “kımıldanmak, hareket etmek” (Parlatır 2012: 1322). “Oynayıp gülen var mı” sf. 160 “Bayatılar”
öğretip	sf. 196 <öğret-i-p; öğret- “öğretmek” (DLT 2014: 785), öğret- “bilmediği şeyi bildirmek, talim etmek” (Parlatır 2012: 1324). “Kış öğretip onlara” sf. 196 “Büyül Çilli”

³⁷ Kaşgarlı Mahmut, okı- fiiline “çağırarak” ve “kusmak” anlamlarını da vermiştir. bkz sf. 772 (Ercilasun & Akkoyunlu, Kaşgarlı Mahmut Divânu Lugâti't-Türk, 2014).

- öpüp sf. 127, sf. 161
<öp-ü-p; öp- “öpmek” (NF 2014: 339), öpmek “sevgi ve saygı ifadesi olarak dudaklarını değdirmek, buse almak” (Parlatır 2012: 1326).
“Bir öpüp beş kucaydım” sf. 161 “Bayatılar”
- ötüp sf. 34, sf. 184
<öt-ü-p; öt- “ötmek” (DLT 2014: 792), ötüş “bir çocuk oyununda “itme hareketini yanındakine geçir” anlamında kullanılan söz” (DLT 2014: 793), öt- “ezgili biçimde ses çıkarmak, terennüm etmek” (Parlatır 2012: 1328).
“Dostum ötüp gidende” sf. 184 “Bayatılar”
- parlayıp sf. 56, sf. 262
<parla-y-ı-p; parla- “çok güçlü ışık saçmak veya yaymak” (Parlatır 2012: 1339).
“Parlayıp bir zaman düştüler debden” sf. 262 “Hiciv”
- saldırıp sf. 107, sf. 211, sf. 273
<saldır-ı-p; saltur- “sallanması veya atılması için emir vermek” (DLT 2014: 802), saldır- “hücum ettirmek, taslit etmek, atılmak” (Parlatır 2012: 1452).
“Saldırıp şairi sen böyle demirden kafese” sf. 273 “Hiciv 1”
- salıp sf. 177, sf. 241
<sal-ı-p; sal- “göndermek, su, ağaç vb. şeyleri alıp götürmek” (DLT 2014: 801), sal- “yaymak, sermek, uzatmak, çıkarmak” (Parlatır 2012: 1454).
“Salıp döv hırmanımı” sf. 241 “Kür”
- sallanıp sf. 94, sf. 96, sf. 105
<sallan-ı-p; salla-n-; “düzenli bir biçimde gidip gelerek oynamak” (Parlatır 2012: 1454).
“Kimdir bu sallanıp giden” sf. 105 “Muallim”
- sancıp sf. 107
<sanc-ı-p; sanc- “batırmak, sokmak, ilıştirmek, takmak, sokmak, ısırarak” (Parlatır 2012: 660).
“Bir mezara yalnız sançıp gelesen” sf. 107 “Horttan”

- sanıp sf. 135, sf. 139
<san-ı-p; san- “öyle algılamak, zannetmek, saymak, farz etmek” (Parlatır 2012: 1458).
“Kendimizi hayvan sanıp, yurdumuza ot vuranlar” sf. 135 “Kuropatkine”
- sarmaşıp sf. 154
<sarmaş-ı-p; “sarmaşmak” (Akdoğan 1999: 662), sarmaş- “ip vb. şeyleri sarmada yardım etmek, işin dolaşım karışması” (DLT 2014: 807), sar- “sarmak, dolamak” (NF 2014: 361), sarmaş- “birbirine sarılmak, sarmaş dolaş olmak” (Parlatır 2012: 1462).
“Sarmaşıp yatan yerde” sf. 154 “Bayatılar”
- sepelenip sf. 201
<sepelen-i-p; “serpeleme” (Akdoğan 1999: 669), serpmek “azar azar açmak, dağıtmak” (Parlatır 2012: 1494), “örtü ve perdeyi bir tarafa sıyırmak” (Dilçin 2013: 196).
“Sepelenip yer yüzüne” sf. 201 “Boz Ay”
- sevip sf. 153, sf. 169, sf. 177
<sev-i-p; sew- sev- “sevmek” (NF 2014: 369), sev- “sevgi beslemek, dostluk göstermek, aşık olmak” (Parlatır 2012: 1499).
“Yar sevip yerde kalmak” sf. 177 “Bayatılar”
- silkinip sf. 72
<silkin-i-p; “silkinmek, bizzat silmek” (DLT 2014: 824), silk- “silkmek, sallamak” (NF 2014: 373), silkin- “şiddetle çırpılarak üstündeki toz, toprak vs. temizlemek” (Parlatır 2012: 1512).
“Bütün şehir silkinip” sf. 72 “Sesli Kız”
- söykeyip sf. 263
<söyke-y-i-p; söyke- “dayamak, yaslamak” (Akdoğan 1999: 984).
“Sonra da söykeyip başımı küpe” sf. 263 “İsfendiyar İçin”
- sürükleyip sf. 72
<sürükle-y-i-p; sür- “birini, bir yerden sürmek” (DLT 2014: 840), sür- “çı-karmak, uzaklaştırmak, sürümek, sürüklemek” (NF 2014: 385), sürükle- “çekerek götürmek” (Parlatır 2012: 1545).
“Sürükleyip yerlerde” sf. 72 “Sesli Kız”

- süzülüp sf. 88, sf. 89
<süzül-ü-p; süzelen-; “sızmak, sızıntı yapmak” (Akdoğan 1999: 693). -; “saflaşmak” (DLT 2014: 844), süzül- “süzgeçten veya süzgecin yerini tutan bir şeyden geçirilmek” (Parlatır 2012: 1547).
“Bir süzülüp gidince satar yeşil servi naz” sf. 89 “Mahmurova İçin”
- tapılıp sf. 262
<tapıl-ı-p; “hizmet etmek, ibadet etmek” (DLT 2014: 854), tapun- “tapınmak” (NF 2014: 404), tapın- “ibadet etmek, yürekte bağlanmak, meftun olmak” (Parlatır 2012: 1630).
“Yahşice tapılıp peşesi işi” sf. 262 “Hiciv”
- tekmeleyip sf. 135
<tekmele-y-i-p; tekme “ayakla vuruş” (Eren 1999: 400), tekmelemek “tekme atmak, tekme ile vurmak” (Parlatır 2012: 1673).
“Tekmeleyip Türkistan’ın eğilmeyen başlarını” sf. 135 “Kuropatkine”
- toplayıp sf. 111
<topla-y-ı-p; topla- “bir yere getirip top etmek, devşirmek, cem etmek” (Parlatır 2012: 1729).
“Toplayıp bir deste çiçek” sf. 111 “Balalarım”
- tullanıp sf. 149
<tullan-ı-p; Az.T. tulla- “atmak, fırlatmak, kenara çekmek, dökmek, yağdırmak” (Akdoğan 1999: 746).
“Tullanıp girdim bağa” sf. 149 “Bayatılar”
- tutup sf. 103, sf. 201
<tut-u-p; tut- “el ile yakalamak, elde bulundurmak, yakalamak, ele geçirmek” (Parlatır 2012: 1734).
“Yakasından tutup bu ‘el oğlunu’” sf. 103 “Dilimiz”
- uçup sf. 95, sf. 157, sf. 162, sf. 196, sf. 203
<uç-u-p; “havaya kalkıp gitmek” (Parlatır 2012: 1742).
“Uçup gider hündüre” sf. 157 “Bayatılar”

- uğurlayıp sf. 259
<uğurla-y-ı-p; -; uğur “bazı olaylarda görülen ve insana iyilik getirdiğine inanılan belirti veya bazı nesnelere var olduğuna inanılan iyilik kaynağı, hedef, amaç, (Eren 1999; 422), uğur “bir işte imkan ve fırsat, hayır ve bereket” (DLT 2014: 918 – 919), uğur “vakit, fırsat, sebep” (Gabain 1988: 304), uğur “yön, yol” (Cem Dilçin: 230).
“Uğurlayıp bu kızı” sf. 259 “Ayla Güneş”
- vurup sf. 59, sf. 94, sf. 195, sf. 261
<vur-u-p; ur- “taşa yazmak, hakketmek, vurmak” (Tekin 2010: 181), vurgun “vurulmuş, gönül kaptırmış, tutulmuş” (Parlatır 2012: 1801).
“El vurup cemalına” sf. 261 “Ayla Güneş”
- yanaşıp sf. 76
<yanaş-ı-p; yanaş- “yakın gitmek, yaklaşmak, gönüllü olmak” (Parlatır 2012: 1814).
“Yanaşıp edeple” sf. 76 “Sesli Kız”
- yandırıp sf. 161, sf. 170, sf. 172
<yandır-ı-p; Az.T. yandırma “yakma” (Akdoğan 1999: 789), yan- “yanmak” (DLT 2014: 948), yandır- “yakmak” (NF 2014: 469), yandır- “tutuşturmak, yakmak, sevdalandırmak” (Parlatır 2012: 1814).
“Yandırıp oydu beni” sf. 161 “Bayatılar”
- yanılıp sf. 36
<yanıl-ı-p; yanlış “hata, yanlış” (DLT 2014: 949), yanlış- “yanılmak, hata yapmak” (NF 2014: 469).
“Muhabbet yanılıp oda düşende” sf. 36 “Kıtalar”
- yanıp sf. 181
<yan-ı-p; yan- “yanmak” (DLT 2014: 948), yan- “tutuşmak, parlamak, alevlenmek, alevlenmekte olmak” (Parlatır 2012: 1815).
“Yürek yanıp, kan döker” sf. 181 “Bayatılar”
- yaptırıp sf. 141
<yaptır-ı-p; yap- “kılmak, işlemek, gerçekleştirmek” (Parlatır 2012: 1816)
“Denizlere selam resmi yaptırıp” sf. 141 “Ey Asker”

- yaratıp sf. 56
<yarat-ı-p; yarat- “yoktan var etmek, halk etmek, düzenlemek” (Parlatır 2012: 1818).
“Cilveler yaratıp gül yanağında” sf. 56 “And Olsun”
- yarıp sf. 246
<yar-ı-p; yar- “ortadan kesmek, bölmek” (Parlatır 2012: 1819).
“Yarıp yerin bağrını” sf. 246 “Pamuk Destanı”
- yazıp sf. 152, sf. 156, sf. 266
<yaz-ı-p; yaz- “Oğuzcada yazmak” (DLT 2014: 963), yazı “yazılmış olan şey, hat, resim, kitabet” (Parlatır 2012: 1825).
“Bize töhmet yazıp yollayan kardeş” sf. 266 “Şaire Sataştınsa”
- yedirip sf. 266
<yedir-i-p; yedir- “yemeye yönlendirmek, sebep olmak veya izin vermek, yoksullara yemek vermek” (Parlatır 2012: 1826).
“Yedirip pulları yâre yoldaşa” sf. 266 “Şaire Sataştınsa”
- yığıp sf. 235
<yığ-ı-p; yığ- “toplamak, biriktirmek ya da men etmek” (DLT 2014: 969).
“Yığıp çölün taşını” sf. 235 “Kür”
- yıkılıp sf. 69
<yıkıl-ı-p; yıkıl “yıkılmak” (DLT 2014: 971), yıkıl- “yere düşmek” (NF 2014: 485), yıkıl- “düşmek, devrilmek” (Parlatır 2012: 1837).
“Birçok evler yıkılıp” sf. 69 “Sesli Kız”
- yolup sf. 196
<yol-u-p; yol- “çekip koparmak, soymak, dolandırmak” (Parlatır 2012: 1842).
“Yolup yere döküptür” sf. 196 “Büyük Çilli”

6.17.6. +ken³⁸: “i-” fiiliyle birlikte kullanılan bir gerundiumdur. Zamanla “i-“ fiili düşmüş; ken kullanılmaya devam edilmiştir. Fakat “-ken” eki kullanılırken “i-“ fiili var gibi kullanılır, görülme de varlığını sürdürmeye devam eder. Zaman anlamı içerir.

İncelediğimiz şiirlerde, bu ekin kullanıldığı on dört kelime tespit ettik.

ararken sf. 101, sf. 134

<arar-ken; “Oğuz Lehçesinde aramak” (DLT 2014: 556), aramak “maddi ve manevi bulmaya çalışmak, istemek, talep etmek” (Parlatır 2012: 94).

“Ararken gözlerim seni” sf. 134 “Aşığın Derdi”

atarken sf. 143

<at-ar-ken; at- “bir nesneyi ileri doğru fırlatmak, bir kimseyi bir yerden başka bir yere göndermek” (Parlatır 2012: 119).

“İlk atarken eski bürce addımı” sf. 143 “Türk Ordusuna”

boğarken sf. 102

<boğar-ken; bog- “boğmak” (DLT 2014: 592), boğunug “boğuk, kısık ses” (Akdoğan 1999: 103), boğuk “boğulmuş, boğulmakta olan bir kimsenin boğazından çıkan ses” (Parlatır 2012: 208).

“Fırtınalar ümidimi boğarken” sf. 102 “Sen”

çıkarken sf. 104

<çıkır-ken; içeriden dışarıya gitmek, yukarı kalkmak” (Parlatır 2012: 294-295).

“Elimden çıkarken, öptüm elinden” sf. 104 “Şiirime”

çırpırırken sf. 102

<çırpır-ken; ; çırpır- “çırpınmak, hızla kapatılmak, silkinmek, üstünü silmek” (Akdoğan 1999: 153), çırpır- “titremek, aşırı hareket etmek, heyecana gelmek, telaşa düşmek” (Parlatır 2012: 296).

“Çırpırırken imdadıma yetiştin” sf. 102 “Sen”

³⁸ “i-“ fiili günümüzde sadece dört yerde kullanılmaktadır. Bunlardan biri “-ken” gerundiumudur. Sadece bu gerundiumda kullanılır.

- çökmüşken sf. 102
<çökmüş-ken; çök- “inmek, konmak, havada ya da suda toz vb şeylerin dibe vurması” (Parlatır 2012: 304).
“Yorgunluk çökmüşken kanada kola” sf. 102 “Sen”
- dinlerken sf. 131
<dinler-ken; tınla- “dinlemek” (Tekin 2010: 174), dinle- “işitmek üzere kulak vermek” (Parlatır 2012: 351).
- doğarken sf. 104
<doğar-ken; tog- “doğmak” (DLT 2014: 886), doğma “dünyaya gelme, vladet, doğudan çıkıp görünme, doğmak durumu” (Parlatır 2012: 356).
“Doğarken tabimde duyduğum dilinden” sf. 104 “Şiirime”
- geçerken sf. 145
<geçer-ken; ; keç- “geçmek, aşmak” (Tekin 2010: 148), geç- “bir yerden başka bir yere gitmek, yer değiştirmek, taşınmak” (Parlatır 2012: 499).
“Geçerken göklerden bir katar turna” sf. 145 “Şehitlere”
- gezerken sf.60
<gezer-ken; kez- “gezmek” (DLT 2014: 708), kez- “yolculuk etmek” (NF 2014: 223), gezmek “yürümek, dolaşmak, devretmek, hareket etmek” (Parlatır 2012: 507).
“Gezerken yurdunda sevinir özüm” sf. 60 “Y.P.Orbelieni”
- giderken sf. 127
<gider-ken; kit- “gitmek” (DLT 2014: 724), kit- “gitmek” (Gabain 1988: 281), git- “yürümek, yürüyerek uzaklaşmak, geçerli olmak” (Parlatır 2012: 513).
“Giderken Turan’a çıktın karşıma” sf. 127 “Azerbaycan Bayrağına”
- gülümserken sf. 132
<gülümser-ken; kül- “gülmek” (NF 2014: 270), külsir- “gülümser gibi göstermek” (DLT 2014: 755), gülümse- ~ gülümsi- “gülümser gibi olmak, az gülmek” (Parlatır 2012: 533), gülümsin- “gülümsemek, tebessüm etmek” (Dilçin 2013: 114).

ölmüşken sf. 102
<ölmüş-ken; ölmek” (DLT 2014: 786), ölmek “yaşamaz olmak, can vermek, vefat etmek” (Parlatır 2012: 1325).
“Ölmüşken emelim, solmuşken gülüm” sf. 102 “Sen”

solmuşken sf. 102
<solmuş-ken; soluş- “meyve ve sebzelerin solması, tazeliğini yitirmesi” (DLT 828), solmak “rengini ve parlaklığını yitirmek” (Parlatır 2012: 1524
“Ölmüşken emelim, solmuşken gülüm” sf. 102 “Sen”

6.17.7. +mAdAn: Türkçenin bilinmeyen dönemlerinden itibaren kullanılmaktadır. Bilinen dönemlerde ise gerundium olarak kullanılmıştır. Günümüzde de bu şekilde kullanılmaya devam edilmektedir. Zaman içerisinde ses değişikliğine uğramıştır. Bugün “-mAdAn” şeklinde canlılığını korumaktadır.

İncelediğimiz şiirlerde, bu ekin kullanıldığı bir kelime tespit ettik.

ötmeden sf. 99
<öt-meden; öt- “ötmek” (DLT 2014: 792), ötüş “bir çocuk oyununda “itme hareketini yanındakine geçir” anlamında kullanılan söz” (DLT 2014: 793), öt- “ezgili biçimde ses çıkarmak, terennüm etmek” (Parlatır 2012: 1328)
“Horozlar ötmeden çıkardık yola” sf. 99 “Ay’a”

6.17.8. +UbAn: Türkçenin çok eski dönemlerinde “-p” gerundiumundan meydana gelmiştir. Osmanlı Türkçesinin son dönemlerinde kullanılmaya başlanmış ve bugün işlevini yitirmiştir.

İncelediğimiz şiirlerde, bu ekin kullanıldığı altı kelime tespit ettik.

açuban sf. 186
<aç-uban; aç- “ortaya çıkarmak, göz önüne koymak” (Parlatır 2012: 39).
“Açuban kollarını” sf. 186 “Bayatılar”

alıban sf. 192
<al-iban; al- “almak, zaptetmek, fethetmek” (Tekin 2010: 120), al- “ele geçirmek, elde etmek, yakalamak” (Parlatır 2012: 80).
“Alıban çalan gelmez” sf. 192 “Bayatılar”

- düşüben sf. 184
<düş-üben; tüş- “inmek, düşmek” (DLT 2014: 912), tüş- “yıkılmak, inmek, düşmek” (NF 2014: 442), düş- “yukarıda aşağıya birden bire inmek, atlamak” (Parlatır 2012: 372).
“Kız, yaylığın düşüben” sf. 184 “Bayatılar”
- küseben sf. 46
<küs-üben; küs- “sitem etmek, sırt çevirmek, küsmek” (DLT 2014: 757), küskün “küsmüş, gücenmiş, dargın” (Parlatır 2012: 951).
- oluban sf. 156
<ol-uban; ol- “bir durumdan başka bir duruma geçmek, yeni bir hal oluşmak” (Parlatır 2012: 1316-1317).
“Gülüm şeytan oluban” sf. 156 “Bayatılar”
- yüzüben sf. 155
<yüz-üben; yüz- “deri yüzmek, suda yüzmek” (DLT 2014: 904), yüz- “suyun üzerinde durup batmamak” (Parlatır 2012: 1848).
“Yüzüben çıktım yüze” sf. 155 “Bayatılar”

7. SONUÇ

Çalışmamızda Ahmet Cevat'ı ve şiirlerini inceleyerek şairin dil ve üslubunu gözler önüne sermiş olduk. Ahmet Cevat'ın yabancı kelimeleri kullanmayıp, ana diline bağlı kalmasındaki hassasiyeti kendinden sonraki nesillere de örnek olmuştur.

Çalışmamız, Azerbaycan Türkçesinin söz yapımını Ahmet Cevat'ın şiirleri üzerinden belirtmiştir. Şiirlerde geçen fakat bugün kullanılmayan ya da anlamım değişen bazı kelimeler tespit ettik. İncelediğimiz kelimeleri, sadece Azerbaycan Türkçesi içinde değil; Türkiye Türkçesi, Eski Anadolu Türkçesi, Osmanlı Türkçesi ve yerel ağızlarla karşılaştırdık. Bunların yanında Kazakça, Kırgızca, Gagavuzca gibi lehçelerle de karşılaştırma imkanı bulduk. Kelimeleri incelerken etimoloji, dil, tarama sözlüklerinden yararlandık. İncelediğimiz kelimeleri yapım ekleri ile sınırlı tutarak, zaman içerisindeki değişimlerini de belirttik.

Tezimiz, bir dil çalışması olmasının yanında; Ahmet Cevat gibi önemli bir şairi de tanıma ve tanıma şansı bulabildiğimiz, bizi gururlandıran bir çalışma olmuştur.

KAYNAKÇA

- Aghdoghan, Y. (1999). *Azerbaycan - Türkiye Türkçesi Büyük Sözlük 1*. İstanbul.
- Aghdoghan, Y. (1999). *Azerbaycan - Türkiye Türkçesi Büyük Sözlük 2*. İstanbul.
- Akar, A. (2010). *Türk Dili Tarihi*. İstanbul.
- Akdemir, P. D. (1991). Tarih Boyunca ve Kur'an-ı Kerim'de Kadın. *Türk Yurdu*, 21 - 29.
- Akın, Ü. (2018). Çarlık Dönemi Rus Azerbaycanı'nda Eğitim. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 2195 - 2215.
- Akpınar, Y. (1992). *Çağdaş Türk Şiveleri Azeri Türkçesi, ve Edebiyatı Metinleri*. İzmir.
- Akpınar, Y. (1994). *Azerî Edebiyatı Araştırmaları*.
- Aras, M. (2016). Kerim Yayıncı'nın Eserlerinde Vatan Hasreti. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 212 - 221.
- Aslan, Y. (1989). Azerbaycan'da Yeniden Milli Uyanış. *Türk Yurdu*, 43 - 48.
- Ayyıldız, H. R. (1936). *Güneysel Kafkas Fedearsyonu II Azerbaycan*.
- Banguoğlu, T. (1959). *Türkçenin Grameri*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Baykara, H. (1975). *Azerbaycan İstiklal Mücadelesi Tarihi*.
- Budak, M. (1990). Gece'nin Bitmesi Beklenen Yerden: Azerbaycan'dan Notlar. *Türk Yurdu*, 9 - 13.
- Cağferoğlu, A. (2015). *Türk Dili Tarihi*. Ankara.
- Can, T. (2013). Ahmed Cevad'ın Hikâyesi ve "Çırpınırdım Karadeniz". *Türk Yurdu*, 53 - 57.
- Çelik, B. (1990). Dostlar Diyarı Azerbaycan. *Türk Yurdu*, 61.
- Çelik, D. (1996). 19. ve 20. Yüzyıllarda Azerbaycan. *Bilig Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 60 - 79.
- Demir, N., & Yılmaz, E. (1012). *Türk Dili El Kitabı*. Ankara.
- Devellioğlu, F. (2017). *Osmanlıca-Türkçe Sözlük Ansiklopedik Lügat*. Ankara.
- Dilçin, C. (1983). *Yeni Tarama Sözlüğü*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Dilek, İ. (2019). Türk Dünyası Edebiyatında Repressiya. *Türk Dünyası Dil ve Edebiyat Dergisi*, 27-82.
- Eckmann, J. (2013). *Çağatayca El Kitabı*. İstanbul.
- Eker, S. (2003). *Çağdaş Türk Dili*. Ankara.
- Ercilasun, A. B. (1990). Azerbaycan'da Milli Kimlik. *Türk Yurdu*, 7 - 8.
- Ercilasun, A. B., & Akkoyunlu, Z. (2014). *Kaşgarlı Mahmut Dîvânü Lugâti't-Türk*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

- Eren, H. (1999). *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*. Ankara.
- Ergin, M. (1958). *Türk Dil Bilgisi*. İstanbul.
- Ergin, M. (1981). *Azeri Türkçesi*. İstanbul.
- Erol, P. D. (2014). Dünya Savaşlarının Azerbaycan Edebiyatındaki Yansımaları. *Savaş ve Edebiyat Sempozyum Bildirileri* (s. 14 - 28). Sakarya: Prof. Dr. Yılmaz Daşcıoğlu.
- Gökdemir, A. (1990). Azerbaycan Hitâbesi. *Türk Yurdu*, 7 - 11.
- Gökdemir, Y. D. (1990). Azerbaycan Tarihine Kısa Bir Bakış. *Türk Yurdu*, 32 - 38.
- Grönbech, K. (2011). *Türkçenin Yapısı*. Ankara.
- Gülensoy, P. D. (1994). *Türkçe El Kitabı I*. Kayseri.
- Gülensoy, P. D. (2007). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü I*. Ankara : Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gülensoy, P. D. (2011). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Gürcan, S. (1990). *Çırpınırdı Karadeniz*. Ankara: Göktuğ Yayınları.
- Gürcan, S. (1990). Hayatını Türklüğe Adamış Azerbaycanlı Büyük Türk Şairi Ahmet Cevat. *Türk Yurdu*, 49 - 51.
- Gürcan, S. (1990). Türklük Şuuru'nu Uyanık Tutan Azerbaycan'ın Milli Şairi Ahmet Cevat. *Milli Kültür*, 80 - 81.
- Hacaloğlu, R. A. (1992). *Azeri Türkçesi Dil Kılavuzu*. Ankara.
- Karaağaç, G. (2013). *Türkçenin Dil Bilgisi*. Ankara.
- Karaca, A. (1990). Azerbaycan Halk Cephesi Hareketi ve Kaynakları. *Türk yurdu*, 27 - 31.
- Karahan, L. (2013). *Türkçede Söz Dizimi*. Ankara.
- Karasoy, Y. (2017). Emmek Fiili İle Geçmişten Günümüze Gezinti II. *Türk Dili*, 63-72.
- Karayev, Y., & Akpınar, H. (1999). *Belli Başlı Dönemleri ve Zirve Şahsiyetleriyle Azerbaycan Edebiyatı*. İstanbul.
- Kartallıoğlu, Y., & Yıldırım, H. (2012). Azerbaycan Türkçesi. A. B. Ercilasun içinde, *Türk Lehçeleri Grameri*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Kengerli, D. M. (1990). Azerbaycan Cumhuriyeti (Karabağ Bölgesi Hakkında Kısa Bir Araştırma). *Türk Yurdu*, 39 - 47.
- Kırzioğlu, M. F. (1953). *Kars Tarihi*. İstanbul.
- Korkmaz, Z. (1995). *Türk Dili Üzerine Araştırmalar 1. Cilt*. Ankara.
- Korkmaz, Z. (1995). *Türk Dili Üzerine Araştırmalar 2. Cilt*. Ankara.
- Korkmaz, Z. (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri Şekil Bilgisi*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Nişanyan, S. (2003). *Sözlerin Soyağacı Çağdaş Türkçenin Etimolojik sözlüğü*. İstanbul.
- Özkan, F. (1994). *Abdullah Tukay'ın Şiirleri İnceleme- Metin -Aktarma*. Ankara.

- Özkan, F. (2003). Yıldırım, Yıldız, Alev, Alaz/Yalaz, Işın ve Işık Kelimeleri Nereden Geliyor? *Türk Dünyası Sosyal Bilimler Dergisi*, 126-134.
- Özkan, F. (2007). Türkçede Kelime Başı -y Meselesi ve Şimşek Kelimesi Üzerine Bir Etimoloji Denemesi. *IV. Uluslararası Türk Dili Kurultayı Bildirileri* (s. 1345-1354). Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Özkan, F., & Özkan, İ. (2017). Köl Tigin ile Köl İç Çor Yazıtlarında Geçen Oplayu Tegmek ve Opolu Kirmek Sözleri Hakkında. *Halil İnalçık Armağanı* (s. 205-215). Ankara: TKAE Yayınları.
- Özkan, F., & Özkan, İ. (2015). Dede Korkut Kitabındaki"Apul Apul" veya "Yap Yap Yürümek"Sözlerinin Kökeni Hakkında. *Türkmen Bilgesi Fikret Türkmen Armağanı*, (s. 55-61). Ankara.
- Özkan, İ. (2007). Herikli Türkmenleri ve Herikli Kelimesinin Etimolojisi. *Uluslararası IV. Türk Dili Kurultayı Bildirileri*, (s. 1355-1394). Çeşme-İzmir, Ankara.
- Özkan, İ. (2011). Yapa Yapa Karlar Yağsa Yaza Kalmaz. *Dede Korkut ve Geçmişten Geleceğe Türk Destanları Uluslararası Sempozyumu Bildiriler Kitabı* (s. 23-30). Ankara: Türksoy Yayınları.
- Resulzade, M. E. (1951). *Çağdaş Azerbaycan Tarihi*. Ankara.
- RESULZADE, M. E. (1989). *Asrımızın Siyavuş'u*. Ankara.
- RESULZADE, M. E. (1990). *Azerbaycan Cumhuriyeti(Keyfiyet-i Teşekkülü ve Şimdiki Vaziyeti)*. İstanbul.
- Saleddin, A. (1992). *Ahmed Cavad, Seçilmiş Eserleri*. Bakü.
- Saleddin, A. (2005). *Ahmet Cevat Seçilmiş Eserleri*. Bakü.
- Saraçlı, A. M. (2008). Azerbaycanlı Şair Ahmed Cevad'ın Kars Serüveni. *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 167 - 174.
- Swietochowski, T. (1991). 1920 Öncesinde Rus Azerbaycan'ında Milli Kimliğin Yükselişi ve Edebi Dil Politikası. *Ethnic and Racial Studies*, 176 - 182.
- Şimşir, D. D. (2006). *Azerbaycan'ın İstiklal Mücadelesi*. İstanbul.
- Tekin, T. (1990). *Türk Dili Diyalektlerinin Yeni Bir Tasnifi*. Ankara.
- Tekin, T. (2010). *Orhon Yazıtları*. Ankara.
- Töre, E. (1990). Sosyal Değişme ve Türk Kadınının Rolü. *Türk Yurdu*, 74 - 75.
- Tuncer, H. (1990). Türk Aile Hayatında Kadın. *Türk Yurdu*, 72 -73.
- Von Gabain, A., & Çeviren Akalın, M. (1988). *Eski Türkçenin Grameri*.
- Yıldırım, D. (1990). Karabağ Dosyası ve Bağımsız Azerbaycan. *Türk Yurdu*, 9 - 12.
- Yıldırım, P. D. (1990). Azerbaycan Katliamı Dolayısıyla Sayın M. Gorbaçov'a Mektuptur...*. *Türk Yurdu*, 12 - 14.
- Yıldırım, Y. D. (2001). Azerbaycan Milli Şairi Ahmet Cevat'ın Türk İstiklal Mücadelelerine Bakışı. *Türk Yurdu*, 54 - 58.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

Soyadı, adı :Esen Suna
Uyruğu :Türk
Doğum tarihi ve yeri :07.11.1994 Kastamonu
Medeni hali :Bekar
Telefon :05437396179
Faks :
e-mail :esensuna1@gmail.com

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Yüksek lisans	Ankara Hacı Bayramı Veli Üniversitesi	Devam
Lisans	Gazi Üniversitesi	16. 06.2016
Lise	Kuzeykent Anadolu Lisesi	24. 06.2012

İş Deneyimi

Yıl	Yer	Görev
.....

Yabancı Dil

İngilizce

Yayımlar

Hobiler

Dans etmek, müze ziyaretleri

